

Володимир Пилипович

ПРОЧИТАНЕ і ПРОСЛУХАНЕ

Володимир Пилипович
Прочитане і прослухане

Володимир Пилипович

Прочитане і прослухане

Бібліографічні та дискографічні
дослідження і матеріали

Видавництво «DOMI»

Перемишль 2020

Проект обкладинки:
ВІПКалямус

На обкладинці картина Теофіля Копистинського Перемишль,
1870. На форзацах графіка Гоуп Готорн (Норе Hawthorne)

Редагування і коректура:
Михайло Пульковський

Комп'ютерна верстка:
Мацей Журавські

ISBN 978-83-945415-4-5

Видавництво «DOMI»
e-mail: domi.vydav@gmail.com

© Володимир Пилипович, 2020

Зміст

Слово від автора	7
------------------------	---

Матеріали до літературної історії українців у Польщі

1. Іван Марків (псевдонім Іван Гребінчишин), бібліографічні та критичні матеріали	13
– Іван Гребінчишин, Автобіографія	17
– Лука Луців, Іван Марків	28
2. Василь Гірний у критиці і фейлетоністиці 40-70-х років, та його дві післявоєнні еміграційні публікації	36
– Василь Кархут, рецензія на роман В. Гірного Розгублені сили (Краків-Львів 1943)	41
– Лука Луців, рецензія на нарис В. Гірного Що діялося в селі Молодівці (Краків-Львів 1943)	44
– Іван Керницький, Мертві Воскресають	46
– Іван Керницький, Ще про оборіг	47
– Іван Керницький, Далекий ювілят	48
– Федь Триндик (Василь Гірний), Молодий, многонадійний... (Балачка про Перелетних птахів Івана Керницького і ще дещо)	50
– Василь Гірний, Михайло Островерха. Жмуток споминів на могилу мого дорогого друга	57
3. Нові біографічні дані про Євгена Гринишина, перемиського прозаїка 30-х років	59
– Євген Гринишин, Рефлексія	64

4. Творчість перемиського прозаїка і журналіста Степана Федачинського (1913-1937), в оцінці Євгена Грицака	67
– Євген Грицак, † Степан Федачинський (1913-1937)	70
– Степан Федачинський, Щастя в нещастю... (Про «Рідну Мову» та «Нашу Культуру»).....	72
5. Листи Дмитра Чижевського та Івана Панькевича до Ярослава Грицьковяна з 1957 року	74
6. Про альманах «Гомін» – до 55-ліття його видання	89
– Михайло Лесів, Перша антологія української літератури в ПНР.....	99
– Стефан Козак, Літературне підґрунтя	107
7. Антологія української поезії у Польщі – нереалізований проект Романа Галана і Тадея Карабовича.	110
8. Варшавський фензін «Відрижка», журнальний проект українського андеграунду 80-90-х років	144

Звукозапис і дискографія

1. Про естрадну групу «Трембіта» та «аудіозаписні сліди» її діяльності	163
2. Вступ до каталогу аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015)	172
3. Як і коли виходили у Польщі довгограючі платівки хору «Журавлі».....	185
– Петро Пеленський, Поіменний список хористів, учасників запису вінілових платівок, виданих фірмою «Проніт»	193
4. Дискографічні miscellanea	197
5. «Перемиська» платівка з музикою о. Михайла Вербицького.....	220
6. Перемиська Літургія у записі Камерного хору «Київ»	227
7. Мої контакти з Романом Стельмащукот у світлі збереженої кореспонденції	233
Бібліографія передруків	249
Показчик імен і цитованих праць.....	281
Показчик географічних назв	

Слово від автора

Презентований збірник – це підсумок дотеперішніх моїх зацікавлень українською літературою, створеною в до- і післявоєнній Польщі, та українським звукозаписом в Польщі й на еміграції.

Перший розділ збірника складають статті літературознавчого характеру, які вперше публікувалися на сторінках щорічника «Український літературний провулок», що його видає в Любліні Тадей Карабович. Їх зміст стосується біографічних і бібліографічних аспектів життя і творчості українських прозаїків, пов'язаних, так чи інакше, з Перемишлем у 20-30-х роках ХХ століття: Івана Маркова (1891-1970), Василя Гірного (1902-1981), Євгена Гринишина (1915-1982) та Степана Федачинського (1913-1937). Далі читач знайде листування Дмитра Чижевського з 1957 року, з початкуючим літературознавцем Ярославом Грицковьяном, статті про видавничі здобутки і промахи повоєнного літературного життя української громади в Польщі – видану в 1964 р. антологію Гомін і невидану в 2000 р., хоч вже готову до друку, Антологію української поезії в Польщі, та про «Відрижку» – оригінальний і рідкісний в українській літературі контркультурний часопис.

Справам українського звукозапису присвячені дослідження долі аудіозаписів естрадного ансамблю «Трембіта», якого засновником і керівником був Ярослав Томин (1940-1998). Про звукозаписи хору «Журавлі» пишу в передмові до першого повного каталогу аудіо- і відеозаписів та в статті про різні перипетії з виданням у Польщі двох довгограючих платівок цього заслуженого колективу. Вибраним звукозаписам української еміграції присвячений блок текстів *Дискографічні miscellanea*,

де мова йде про альбом *Українські народні пісні* в обробці Антона Рудницького і у виконанні Марії Сокіл, записаний і виданий у США в 1941 р., видану в 1981 р. в Німеччині платівку із фортепіанними творами Василя Барвінського у виконанні Міхаеля Грілла, про звукозаписи Українського національного хору під дир. Володимира Божика для німецького радіо і фірми «Telefunken», під час другої світової війни, а також про невідомі звукозаписи Українського хору греко-католицької духовної семінарії в Кулемборгу, під дир. Мирослава Антоновича (кінець 40-х рр.). Згадано там теж про рецензійний доробок двох еміграційних критиків українського звукозапису – Олеся Кузишина і Богдана Зайцева. Ця добірка спирається, в основному, на інформаціях добутих з еміграційної преси і складена з передмов до публікації *Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів»* Степана Максимюка, яка у трьох частинах друкувалася на сторінках львівського журналу «Українська музика». Бібліографію до 2-ої та 3-ої частини склав я разом з Андрієм Василюком, дискографом і колекціонером з Івано-Франківська. Розділ доповнюють рецензії на два компакт-диски з перемиськими акцентами та мій спомин про Романа Стельмащука (1965-2015), львівського музиколога і співака, з яким вдалося мені довершити справу запису і видання компакт-диску з хоровими композиціями о. Михайла Вербицького.

До деяких моїх стетей додаю тексти інших авторів, а також архівні матеріали, чим бажав збагатити інформаційну наповненість цього видання. Книжку завершуюють *Бібліографія передруків* і *показчики*.

*

Я не зміг би видати цієї книжки, якби не активна підтримка і допомога моїх приятелів: проф. Стефана Козака, Михайла Пульковського і Мацея Журавського – сердечно Вам дякую. А складалася вона напередодні мого 70-ліття, тож окидаючи оком вирощені мною «плоди читання», можу подякувати добрій долі, що сповнилися мої очікування, висловлені українським бароковим поетом Дмитром Наливайком у вірші *Прозьба*

чительникова о час, з його книги Лікарство на оспалий умисл чоловічий (Остріг 1607):

Часе дорогий, часе непереплачоний,
назбит скупюю вагою мні узичоний,

Даруй ми то прочитати і учинити,
О що би мя там юж не могли обвинити.

Перемишль, 17 грудня 2019 року

Володимир Пилипович

Матеріали до літературної історії українців у Польщі

Іван Марків (псевдонім Іван Гребінчишин), бібліографічні та критичні матеріали

Особа і творчість Івана Маркова, подібно як Василя Гірного, з'єднує післявоєнну українську літературу в Польщі з українським довоєнним літературним життям. Отже, можна говорити про якусь тривалість літературного процесу. Завданням, яке ставлю собі у цій публікації є нагадати про творчий доробок Маркова (Гребінчишина) і цьому має послужити передрук, з моїм коментарем, призабутих текстів: автобіографії, написаної під кінець життя і опублікованої в «Українському календарі» 1970 р. та першого критичного відгуку на його творчість Луки Луцева з 1929 р. У додатку подаю також бібліографію опублікованих оповідань – ця післявоєнна здається бути повна, проте довоєнна має чимало пропусків і потребує доповнення.

Іван Марків (псевдонім Іван Гребінчишин), народився 15 червня 1891 р. в Тинові Дрогобицького повіту, помер 5 вересня 1970 р. у Вроцлаві. Народний вчитель, роки праці: 1919-1922 у селі Сторонна, 1922-1928 у селі Бистриця, 1928-1937 у селі Опака біля Дрогобича, з 1 вересня 1937 р. у селі Сурахів біля Ярослава. Після війни опинився біля Вроцлава. Прозаїк та драматург, дебютував у 1925 р. на сторінках місячника «Літературно-Науковий Вістник». До війни свої твори публіку-

вав у перемиських та львівських періодичних виданнях «Український голос», «Мета», «Дзвони». У 1964-1970 рр. публікував у виданнях УСКТ «Український календар», «Наша культура», «Світанок», антологія Гомін.

Літературний дебют Івана Маркова відбувся 1925 р., за намовою і з допомогою Ольги Стефанович, у найпрестижнішому українському літературному місячнику того часу – «Літературно-Науковому Вістнику» оповіданням Іван Ницька (Т. 86. С. 100-104. II.). За словами Луки Луцева, у творчому доробку Івана Маркова під кінець 20-х років було написаних понад двацять нарисів, які мали бути надруковані на сторінках «Літературно-Наукового Вістника» і «Українського Голосу». У тому ж «Літературно-Науковому Вістнику» знаходимо 5 оповідань; три опубліковані у 1925 році (Іван Ницька, Трудно жити, Одна з багатьох, – це останнє з присвятою Ользі Стефанович) і по одному у 1926 (Фатальна необережність) та 1928 р. (Непохитна)¹. У Автобіографії Марків згадує, що у «Літературно-Науковому Вістнику» мало теж бути опубліковане оповідання Серед моїх знайомих, втім такого твору немає у каталозі Богдана Ясінського.

Натомість у перемиському тижневику «Український голос», де мало бути надрукованих кілька оповідань, мені вдалося натрапити тільки на один текст Маркова, – оповідання Сліпий Пая (1929, 2 червня. Ч. 22. С. 2-3). Це не означає, що їх там не було більше, я, просто, не мав змоги переглянути усі річніки цього тижневика.

З початком 30-х років оповідання Івана Маркова з'являються на сторінках львівської католицької періодики – у «товстому» місячнику «Дзвони» та тижневику «Мета» (за словами самого автора – кілька оповідань). У «Дзвонах» з 1933 до 1939 р. надруковано вісім оповідань: Контрасти (з присвятою Памяті дорогої сестри Ксені), Між старими знайомими, Із книги життя, Глибока мовчанка. Спомин, Лих in Tenebris, Перед світанком, По дорозі життя та Полуумний Полу-Авель², яке автор присвятив Світлій памяті о. Івана Федевича – шкільного катехита в Турці, нар. 1883 р., рукопокладеного 1907 р.³

¹ Див.: Богдан Ясінський, Літературно-Науковий Вістник: Показчик змісту. Том 1-109 (1898-1932). Київ – Нью-Йорк 2000. Марків, Іван. С. 224-225.

² Див.: Мар'яна Комариця, Журнал «Дзвони» (1931-1939): Систематичний показник змісту. Львів 1997. Марків Іван. С. 43.

³ Тут і далі, біографічні дані про священиків, взяті мною із показчика о. Дмитра Блажейовського Historical Šematism of the Eparchy of Peremyśl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna (1828-1939). Lviv: Kamenyar, 1995.

Мої пошуки за творами Маркова у «Меті» обмежились тільки до двох доступних мені річників – 1938-1939, та я у них не знайшов текстів нашого письменника. Не знаю теж точних вихідних даних публікації комедії В сітях забобону, що мала бути надрукована у календарі «Русалка» (30-ті роки). Здається, що цю п'єсу під зміненим заголовком – Нечиста сила, вроцлавський драмгурток презентував у Вроцлаві 5 жовтня 1969 р. на сцені домівки УСКТ⁴, як також у селі Лісцю біля Любіна на Вроцлавщині⁵.

Невідома мені доля спогадів І. Маркова, про які він згадує в Автобіографії: Сальто мортале (про перші місяці війни 1914 р. і облогу Перемишля) та Пам'ятні дні (про перебування у російському полоні). Не відомо теж чи було надруковане, згадане Луцевим, оповідання Давно а нині.

З 1964 р. аж до смерті у 1970, Іван Марків публікує свої твори на сторінках українських періодичних видань у Польщі. За той час, на сторінках різних видань УСКТ з'явилося 12 творів і Автобіографія⁶. Як признає сам Марків, його віднайшов і намовив знову взятись за перо Кость Кузик – письменник і редактор, упорядник антології Гомін (Варшава 1964). Але підписував він їх не своїм прізвищем, а псевдонімом Гребінчишин. Здається, що побоювався можливих репресій за довоєнні публікації в українській католицькій пресі. Це мало свої наслідки, бо Богдан Романенчук, публікуючи статтю про письменника у своїм Азбуковнику: Енциклопедії української літератури, називає її Гребінчишин Іван⁷. Література про письменника, яку наводить Б. Романенчук, це виключно післявоєнні публікації К. Джуринки та А. Середницького. Тому і дивно, що він уважно не прочитав написаного А. Середницьким некрологу, – де подано справжнє прізвище Гребінчишина: 5 вересня 1970 р. помер

⁴ І. З., Вечір у Вроцлаві. «Наше слово» № 42(688), 19 жовтня 1969. С. 6.

⁵ М. Шумада, Відкриття нового к/о року на Вроцлавщині. «Наше слово» № 42(688), 19 жовтня 1969. С. 6.

⁶ Див.: А. С. [Антін Середницький], Бібліографія творів Івана Гребінчишина, які він друкував в ПНР. «Український календар». Варшава 1973. С. 90.

⁷ Див.: Азбуковник: Енциклопедія української літератури. Т. 2. Філадельфія 1973. С. 460-461.

найстаріший віком український прозаїк у ПНР, Іван Марків (літературний псевдонім Іван Гребінчишин)⁸.

На Азбуковник Б. Романенчука відгукнувся рецензією Лука Луців, надрукованою в американському щоденнику «Свобода» (Ч. 144. 24 червня 1977. С. 2). Рецензент пише: хочу дещо доповнити бібліографію автора та в дечому справити. І так на 460 ст. автор пише про Гребінчишина Івана і вияснює, що він перші твори свої ще у 20-их роках підписував як Іван Марків. Це і є дійсне прізвище, яким він підписувався до початку Другої світової війни, а після війни жив у Вроцлаві і там вживав псевда «Гребінчишин», боячися свого прізвища. Про нього я писав статтю в перемиському «Українському Голосі» в 1925 році.

На кінець, ще кілька рядків про Луку Луцева. Він народився 30 жовтня 1895 р. в Грушові Дрогобицького повіту. Помер 1 грудня 1984 р. у Філадельфії. Навчався у Празі в УВУ (1921-1926) та Карловому університеті, який закінчив у 1926 р. докторатом з творчості Т. Шевченка. З 1927 до 1944 р. вчителював у Галичині. З кінцем війни емігрував до Баварії, а звідтам, у 1949 р., до Нью-Йорка. З 1952 р. до 1970 працював у редакції щоденника «Свобода». Автор праць про творчість М. Шашкевича, О. Кобилянської, Т. Шевченка, І. Франка та В. Стефаника. У збірнику Література і життя (вид. 1982 р.) опублікував вибрані статті і дослідження за роки 1925-1975, бібліографію своїх праць та автобіографію⁹.

Криптоніми прізвищ священників, про яких згадує Іван Марків у Автобіографії, розкрито і основні дані про них подано на основі покажчика о. Дмитра Блажейовського. Правопис статті Луки Луцева Іван Марків, збережено. Дякую панові Михайлові Козаку з Перемишля, за можливість користуватися його повним зібранням періодичних видань УСКТ, що допомогло мені уточнити і виправити післявоєнну бібліографію Івана Маркова (Гребінчишина).

⁸ А. В. [Антін Верба, псевд. Антона Середницького], Відійшли від нас. Іван Гребінчишин. «Український календар». Варшава 1973. С. 89-90.

⁹ Див.: Encyclopedia of Ukraine. Vol. III. L-Pf. Toronto-Buffalo-London 1993. С. 212.

Іван Гребінчишин

Автобіографія*

Моя матінка привела мене на світ 15 червня 1891 року в селі Тинові Дрогобицького повіту. Батько помер на ціпняка, коли мені було півтора року. Мати вийшла заміж другий раз. Вітчим – хоч кепський був для нас трьох пасербят, – то любив часом собі підпити і в такому стані побивав нашу дорогу матінку, а ми, – дивлячись на те, – плакали, плакали... Це страшний спомин моїх дитячих літ. Одного разу, в часі вітчимової фурії, мій семилітній брат кинув стільчиком у голову вітчима і він перестав нашу маму бити.

– Так? – запитав. – То ти, Митриню, вже відтепер на мене дибаєш? Почекай же, небоже, я тобі зараз покажу! – Та брат чкурнув, аж за ним закурилось. Та від того часу вітчим перестав нашу маму побивати...

Ми з братом були пустогонами і не одну сваволю у хаті чинили. Не раз мати, звертаючись до вітчима, говорила: – «Та бий за такі псоти». – «Ні, ти сама бий», була його відповідь. Результат: – мама, спіймавши мене, ковтнула чиколонками по голові. Та я почухав болюче місце, трохи поплакав, та до матері чомусь жалю не мав...

Хлоп'ячі роки так якось чітко стоять мені до сьогодні в пам'яті, що я з насолодою поринаю у тих спогадах, бо вони мають у собі якийсь невисказаний чар. Світлою постаттю в моїй уяві є мій дідусь, Лев, батько моєї матері, що майже щоденно приходив до нас і приносив нам в кишені яблука. Постать його я насвітлив у оповіданні *Клопоти діда Якима*.

Нас у селі зачисляли до середняків; на господарстві було два коні, дві корови, безроги, кури, гуси, що я їх літом пас за рікою Бистрицею. На сьомому році життя записала мене мати до школи. Першим учителем був Іван Думін, а по році «заїхав

* Передрук з «Українського календаря» 1969. Варшава 1969. С. 301-307.

до села» новий учитель, Антін Владичин, старенький, дихавичний, німецький. Його постать я насвітлив в оповіданні *Серед моїх знайомих*, що було друковане в «Літературно-науковій віснику»¹⁰. По смерті Владичина прийшов до села Іван Грицай, завзятий русофіл, прототип Івана Грицюка в моєму оповіданні *Душі палахкотять*¹¹. З того оповідання надрукована хіба третина в календарі УСКТ на 1968 рік. Саме той Грицай намовив мою матір дати мене до міста, до дальшої науки. Мама відмовлялась, що не буде у змозі вдержати мене в місті. Та Грицай так довго маму переконував, що вона рішилась піти на такий крок. Грицай, а ще більше його дружина, Катерина, почали нас, трьох хлопців вчити німецької мови і граматики, щоби підготувати нас до екзамену в Дрогобичі. По році навчання я здав екзамен до п'ятого класу виділової школи. Іван Грицай знайшов мені «станцію» у старенької вдови Марії Домбровської і сам, зі своєї кишені заплатив з корони за один місяць. Нехай же я на цьому місці складу подяку, – скромну лепту вдячності Грицаєві за його заходи і труди дати мені змогу до дальшої науки.

Як мені і моїм дев'ятьом товаришам у пані Домбровської жилося, я описав у спогаді п.н. *Діти пані Марії*, що є у мене в рукописі¹².

Важке це було життя: у школі наруги міських хлопців наді мною. «Іване, де тобі до міста! Іди на село до гною!». А на «станції» голодівка, особливо в останніх днях тижня, бо хіба раз на тиждень, у понеділок привозили мені з дому два разові хліби, мішечок крупи, чи пшона, баньчину молока, плесканчину сира, гамівку масла і трохи бульби. Перші дні тижня було якотакто, а останні їлось «каляманцію», себто бульбяний суп. Зате на феріях, або на Різдвяні, чи Великодні свята мамуся вже добре дбала, щоби синок трохи підкормився...

¹⁰ Такого твору не фіксує бібліограф Богдан Ясінський, див.: *Літературно-Науковий Вістник: Показчик змісту*. Том 1-109 (1898-1932). Київ – Нью-Йорк 2000. Марків, Іван. С. 224-225.

¹¹ Оповідання надруковано в «Українському календарі» 1968. Варшава 1968. С. 228-231.

¹² Оповідання надруковано в «Нашій культурі» 1969. Ч. 3. С. 10-11; Ч. 4. С. 10-11.

Мое положення ще тим погіршалося, що вітчим, не хочаючи, – як казав, – «на чужі діти робити», – виємігрував до Америки, де по кількох роках і помер. Сестра вийшла заміж і весь тягар ведення господарства і вдержання мене, спав на маму, і на брата. А брат молодий, парубочив і не все робив, як слід, а мама двоїлась і троїлась, щоби всьому подолати. Не раз і не два, з клунком на плечах, з банькою в руці, ішла пішки двадцять кілометрів до міста, бо там у місті її синок голодує... О, матінко моя ріднесенька! Як Тобі віддячитись за твоє безмежне, матірне серце? Найкращий вінок моїх почувань посилаю на Твою могилу. Бо лиха доля не дала мені змоги кинути грудку землі на твою домовину. А Ти ж в останніх днях Твого життя, (як мені пізніше брат оповідав), постійно зітхала: – «Де мій Іван, де він, де його діти?».

* * *

На кристалізацію моєї національної свідомості мав великий вплив мій катехит, о. Василь Кункевич¹³: він брав мене до своєї домівки, частував чаєм, білим хлібцем з маслом, давав мені читати книжки зі своєї бібліотеки. Та Кобзар Шевченка чомусь мене не захоплював, бо щоби розуміти нашого генія, треба історію рідного краю знати. Зате Лис Микита, Абу-Касимові капці, Коваль Бассім ворушили мене. Баба Параска та баба Палажка, Хмари Нечуя-Левицького, карбували мою душу. О. Кункевича споминатиму до останнього віддиху мого життя.

По скінченню трьох клас виділової школи здав я в 1907 році вступний екзамen до вчительської семінарії в Самборі. Здати екзамen не була для мене штука, але як через чотири роки вдержатись у дальшому, ніж Дрогобич, місті? До інтернату, із-за браку місця, мене не прийняли і треба було приватної станції шукати. Але де? Приїхали ми фірою до Самбора і зупинились на «Мендлінгерівці» (колишні військові касарні). І моя мати хо-

¹³ о. Василь Кункевич, нар. 1870 р., рукоположений 1897 р., з 1903 р. вдівець. Священик Перемиської єпархії, у 1897-1903 – сотруди́ник в Тарнавці Сяніцького деканату. З 1903 р. до 1919 катехит в Дрогобичі. З 1919 до 1932 р. парох в Прусіку Сяніцького деканату, а з 1932 парох в Тарнавці. Післявоєнна доля невідома.

дить по жінках, що держали учнів на станціях у тих бараках, та кожна з них ставляє такі вимоги, що мамі було не під силу: кільки масла на тиждень, стільки то літрів молока, круп, яєць, муки, бульби і ще там щось, і не щось... Вже мали ми додому вертати і мама розплакалась. Аж надійшов тендітний боднарчик, Антін Ярош, зупинився біля нашого воза і запитав маму, чого вона плаче. Мам своє горе розповіла.

– «То я його до себе прийму, але мусить у кухні спати, бо я в покою боднарський верстат маю», – сказав. Радість матері була велика і я замешкав у кухні боднаря Антона Яроша. Є одначе люди на світі з чутливим серцем...

За кілька днів пані боднарова прийняла ще другого хлопця, Івана Хоркавціва, зі села Грушова, недалекого мого краянину і нам обом якось відрадніше стало.

Пані боднарова кормила нас яко-таким тим, що ми на фірі привезли. Та коли кілька тижнів фіра з дому не приїздила, наша господиня почала носом крутити. Та голодувати нам не давала. Мій товариш, що привіз був зі собою свинячого смальцю, купував баранячого лою, топив його, мішав зі смальцем і вже було чим бульбу помастити.

Якось перемучив я рік у Ярошів і по фєріях приїхали ми на те саме місце. Та на превеликий жаль Ярошів там уже не було: бондарчик помер, а його дружина перенеслась на другу квартиру. На її місце прийшла вдова, що удержувалась із того, що тримала учнів на станції. А їх уже там вісьмох примістилось. На велику просьбу моєї матері вдова мене дев'ятого прийняла. Мое ліжко знайшлося біля найдальшої стіни. Мої товариші, сини дооколичної ходачкової шляхти, насміхались з моєї гєвірки, дошкулювали мені. Один із них, учень восьмого гімназіального класу, шляхтич із Кульчич, вбачав у тім приємність, що в ночі, коли я заснув, він хлюпав горнятко студеної води на мою голову. Я зривався, зітхав, плакав. Аж раз його товариш, Євген Бандрівський з Урожа, урозумив гордого шляхтича: – «Чого хочеш від бідного хлопця?». – Ось типи людей! Лєкція музики горлом мені лізла: треба було на скрипці вдома вправлятись, бо вчитель від музики, Кароль Штрайт, сумлінна і чесна людина, вимагав від своїх учнів якої-такї вправи. Можна собі уявити, як реагували мої товариші на мое цигикання на скрипці. А задатку на Паганіні в мене не було, хоч за доброю

грою на скрипці до сьогодні пропадаю. То ж мене гнали до чорта за мої «концерти» і я, – не підготований, – ішов на лекцію музики.

Під кінець другого року мені чомусь в очах почали коники скакати. Хід ставав повільний. Що то є? Коли по мене приїхав брат, розбирав ліжко, то аж жахнувся: новий сінник зі споду був зігнилий: вогкість стіни пережерла сінник та обдарувала мене ревматизмом. Коліна мені попухли, «руматис» загніздився в моїх суглобах. Вдома мати прикладала до спухлих колін гарячу вошину і така терапія трохи помагала.

На третій рік вдалось мені вкрутитись до інтернату, де вже до укінчення семінарії я перебував. З моїх учителів вирізнявся Ігнаці Секура, солідний, справедливий, вимагаючий. Вчив педагогіки, дидактики та історії виховання. Неначе метеор блиснув Стефан Кордуба, вчитель фізики і математики, на жаль, як метеор, бо по році навчання був перенесений. Ми, учні, дуже його цінували, бо гарно навчав. Деякий час навчав географії д-р Іван Геринович, що потім виїхав на Велику Україну і там, по вбивстві Кірова, впав жертвою сталінського терору. Згадати б ще вчителя, Івана Филипчака¹⁴, завзятого русофіла, що в часі першої світової війни виїхав з цілою родиною до Ростова н/Дону і там навіть редагував якусь царславну газету. По війні вернувся до Самбора, а коли я з ним зустрівся і ми розбалакалися – я був немало здивований: з його русофільства і крихітки не лишилось. – «Я, – говорив він, – наочно переконався, що ми, сторонники русофільської орієнтації, дуже помилялись. Ми, українці. А царська влада – це була гниль. Я там прозрів та, на жаль, смертю моєї дружини переплатив. Я хочу спокутувати свою помилку і стаю на службу своєму народові». – Як відомо, Іван Филипчак після повороту написав історичну повість Княгиня Романова і повість За вчительським хлібом. Для мене було духовним пиром розмовляти з тією вартісною людиною, що перейшла таку метаморфозу. В семінарії користав я зі

¹⁴ Іван Филипчак (1871-1945), – письменник і педагог, народився у селі Лішня біля Сянока. Автор історичних повістей: Княгиня Романова, За Сян, Кульчицький – герой Відня, Дмитро Детко та інш. Співзасновник музею «Бойківщина» у Самборі. 1944 р. заарештований советами, помер на засланнях.

шкільної бібліотеки і за спонукою вчителя, Теодора Біленького, прочитав усі історичні монографії Миколи Костомарова. Вони потрясли мою душу. Велика руїна! О, доленько гіренька!

З червня 1912 року я здав матуру і моя мати дуже тим втішилась. Спав їй клопіт з голови. Не треба буде возити харчів синкові до міста.

Десь в половині липня прийшов я до шкільного інспекторату в Дрогобичі з заявою на посаду вчителя. Шкільний інспектор Ян Скворонський, навіть не глянув на мою заяву й сказав: – «У моєму повіті вже нема вільної посади! А зрештою, покажіть ваше свідоцтво». – Я показав. Він перебіг очима свідоцтво, глянув пронизливо на мене і сказав: – «Ви напевно дістанете посаду в моєму повіті. Їдтьє спокійно додому і ждіть. Довідзенья». Мов на крилах випурхнув я з канцелярії.

Одного гарного серпневого дня я помагав братові сіно в копиці складати. Аж тут прибігає моя мати з якимось письмом, адресованим до мене. Отвираю листа і читаю: іменування на посаду надетатного вчителя в селі Стронна. Де та Стронна? Підходить мій вуйко, Іван (він помер у Талергофі, де, як русофіл, на донос корчмаря був запроторений). – «Я знаю, де Стронна, – каже, – То в горах, за Підбужком, на другім кінці повіту». – Я написав до керівника тамтейшої школи, щоби в такому то дні вислав фіру по мене до Борислава. В назначений день виходжу з поїзду, іду за станцію і розглядаюсь на всі боки. Фіякри підходять до мене, питають, куди везти. Та мені не до них. Аж підходить до мене молодий бойко, в лейбику, з довгим волоссям, що звисає з-під крисані, і в ходаках. «Чи не до Стронної, ви пане?» – «Так. – кажу». – «То сідайте на віз, я по вас виїхав. Я називаюсь Сеньо Лаганяк» (до речі, той Лаганяк також Талергофу закоштував).

Їдемо через преславний Борислав, галицьку Каліфорнію, місцевість контрастів – нужди і розперезаного багатства: вистроєні жінки, елегантні пани, і знов либаки, ріпники і заяложені кип'ячкою робітники. Скорше, скоріше звідси!

Минувши Мразницю, коняка спиняється по серпентині на маєстатичний Діл. Мій фірман щохвилини обертається і оглядає мене. Мовляв: – «Яке чудо він до села везе». Ми виїхали на вершок Ділу; переді мною чудова панорама: на сході, як око сягне, рівнина, декуди хвиляста, на заході могутні наші Кар-

пати. Впиваюсь красою гір, покритих лісами. Я перший раз переживаю таке, про що мріяв мій герой в оповіданні Тривога в селі, друкованім у «Світанку»¹⁵.

Їдемо далі горою до села Опаки; типове бойківське село. Хати вздовж потічка, а в ньому чиста водиця журчить по камінчиках. Обійстя господарів огорожені воринами. Через Опаку їдемо до Підбужа. Село трохи відмінне від Опаки: тут уже паркани, хати густіше себе, на середині села великий тартак барона Лібіга. Вздовж вулиці кам'яниці урядників баронівських дібр. Ще шмат кам'янистої дороги і ми в'їжджаємо до Сторонної. У мене затіпало серце: ось місце моєї праці. Село поміж двома горами, хати розкинені обабіч потоку, дорога кам'яниста. Врешті ми у мети. Керівник школи оглядає мене пронизливо, просить до кімнати. Тут пізнав я його сина, Михайла, і ми відразу чомусь подружились. По перекусці керівник школи веде мене до будинку, що в ньому буде мій клас і моє мешкання. На другий день я виїхав зі Сторонної, щоби при кінці серпня назад до неї повернути. Романтичне положення села мене дуже захопило.

Почався новий, шкільний рік; мої учні третього класу, симпатичні бойченята, обступили мене на паузах і випитували, як там є на долах.

Одного разу на лекції один учень не пише. – «Чому ти, Клисяк, не пишеш?» – питаю. – «Бо, прошу пана, моє луфко сказалося», – відповідає. – «Якто сказалося?» – питаю. Може той твій олівець зломився?» – «Ба, ба, так, так», – відповідає хлопець. Або ось ще таке: – «Бідичаку, чому тебе три дні в школі не було?» – питаю одного хлопця. – «Бо мої тато з дошками поїхали», – відповідає. – «Ну, то певно тобі гостинець з міста привезли», – кажу. Хлопцеві сльози з очей покапали. Я здивувався. – «Чого ж ти плачеш?» – питаю. «То прошу пана, його тато умерли» – відповідає за нього його товариш Шемеляк. Я ще одну метафору собі засвоїв...

Харчувався я сам: на сніданок молоко, на обід яєшня з ковбасою, а на вечерю бундзя, чи квасоля на квасно. У вільний час я блукав по лісах, любуючись красою панорами і подивляючи зручність наших бойків, що малими возами вивозили кльоци

¹⁵ Див. «Світанок» 1966. Ч. 4. С. 2; Ч. 5. С. 2; Ч. 6. С. 2; Ч. 7. С. 2; Ч. 8. С. 2.

з лісів на тартак до Підбужа. Люди відносились до мене дуже приязно. Національних антагонізмів не було; українці, німці, жиди, чехи, поляки, якимось спільну мову знаходили.

По кількох тижнях довелось мені зложити візиту місцевому парохові о. К.¹⁶ Прикро мені ці рядки писати, та в ім'я правди, мушу. Отець К., бувший декан, аристократ, завзятий москвофіл, уважав того «меншого брата» нашого бойка за простака, за щось підрядне і згідно зі своїми поглядами так з ним обходився. Які це мало наслідки, скажу опісля. Ще перед моїм візитом в пароху дійшли до мене слухи, що на приходстві говорять про мене, що я до села єресь приніс; не дозволяю, щоби мене в руку ціловано. А був там такий звичай, що панів по руках ціловано: чи старий бойко, чи молодий, пана вчителя, а тим більше егостія так ушановувано. Мені це було осоружне. Надягнувши смокінг, я подався на приходство. – «А, а, а, – заакав о. парох. – Чому так пізно? Маню, Галю, ходіть, маємо гостя». – Оглядають мене, мов арктичного ведмедя, просять сідати. – «Чули ми, чули, що прийшов до села молодий українець, мазьопинець значит», – тягне господар дому. – «Так, я українець, син свого народу», – відповідаю. – «Ну, тут у нас з вами будут політичеськії разходженія. Та не взирая на то, ми можемо з вами дружественно жити. Заходьте до нас часто, заграємо в шахи, бо мені нудиться! Можете з моєї бібліотечки користати. Маню, подай нам каву». – На столі появилася запашна кава зі сметанкою. Пані обсервують мене, чи вмію я себе при столі вести. Кава з біленькою булкою з маслом стає мені в горлі. Отець парох мене провокує: – «А які газети ви читаете?» – питає. – «Я премерую «Діло», – відповідаю. «Га, га, га, «Діло», мазепинське, сепаратистическое, значит. А в мене можете читати петербурскую «Ниву» з її приложеніями. Я учредив тут читальню імені Михайла Качковського, та наш бойко інертний. Ви можете в ній дійствовати, лишень сепаратистическої пропаганди не ширіть». – Гіркий посмак викликав мій візит у о. пароху. Ось зразок художнього провідника нашого затурканого бойка. Результат? Коли в початках першої світової війни наступила хвилина арештувань наших москвофілів і о. декана також аре-

¹⁶ Мова йде про о. Едварда Кушніра (1841-1914), з 1882 р. пароху в Сторонній, з 1896 р. Старо-самбірського декана. Помер у Сторонній 30 вересня 1914 р.

штовано і везено через село, збіглись бойки і градом каміння прощали того, хто топтав їхню людську гідність.

Навесні 1913 року відбулись правибори до галицького сейму. До мене приходили бойки на пораду, на кого мають головувати. Моя рада була згідна з моїм сумлінням. А наслідки? На вакаціях одержав я письмо з шкільного інспекторату, що я перенесений зі Сторонної до Більча, – села, на другому кінці повіту. Прощай Сторонно, прощайте любі бойки, прощай чудовий краєвиде, що так глибоко мені в душу закарбувався. А корчмар, що цілим селом тряс, і що не по його душі пройшли вибори, – затирав руки: позбувся неvigідного зі села...

Більче, велике, багнисте село, яскравий контраст Сторонній. Та що порадиш! Хліб насущний примушує годитись із несприятливими обставинами. Село напів заражене москвофільством. Бо як же? Парох¹⁷ москвофіл, керівник школи, ану вгадайте, хто?.. Мій колишній добродій, Іван Грицай! З початку він і втішався моїм приходом. Його пупіль буде разом із ним працювати. Та тут заковика: меценат і його підопічний під політичним оглядом різняться.

Одного разу зайшов я до читальні, де містилась каса Райфайзена; Грицай сидить при столі і опініює прохання людей на позику. На просьбі одного пише: – «Совершенно нищій». «По якому це?» – питаю свого шефа. – «По настоящо літературному», – була його відповідь. «А чи не можна би: – «цілковитий бідняк?», – зауважую. – «Ви вчити мене не будете!», – шорстко Грицай відповів. Ми ще більше порізнилились, у дні 14 березня 1914 року, в соті роковини з дня народження Шевченка. День був вільний від науки і шкільна молодь зібралась на академію. Я виступив з промовою про Шевченка, в якій насвітлив боротьбу нашого генія з царатом; сказав про русифікацію України, згадав про Валуєва та інших. Грицай, слухаючи, побілів, та мовчав. Його дружина заспівала сольо *Реве та стогне Дніпр широкий і кінець академії*. По селі діти рознесли, що новий пан про якогось Шевченка говорив...

28 червня 1914 року був я очевидцем зворушуючого здвигу наших «Соколів» у Львові. Незабутня хвилина! У тому ж дні

¹⁷ Мова йде про о. Єроніма Куновського (1847-1915), з 1894 р. пароха у Більчі, де помер 26 квітня 1915 р.

пролунав у Сараєві вистріл серба, Гаврила Прінчіпа, що викликав світову пожежу. 16 липня 1914 року я виїхав до Ярослава на військовий вишкіл як «ерзацрезервіст». Про дальші мої перипетії не пишу, бо описав їх у спогадах п.н. Сальто мортале. Скажу тільки, що у перших днях облоги Перемишля, я мало з голоду не помер. Також не писатиму про мій побут в російському полоні, бо дещо написав про те у спогадах п.н. Пам'ятні дні.

У січні 1919 року по важких трудах мандрівки зі Самари до рідного села, я застав маму і брата в новім бараці, бо село було зовсім спалене. По кількох тижнях я важко захворів на запалення бедрового сугаву. Мандрівка по засніжених, морозних просторах Росії тепер мстилась.

Нова влада завізвала мене до служби і шкільний інспектор, Станіслав Ґарліцький, джентельмен, людина шляхетна, призначив мене на мою просьбу знов до Сторонної. Та давня Сторонна вже мене чомусь не захоплювала. За мниму противиборчу агітацію в 1922 році був я арештований і на підставі австрійського «прігельпатенту» засуджений на 14 днів арешту. На інтервенцію д-ра Богдана Чайковського, сина письменника Андрія, повітовий староста Порембальський, дарував мені 5 днів і я вийшов із дрогобицької тюрми. Моею долею перейнявся вже згадуваний інспектор Ґарліцький та назад до Сторонної мене вже не призначив, а переніс до села Бистриці. У Бистриці перебував я 6 років. Наші бойки тішились, що їхні діти можуть вчитись. У селі засновано кооператив, а незабаром і домівку для неї побудовано. Душа раділа, як наші бойки взялись до праці, як жертвували дошки, бруси на будову домівки. А перед вів старший парубій, Іван Піхоцький, що з якимось завзяттям звозив матеріал на будову. Часто навідувався я до Підбужа, заходив до родини судді Стефановича, та з його дружиною панною Ольгою не міг наговоритись. Вона, високоосвічена жінка (кінчала студії у Відні), мала якийсь дар вимови приковувати слухачів. І ось то вона каже раз до мене: – «А попробуйте ви щось написати. Чуєте? Я вам наказую. Послухайте мене?». – «Добродійко, як же я посмів би!» – боронюсь. – «Не святі горшки ліплять», – відповідає. – «На другий раз із чимось прийдіть». – В дорозі до дому заклубилось у моїй голові. По тижні приходжу до пані Ольги з оповіданням Іван Ницька; вона поглянула

на рукопис і відложила. Дещо ми побалакали і я попросився. За роботою я і забув про мою спробу. По кількох тижнях дістаю «Літературно-Науковий Вісник» і на превелике моє здивування бачу мого Ницьку надрукованим¹⁸. Оповідання було передруковане в перемиському «Українському голосі»¹⁹ в 1925 році. Потім уже згадана газета друкувала мої оповідання з бойківського життя²⁰. Дальші речі друкували «Дзвони»²¹, «Мета»²². До мене навідався мій краєнин, д-р Лука Луців. Дещо в рукописах прочитав та заохочував до праці. В «Українському голосі» помістив кілька критичних уваг про те, що я написав²³. Та все те у війні пажерливий Марс проковтнув.

Завдяки вже згаданому інспекторові Гарлицькому мене назначено завідуючим школи в Опаці. Село велике, свідоме. У селі читальня «Просвіти», два кооперативи, каса ощадності.

Сім років і вісім місяців працював я в Опаці, переживав приємне і дуже приkre. Краще про нього і не згадувати... Для тамтешнього драмгуртка написав я комедію п. н. В сітях забобону, друковану в календарі «Русалка». Комедію виставив читальняний драмгурток; люди переживали, сміялись. У вільних хвилинах вів я мішаний хор і молодь радо горнулась до співу.

Щоби не бути комусь на заваді, перенесено мене з днем 1 вересня 1937 року на Захід [до села Сурохів біля Ярослава – В. П.]. По двох роках праці вибухла друга світова завірюха і від того часу починається моя скитальщина з дружиною і трьома малими дітьми. Страхіття і голод, що я і моя рідня переживали, ще тепер морозять мене.

¹⁸ Див.: «Літературно-Науковий Вісник» 1926. Т. 86. С. 100-104. II.

¹⁹ «Український голос», – тижневик, виходив у Перемишлі 1919-1932 рр.

²⁰ Йдеться очевидно про «Літературно-Науковий Вісник», в якому надруковано ще чотири оповідання І. Маркова. Див. Бібліографія творів Івана Марківа.

²¹ «Дзвони», – літературно-науковий місячник католицької орієнтації, виходив у Львові 1931-1939 рр.

²² «Мета», – тижневик християнсько-демократичного напрямку, виходив у Львові 1931-1939 рр.

²³ Йдеться про статтю: Іван Марків. «Український голос», 6 січня 1929. Ч. 1. С. 2-3.

По війні переїхав я з ріднею на Західні землі і працював у шкільництві. Сімнадцять років працював на одному місці; шкільна влада була задоволена з моєї праці.

Десять років тому вдалось Костеві Кузикові²⁴ віднайти мене і намовити знову взятись за перо. Я послухав його і дещо з моїх оповідань було друковане в «Нашій культурі», в «Нашому слові» і в календарях УСКТ. Теплим словом відіззався про мене письменник Микола Олійник, із Києва, що у «Вітчизні», в 10 номері за 1965 рік, висловлюючись про Гомін, згадав і мене. (Він уже зробив з мене небіжчика, маленьке непорозуміння).

Від 1963 року я вже на пенсії; часу є досить і я дещо пишу, бо в голові клубиться, хоч серце слабне.

Др. Лука Луців

Іван Марків*

I

В нас письменникові, що не видав друком осібної збірки своїх творів, важко діждатися хочби найменшого критичного голосу. Для письменника є це річю великої ваги дізнатися, що про його творчість думає читаюча громада. Навіть великі письменники, не все ізза пустої слави, із тугою вичікували письменного відгуку на свої твори. Великий Тарас Шевченко нарікав у хвилинах зневіря, що з його земляків «ніхто навіть не гавкнув, не лайнув». Поет «не похвали собі бажав – а ради ждав собі, поради».

Правда, в нашій літературі критика ніколи не відігравала більшої ролі. Критика ніколи не випереджувала літературної

²⁴ Кость Кузик (1909-1989), – письменник і редактор українських видань в Польщі, ініціатор видання і редактор літературної антології Гомін (Варшава 1964), публікував під псевдонімом Кость Джурилка.

* Передрук з газети «Український голос». Ч. 1, 6 січня 1929. С. 2-3.

творчості: вона, критика, йшла за літературою та готувала успіхи чи невдачі поодиноких авторів. В останніх часах і в нас і поза Збручем критика літературна старається впливати на формування літературних творів. Повстають літературні гурти, які мають своїх критиків-оборонців. Ще не всюди можна доглянути успіхів – річ зрозуміла, бо живіше літературне життя зачалось щойно від кількох літ.

II

В цих останніх роках розпочав свою працю і згаданий у наголовку цієї статті – Іван Марків, якого оповідання майже в цілості знані читачам «Українського Голосу». Походить він з села Тинова, дрогобицького повіту. Селянський хлопець скінчив учительський семінар у Самборі і сьогодні учителює в дрогобицьких Карпатах. Живучи між народом, придивився він пильно до сільського життя, до болів та втіх своїх братів. Прислухався до їхніх пісень, до мальовничих та драматичних обрядів, до їхніх вірувань та забобонів. Літами цілими виучувався їхньої ядерної мови. Маючи замилювання до краси, мусів він узяти перо в руки та малювати красу наших підгірян на тлі розкішних Карпат.

Перші оповідання його походять з 1925 року. Від того часу написав він понад двадцять нарисів, містячи їх на сторінках «Літературно-Наукового Вістника» і «Українського Голосу».

III

Селян наших знаємо з творів Василя Стефаника, Леся Мартовича та Марка Черемшини. Мігби дехто подумати, що не треба нам уже більше сягати до сільських тем! Та ні! Людське життя, хочби й під сільською свитиною, таке багате, таке повне всяких безодень, що його тайну будуть вічно розв'язувати письменники та вкидатимуть все щось нового в бездонну криницю мистецького пізнання.

Погідним, насмішкуватим настроєм своїм Марків найбільш підходить до незабутнього М. Черемшини. Марків не любить змалюванні людської нужди, якої так багато серед чудових гір. Він немов каже нам додумуватися, що людське

горе залежить тільки від самих людей – і тому він з них сміється!

Марків не плаче над своїми героями, бо не плаче над придуркуватим Іваном Ничкою²⁵ його товариш, пастух Стефан. Ничка в холоді й голоді пасе цілий день худобу, а його жінка гоститься дома з любком.

«А як вона Йвана зицирує! Циж то не сміх людьом сказати, щоби баба хлопа била? А то на сміх, на ганьбу, ти такий як дуб, а вона тебе вхопить там, де не треба, тай бе, кілька сама хоче».

В оцім першім оповіданні є вже цілий Марків. Він залюбки виводить у своїх нарисах енергійних та завзятих жінок, які часто горують над своїми нездарними чоловіками. І цим саме різниться він від тих попередних письменників і письменниць, що писали про жінок: від «Наталки Полтавки» Котляревського аж до найновіших часів. Кілько то ті всі «жени рускії» наплакалися в нашій літературі? В Маркова вони в більшій частині дають собі раду без плачу.

IV

Його героїні, це оті «непохитні», оті «зарадні» жінки, які воліють «виспівувати, що аж хата ходить», ніж плакати та жалуватись. Вони на свій спосіб перемагають життєві трагедії і стаються творцями а не невільникми своєї долі. Навіть нещасна жертва манії вічно та завзято процесуватися, накликає радше усміх ніж сльозу. Вона роками процесується, «бо її палить, пече, вона не попустить свого, буде мучитися до останніх сил». Її рідні діти проти неї.

– «Городець ваш тато пропили, а поле Яким завживав».

Вона «плює рідною кровю» та тягнеться до окружного суду.

І дячиха сама дає собі раду зі своїм шістьдесятьлітнім невірним чоловіком, що знайшов собі любку – вдовичку Фризу.

«Ти діяволе, дивиси, ось зараз тобі кочергов голову розв'ялю».

Та до нещастя не доходить. Підкуплені дячихою парубки перейшли дякову любку та настрашили.

²⁵ Правильно Ницька. Див.: «Літературно-Науковий Вістник» 1925. Т. 86. С. 100-104. II.

«На другий день люде оглядали подертий чепець і хустку, що висіла на колах плота перед Фрузиною хатою. А хтось попивав тогож дня в коршмі горівку і кутив добрий тютюн» («Фатальна необережність»²⁶).

Батьки «Непохитної»²⁷ силують доньку йти заміж за нелюба. Кася борониться; та її любко Панько боїться рішучого кроку:

«плакав, слинив, охкав. Вона майже втікла від нього. Буде собі від тепер сама радити. В неї є якась жажда, щось її палить, до чогось пре».

Кася мусіла вийти за нелюба, та ніхто не змусив її статися дійсною його жінкою! Вона спала в мішку і показала нелюбому Василеві, що даром він женився. Після її вбивства село гуділо:

– «Дурна баба, молодого запрагнула. Одному в церкві присягала, а з другим водилася. Аби на своєму поставити! Непохитна була!».

V

І жінка Федя Басія «не така, як других людей».

– «Вона в мене ґаздині на цілу губу, вміє варити по хлопськи, але й по польськи».

Так хвалиться Басій, господар, що має «дітисків повно, всьо жерти хоче, а що я їм дам?!»

– «Най богачі тішаться своїми маєтками, я маю скарб у хаті, маю любляче серце» («Давно а нині»).

Та щойно наведений нарис показує, які недостачі має автор в будові своїх оповідань. Його герої часто самі оповідають про свої пригоди, деколи автор оживляє оповідання драматичними сценами. Марків однак не може поставитися критично до вродженої селянкам балакучости. І тут він далеко поза Стефаном та Черемшиною! Маркові герої зачинають своє оповідання «з кінця» і «щераз» вертають зачатої теми. Тому часто вставлені оті всякі епізоди придавлюють головну гадку. Ось його Федь Басій говорить про те, як то волосецький Бенедьо дався намовити до подружжя зі «сліпов Осифихов» ради гарної

²⁶ Див.: «Літературно-Науковий Вістник» 1926. Т. 89. С. 98-106. II.

²⁷ Див.: Непохитна. «Літературно-Науковий Вістник» 1928. Т. 95. С. 199-208. II.

кобили; кортить згадати оповідача, як Василь Ріпечка «їв фляки під ратушем» і просив перекупки, щоб «цикнула му ще трохи в мищину»; не промовчує він і жебрака Голика, обвішеного по грудях «менталіми», що «торбами фалашав, як бузьок крилами».

VI

Автор повинен знати, що навіть основник натуралізму, Е. Золя застерігався проти самого тільки фотографування дійсності.

– «Ми повинні змінити дійсність, не виходячи з її рамок», бо «мистецький твір є кусником природи, яку творець бачить у призмі своєї вдачі».

Творець повинен змагатися з дійсністю, бо інакше стенографісти та фотографи булиби найбільшими геніями! Балакучість Маркових героїв далека також від мовного багатства, яке бачимо в Черемшини, що то січе немов дорогими каміннями висаджувана дамасценка.

Пише Марків наріччами дрогобицького Підкарпаття. Перед роком звертався Стефаник на своєму ювілею з зазивом до молодих письменників, щоби покидали місцеві говірки та витворювали літературну мову. Прийде колись час, що наша мова замкнеться в академічному словарі; сьогодніж нехай кождий творить, як може. Нехай ті письменники, що живуть серед народньої гущі, витягають на денне світло укрите скарби української словні та складні та нехай малюють по всіх просторах так мало знану душу нашого села. В чужих літературах кожна область має свого співця – чи ж не може бути так само і в нас?!

* * *

Це і є праця для нашого письменника. Не твори з життя інтелігенції, яку важко пізнати між Корнятськими Кичерами, не міркування про тайни буття на основі писання чужих книг*, – тільки працювати над нарисами і оповіданнями, а може й повістями, з життя знаних селян, віднаходити їхню, не написану

ще філософію і в цей спосіб розкрити красу свого закутка
землі цілому вкраїнському народові!

Ось завдання гідне творчости цілого життя!

* Ми мали нагоду бачити деякі недруковані твори автора.

Матеріали до бібліографії

Публікації творів

Іван Марків:

1. Іван Ницька. «Літературно-Науковий Вістник» 1925. Т. 86. С. 100-104. II.
2. Трудно жити. «Літературно-Науковий Вістник» 1925. Т. 87. С. 195-199. II.
3. Одна з багатьох. «Літературно-Науковий Вістник» 1925. Т. 88. С. 98-104. II. (Пані Ол. Стефановичевій – посвята)
4. Фатальна необережність. «Літературно-Науковий Вістник» 1926. Т. 89. С. 98-106. II.
5. Непохитна. «Літературно-Науковий Вістник» 1928. Т. 95. С. 199-208. II.
6. Сліпий Пая. «Український голос» 1929, 2 червня. Ч. 22. С. 2-3.
7. Контрасти. «Дзвони» 1933. Ч. 8-9. С. 355-361. (посвята: Памяті дорогої сестри Ксені).
8. Між старими знайомими. «Дзвони» 1934. Ч. 4. С. 141-147.
9. Із книги життя. «Дзвони» 1936. Ч. 4. С. 137-142.
10. Глибока мовчанка. Спомин. «Дзвони» 1936. Ч. 8/9. С. 311-315.
11. Lux in Tenebris. «Дзвони» 1937. Ч. 1-2. С. 11-20. (написано в: Опак, листопад 1936 р.).
12. Перед світанком. «Дзвони» 1937. Ч. 6-7. С. 225-229.
13. По дорозі життя. «Дзвони» 1938. Ч. 10. С. 399-407. (написано в: Сурохів, вересень 1938 р.).

14. Полуумний Полу-Авель. «Дзвони» 1939. Ч. 3. С. 92-103. (посвята: Світлій пам'яті о. Івана Федевича, написано в: Сурохів, 24 лютого 1939 р.).

Іван Гребінчишин:

1. Доля Максима. «Український календар» 1964. С. 305-307.
2. Федьо Сенник. «Гомін». Варшава 1964. С. 257-261.
3. Заржавілий акорд. «Гомін». Варшава 1964. С. 261-264.
4. Золотий ковчиг. «Наша культура» 1965. Ч. 12. С. 11-13.
5. От комедія. «Український календар» 1965. С. 209-210.
6. Софрон Дирдик (Уривок новели). «Український календар» 1966. С. 259-262.
7. Тривога в селі. «Світанок» 1966. Ч. 4. С. 2; Ч. 5. С. 2; Ч. 6. С. 2; Ч. 7. С. 2; Ч. 8. С. 2.
8. Пригоди діда Якіма. «Наша культура» 1967. Ч. 2. С. 11-13; Ч. 3. С. 10-12.
9. Життя Пилипа Крілика. «Наша культура» 1968. Ч. 9. С. 1-12; Ч. 10. С. 11-13; Ч. 11. С. 10-11; Ч. 12. С. 10-11; 1969. Ч. 1. С. 10-11; Ч. 2. С. 10-11.
10. Душогуби. «Наша культура» 1968. Ч. 2. С. 11-12; Ч. 3. С. 11-12; Ч. 4. С. 11-12; Ч. 5. С. 11-12; Ч. 6. С. 11-12. Ч. 7. С. 11-12.
11. Душі палахкотять (Уривок з повісті). «Український календар» 1968. С. 228-231.
12. Сім-сім. «Наша культура» 1969. Ч. 6. С. 10-11; Ч. 7. С. 10-11; Ч. 8. С. 10-12; Ч. 9. С. 9-10; Ч. 10. С. 11-12; Ч. 11. С. 11-12; Ч. 12. С. 10-11; 1970. Ч. 1. С. 10-12; Ч. 2. С. 11-12; Ч. 3. С. 10-11.
13. Діти пані Марії. «Наша культура» 1969. Ч. 3. С. 10-11; Ч. 4. С. 10-11.
14. Образок з бувальщини. «Наша культура» 1969. Ч. 5. С. 11-12.
15. Автобіографія. «Український календар» 1969. С. 301-307.
16. Пригода білого крука. «Український календар» 1970. С. 280-287.
17. Мілька і Василь. «Наша культура» 1970. Ч. 6. 11-12; Ч. 7. С. 11-12; Ч. 8. С. 11-12; Ч. 9. С. 11-12; Ч. 10. С. 11-12; Ч. 11. С. 11-12.
18. Цюпчик. «Світанок» 1970. Ч. 7, липень. С. 6; Ч. 8, серпень. С. 3, 6.

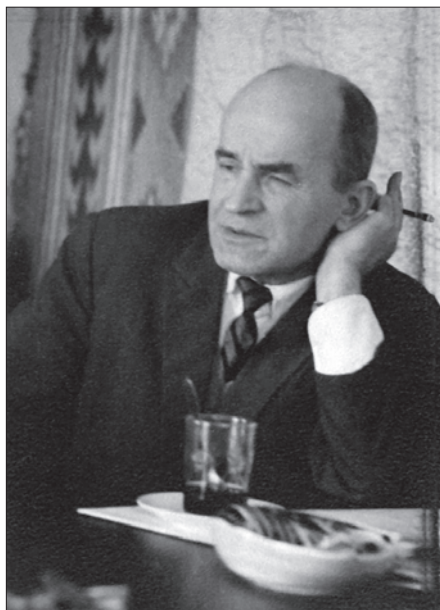
Рецензії, огляди, біо-бібліографічні довідки

1. Др. Лука Луців, Іван Марків. «Український голос», 6 січня 1929. Ч. 1. С. 2-3.
2. Кость Джуринка: Свідомство доби. «Гомін». Варшава 1964. С. 8.
3. Микола Олійник, Гомін і відгомін [рец. на антологію «Гомін»]. «Вітчизна» 1965. Ч. 10.
4. А. В. [Антін Верб, псевд. Антона Середницького], Відійшли від нас. Іван Гребінчинин. «Український календар». Варшава 1973. С. 89-90.
5. А. С. [Антін Середницький], Бібліографія творів Івана Гребінчинина, які він друкував в ПНР. «Український календар». Варшава 1973. С. 90.
6. Богдан Романенчук, Азбуковник: Енциклопедія української літератури. Т. 2. Філядельфія 1973. Гребінчинин Іван. С. 460-461.
7. Мар'яна Комариця, Журнал «Дзвони» (1931-1939): Систематичний показчик змісту. Львів 1997. Марків Іван. С. 43.
8. Богдан Ясінський, Літературно-Науковий Вістник: Показчик змісту. Том 1-109 (1898-1932). Київ – Нью-Йорк 2000. Марків, Іван. С. 224-225.

Василь Гірний у критиці і фейлетоністиці 40-70-х років, та його дві післявоєнні еміграційні публікації

Публікуючи у 2008 році великий збірник вибраних творів Василя Гірного «Розгублені сили» та інші твори¹, старались ми – я і Ярослав Грицковян – віднайти якнайбільше критичних текстів про творчість письменника, зокрема з часів другої війни і післявоєнних. На деякі нові матеріали, недоступні нам в часі складання збірника, вдалося натрапити щойно тепер, а деякі відомі, були нами використані тільки частково, тому цю публікацію можна вважати доповненням критично-бібліографічного матеріалу до виданої нами книги Василя Гірного.

Добірка публікованих нижче текстів, складається із трьох блоків. У першому передруковано дві рецензії з 1943 року на прозові книжки Василя Гірного: Василя Кархута на роман *Розгублені сили* (Краків-Львів 1943), опубліковану у львівському місячнику «Наші дні»², та Луки

Василь Гірний, фото 70-х років

¹ Василь Гірний, «Розгублені сили» та інші твори. Вступ Ярослав Грицковян. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. «Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі. Том XIV. Перемишль 2008. 940 с. + 4 іл.

² «Наші дні» 1943. Травень. С. 1. Текст надрукований у колонці Рецензії і підписаний криптонімом (вук.).

Луцева на нарис *Що діялося в селі Молодівці* (Краків-Львів 1943), опубліковану у газеті «Краківські вісті»³. Рецензія Кархута досить детальна і позитивна:

Книжку Гірного читається з цікавістю. Не всі персонажі роману вийшли чіткі, декотрі з них трохи схематичні (Нестер, Кучерепа). [...] український робітник виходить якийсь дуже відокремлений, як би жив на самотньому острові. Це й надає романові подекуди репортажного характеру.

Проте, роман у цілому є появою в нашій літературі. Тематично він свіжий саме спробою змалювати життя-буття отих розгублених по широкому світі, між чужими, сил – клітин нашого національного організму...

Заувага рецензента про репортажність слухна, якщо взяти до уваги, що появі роману передував цикл репортажів *Моя ескапада у Францію*, опублікований Гірним ще у 1934 році на сторінках львівського «Нового часу».

Рецензія Луцева витримана у сатиричному тоні з ноткою іронії. Автор переповідає зміст книжки і закінчує свій текст очевидним прагненням людини воєнного часу:

признаюся читачеві, що я сам поки-що не був ще на такому селі, тільки читав про нього книжечку В. Гірного під назвою «Що діялося в селі Молодівці». До Молодівки виберуся аж по війні, бо тепер незручно. Може тоді на пам'ятку дістану пави-не перо, яким прикрашу свій молодецький капелюх. А автор «Молодівки» вдовольнявся в своїй скромности тільки стаканчиком... квасного молока... Я виїздив би з повним наплечником!

Треба сказати, що це єдині рецензії на ці видання, які з'явилися за життя письменника⁴ і досі не були зауважені дослідниками творчості В. Гірного. Новішу критику (зокрема

³ «Краківські вісті». 1943. Ч. 89 (1 травня). Текст надрукований у колонці 3 нових видань і підписаний псевдонім Л. Граничка.

⁴ Див. також замітку в журналі «Пробоем». Місячник культури. Червень, книжка 6 (119), Прага 1943, Хроніка, стор. 382.

праці Р. Олійника-Рахманного) наводить Василь Ґабора у есею про Василя Ґірного⁵.

Лука Луців є теж автором невеликого відгуку на появу біо-бібліографічного словника *Азбуковник: Енциклопедія української літератури*, складеного Богданом Романенчуком. У другому томі цього видання знайшлась коротка біографія Василя Ґірного⁶. Докоряючи Б. Романенчуку за деякі неточності, Луців у своїй рецензії сам допускається помилки, пишучи: хочу дещо доповнити бібліографію автора та в дечому справити. [...] Ґірний Василь (Федь Триндик), живе не у Франції, тільки в Польщі, про його повість «Розгублені сили» писав я рецензію в «Краківських Вістях» 1943 року⁷. Очевидно автором рецензії на повість *Розгублені сили* не був він, а Василь Кархут.

У другому блоці презентую три фейлетони Івана Керницького, в яких мовиться про В. Ґірного. І. Керницький (1913-1984), давній приятель В. Ґірного, відомий прозаїк і гуморист, дебютував у Львові 1934 р. збіркою *Святоїванські вогні*. Разом з Ґірним

⁵ Див. «Дванадцятка». Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ століття. Антологія урбаністичної прози. Авторський проєкт Василя Ґабора. Львів; «Піраміда», 2006. С. 242. В рік смерті письменника у збірнику «Слово» (Збірник 9. Едмонтон 1981. С. 67-72), передруковано уривок з повісті *Розгублені сили*, під заголовком *Земля кличе...* з коротким вступом Ю. К.:

Василь Ґірний – відомий західноукраїнський письменник, автор багатьох фейлетонів, друкованих під псевдонімом Федь Триндик, він же автор «Літературних пародій» (1937). По війні, від 1956 р., його фейлетони були друковані у варшавському «Нашому Слові» під псевдонімом Панько Щипавка – деякі з них передрукував наш «Лис Микита». Письменник помер у Ґданську, Польща, 5. 7. 1981 р.

Проте найвище літературне досягнення Василя Ґірного це повість «Розгублені сили», надрукована Українським видавництвом у Кракові в 1943 р. Тема повісті – життя-буття українських шахтарів з західноукраїнських земель, що шукали заробітку у Франції. Автор її дуже добре знав їх гаразди – сам попрацював один рік шахтарем – вірно передав їх життя в чужому краю, їх тугу за рідною землею. Повість прихильно оцінила українська критика, зокрема Василь Сімович і Юрій Липа. Щоб нагадати нашим читачам талановитого письменника, нижче передруковуємо короткий уривок із цієї повісті.

⁶ *Азбуковник: Енциклопедія української літератури*. Т. 2. Філядельфія 1973. С. 460-461.

⁷ «Свобода». 1977, 24 червня. Ч. 144. С. 2.

працював у видавництві Івана Тиктора. Після війни, у 1949 р., переїхав до Нью-Йорка, де й помер. Свої фейлетони публікував у газеті «Свобода» під псевдонімом Ікер у колонці з наших буднів. Перший фейлетон про В. Гірного – Мертві Воскресають, опублікований 1957 р. (20 квітня. Ч. 75. С. 2), другий – Ще про оборіз з 1976 р. (1 травня. Ч. 81. С. 2), третій – Далекий ювілят з 1977 р. (10 грудня. Ч. 272. С. 2). Про них згадано у вступній статті Я. Грицковяна до перемиського збірника Василь Гірний (Літературно-критичний нарис), навіть передано зміст одного з них – Мертві Воскресають⁸. У фейлетоні Керницький признає, що

Дехто з «тикторівців» чув, навіть, до мене тихий жаль, що я ще не написав некролога, присвяченого близькому колись камратові і співбратові по професії. Слава Богу, вже і не напишу! Після смерти В. Гірного (помер у 1981 році) у «Свободі» з'явився некролог, в якому повідомлялося про смерть Василя Гірного, відомого як Федь Триндик, автора роману Розгублені сили і збірки Літературні народії. Щоправда його написано від імені Президії Об'єднання українських письменників «Слово», але автором був без сумніву Іван Керницький⁹. Через рік, у цій же газеті надруковано анонімну замітку У Польщі помер письменник Василь Гірний, в якій подано основні біографічні дані письменника та згадано його літературну творчість¹⁰.

На третій блок складаються два тексти Василя Гірного: рецензія-фейлетон Молодий, многонадійний... (Балачка про «Перелетних птахів» Івана Керницького і ще дещо), підписана двоєним псевдонімом письменника – Федь Триндик, і опублі-

⁸ Василь Гірний, «Розгублені сили» та інші твори. Перемишль 2008. С. 22.

⁹ Див.: «Свобода» 1981, 15 серпня. Ч. 153. С. 3.

¹⁰ Див.: «Свобода» 1982, 20 травня. Ч. 93. С. 1, 5.

кована у газеті «Свобода» (1959, 22 грудня. Ч. 246. С. 2; 23 грудня. Ч. 247. С. 2, 4), та спогад Михайло Островерха. Жмуток споминів на могилу мого дорогого друга, опублікований під криптонімом Т. П. у торонтській газеті «Гомін України» (1979, 10 травня).

Рецензія Молодий, многонайдійний... написана на збірку оповідань І. Керницького *Перелетні птахи*, виникла на хвилі, ще актуальної у ПНР-і 1959 року, «паздзернікової відлиги». Цей текст, хоч і витриманий, аякже, у сатиричній конвенції – це єдина, відома мені літературно-критична робота Гірного з післявоєнного періоду творчості. Це також перша післявоєнна публікація, яка на рік випереджує його фейлетони з «Нашого слова» (перший з липня 1960 р.). На жаль, це теж була і єдина підписана прізвищем автора публікація В. Гірного в американській «Свободі»; видно, що далі публікувати в ній було надто небезпечно, бо хоч у 1960 р. газета передрукувала фейлетон В. Гірного *Не знає, на котру стати*, то не називаючи автора і з поміткою «Наше Слово». Варшава¹¹. У рецензії Гірний згадує, що разом з Керницьким були того року [у 1934 р. – В. П.] на вакаціях у Гуцулії і, як годиться поважним журналістам, написали потім обидва свої враження. Я зробив це «на поважно», в десяти підвалах. Втім, єдиним мені відомим, великим репортажем у доробку Гірного є згаданий вже цикл *Моя ескапада у Францію*.

Спогад Гірного про другого львівського колегу Михайла Островерху, теж був опублікований на Заході, у 1979 р., в торонтському «Гомоні України». Це остання, прижиттєва публікація В. Гірного. Зрештою, історія післявоєнних прижиттєвих публікацій Гірного характерна тим, що почалася вона 1959 року і закінчила 1979 саме в заокеанській, а не в «уєскатівській» пресі.

Ці тексти, присвячені львівським друзям, членам неформального угруповання «Дванадцятка» – останнього у довоєнному Львові, напрочуд вдало ілюструють існування континууму українського літературного процесу в післявоєнній Польщі саме в особі і творчості Василя Гірного. Післявоєнні контакти Гірного з львівськими колегами-емігрантами започатковують спроби співпраці українських літераторів з Польщі з еміграційними виданнями. Хто і коли, крім Гірного, публікував там до 1989 року – не знаю, а варто було б і це дослідити.

¹¹ «Свобода» 1960, 7 вересня. Ч. 171. С. 7.

На завершення належить ще згадати про відгуки на збірник творів Василя Гірного «Розгублені сили» та інші твори (Перемишль 2008). Книжку, на сторінках «Нашого слова», рецензувала Анна Коженювська-Бігун¹² і це єдина, відома мені рецензія. Натомість, спираючись на опубліковані в збірнику «перемиські» фейлетони, професор Михайло Лесів написав розлоге мовознавче дослідження Особливості мови і стилю фейлетонів Василя Гірного 1931-1933 рр. Праця вперше була опублікована у збірнику на пошану Ярослава Грицьковяна¹³, а згодом передрукована у книзі професора Recensio. Про прочитані книжки та їх авторів¹⁴. І на це видання рецензією відгукнулася Анна Коженювська-Бігун¹⁵.

І ще кінцева увага: правопис публікованих текстів збережено згідно з оригіналом.

* * *

Василь Гірний: Розгублені сили, роман, «Українське В-во» Львів-Краків 1943 р. стор. 193 друку*.

Читаючи перші сторінки роману Гірного, маєте враження, ніби автор, дивлячись на гльоб у русі ткнув пальцем навдогадь, в одне місце на ньому: Монтіні. І, як це звичайно буває на фільмовій стьожці, раптом перед читачем розгортається життя однієї такої

¹² Анна Коженювська-Бігун, Урок українства Василя Гірного. «Наше слово» 2010, 21 березня. Ч. 12 (2746).

¹³ Див.: Життя у світлі освіти. *Studia in honorem*. Науковий збірник на пошану Ярослава Грицьковяна. За ред.: проф. Ігор Добрянський, проф. Микола Зимоля. «Просвіт». Кіровоград – Кошалін – Торонто – Дрогобич. 2011. С. 232-246.

¹⁴ Михайло Лесів, *Recensio*. Про прочитані книжки та їх авторів. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Передмову написав Марко Мельник. Видавнича серія: Екслібрис Товариства «Український народний дім» у Перемишлі. Перемишль 2012. С. 298-319.

¹⁵ Див.: ак-б. Світ у рецензії. «Наше слово» 2012, 4 листопада. Ч. 45 (2683).

* Рецензія Василя Кархута надрукована у львівському місячнику «Наші дні» у колонці Рецензії. 1943. Травень. С. 1. Текст підписаний криптонімом (вук.).

української колонії робітників-вуглекопів у північній Франції...

Рамці для цього, реалістичною манерою написаного, роману дає приїзд-від'їзд студента Степана Кучерепи, романтика, що з 67 франками в кишені вибрався у широкий світ. Він насліпо вибирає місцевість, в якій мусить зупинитися, щоб заробити на дальшу дорогу до Парижу, де думає продовжати студії. Вісь роману – два кохання: Петра до Оленки, і Степана Кучерепи до французенки Івонни. В рамцях роману, зв'язавши їх досить вільно з віссю, показує автор кілька типів українських робітників: рахманного Нестера, доброго духа гурту Корнила, легкодухів Гриця і гуцулика Василя, впертого і суворого до себе і своїх Михайла. Чужий ґрунт «спалює» їх. Петро Свис-тун, зійшовшись з односельчанкою Оленкою, мріє про рідину, про ферму в Канаді. Він думає кинути роботу в копальні, де став кваліфікованим і шанованим робітником, і повернутись знову на землю. Та Оленка вибирає химерного Нестера, що ходить у капелюсі, гарно грає на гармонії і водиться з жінкою теж у капелюсі... Петро вбиває Нестера і, щоб рятуватися перед карою, вступає до чужинецької легії. Оленка вертається з дитиною у рідне село. Гуцулик Василь тужить за своїми горами, але заражується венеричною хворобою і пускається на легкий і небезпечний хліб пачкаря. Грицеві трощить обвал ногу, він виходить зі шпиталю калікою з грошовим відшкодуванням. Здійснивши легкодушно свою спорзну мрію – відвідини будинку з червоною лямпою – окрадений з грошей, ілюзій і здоров'я, зламаним жебраком вертається до краю за допомогою симпатичного Корнила, що останнім грошем ділиться з безталанними земляками і помагає розбиткам: Петрові, Оленці, Степанові Кучерепі... Михайло складає вперто гріш до гроша, щоб в краю, де залишив жінку, стати господарем на своєму. Він відмовляє всього не лише собі, але навіть своїй молоденькій жінці, яка вродила йому сина, жалує урвати дещо з своїх заощаджень. Та банк, куди складав свої гроші Михайло, банкрутує, гроші пропадають і Михайло, затиснувши щелепи, мусить залишитись ще один рік чекати, щоб здійснилась його мрія.

Всі персонажі позначає тугість, притаманна українському племені. Автор показує відрубність їх ідеологічного світу, але

і їх... безпорадність у зустрічі з чужинцями. Найменш ясний, наче навмисне замрячений, вийшов представник української інтелігенції, студент Степан Кучерепа. Правда, він на початку роману

«Йде твердо, самовпевненою ходою. Нещастя, що спіткало його народ, вигнало його в широкий світ... Але він візьме його за роги! Він тут на півночі Франції – це добре... Він у копальні – це також добре... Пізнає світ такий, який є... Але на нього чекають великі завдання, це є щойно підготовка до того, що він у житті має здійснити...»

Та це тільки слова. Тай сам Кучерепа замотується в роман з Івонною, яка з безшабашністю дівчат легкої поведінки пробує його великим коханням, коли вертається її попередній коханець – француз, і залишає Степана, якого бере ввесь час за «польоне», то є у французькому розумінні за заводіяку, пияка, злодія, менш варту людину.

У романі розлито трохи темної барви, песимізму, хоч увесь час відчувається зв'язок цих розгублених сил з рідною землею, яку вони мусіли покинути, і до якої в тих політичних і господарських умовах їм нічого вертатися. Тому моторошно звучать слова Корнила при кінці роману:

«Як Господь сотворив землю і розпарцелював її між народами, то кожний має пильнувати свою, де приналежить. Там маєш робити і кінець. Такий божий порядок, а хто робить інакше – той грішить... Бо нащо тебе в такому разі треба було на цім світі? Баба мала досить клопоту, поки тебе вродила, було і крику, – та й потім, то не йшло так гладко... І коли ти вже підготований – йдеш до французької копальні, або до легії... »

Невже це причина до песимізму? Чи інші народи, як ось, наприклад, ірландці, не зазнали такої долі? Чи це не гартувало їх?

Книжку Гірного читається з цікавістю. Не всі персонажі роману вийшли чіткі, декотрі з них трохи схематичні (Нестер, Кучерепа). Бракує також малюнку французького середовища. Вставки окремих французьких слів, а то й цілих речень, від-

дають лише льокальний кольорит; український робітник виходить якийсь дуже відокремлений, як би жив на самотньому острові. Це й надає романові подекуди репортажного характеру.

Проте, роман у цілому є появою в нашій літературі. Тематично він свіжий саме спробою змалювати життя-буття отих розгублених по широкому світі, між чужими, сил – клітин нашого національного організму, які, якщо не втрачають зв'язку з ним і, як вишколені фахівці, готові у пригожий час вернутися до спільноти, не є для селянського народу негативні.

(вук.)

Василь Гірний: Що діялося в селі Молодівці. Українське Видавництво. Краків-Львів, 1943, стор. 48*.

Всі ми добре знаємо наше українське село в Галичині. Безпляново розкинені будівлі, занедбані дороги, не до ладу саджені сади, а декуди тільки окремі дерева, що ростуть без найменшої дбайливості господаря, так собі самочинно, з власної впертості, на злість пакосникам!

І тому ж диво, що кожний аж рота роззявить, як побачить в селі, що там діяла якась плянова сила, яка доцільно кермувала працями над його зовнішнім виглядом. Здивувався був немало і я, коли в переїзді через одне наше село побачив в середині цієї оселі величавий «Горód Молоді», а в ньому взірцеві шкільки овочевих дерев, яринні городці, спортову площу і сад. І все це коло розкішної домівки з театральною залєю, читальнею та бібліотекою. «Гурток Молоді» окремо веде кількаморгове взірцеве господарство, де плекає такі дивовижі в звичайному нашому селі, як крілі анґори, шовкопрядку і виноград. Стоїть там і власна фабрика для перерібки овочів, що продукує вина,

* Рецензія Луки Луцева надрукована у щоденнику «Краківські вісті» у колонці 3 нових видань. 1943. Ч. 89 (1 травня). Текст підписаний псевдонім Л. Граничка.

мармеляду, конфітури, сушені овочі і оцет. Двоповерхова мурована «Районна Молочарня» займається перерібною молока на масло та вирібною всякого роду сирів: ементальського, сметанкового, айдамського і трапістів. (А що, читачу, тече тобі слинка, як це читаєш?! Не скажу, де лежить воно те село, бо «паскарі» зараз кинулося б на нього).

Величавий «Українбанк» веде всякі фінансові операції, а найкраща в окрузі кооператива для закупу і збуту обслуговує громадян в ділянці торгівлі. В селі немає ані клаптика таких популярних і люблених по інших наших селах пустирів і «неужитків», при кожному господарстві стоїть пасіка, де безустанку гуде божа бджілка. Кооператива здоров'я дбає про фізичне і духове здоров'я громадян. Є при ній нечувана досі по наших селах купальня, в якій що тижня купається все населення місцевости.

Дивлячися на ті дива, я аж рота роззявив з захвату. А певніше, як трохи прийшов до себе, то порадив селянам, щоб до повноти завели ще ферму сибірських лисів (срібних!), залижили інкубатори для вигрівання расових курей (в цьому і кілька павів для прикраси!) та оснували фабрику штучного маслomedу, бо ж сирівець мають на місці. Селяни обіцяли, що до року і це все в них буде! Вони звернуться до свого інтелігентного опікуна, Скорини, і справа піде напевно! Дай їм Боже!

Коли я виїздив з того «див-села», приступив до мене один селянин і просив поради, якби то видістати «бецугшайн» на трохи дощок, бо навісний вітер звалив йому стодолу і на «паску» ніяк не може дошки докупитися... А такої дрібнички, як стодола, конче треба при господарстві.

При кінці признаюся читачеві, що я сам поки-що не був ще на такому селі, тільки читав про нього книжечку В. Гірного під назвою «Що діялося в селі Молодівці». До Молодівки виберуся аж по війні, бо тепер незручно. Може тоді на пам'ятку дістану павине перо, яким прикрашу свій молодецький капелюх. А автор «Молодівки» вдовольнявся в своїй скромности тільки стаканчиком... квасного молока... Я виїздив би з повним наплечником!

Л. Граничка

Іван Керницький
Мертві Воскресають*

[...]

Був колись у наших сторонах і такий звичай, що на «Рахманний Великдень» діти бігли на цвинтар, прикладали вуха до землі і надслуховували, чи не дзвонять під землею дзвони, чи не будять мерців із вічного сну...

Чому мені пригадалася ця повіра?...

Та пригадалася тому, що тепер бувають такі рахманні, химородні душі, які вертаються з Царства Тіней, назад на цю земську шкаралупину з дикими претенсіями, що вони живі люди, абсолютно не викреслені з земської картотеки!

Іншими словами – я хочу сказати, що деякі покійники воскресають.

Багато читачів львівського щоденника «Новий Час»¹⁶, а вже першою мірою його видавець, п. Іван Тиктор¹⁷, та всі, живі ще, співробітники «Українського Видавництва»¹⁸ будуть безмірно здивовані й заскочені, коли я їм скажу, що якраз тепер, перед Великоднем, воскрес малий фейлетоніст, Федь Триндик!

* Фейлетон Івана Керницького опублікований у газеті «Свобода» у колонці 3 наших буднів. 1957, 20 квітня. Ч. 75. С. 2. Текст підписаний псевдонімом Ікер.

¹⁶ «Новий Час», – щоденник, видавався у Львові в 1923-1939 рр. видавництвом «Українська Преса» Івана Тиктора. У ньому публікувались фейлетони Василя Гірного.

¹⁷ Іван Тиктор (1896-1982), – визначний український видавець. Засновник і власник видавничого концерну «Українська Преса» (Львів 1923-1939), в якому видавались відомі газети і журнали: щоденник «Новий час», тижневих для селян «Народня справа», ілюстрований журнал «Наш прапор», дитячий місячник «Дзвіночок», сатиричний місячник «Комар», двотижневик «Наш лемко» тощо. Після війни, у 1948 р., емігрував до Канади, де продовжував свою діяльність. Помер у Оттаві.

¹⁸ «Українське Видавництво», – засноване у Кракові 1939 р. Видавало книжки і пресу для українців Генеральної Губернії. Проіснувало до 1944 р.

«Поховали» ми Федя ще на першій еміграції та й забули, як звичай велить. Вправді, ніхто не знав, де спочиває його буйна голова і котрий з «визволителів» поміг йому переставитись у кращі світи, але всі наввипередки запевняли, що він згинув, помер, не живе і т.д. Дехто з «тикторівців» чув, навіть, до мене тихий жаль, що я ще не написав некролога, присвяченого близькому колись камратові і співбратові по професії.

Слава Богу, вже і не напишу! З далеких «визволених» земель прийшов до редакції «Свободи» лист від чудового колись фейлетоніста, автора знаменитих «Літературних Пародій»¹⁹, що тепер працює бухгалтером – з уклінним проханням до всіх друзів, товаришів пера та читачів колишніх, щоб воскресили собі його в своїх серцях, думках і почуваннях...

Федь Триндик живе і відбудовує «визволені» землі... Не пише, чи пише. Але в наші часи можливі всякі чуда. Може незабаром на сторінках «Свободи» прочитаємо не один з його «малих фейлетонів».

Ікер.

Ще про оборіг*

Надрукований на початку квітня ц. р. у кількох числах «Свободи» есей чи нарис Івана Івахіва «Оборіг» викликав, як довідуємось, жваве зацікавлення серед читацького загалу, зокрема серед тих читачів, які особисто мали нагоду користуватись оборіжними нагодами і пригодами. Треба підкреслити, що

¹⁹ Мова йде про збірку Василя Гірного: Федь Триндик, Літературні пародії. Шаржі. Епіграми. Гуморески. Видавництво «Гумор і сатира» [Львів 1937]. Збірка повністю передрукована у збірнику Василь Гірний, «Роззублені сили» та інші твори. Вступ Ярослав Грицковян. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. «Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі. Том XIV. Перемишль 2008. С. 517-567.

* Фейлетон Івана Керницького опублікований у газеті «Свобода» у колонці З наших буднів. 1976, 1 травня. Ч. 81. С. 2. Текст підписаний псевдонімом Ікер.

оборіг займає тривале місце в українській літературі, згадати б лише прекрасне оповідання Івана Франка, Під оборогом.

[...] Беззастережно погоджуюсь з шановним автором, що оборіг займає ключову позицію в побутовому і культурно-товариському житті галицького села. [...] Ще фейлетоніст Федь Триндик звертав на це увагу у львівському «Новому Часі», що спання на сіні заперечує пословицю «Як собі постелиш – так виспишся». На сіні – писав колеґа Триндик, – ти постелиш собі добре, а виспишся погано, бо сіно, коли воно свіже, западається під тобою, внаслідок чого прокидаєшся цілий поломаний після такої ночівлі²⁰.

Ну, але наш друг Федь Триндик був пан з міста, що не тримав ближчих контактів з природою і звідси походить його убоління. А, взагалі, есей І. Івахіва, це цінний вклад в оборнішну літературу і заслуговує на те, щоб його перекласти на англійську мову.

Ікер.

Далекий ювілят*

Написав мені листа добрий друг, Федь Триндик, з далеких «відзисканих земель», із Слупського воевідства, що й він уже, Богу дякувати, стався ювілятом – закінчив цього літа 75-ий рік життя. Ніби для відзначення цієї річниці вкрали йому ровер, акуратно в день його народження! Хоч і був це старий ґрат, – пише пошкодований ювілят, – але за довгі роки я так був звик до нього немов би до живої істоти, сказати б – до пса чи коня. Часто в дорозі, на самоті, я розмовляв з ним ніби з добрим приятелем, відкривав перед ним душу, жалівся на всілякі біди та нещастя, а він, поскри-

²⁰ Можливо, що це цитата з фейлетону Сінокоси... (ліричне інтермеццо...). «Новий Час» 1938, 23 червня. Ч. 135. С. 4.

* Фейлетон Івана Керницького опублікований у газеті «Свобода» у колонці З наших буднів. 1977, 10 грудня. Ч. 272. С. 2. Текст підписаний псевдонімом Ікер.

пуючи підо мною, немов би висловлював мені своє співчуття та зрозуміння.

Колега Федь так ніжно й дотепно згадує втраченого механічного побратима, що хіба прийдеться скликати надзвичайне засідання Президії «Слова»²¹ та й зробити складщину на новий Федір ровер... А може друзі-журналісти, члени СУЖА²², докинуть щось від себе, бо ж, відома річ, Федь Триндик, був не тільки знаменитим фейлетоністом, але й професійним журналістом.

До вересня 1939-го року ми обидва працювали у в-ві Івана Тиктора «Українська Преса» у Львові і навіть сиділи удвох в одній кімнаті, так би мовити – «ві-за-ві». В нашому видавництві Федь здобув собі найбільшу популярність не так своїми фейлетонами в «Новому Часі», а тим, що одне око було в нього синє, а друге зелене. Часто панночки з адміністрації підходили до його бюрка і просили кокетливо: Пане Федю, покажіть нам свої очі! На що завжди задуманий і трохи розсіяний фейлетоніст відповідав меланхолійно, що він міг би показати їм щось інше, цікавіше, наприклад – дюжину невикуплених векслів...

Та й ще пригадую собі, що Федеві дуже тяжко йшло писання фейлетонів! Йде, холера, як з каменя! – говорив бувало, – і стискаючи долонями високе, Франківське чоло, якось безрадно дивився через вікно на вежу Волоської церкви, ніби шукаючи там допомоги чи надхнення... Курив, як швець, і безнастанно виводив «вічним» пером по папері якісь фантастичні кривульки і зігзаги, щоб «розмахатись» до писання.

– Пане колего, – сказав одного разу, – ви є свідком моїх творчих мук і страждань. Напишіть колись на цю тему фейлетона.

Оце ж прийшлося написати не тільки про його творчі муки та страждання, але й про вкрадений на «відзисканих» землях ровер...

ІКЕР

²¹ «Слово», – Об'єднання український письменників на еміграції, засноване 1954 р. в Нью-Йорку. Свою діяльність організація припинила у 1997 р.

²² СУЖА, – Спілька українських журналістів Америки, професійна організація заснована 1952 р. в Нью-Йорку.

Федь Триндик

Молодий, многонадійний...

**(Балачка про Перелетних птахів Івана Керницького і ще
дещо)***

Перелетні птахи для американського читача це вже давня річ: книжка вийшла ще в 1952 році²³. Критики напевно вже сказали про неї своє слово. Однак, може чогось не доглянули: автора т.зв. легких жанрів (гумореска, фейлетон, водевіль). Наші критики звичайно тільки так поверховно гладять таких авторів по чуприні (одні по, другі – проти), але ввійти вглиб, пошукати в їх творчості елементів мистецтва вважають зайвим трудом. А Ів. Керницький це саме такий автор: вибрав собі цю літературну стежку ще з того часу, коли в «Нашому Прапорі»²⁴ стали появлятися перші його фейлетоники, підписані псевдонімом «Гзимс» (чому саме «Гзимс» – Бог його святий знає). Були вони писані ще на видертих із шкільних зшитків картках, але вже проблискувала в тих «гзимсах» іскра Божя, на що звернули увагу редактори, і так Івась Керницький, молодий (як тоді казали) і многонадійний хлопчина з села В. коло Львова, – засів за редакційний стіл.

Не вибрав він собі легкого хліба, ой, ні! В тому «бізнесі» не одуриш читача. Границя поділу тут чітко зазначена. В поважну повість, новелю, оповідання завжди можна влити порядну порцію т.зв. водички, і читач не визнається, в чому справа. А у фейлетоні, як не даси чогось такого, від чого лопає би від сміху, зривав би боки і качався по землі, засміваючись до сліз, – то ти,

* Рецензія Василя Гірного надрукована у газеті «Свобода» 1959, 22 грудня. Ч. 246. С. 2; 23 грудня. Ч. 247. С. 2, 4.

²³ Збірка новел Івана Керницького *Перелетні птахи*, вийшла друком в Нью-Йорку 1952 р.

²⁴ «Наш Прапор», – ілюстрований часопис видавництва «Українська Преса» Івана Тиктора. Виходив у Львові 1932-1939 рр. Свої твори публікували у ньому Василь Гірний і Іван Керницький.

братку, невдаха! Навіть у товаристві від тебе вимагають, щоб ти був Бернард Шов чи Марк Твейн, – від того ж ти і гуморист! Ну, щоправда, звання гумориста в'яжеться також із духовою структурою людини, і, як добре подумати, то. Ів. Керницький вибрав властиву стежку.

В 1934 р. вийшли Святоіванські вогні²⁵ Івана Керницького. Пригадую собі, як захоплювався ними покійний Мольо (Микола Голубець²⁶): Це стара школа, але добра. Цей хлопець нас ще здивує. Юрі Шкрумелякові²⁷ теж подобалась книжка. В «Говерлі» (пригадуєте ту «кнайпу» на Руській вулиці?) сиділи ми раз при склянці пива, і мова зійшла на Святоіванські вогні:

– Івась втяв не абияку штуку, – сказав Юра. – В чотирьох дряхлих стінах Старої хати він представив ціле багатство на родної душі.

Юра потягнув зі смаком лик «окоцімського»²⁸:

– Або в іншому місці, як він це гарно сказав: *Над межею перейшла північ, розпущивши чорні коси...* Чудово сказано!

– Як пізнати, що твір має так звану літературну вартість? – спитав я.

– Ще трудніше сказати, та легше вичути. Коли три голодні спудеї Київської Академії мандрують степом, а наймолодший збиває бучком головки будяків по дорозі (чому цього не робить поважний богослов Халява?...), то ця маленька сценка віддає краще кольорит, запах, настрій українського степу, як цілий трактат ученого на цю тему... Або у того ж Гоголя підстарілий дяк залицяється до молодиці: *А што ето такое, почтеннейшая Солоха?* Цих кілька простих слів зразу дають пізнати, що дяк підщипує молодицю. Яке це характеристичне для старого зальотника!... Величезний талан той Гоголь!

²⁵ Збірка оповідань Івана Керницького *Святоіванські вогні*, вийшла у Львові 1934 р.

²⁶ Микола Голубець (1891-1942), – поет, прозаїк, мистецтвознавець, літературний критик. Вважається духовним батьком львівського літературного угруповання «Дванадцятка», якого членом був Василь Гірний.

²⁷ Юра Шкрумеляк (1895-1965), – поет, прозаїк, журналіст, редактор пресових видань концерну Івана Тиктора «Дзвіночок» та «Народня Справа». Після війни засуджений советами на 10 років табору. Помер у Львові.

²⁸ Мова йде про сорт польського пива.

І Шкрумеляк, висказавши цю глибоку думку про Гоголя, потягнув лик пива і підхопив річ, якби боявся, що я його переб'ю.:

– Або ще один приклад, цим разом із Кнута Гамсуна. Є в його Благословенній землі така сценка: мандрівний інженер забув у хаті олівець. І ось двоє хлопчиків, один дво -, а другий чотирирічний, беруть потайки олівець, ідуть до стодоли і там рисують. Хлопчики захоплені: яка магічна штука! Та ось до стодоли входить батько, напевно по олівець! – думають хлопці. І старший, свідомий тяжкої вини, покійно виходить наперед і подає батькові корпус делікті... Зворушлива сценка!

І редактор «Дзвіночка»²⁹ мало не захлиснувся специфікою того моменту.

– Бачите, ця сценка заступить теоретичну студію ученого професора-педагога. Решту треба собі додати – це так звані асоціації. У великих письменників що речення, то безліч асоціацій.

Чи того можна навчитися?

– Ні. З тим треба вродитись.

Коли ми розійшлися, я пригадав собі, як це недавно Василь Ткачук³⁰ (ходив по львівських редакціях такий молодий гуцулик) похвалив свого друга Івася Керницького. Ми були того року на вакаціях у Гуцулії і, як годиться поважним журналістам, написали потім обидва свої враження. Я зробив це «на поважно», в десяти підвалах, а Івась описав тільки одну сценку – як він пробував найняти гуцула, щоб підвіз його до Космача.

– Ця одна сценка Керницького розповіла більше про гуцулів, як ваших десять підвалів, – сказав Василь Ткачук.

Це була правда. У Керницького багато таких асоціацій, про які говорив Юра Шкрумеляк.

Гай, гай! – згадалися давні роки... Але я хотів вести балачку про Перелетних птахів. Якщо ви – по довгих роках – дістали до рук книжку свого доброго приятеля, то прочитаєте її так жадібно, як спрагнений мандрівник п'є серед пустині джерельну

²⁹ «Дзвіночок», – заснований у Львові 1931 р. журнал для дітей, виходив як місячник у видавництві «Українська Преса» Івана Тиктора. Редактором був Ю. Шкрумеляк.

³⁰ Василь Ткачук (1916-1944?), – автор чотирьох збірок новел виданих у Львові у 30-х рр. Публікував у пресових виданнях Івана Тиктора.

воду. Одним душком, а потім другий раз і третій... А потім хочеться про неї поговорити, поділитись враженнями.

Книжка складається з трьох майже однакових частин, що їх автор розмістив хронологічно і тематично: перша – це Рідними обніжками, п'ять веселих гуморесок, тематично пов'язаних із рідними закамарками. Друга частина – свіжішої дати: це Переселення з перешкодами, шість гумористичних фейлетонів із таборового життя, і остання, На землі Вашингтона, теж шість гуморесок.

Скажу відразу: коли читати книжку не з кінця, а, як видиться, з початку, то винесете враження, що йдете ступнями нагору: так піднімається питомий тягар творчого потенціалу автора. Коли в першій частині Керницький ще майже дебютант, де тематика і стиль, і технічні засоби літературної роботи – видумані, штучні, перешаржовані, отак на міру казьонної гуморески, робленої «під Остапа Вишню» (я сказав би, що на тому ж рівні, що Остап Вишня, та це окрема тема) – то в другій частині веселі сценки з таборового життя набирають живіших рум'янців. Шаржу в тій частині вже не так багато, хоч сюжети приходять авторові ніби з трудом. Пуанта добра.

Але майстерність Керницького в тому циклі (як і в третьому) лежить деінде. Не гумореска для гуморески, не пуанта, але рельєфність поодиноких образів, їх потенціальна енергія викликати ці власне асоціації. Читач, який ніколи не бував у таборах ДП³¹, по прочитанні книжки Керницького може говорити про них годинами. Прикладів безліч, от, хоч би короткий опис 15-го бльоку (чи то пак «Січі») в оповіданні Останній романтик. В ньому хлопці «виспівують-ревуть від ранку до вечора»:

Напиши до батька,
напиши до неньки,
Напиши до любої дівчини,
Що гостра куля
грудь мою пробила
Опів до другої години!

³¹ Мова йде про табори для т.зв. переміщених осіб, тобто утікачів, що опинилися у післявоєнній Німеччині в американській окупаційній зоні.

Ота співанина, наче яркий сліпучий рефлектор, роз'яснює раптом вам ціле життя-буття того перехідного етапу в 15-ому бльоці: і політичну безтурботність «січового» товариства, і цілонічну гру в карти, і консерви УН-РР-и, і заляканість інтелігентів, і всепотужну машину аліянтів... І – 1949-ий рік... (кожний історичний момент має таку свою співанку: в 1939-му це була Гуцулка Ксеня). Можемо собі досхочу доповнювати деталями образ і він буде вірний: ось що значить добре схоплений момент, штрих, риска...

Але ж майстром показав себе Керницький щойно в третій частині – американській. Анемія з першої пропала без сліду. Автор не силкується, не шукає штучних тем, картини виходять у нього пластичні, соковиті, люди живі – з крові і кості. І форма і зміст приходять йому легко. Все те насичено гумором, як весняна брунька живим соком. Але цей гумор не «написаний» автором – його викликають ситуації. Діалоги розкішні, помагає в ньому добра мова. І знову той же самий потенціал: викликати кількома штрихами безліч асоціацій.

Чи буде це Злий дух під Божим домом, що так немилосердно гатить збаранілих, заляканих, прибитих горем бідних скитальців... Може вибухне війна та й поїдемо додому... – каже хтось несміливо. Як же воно вийшло добре в тій хвилині, та порідному, по-бідолашньому, ну, по-галицьки! Чи це буде той меценат у Житті неначе сон, – в овероях і фантазійно перекирвлений кашкетці на голові, з в'язанкою ключів на ланцюжку, що так швидко й безболісно пристосувався до американського життя, чого ніяк не може зрозуміти пані Ольга, гарна, сердечна жінка, що до такого життя не пристосується ніколи (у Керницького жінки взагалі виходять кращі за чоловіків). Чи капітальний діалог (з прекрасною пуантою) між поляком і українцем (Нарікайли), чи історія з колектою в Т-ві ім. Федя Триндика (!) в гуморесці Добрий чоловік.

Чи врешті знаменита картина Нарешті віддячилися, правдива літературна перлина, що при ній я хотів би спинитись дрібку довше. Передусім сюжет: простий, легкий, тільки рукою до нього сягнути. Колишній парубок-сирота в панотця Вільшанського, тепер містер Чабан, певний себе, заамериканізований вуйко, спровадив із табору до Америки колишнього свого па-

нича, інж. Вільшанського з дружиною, і з тієї нагоди влаштував у хаті прийняття.

В цих простих рамках – яка ж жива, сповнена гумором і сатирою картина! З одного боку – групка наших «старих» емігрантів, колись бідних селян, що з нужди емігрували до Америки, – тепер заамериканизованих Майків і Фредів, і з другого боку двоє нещасних «грінорів», колишній дипломат з дружиною, обоє ледве живі, і від скитальщини і від морської хвороби. Вони героїчно витримують дику офензиву сердечности господарів і їх гостей. Ану, Джорджуню (це так до колишнього дипломата), приміряй собі штани з мого Фреда! – Попивайте пиво, – пригощує тітка Мері, – пиво гуд, ви там, у краю, напевне пива ніколи не пили?

Керницький знає галицьких дядьків, як свою долоню, тому психологічний рисунок «дійових осіб» виходить у нього знаменитий. – А видиш, червоняку, як заткав тобі писок? – тне як оса кума Текля комунізуючого кума Соловія. І хай мені тут – гримить, як пророк, містер Чабан по кількох чарках, – всякі товариші не горлають, мовляв, наші попи в краю тільки за потребами очі витріщали та шкуру з народу дерли, бо це неправда єсть!

На дев'ятох сторінках друку автор майнув у цій картині, як у сочці, цілою епохою. І якби хтось колись хотів довідатись, в яких умовах з'явилася в Америці наша еміграція, то вистане пригадати собі, яку пропозицію поставив добрий містер Чабан колишньому дипломатові Вільшанському: – Ну, в нецах підналиш, чи сміттячко на подвір'ю підметеш, траву машинкою покосим, робота ніяка, от – забавка. А інж. Вільшанський..., роздавав на всі боки граціозні поклони, – ніби приймав у сальонах посольства делегацію дипломатичного корпусу, а при тому розпливався у похвалах на адресу спонзорів... – Ми просто не знаходимо слів, щоб висказати вам найщирішу вдячність... (це ніби за ту «легку роботу» – примітка моя). Ні, не йшло воно, як по маслі, коли довелося ставити ці перші кроки на вільній землі... Не конкістадорський був наш останній відплив, – писав про цей останній етап поет Остап Тарнавський³².

³² Остап Тарнавський (1917-1992), – народжений у Львові поет, літературний критик і редактор. Після війни на еміграції у США, де й помер. Поетична збірка *Мости* вийшла у Нью-Йорку 1956 р. Її примірник з дарчим підписом автора зберігається в архіві В. Гірного. Див.: Ярослав Грицько -

Шляхів не знали ми
у нищоти прищемлі,
Не діло нам, малим,
до їх великих діл!
Ми лиш з бляшанками
виплигуємо – чемні
Прийнять ласкавий хліб,
що кинув ситий стіл...
(Мости)

В мистецтві лічиться найвищий льот, шпиль, що його здобувається вперше. Нарешті віддячились – це той шпиль, що його досягнув Керницький до 1952 року. З цього щабля він вистартував до дальшого льоту. Я затитулював цей мій фейлетон Молодий, многонадійний... Хай автор цим не ображується: я не думаю деградувати його до ступня початківця. Це було собі сказано – от, так! В мене Івась Керницький завжди матиме вісімнадцять років. І коли я хотів би порівняти до когось, то хіба до того Гоголевого семінариста з Київської Академії, що мандруючи українським степом, збиває бучком будяки по дорозі... Івась це власне й робить.

Кінчу на цьому. Від цих будяків на українському степу широкому чогось ніби защеміло моє серце...

в я н, Василь Гі р н и й (Літературно-критичний нарис). Вступ до збірника: Василь Гі р н и й, «Розгублені сили» та інші твори. Перемишль 2008. С. 34.

Михайло Островерха.
Жмуток споминів на могилу мого дорогого друга*

Ще вчора я написав до нього листа: Михайле! Не завдавай собі труда, проф. Штогрин обіцяв мені це зробити³³. І ще дещо додав я там – наші листи були завжди балакучі. А Михайлові листи були не тільки архицікаві, але ще й насичені гумором. І тому я завжди давав у Польщі листоноші за його листи п'ять злотих.

А тепер уже не дістану від Михайла листа, ніколи, ніколи...

Що воно є, що на мої очі набігають сльози? Може це від старости? А може з великого жалю? Наша знайомість датується ще з давніх часів, але зустріч із ним переривалася, коли Михайло блукав по Італії. Останній раз ми бачилися на нашій рідній Лемківщині³⁴. Він їхав кудись зі своєю дружиною. Я подиктував їм тоді слова до прекрасної лемківської пісні В зеленім гаю. Чи чули вони її колись на якомусь американському концерті? Михайло мав тоді теж з собою одну невелику мою книжечку. А потім по довшому часі я відкрив Михайла в Нью Йорку. І почалася наша довголітня кореспонденція, яку я зберіг до останнього листа. Не забув про мене, будучи і в Римі. В останніх роках Михайло прислав мені свою книжку Берегами мандрівки³⁵. Прости мені, дорогий друже, що я, як тепер бачу, скритикував Тебе – тут чи там – несправедливо.

* Спогад Василя Гірного опублікований у торонтській газеті «Гомін України». 1979, 10 травня. Текст підписаний криптонімом Т. П.

³³ Мова йде про листування В. Гірного з М. Островерхою, яке Гірний передав проф. Дмитрові Штогрину з Іллінойського університету для планованої публікації. Див.: Ярослав Грицьковян, Василь Гірний (Літературно-критичний нарис). Вступ до збірника: Василь Гірний, «Розгублені сили» та інші твори. Перемишль 2008. С. 35-36.

³⁴ У 40-х роках В. Гірний вчителював на Лемківщині у селі Святкова Велика.

³⁵ Михайло Островерха (1897-1979), – письменник, перекладач, мистецтвознавець і публіцист. Народжений у Бучачу, після війни емігрував до США, де й помер. Книжка Берегами мандрівки вийшла у Нью-Йорку 1974 р. Її примірник з дарчим підписом автора зберігається у архіві В. Гірного. Див.: Ярослав Грицьковян, Василь Гірний (Літературно-критичний нарис). С. 34.

Я назвав цю книжку енциклопедією італійського мистецтва. А не добачив я там архицікавого матеріалу, що дотичить наших українських взаємин з Італією в минулому й сучасному. За коротко, мені здавалося, було теж про Святу Землю. (Не взяв я до уваги того, що тоді там діялося). Я пригадав йому шведського мандрівника Свен Гедіна³⁶, який написав свої спомини зі Святої Землі. Мандрував він самотній вузькою, гористою дорогою, де по боках росли високі п'ять-шість тисячолітні кедрі – дорогою, що вела до Генезаретського озера. Тудою йшов колись Ісус Христос. І напевно оглядав ті самі, що й Свен Гедін, тепер височенні дерева. На овиді з'яснило тоді, як і тепер, плесо озера...

Дорогий Михайле! Тепер і Ти підеш цією дорогою, що нею йшов наш Божественний Спаситель. І оглядатимеш ці самі дерева, що ростуть побіч. І гляди на землю, може ще знайдеш слід Божої стопи. І припади до неї цілою душею своєю і всім серцем своїм... Так, як зробили б ми всі тут.

Пращай, наш Дорогий Михайле! Жертвуємо Тобі наш біль і нашу пам'ять про Тебе. А Твій коханій дружині жертвуємо, крім найглибшого співчуття – мережану українську хустину, якою буде обтирати свої сльози.

Т. П.

³⁶ Свен Гедін (1865-1952), – шведський географ, топограф і письменник. У 1916 р. відбув подорож по Палестині.

Нові біографічні дані про Євгена Гринишина, перемиського прозаїка 30-х років

У передмові до збірника прозових дебютів перемиських авторів 30-х років ХХ століття, я так писав про деяких з них: Євген Гринишин, Любов Марія Гуменюк-Луців і Зинаїда Савич ані під час, ані після війни літературою вже не займалися, принаймні мені не вдалося натрапити на такі сліди. Не маю теж інформації про їхнє повоєнне життя й можу тільки надіятися, що доля була для них ласкава і дала їм шанс цю війну пережити¹. Життя, як відомо, приносить коректи у наше дотеперішнє знання, так теж і сталося з Євгеном Гринишином – першим з названих у цій цитаті авторів.

Євген Гринишин народився 6 липня 1915 р. у селі Ліщини на Лемківщині, у священничій родині, але його дитинство пройшло у надсянських селах Грушатичі та Вишатичі². Євген закінчив перемиську гімназію у 1932 році і згодом студіював пра-

¹ В. Пилипович, Мала проза перемиських авторів, – дебюти 30-х років ХХ століття. Вулиця Владиче. Мала проза перемиських авторів, – дебюти 30-х років ХХ століття. Зібрав, до друку підготував і передмову написав Володимир Пилипович. Вступна стаття Тадей Карабович. «Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі. Том XVI. Перемишль 2010. С. 5.

² Батько Євгена – Ілля Гринишин, нар. 23. VII 1888 р. у селі Дмитровичі, закінчив перемиську гімназію (матура 1909 р.). Після висвячення у 1914 р. був парохом у Ліщинах, потім у підперемиських селах Грушатичі (1918-1926) та Вишатичі (1926-1946). Депортований до УРСР у 1946 р., проживав у Львові як світська людина, працював у Бібліотеці ім. Стефаника, був підпільним греко-кат. священником. Помер у Львові у лютому 1961 р., похований на Личаківському цвинтарі.

во на Віленському (Вільнюському) університеті³. Дебютував 1936 р. в перемиській газеті «Український Бескид» оповіданням Червоний сміх, і у тому самому році опублікував свою першу і єдину збірку оповідань Кривавий Збруч. Деякі оповідання Євгена Гринишина, включені ним до цієї збірки, спершу друкувалися у перемиському тижневику «Український Бескид» (Червоний сміх, Сонце), у львівському тижневику Богдана Кравціва «Обрії» та у львівському двотижневику «Наш Лемко» (нарис Гори). Збірка Кривавий Збруч вийшла друком в Перемишлі у квітні 1936 р., у видавництві «Самотужки», – приватній ініціативі самого автора. Обкладинку до неї також запроєктував Гринишин. На задній обкладинці збірки подано адресу видавництва: Перемишль, Водна 10, – гадаємо, що під цією адресою проживав сам автор. Книжку надрукувала відома у Перемишлі друкарня А. Блюя, в якій друкувався двотижневик Степана Федачинського «Прорив». Євген Гринишин був теж автором вінетки цього двотижневика (підписана криптонімом е.г.), отже можна тут говорити про творчу співпрацю двох перемишлян.

На появу книжки Євгена Гринишина рецензіями відгукнулися: перемишлянин Євген Грицак та два львів'яни – Юліян Редько і Лука Луців. Євген Грицак опублікував в «Українському Бескиді» огляд, в якому дав схвальну оцінку дебютантській збірці, бо як узяти на увагу, що збірка «Кривавий Збруч» це перший письменницький виступ автора, то ця проба виходить доволі вдатно. В автора видно деякий письменницький хист [підкреслення наше – В. П.], він уміє підшукувати теми, уміє теж подекуди обсервувати життя й вибирати з нього цікаві менти⁴. Юліян Редько, на той час постійний рецензент львівського місячника католицької орієнтації «Дзвони», так оцінив книжковий дебют Гринишина: тяжко сказати що-небудь про молодого, мабуть, автора, що дебютує маленькою сороки'ятьсторінковою книжечкою, виданою

³ Стефан М а л и н о в с ь к и й, Кого видала перемиська державна гімназія впродовж 40 літ? Звідомлення виділу «Кружка Родичів» при державній гімназії з українською мовою навчанні в Перемишлі за шкільний рік 1935-36 з альманахом п.н. «З юних днів, днів весни» з нагоди 40-ліття першої матури. Перемишль 1936. С. 183. № 2275, Гринишин Євген.

⁴ Див.: «Український Бескид» 1936, 17 травня. Ч. 18.

в-вом «Самотужки», навіть із власноручною вінеткою на обгортці. В книжці десять коротесеньких нарисів та оповідань. Не хотілося б надто гострим осудом зразити автора до дальшої праці, бо деякі місця його оповідань, а навіть декотрі цілі оповідання дають надію, що з нього може виробитися колись добрий оповідач [підкреслення наше – В. П.]. Але й хвалити... нема за що... хіба за цю «самотужню» відвагу, що допомогла появі першої книжечки⁵. Появу книжки відзначили інші провідні львівські журнали – «Назустріч» (1 червня 1936. Ч. 11. С. 6. Бібліографічна анотація), та «Літературний Вісник» Дмитра Донцова (1937. Кн. 1. С. 71-72). Лука Луців, автор рецензії в «ЛВ» писав: Гринишин хоче бути бадьорий, ступати розмашистим кроком, пити зором синю даль та йти твердо вперед. За собою хоче лишити цвіль, зневіру, смуток і безсилля. Так принаймні говорить автор в нарисах «Весна і Гори». Та цікаве, що як авторові прийшлося представити героїв, що щось діють, то бачимо тільки сум і терпіння, а тріумфують вороги. Ось у «Кривавому Збручі» вбивають червоні москалі українця, що втікає з рідної землі; в «Цвинтаріці» божеволіє сотник Данченко, бо «всюди рани, всевладний тиф і смерть»; в нарисі «В Карпатах» розказує автор неймовірну історію, як на милицях цілий рік воював Дизьо на фронті і таки вкінці згинув; такий самий і «Червоний сміх». Чи добре писати такі твори, призначені для популярної преси?⁶

Є. Грицак та Ю. Редько в доброзичливій формі вказували на слабкі місця творів Євгена Гринишина, але надіялися на його розвиток як прозаїка, натомість, як припускаємо, «вітаїстичний пафос» рецензії Луки Луцева, що вписувався у стильову парадигму писань самого редактора «Вісника» Дмитра Донцова, настільки паралізував молодого автора, що він... перестав писати! І хоч Гринишин після книжкового дебюту опублікував ще два оповідання: Аквареля, надруковане у

⁵ Ю. Р. [Юліян Редько]. «Дзвони» 1936. Ч. 5. С. 214.

⁶ Цитую за передруком самого автора: Лука Луців, Література і життя. Літературні оцінки. Видавництво УНС «Свобода». Джерзі Сіті – Нью Йорк [1982]. С. 424-425.

львівському тижневику «Обрії» (29. X. 1936. Ч. 27-28. С. 3), та Фіялки, – в перемиському «Українському Бескиді» (16 травня 1937. Ч. 18), то на його пізніші публікації мені не вдалося натрапити ні в перемиській, ні у львівській пресі. Чи в Америці він пробував писати і друкувати? – це питання залишається відкритим.

У передмові до збірника *Вулиця Владиче*. Мала проза перемиських авторів, – дебюти 30-х років ХХ століття, про Гринишина я писав: *Здається, що після війни емігрував до Америки, бо прізвище Гринишин Є., знаходиться у списку жертводавців збірника «Перемисьль західний бастион України»*⁷. І ось недавно, зовсім випадково, це моє припущення знайшло ще одне підтвердження, коли в мої руки потрапила книга *Пропам'ятна книга Даниїєрів*. Історичні нариси та спомини колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Даниїгу 1921-1945 (Філядельфія – Торонто – Нью-Йорк 1979). Мою увагу привернула оригінальна обкладинка цього видання, на якій невеличкими буквами зазначено її автора *є.г.* – точно, як на довоєнних публікаціях Є. Гринишина. Коли розгорнув книжку, на титульній сторінці прочитав: *Обкладинку проектував Євген Гринишин*. Ця інформація вселяла надію, що у книжці знаходиться більше даних про нього. На 87 сторінці цієї публікації поміщено світлину українських студентів Гданської політехніки з підписом *Свят-Вечір 1938 р., перший з правого боку – Євген Гринишин*. На кінці публікації (стор. 215) знаходимо Алфавітний список осіб, що студіювали на Політехніці Вільного Міста Даниїгу (1921-1945). Біля прізвища Гринишин Євген поставлено букву (Ч), яка означає його членство в студентській Корпорації «Чорноморе», в якій гуртувалися студенти консервативної орієнтації, прихильники ідей В'ячеслава Липинського.

Втім, найцінніше для мене відкриття знаходиться на сторінках 201-202, – це світлина молодого Євгена Гринишина і його спогад *Рефлексія*, – про роки навчання у Гданську. Після прочитання цього тексту, я вже не мав сумніву, що його автор інж. Євген Гринишин, – той самий, що й у антології перемиських дебютів *Вулиця Владиче*. Текст *Рефлексії* з моїми коментарями читач знайде наприкінці цієї статті.

⁷ *Перемисьль західний бастион України*. Збірник матеріалів до історії Перемисьля і Перемиської землі зладжений редакційною колегією під проводом Проф. Б. Загайкевича. Нью Йорк - Філадельфія 1961. С. 414.

Нам не відомо, чому Гринишин залишив правничі студії на Віленському університеті (хоч бути може, що такі їх закінчив?) і перенісся до Гданська, щоб саме тут, у Гданській політехніці, з 1938 по 1942 р. вивчати архітектуру і тут здобути звання інженера-архітектора. Чи це було бажання здобути цікавішу професію, чи може якісь інші, напр. політичні причини? Зі змісту спогадів «данцігерів» можна зробити висновок, що для українців навчання у Гданську в 20-30-х роках ХХ

ст., не йшло в парі з репресіями, так як це траплялося в тогочасних польських вищих школах. Як пише сам Гринишин: час тих чотирьох років перебутих у тому прекрасному місці чи не був найкращим у житті не одного з нас т. зв. «данцігерів»⁸.

Наступні біографічні інформації про Євгена Гринишина я знайшов переглядаючи в Інтернеті PDF-копії американської газети «Свобода». У цьому виданні натрапив на некролог такого змісту: Колишні Студенти Політехніки в Данцігу з сумом повідомляють, що їх Колега бл. п. інж.-архітект Євген Гринишин, родом з Лемківщини, [...], автор проекту обкладинки «Пропам'ятної книги данцігерів», відійшов у Вічність у Рочестері, Н-Й., дня 15-го листопада 1982 р. і дня 17-го листопада похований на українському православному цвинтарі св. Андрія в С. Бавнд Бруку Н. Дж. Вічна йому пам'ять! Родині покійного висловлюємо наше глибоке співчуття⁹. Отже, маємо точну дату смерті – 15-го листопада 1982 р., місце його проживання у США – Рочестер, і місце поховання. З іншого некрологу довідуємось, що дружина Є. Гринишина мала на ім'я Віра, з дому Волянська, і що в них були діти: Замість квітів на могилу нашого Кузина і Шваґра бл. п. архітекта Григорія Волянського, складаємо 50.00 доларів на Українські Студії в Гарварді. Віра і Євген Гринишини¹⁰.

⁸ Інж. Євген Гринишин, Рефлексія. Пропам'ятна книга Данцігерів. Історичні нариси та спомини колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Данцігу 1921-1945. Матеріяли вибрав та підготував до друку Володимир Шиприкевич. Накладом Архівної Комісії Данцігерів. Філядельфія – Торонто – Нью-Йорк 1979. С. 201.

⁹ «Свобода», 26 листопада 1982. Ч. 224. С. 3.

¹⁰ «Свобода», 23 серпня 1980. Ч. 184. С. 3.

Рефлексія

Якщо з перспективи 37 літ¹¹, з часу, коли я востаннє був у Данцігу¹², то не помилюся, коли скажу, що час тих чотирьох років перебутих у тому прекрасному місці чи не був найкращим у житті не одного з нас т.зв. «данцігерів». Як приємно було загубитися у вузьких, старовинних вуличках середньовічного міста, з дбайливо виконаними деталями архітектурних пам'яток. Який різкий контраст до вулиць сучасних міст. По вулицях Данцігу людина ходила вільно і без страху в кожному пору дня і ночі. В такому місті людина мала зв'язок з минулими, а не була лише надвірником викинутим на чужий континент, шукачем загубленої долі.

Місто було багате на архітектурні твори: Marienkirche¹³, Rathaus¹⁴, Stockturm¹⁵, Zeughaus¹⁶, темний і таємничий Krantor¹⁷ з великим у середині колесом, в якому ходили в давнину робітники, чи невільники і, обертаючи своєю вагою це колесо, вивантажували з кораблів товари.

Наша домівка¹⁸ містилася при вул. Heiligenbrunnerweg¹⁹ у містечку Langfuhr²⁰, кілька кілометрів від Данцігу на захід.

¹¹ Рефлексія Є. Гринишина написана ним не пізніше 1979 року, отже, навчання міг закінчити у 1942 р.

¹² Данціг (Danzig), німецька назва Гданська.

¹³ Marienkirche, – церква Марії.

¹⁴ Rathaus, – Ратуша.

¹⁵ Stockturm, – Тюремна башта.

¹⁶ Zeughaus, – Арсенал.

¹⁷ Krantor, – Кранові ворота (сучасна польська назва Żuraw).

¹⁸ Мова йде про домівку українського студентського товариства «Основа», яке діяло в гданській Політехніці з осені 1922 р. Див.: Інж. Петро Підгаєць, Початок «Основи» в Данцігу. У збірнику Про пам'ятна книга Данцігерів. Історичні нариси та спомины колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Данцігу 1921-1945. Матеріали вибрав та підготував до друку Володимир Шиприкевич. Накладом Архівної Комісії Данцігерів. Філядельфія – Торонто – Нью-Йорк 1979. С. 167.

¹⁹ Heiligenbrunnerweg, – вул. Святої криниці, сучасна польська назва ul. Do Studzienki.

²⁰ Langfuhr, – сучасна польська назва Wrzeszcz.

Обидва міста лучила широка Lindenallee²¹. Нею ми їздили до т.зв. Hagelsberg²², де нас вчили стріляти з рушниць, а також до різних каварень, в яких часом по суботах витанцьовували до пізньої ночі при пиві і добрій музиці.

Засліплена «моцарствова» Ржечпосполіта дивилася завжди на «данцігерів» як на «кодло вивротовцув», хоч і не усі ними були. Яке різне було ставлення людини до людини там і в Польщі, я пізнав одного разу, коли прийшов рано на Політехніку і побачив ректора, що перший сказав *Guten Morgen Frau...*²³ до помивачки, що мила підлогу. Так би не сказав польський професор.

На стяжці споминів пригадуються маленькі події. При нашій домівці було кілька кімнат і дехто з нас там мешкав. Один товариш (вже покійний) діставав пакунок з дому, але ніколи тим добром з нами не ділився. Ми часами були голодні, одначе його приватну власність, що лежала у комірці в формі ковбаси, ми звичайно респектували. Та одного вечора ми не витримали. Рішили, що ковбасу треба з'їсти. Не знати, що подумав той товариш, коли на другий день на місці ковбаси він побачив карточку: «Я тут був. Кіт». Він певно дивувався, хто навчив kota писати.

В нашій рисунковій залі кожен мав свій стіл і перебував там майже цілий день креслячи. Один з німців мав становище т. зв. Zimmerkommandant-a. Його обов'язком було наглядати, щоб кожен по черзі варив каву, яку ми пили по полудні. Якогось дня студентка Кетхен не зварила на час кави. Ціммеркомандант придумав таку кару: посадити Кетхен у великий *Pepierkorb*, себто кіш, у який ми кидали непотрібні папери. Цей кіш, з Кетхен у нім, піднесли вгору і винесли з парадом перед Політехніку та зробили обхід навколо школи під регіт студентів. Після того Кетхен завжди на час варила каву.

В товаристві «Основа» було нас около 20 студентів. Були це роки на початку Другої світової війни. Студіювали ми на різних відділах: машиновім, будівельнім, хемії, архітектури. Той, хто робив добрі поступи діставав допомогу з т.зв. Humboldtstiftung.

²¹ Lindenallee, – Липова алея, сучасна польська назва Aleja Zwycięstwa.

²² Hagelsberg, – квартал Іданська з фортами з XIX ст., сучасна польська назва Grodzisko.

²³ Доброго дня вам... (нім.).

Час перебування в Данцігу-Лянґфурі мав свій специфічний посмак і спомини про цей час відмінні від усього, що було пережито перед тим або опісля. Навіть весна була насичена таким радісним пробудженням природи, як ніде інде. А літом ми раювали над морем, їздили на Stand²⁴, де скигліли меві²⁵ і жарило сонце. Тим пісковим Stand-ом можна було йти на захід понад морем аж до містечка Oliva. За Олівою лежав Zoppot²⁶, де багачі грали в рулетку. Головний будинок казино потопав у рясних квітах. У тім місті доживав свого віку наш генерал Зелінський²⁷, колишній командир Синьої Дивізії з часів Визвольної війни. Колега А. Романюк був з ним у сталому контакті та помагав йому у виданні його книжки про ту ж «Синю Дивізію». Генерал був часами у нашій домівці при нагоді різних сходин. Помер він з початком Другої світової війни і ми його поховали на цвинтарі, що мав форму гарного амфітеатру.

Гарматні сальви, що залунали в неділю 1 вересня 1939 року збудили нас о год. 5-ій рано. Кол. Мащак і я переглянулися здивованим поглядом. Це стріляв заякорений у пристані німецький корабель у сторону польських укріплень на півострові Гель. Німці і ми вийшли на вулицю і почули голоси *Krieg, Krieg*²⁸.

Тоді ми відчули, що скінчився один період нашого життя, такий цінний і вже неповоротний.

²⁴ пляж (нім.).

²⁵ меві – чайки (поль.).

²⁶ Zoppot, – сучасна польська назва Sopot.

²⁷ Віктор Зелінський (1864-1940), – генерал-полковник Армії УНР, командир 1-ї Синьої дивізії. З 1921 р. проживав на еміграції у Сопоті, де й помер 14 грудня 1940 р. Автор спогадів Синьожупанники. Берлін 1938.

²⁸ Війна, війна (нім.).

Творчість перемиського прозаїка і журналіста Степана Федачинського (1913-1937), в оцінці Євгена Грицака

Степан Федачинський належить не невеликого кола українських прозаїків міжвоєнного Перемишля. Народився 12 березня 1913 р. в селі Кругель Великий біля Перемишля, в селянській родині. Помер 11 травня 1937 р., і похований у рідному селі (сьогодні в межах міста Перемишля). Федачинський дебютував 1931 р. в перемиській газеті «Бескид» оповіданням *Завязтий комуніст*. В Перемишлі у 1936-1937 роках видавав власний двотижневик «Прорив», в якому публікував свої твори, фейлетони і публіцистичні статті (його псевдоніми: Стефед, Степан Сяновий, Степан Повожатий)¹. Добірку його творів я опублікував у антології *Вулиця Владиче*². Уже після виходу того видання я отримав точні біографічні дані Степана Федачинського (мені не була відома точна дата народження). Їх передав д-р Андрій Федачинський – свояк Степана, відомий у Перемишлі лікар-ветеринар, захисник поранених звірят і птахів. Отже, у родинному архіві пана Андрія зберігся паспорт (*dowód osobisty*) письменника, виданий йому адміністрацією громади (*gminy*) Кругель Великий 27 березня 1935 р., з такими даними: *Nazwisko Fedaczyński. Imię Stefan. Data urodzenia 12/III 1913. Miejsce urodzenia Kruhel Wielki. Imię ojca Stefan, matki Anna.*

¹ Огляд змісту газети, див.: О. Дроздовська, *Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939 рр.)* Історико-бібліографічне дослідження. Львів 2001. С. 291-292. Комплект «Прориву» зберігався у Центральній Василіянській Бібліотеці у Львові, а після її ліквідації советами у 1940 р., був переданий до новоствореної бібліотеки Академії наук УРСР у Львові.

² *Вулиця Владиче*. Мала проза перемиських авторів, – дебюти 30-х років ХХ століття. Зібрав, до друку підготував і передмову написав Володимир Пилипович. Вступ Тадей Карбович. «Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі. Том XVII. Перемишль 2010. С. 81-125.

Zawód Abs[olwent] Liceum Handl[owego]. Miejsce zamieszkania Kruhel Wielki. Wzrost 170. Twarz podługna. Włosy c[iemny] blond. Oczy bure. На документі збереглася фотографія і підпис власника.

Степан Федачинський,
фото 1935 р.

Після передчасної смерти Федачинського, Євген Грицак написав про нього некролог-спогад, який на момент публікації антології Вулиця Владиче, був єдиним, відомим мені джерелом біографічної інформації про цього письменника і журналіста³. Оцінюючи творчість покійного, Є. Грицак підкреслив, що Федачинський вміє писати, пише легко, цікаво й чуттєво, а зокрема з великою приємністю займається справами нашої молоді і народньої освіти. Пробує теж своїх сил у белетристиці, друкуючи цілу низку нарисів, оповідань та новелок і тут теж проявляє доволі добрий хист та гарні риси своєї вдачі: щирий патріотизм, характерність і глибоку релігійність.

³ Е. Г р и ц а к, Посмертна згадка. «Український Бескид» 1937, 23 травня. № 19. С. 3-4. Передрук: Євген Г р и ц а к, Вибрані українознавчі праці. Вступ та редакція Михайло Лесів. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль 2002. С. 513-514.

Я не мав тоді доступу до другого написаного Є. Грицаком некрологу С. Федачинського, що був надрукований у варшавському журналі Івана Огієнка «Наша Культура»⁴. Грицак роздумуючи над крихкістю життя талановитих людей, а за таку особу вважав він Степана Федачинського, писав у некролозі: жаль бере, що гинуть такі сірі, буденні й незамітні постаті, що в висліді праці цілого свого життя могли дати чимало доброго, бо добрі в них були бажання та добрі вчинки. Грицак як фаховий мовознавець і поборник культури мови (навчаючи української мови в перемиській гімназії вживав східноукраїнських лексичних і фонетичних форм, що декого дивувало) у некролозі наголосив теж на пошуках Федачинським мовних зразків. Знаходив він їх в журналі Івана Огієнка «Рідна Мова», якої стає захопленим прихильником і найпильнішим читачем та поширює її серед товаришів і знайомих. Це саме робить і на становищі редактора двотижневика «Прорив», що в ньому поміщує гарну статейку про журнал «Рідна Мова», про його значення та завдання і про ідейно-культурну працю її редактора. В апології редакторської і видавничої діяльності Івана Огієнка, якою є публіцистична стаття Федачинського Щастя в нещастю... (Про «Рідну Мову» та «Нашу Культуру»)⁵, використано ним концепт як «у людей», який мав донести до читача основну ідею тексту – прохання про фінансову підмогу для обох видань. Належить згадати, що Є. Грицак був постійним дописувачем до обох Огієнкових видань. У статті Професор І. Огієнко, як популяризатор мовознавства Є. Грицак писав, що Давньою мрією Ювілята було видавати окремий популярно-науковий журнал, присвячений у цілості справі вивчення й досліджування української мови [...]. Цю свою любу думку вдалось Йому здійснити аж у 1933 році, коли то почав появлятися журнал «Рідна Мова». Її появу зустрівув нам загал дуже прихильно⁶. Мабуть не без впливу Грицака у Перемішлі виник гурток дописувачів і читачів цього журналу⁷.

⁴ Див.: Е. Грицак, Федачинський Степан (1913-1937). «Наша Культура» 1937. Кн. 8-9. С. 368.

⁵ «Прорив» 1937, 15 березня. Ч. 6 (12). С. 2.

⁶ Евген Грицак, Професор І. Огієнко, як популяризатор мовознавства. Науковий збірник в 30. річницю наукової праці Проф. Д-ра Івана Огієнка. Варшава 1937. С. 8.

⁷ Кілька річників місячника «Рідна Мова» (1933-1936 рр. повністю, 1937 – без 3 чисел) я придбав у перемиських букіністів, вони були власністю проф.

Шість років після написання некрологу Федачинського, у празькому місячнику «Пробоем» Грицак друкує статтю Вік українських письменників⁸, в якій спираючись на праці психолога Степана Балея, давнього колеги-вчителя з перемиської гімназії, констатує, що з одного боку незвичайні події та стихійні нещастя вкорочують життя людей (війна, пошесті, неврожай-голод, люті зими), так з другого політичні переслідування, (головно російського й польського уряду), арештування, заслання та вбивства були причиною передчасної смерті багатьох укр. письменників і вчених⁹. Парадоксом долі стало те, що саме через рік після надрукування цієї статті, Євген Грицак загине на Словаччині з рук советських партизанів-людоловів.

Нижче подаю тексти некрологу Степана Федачинського, написаного Євгеном Грицаком і надрукованого в журналі «Наша Культура» та згаданої у ньому статті С. Федачинського про журнали проф. Івана Огієнка.

* * *

† **Степан Федачинський (1913-1937)**. Чи бачили ви колинебудь квітку чи взагалі рослинку, що, виростаючи в тіні, цілим своїм билом звертається до сонця, бо з ним зв'язані його ріст і розвій? Якщо так, то чи знаєте й людей, що подібні до такої злиденної рослинки? А їх у нас дуже багато, хоч ніхто не звертає на них ніякої уваги й вони здебільш нидіють або гинуть. Таким був і пок. Ст. Федачинський, що вмер ось недавно (11. травня ц. р.) в 24. році життя, вмер, як жертва сучасних злиденних обставин. І жаль бере, що гинуть такі сірі, буденні й незамітні постаті, що в висліді праці цілого свого життя могли дати чимало доброго, бо добрі в них були бажання та добрі вчинки. Не хочу описувати його життя, бо вбоге воно на факти й зовнішні по-

перемиської гімназії Михайла Федевича (1887-1958), недавно передав їх до бібліотеки УКУ у Львові.

⁸ Є. Г р и ц а к, Вік українських письменників. «Пробоем» 1943, січень. Ч. 1(114). С. 35-45.

⁹ Там само. С. 36.

дії, нема в ньому ні цікавих пригод, ні блискучих діл та творів. Але підкреслюю одно цікаве явище, зрештою притаманне більшості нашої молоді. Це той нестримний гін до освіти й знання, до читання книжок, до писання літературного й публіцистичного, до громадянсько-освітньої праці. Вже малим сільським хлопчиком береться пок. Степан до книжки, захоплюється нею, читає, учить, але вбогі батьки не дають йому більшої освіти, не посилають його до середньої школи. Тоді він самотужки здобуває собі знання, вчиться приватно, багато читає, здає іспит за 6 клас гімназії, кінчає торговельний ліцей і хоче здобути собі вищу освіту. Однак на перешкоді стають непомірні матеріальні труднощі, і він залишається далі в селі й тут працює в читальні, дає реферати й пробує своїх сил у публіцистиці та в письменстві, пишучи статейки, нариси, фейлетони. Водночас бажає пізнати і вивчити українську літературну мову, студіює різні підручники, і вкінці знаходить для себе одинокі, невичерпні до цього джерело, а саме – журнал «Рідна Мова», стає її захопленим прихильником і найпильнішим читачем та поширює її серед товаришів і знайомих. Це саме робить і на становищі редактора двотижневика «Прорив», що в ньому поміщує гарну статейку про журнал «Рідна Мова», про його значення та завдання і про ідейно-культурну працю її редактора (див. «Прорив» ч. 6. (12) з 1937 р.).

Невпинна й виснажлива праця серед важких умовин сільського життя довели його до недуги й смерті. Не стало щирої, ідейної людини, що так коротко жила, а так дуже бажала жити й працювати та якийсь добрий слід по собі залишити. Замість цього залишив Покійний глибокий жаль по собі, а висловом цього були зворушливі промови на його похороні. І до цих промов додаю цих кілька слів від себе, поміщених в журналі, що його він так дуже любив і шанував. Нехай ця скромна згадка буде Покійному в'язанкою весняних квіток, покладених на його могилу в рідному селі.

Проф. Є. Грицак

Щастя в нещастю... (Про «Рідну Мову» та «Нашу Культуру»)

Ми не раз нарікаємо на те, що в нас не так, як «у людей». Патріотизм не такий і співпраця керуючих чинників не така – словом усе не так, як повинно бути. Навіть наші газети не такі, як «у людей». Малі обемом, слабкі змістом, на поганім папері й ін. Але мало хто зверне увагу, що й ще щось не так, як у людей. Наприклад, мало хто звертає увагу, що й редактори не такі, як «у людей». Тим хочемо сказати, що вони живуть у без порівняння гірших відносінах від тих «людських». Густо-часто такий редактор нашого видавництва – не рідко вчений і заслужений чоловік – живе так само, або ще в гірших обставинах, як звичайний хлопець від посилок у видавництвах ув «інших людей». Такий редактор в нашім видавництві є начальним і відвічальним редактором, є адміністратором, хлопцем від посилок, замітачем в редакції й всім іншим. Це є нещастя. Але це нещастя є разом і великим щастям. Бо якщоб не це, то багато наших видавництв упало б. Ось «Рідна Мова» в своїм розпучливім поклику до громадянства пише таке: «Та нажаль, обидва місячники «Рідна Мова» та «Наша Культура» борються з великою матеріальною скрутою, яка їм не по силах і не дає можливості нормально працювати. Ще держаться ці журнали тільки тому, що всю тяжку працю коло них робить одна особа, – їх редактор і видавець». Ми підчеркнули ці слова, щоб звернути увагу наших Читачів на це, що в нас не так, як «у людей». Бо колиб так начальний редактор тих журналів хотів перевести в видавництві спосіб такий, як «у людей», то значить, що взяв би когось до помічі, згодив робітників до адміністрації та платив бодай мінімальні гонорарі співробітникам, то напевно ці журнали давно вже перестали би виходити.

У чужинців такі видавництва тішаються опікою уряду, дістають великі субвенції та мають постійну поміч громадянства – у нас усю працю виконує одна особа. Це найкраще

свідчить про те, що в нас насправду не так, як повинно бути. А чейжеж годі собі уявити, яку втрату понеслиб ми, колиб такий журнал як «Рідна Мова» перестав виходити. Хвалимось, що в нас є чит. «Просвіти». Числимо їх на тисячі. Де-як-де, але в читальні то вже насправду такі журнали повинні бути. Нарікаємо по часописах, що в таких і таких селі вчить у школі української мови вчителька, що сама не розуміє по українськи. Якжеж вона навчить дитину рідної мови? І хтож цю дитину навчить? Тут одна рада, одна вчителька – «Рідна Мова». Не можемо собі уявити, як можуть існувати самоосвітні гуртки без цього журналу.

Бемо на сполох! Є сильні наші економічні установи. Хай вони допоможуть самотньому видавництву, бодай якийсь час, поки загальне не прозріє. Є читальні, є кооперативи, «Соколи», «Луги» й ін. Одна імпреза на користь самотнього в тім роді видавництва – й подумайте, що можна зробити!

Невжеж дозволимо, щоб таке корисне видавництво впало? Аджеж передплата така низька, що насправду кожного на неї стати! Як довго буде в нас усе так, як не «у людей»?!

(Ф.)

Листи Дмитра Чижевського та Івана Панькевича до Ярослава Грицковяна з 1957 року

Свої студентські роки у Кракові Ярослав Грицковян детально описав у книзі спогадів *Без вини винуваті*¹. Зацікавили мене його зв'язки з проф. Дмитром Чижевським (1894-1977), визначним славістом, істориком української літератури і філософії, який проживав у Західній Німеччині, та визначним мовознавцем-діалектологом проф. Іваном Панькевичем (1887-1958), який проживав у Празі. Згадано про них у книжці як про тих, хто допоміг Я. Грицковяну зібрати інформації потрібні до написання магістерської праці *Ідейні і художні мотиви фантастики в творчості Миколи Гоголя*². Посередником у цих контактах був проф. Олекса Горбач (1918-1997), мовознавець, який 1957 року приїхав до Кракова для пошуків за матеріалами у краківських бібліотеках. Тут вони познайомилися, а після повернення проф. Горбача до Німеччини, активно листувалися³. Завдяки Горбачу, Грицковян налагодив листовні контакти з Чижевським та Панькевичем, і ці листи нижче публікуємо, доповнивши їх потрібними коментарями⁴. Втім самому навчанню на Катедрі русистики Ягеллонського університету Я. Грицковян присвятив мало уваги, позаяк книжка присвячена його громадській діяльності та різним політичним перипетіям. Тому теж, довелось мені «мордувати» пана Ярослава мейлами з питаннями, на які не знаходив відповіді у його книжці.

¹ Ярослав Грицковян, *Без вини винуваті. Моє життя а український студентський рух у Польщі 1955-1965*. Кошалін 2010.

² Там само. С. 36.

³ Див. розділ Професор Олекса Горбач. С. 31-44.

⁴ Ці листи я ще раз надрукував у книзі *Листування Ярослава Грицковяна*. Вибрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль; Видавництво «DOMI», 2018. С. 57.

Щоб з'ясувати деякі справи контактів Я. Грицковяна з Д. Чижевським, я написав листа до pana Ярослава, відповідь прийшла у мейлі від 21 квітня 2017:

Пане Володимире! [...] Я радий, що сягаєте і нагадали мої контакти з проф. Д. Чижевським. Пересилаю все, що знайшов: два листи проф., лист проф. І. Панкевича і статтю німецькою мовою А. Вета (ксеро листом). Торкаються вони мгр. роботи про Гоголя і головно його укр. мови. В контактах допоміг мені Горбач. Листи не були опубліковані. Не маю теж копій відповіді. Питайте. Що пам'ятатиму – відповім.

Згодом прийшло уточнення, щодо кількості листів від проф. Чижевського і причини припинення листування – мейл від 11 травня 2017:

Листів від мене до Чижевського було 4 (перший + 3 відповіді). Після них виявилась інвігіляція. Відмова на паспорт до Брюсселі (на виставку). Передача усна проф. Горбачові, про те, що за нами слідкують. Ушкодження листів Чижевського і не тільки зробила цензура (ми листи провірювали). Після тих фактів прийшли і погрози за організування допомоги, висилки книжок в Україну, напр. Р. Іваничукові.

У першому листі до Я. Грицковяна від 1 жовтня 1957 року, проф. Дмитро Чижевський писав: Зроблю спробу щось Вам надіслати з друкованого (з умовою, що Ви, використавши ці відбитки, передасте їх до бібліотеки Ягелонського університету). На моє питання до pana Ярослава, чи такі матеріали він отримав, надійшла відповідь (мейл від 23 травня 2017): Підтверджую, що я жодних матеріалів проф. Чижевського до бібліотеки не вислав (кореспонденція увірвалась, причини знаєте). На питання Я. Грицковяна, чи Гоголь називав себе українцем?, проф. Чижевський відповів: Про це Бем писав в одній з празьких чеських газет перед війною. Але як цю статтю знайти? Статтю німецького дослідника А. Бема *Gogol in Karlsbad*, що була опублікована у німецькомовній газеті «Prager Presse» (№ 30/7 1937. S. 6), на прохання Я. Грицковяна віднайшов у Празі проф. Іван Панькевич і відпис її переслав молодому студентові до Кракова, долучивши ще польське резюме.

Іван Панькевич у листі від 16-го листопада 1957 р. писав: Чи Ви українці русисти не могли б зайнятися досліджування[м] лемківських діалектів і їх історії, лемківського фольклору і літератури? – Буду на другий рік в Кракові та радо поговорю з Вами. На жаль, через три місяці, 25 лютого 1958 р., празький професор помер і розмова з Грицковьяном не відбулася.

У третьому листі до Я. Грицковьяна від 15 листопада 1957 р., проф. Чижевський писав: Зараз ще не розібрав усієї своєї бібліотеки, де маю обидва видання (Шенрока та Академії). Цікаво мати точну копію – з усіма особливостями правопису (великі літери тощо). Я Вам пізніше про цей лист, що є одним з суто укр. текстів Гоголя, ще напишу. Проф. Чижевський у 1957 році, після восьми-літнього pobuty у США, де викладав у Гарварді, повернувся до Німеччини, тому теж ще не розібрав усієї своєї бібліотеки, але наступного листа від нього вже не було, бо, як відомо, причиною припинення кореспонденції стали утиски польської служби безпеки, яким піддано особу пана Ярослава⁵.

Один абзац варто присвятити бібліотекам і архівам проф. Чижевського, і так німецький дослідник Владімір Янцен опублікував статтю⁶, в котрій пише, що з післявоєнного часу (1945-1977) в архіві вченого, який переховується в Гайдельберзі зберглося біля 30 тис. листів! Треба сподіватися, що серед них є теж і листи від Ярослава Грицковьяна. Іншу бібліотеку Чижевського – в Галле, яку він у 1945 р., ще до приходу советів, був змушений покинути, описала німецька дослідниця Ангела Ріхтер⁷.

На мої даліші запитання про саму магістерську працю Я. Грицковьяна, та про його викладачів у Ягеллонському університеті, отримав таку відповідь (мейл від 5 травня 2017):

⁵ Див. розділ Есбеція: тиради, персфазії, обвинувачення. С. 61-68, та Віч-на-віч з СБіМВД. С. 69-76.

⁶ Див.: Владимир Янцен, Спасити, сохранить и усвоить! О судьбе книжных собраний и архивов Дмитрия Ивановича Чижевского в Германии, у збірнику: Dmytro Čyževskij, osobnost a dílo. Sborník příspěvků z mezinárodní konference... 13-15. června 2002 v Praze. Praha 2004. С. 46-72.

⁷ Див.: Angela Richter (Hg.), Dmitrij I. Tschizewskij und seine Hallesche Privatbibliothek. Bibliographische Materialien. Eingeführt von André Augustin, bearbeitet von A. Augustin und A. Richter. Lit verlag Münster – Hamburg – London 2003.

Праця писана у проф. Віктора Якубовського, с. Яна та Вери, доньки православного духовного, пізнішого Владики Іренєя. Мешкав в Ризі, Москві, Києві, вільно говорив по-українськи, нім. франц. Викладав російську літературу, також на Студії Слов. під керівництвом Я. Янува. Тема моя, акцептована на семінарах, які вів тоді асистент Ришард Лужний. Текст російський попав у «Русский Голос» за допомогою Якова Гудемчука, який співпрацював з редакцією. Автор не мав з нею безпосередніх контактів. Статті мої писані на основі магістерської праці (головно зібраних матеріалів). По моїй статті про Гоголя зверталось до мене споро людей на тему його укр. тексту опубл. в «Нашому слові».

Тут потрібно пояснити, що частини магістерської праці Я. Грицковяна, захищеної у 1958 році, надруковано в російськомовній газеті «Русский Голос»: *Черт в изображении Н. В. Гоголя* (1959. № 14-15. С. 2, 5); *Гоголь и народная фантастика* (1961. № 19-20. С. 2). «Русский Голос» був часописом Російського культурно-освітнього товариства, виходив друком у Лодзі до середини 70-х рр., коли то у 1975 р. влада припинила діяльність Товариства. Натомість ще у 1957 р. друкує Грицковян у «Нашому слові» статтю *Співець краси України* (№ 52. С. 4), до якої додано факсиміле українського листа Миколи Гоголя до Богдана Залеського⁸. На цю публікацію відгукнувся студент варшавської україністики Богдан Стурмінський (1930-1998), згодом відомий україніст, викладач університетів у Варшаві і Гарварді. В листі до Грицковяна від 29 січня 1959 року він писав: хочемо заснувати на укра-

⁸ Лист Миколи Гоголя до Богдана Залеського:

Париж [лютий? 1837].

Дуже-дуже було жалко, що не застав пана земляка дома. Чував, що на пана щось напало, не то соняшниця, не то завійниця [шлункові хвороби – В. П.] (хай їй присниться лисий дідько), та тепер, спасибо богові, кажуть начей-то пан зовсім здоров. Дай же боже, щоб надовго, на славу усій казацькій землі давав би чернецького хліба усякій болізнї і злидням. Тай нас би не забував, писульки в Рим слав. Добре б було, коли б і сам туди коли-небудь примандрував. Дуже, дуже близький, земляк, а по серцю ще ближчий, чим по землі.

Микола Гоголь.

Варто згадати, що вперше у Польщі цього листа опубліковано в журналі «Biuletyn Polsko-Ukraiński» nr 15, 15 kwietnia 1934.

їністиці внутрішній бюлетень і хочемо в ньому помістити повний текст листа Гоголя до Залеського, якого Ти відкрив у Кракові. Чи не міг би Ти прислати на мою адресу текст цього листа – такий, який він є (цебто без правописних змін), а також інформації про це, з якого часу цей лист докладно походить і що його викликало. (Може й Залеський перед тим написав до Гоголя по-українськи?)⁹. Однак задум українців видавати бюлетень не був здійснений.

В наступні роки Я. Грицковян опублікує ще дві гоголівські статті: Микола Гоголь в 150 роковини народження («Наше слово» 1959. № 14. С. 2), Микола Гоголь і Україна (До 120-річчя з дня смерті) («Наша культура» 1972. № 3. С. 2-3). У мейлі від 20 травня 2017. Я. Грицковян доповнив: мандруючи за Вашими сугестіями, відкрив свою магістерську роботу п.з. „Идейное и художественное значение фантастики в творчестве Гоголя”. Вона писана російською мовою з легкою поправою олівцем мого знайомого русицисти, сьогодні проф. Генцля.

Продовжуючи розмову про краківських професорів і його магістерську роботу, Я. Грицковян згадує (лист від 21 травня 2017 р.):

[...] студенти могли підказувати професорові Якубовському свої пропозиції, відносно теми. Мою зацікавленість українською Миколи Гоголя спонукали виклади проф. Тадеуша Станіслава Грабовського з укр. літератури. Вони захоплювали зацікавлених студентів. Його спогади про Богдана Лепкого, якого був близьким приятелем, заохочували групу. В його розповідях знайшовся і Микола Гоголь (не Николай Васілевич). При іспиті з літератури запитав мене, звідки беруться мої зацікавлення? Я виявив свою національність. Від цього часу ми часто зустрічалися. Від нього я навіть отримав його книжечку Rosya jako „opiekunka” Słowian (Dwa odczyty, wypowiedziane w Piotrkowie dn. 16 i 17 maja 1916 r.). Kraków 1916.

Тема почалася з моєї пропозиції: Идейная и художественная функция фантастики Н. В. Гоголя. Остаточно акцептовано: Идейное и художественное значение фантастики в творчестве Н. В. Гоголя. Очевидно вирішували при всьому професори.

⁹ Див.: Листування Ярослава Грицковяна. С. 57.

* * *

Листи Дмитра Чижевського

Листи написані на машинці, з деякими дописками ручкою (подаю їх курсивом). Адреса на конверті листів – відправника Дмитра Чижевського:

Prof. Dr. D. Tschiżewskij
Heidelberg
Slav. Institut
Augustinergasse, 15
і одержувача Ярослава Грицковяна:
W.p. Jarosław Hryckowian
Kraków 19
Al. 3 Maja, 5/351
Polen

1.

D. Tschiżewskij, Prof. Dr.
Slav. Institut – Heidelberg
Augustinerg. 15

1.10.57

Вельмишановний Пане!
розуміється, мене дуже цікавить Ваша тема. Але писати про неї, не знаючи конкретно¹⁰, які проблеми стоять перед Вами, дуже важко. Про питання фантастики Гоголя в звязку з укр. фольклором було кілька праць, Вам, мабуть відомих. Я поки що видрукував про Гоголя кілька менших праць, яких відбиток, на жаль, не маю, та які не торкаються Вашої теми¹¹. Зроблю спробу щось Вам надіслати з друкованого (з умовою, що

¹⁰ Тут і далі підкреслення Д. Чижевського.

¹¹ Наприклад стаття Д. Чижевського О «Шинели» Гоголя, надрукована 1938 р. в російському журналі «Современные записки». № 67. С. 172-195.

Ви, використавши ці відбитки, передасте їх до бібліотеки Ягелонського університету).

Трудність Вашої теми саме в тім, що для того, щоб показати укр. характер фантастики Гоголя, треба було б зробити протиставлення її до фантастики інших слов. або неслов. народів. А це власне вимагає подвійної праці.

Звернув би Вашу увагу лише на три дрібниці:

1. зверніть увагу на те, що серед заміток з останніх років Гоголя є такі, що показують, що він ще збирався повернутись до укр. тем (записи в книжці, яку подарував йому Жуковський в кінці 40-х років). Видруковані ці записи тепер в 14-томовому виданні творів Гоголя, що вийшло в СРСР починаючи з 1940 р.¹²
2. А. Бем (празький славіст – вже вмер – родом з Києва) знайшов, здається, в Карлсбаді (Карлових Варах) запис Гоголя, в якій він (теж в 40-х рр.) зве себе «українцем». Про це Бем писав в одній з пражських чеських газет перед війною¹³. Але як цю статтю знайти?
3. Найліпша праця про Гоголя й досі В. Гиппиус: Гоголь. Вийшла в Петербурзі 1924 року. В СРСР вона була як не заборонена, то зникла з обігу¹⁴. За кордоном є по деяких книгозбірнях.

Мої статті про Гоголя, що ще мають якісь інтерес є:

1. післяслов до перекладу «Мертвих душ», що вийшов в Мюнхені (Вінклер Ферлаг) 1949 р.¹⁵

¹² Н. В. Гоголь, Полное собрание сочинений в 14 томах. Академия наук СССР. Институт литературы (Пушкинский дом). Издательство Академии наук СССР. Москва 1937-1952.

¹³ Мова йде про статтю: A. B e m, Gogol in Karlsbad. «Prager Presse», 30/7 1937. S. 6. Literatur.

¹⁴ Після першого лєнінградського видання з 1924 р. вийшло наступне: В. Г и п п и у с. Гоголь. Москва: «Федерация», 1931.

¹⁵ Мова йде про видання: Nikolaj G o g o l, Die toten Seelen. Übers. Fred O t t o w. Winkler Verlag, München 1949. Nachwort von T s c h i ž e w s k i j. S. 475-494.

2. Незвестный Гоголь (по рос.) «Новый Журнал» Нью Йорк, число 27 – 1951 року. Скорочене вийшла в The Slavonic Review (London) 75 (1952)¹⁶
3. Gogol: Artist and Thinker. в виданні: Annals of the Ukrainian Academy in the U.S. II, 2 (4) 1952¹⁷.

[verte]

Чи вдасться дістати примірник одної з них, не знаю. Та до Вашої теми має деяке відношення, може, лише третя.

З щирими привітаннями
Дм Чижевський
У кого Ви пишете Вашу працю?

2.

Дм. Чижевський

1.X.57

Шановний Пане!

Я все таки в листі не можу подати Вам усієї гоголівської літератури. Книга Мережковського, до речі, належить до найважливіших праць про Гоголя¹⁸. Чи переглядали Ви нім. часопис «Zeitschriften für slavische Philologie»? Там в томах з X– XIII та XV є кілька статей про Гоголя В. Зінківського та моя¹⁹. Що до

¹⁶ Dmitry Čiževsky, Gogol: Artist and Thinker. The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S. Vol. II. Summer, 1952. No. 2 (4). P. 261-278.

¹⁷ Д. Чижевський, Незвестный Гоголь. «Новый Журнал» Нью Йорк, No. 27. 1951. С. 126-159.

¹⁸ Мова йде про книгу: Дмитрий Мережковский, Гоголь и чортъ. Москва: «Скорпион», 1906.

¹⁹ В журналі «Zeitschriften für slavische Philologie» знайшлися такі статті Дмитра Чижевського та Василя Зінківського. Д. Чижевський, Gogol'-Studien. 2. Zur Komposition von Gogol's „Mantel“. 1937. Т. 14. №1/2. С. 63-94; Рец. на книжку: Андрей Белый, Мастерство Гоголя. Исследование. Москва-Ленинград 1934. 1938. Т. 15. №1/2. С. 207-211; Рец. на двотомник упорядкований В. Гіппіусом, Гоголь. Материалы и исследования. Литературный

фантастики Гоголя то і про це є багато статей: вплив нім. фантастики, що була Гоголю відома з раніших років в російських перекладах з бібліотеки Трощинського (каталог цієї бібліотеки надруковано Чудаковим в книзі про Гоголя, що вийшла в Києві 1909 чи 10 року та друкувалась в часописі «Київские Университетские Известия»²⁰): Здається, менш вплинув на нього Е.Т.А. Гоффманн, а більше Тік. Була й укр-рос традиція фантастики (Олін²¹, П. Байський²²) Найважливіше Вам дістати книжку Гіппіуса, без якої ніякої наукової праці про Гоголя зараз робити неможна.

З щирим привітанням та побажаннями успіху в праці
Дмитро Чижевський
/проф. Др. Дм. Чижевський/

3.

Dm. Tschizewskij
Heidelberg
Slav. Institut
Augustinergasse, 15

15.11.57

архив. Академия наук, Институт русской литературы. Москва-Ленинград 1936. 1939. Т. 16. № 1/2. С. 233-236. В. Зінківський, Gogol als Denker. 1932. Т. 9. № 1/2. С. 104-130; Die ästhetische Utopie Gogols. 1936. Т. 13. № 1/2. С. 1-34.

Повний зміст журналу див.: <http://www.slavistik-portal.de/zeitschriften/ezb-slavistik.html?detail=231014&name=Zeitschrift-f%C3%BCr-Slavische-Philologie-%C3%A4ltere-Jahre%C3%A4nge-via-JSTOR> Зчитано 26 квітня 2017 р.

²⁰ Мова йде про книгу: Г. И. Чудаков, Отношение творчества Гоголя к западно-европейским литературам. Тип. Имп. Ун-та св. Владимира. Киев 1908.

²¹ Валеріан Олін (нар. біля 1788, помер у 1840-х рр.), другорядний російський письменник епохи романтизму, автор повістей і драм.

²² П. Байський, псевдонім Ореста Сомова (1793-1833), українського російськомовного письменника, літературного критика і журналіста. Писав романтичні повісті і оповідання, побудовані на матеріалі українських народних казок і переказів.

Вельмишановний Пане!
Дякую за Вашого листа!

Український лист Гоголя до Богдана Залесьського відомий давно і друкується в усіх виданнях листів Гоголя (видання Шенрока 4-хтомове, 1900 р.²³ та нове видання Академії ССРСР, коло 1952-3 р., здається 11-ий том зібраних творів Гоголя, зараз не маю змоги перевірити сторінку²⁴). Цікаво лише, чи виданий цей лист в новому виданні за рукописом, чи передрукований з видання Шенрока. Шенрок теж, мабуť, видрукував листа не перший. Зараз ще не розібрав усієї своєї бібліотеки, де маю обидва видання (Шенрока та Академії). Цікаво мати точну копію – з усіма особливостями правопису (великі літери тощо).

Я Вам пізніше про цей лист, що є одним з суто укр. текстів Гоголя, ще напишу.

З правдивою пошаною

Ваш Дм Чижевський
/Дм. Чижевський/

Лист Івана Панькевича

Лист написаний ручкою (подаю курсивом). На конверті тільки адреса одержувача:

Obyw. Jarosław Hryckowian
Kraków 19
Al. 3- Maja, 5/351
Polska

²³ Письма Н. В. Гоголя. В четырех томах. Редакция В. И. Шенрока. Издание А. Ф. Маркса. С-Петербург 1901.

²⁴ Н. В. Гоголь, Полное собрание сочинений в 14 томах. Академия наук СССР. Институт литературы (Пушкинский дом). Издательство Академии наук СССР. Москва 1952. Том 11. Письма 1836-1841. Лист Гоголя до Б. Залеського на стор. 88.

Прага, дня 16-го листопада 1957.

Вельмишановний Товаришу!

Ви довго ждали на мою відповідь. Але скоріше я не міг Вам дати копію відповідної частини статті Бема, аж поки цю статтю знайшов. Я просив наперед русистів-гоголівців мені відшукати статтю Бема. Довго це тривало, але вислід ніякий. Немає іще бібліографії преси 1930-х років. Вкінці я сам пішов до унів. бібліотеки і там найшли мені в бібліографії чеської історії бажану статтю. Я сьогодні відписав її і Вам посилаю²⁵.

Чи Ви українці русисти не могли б зайнятися досліджування[м] лемківських діалектів і їх історії, лемківського фольклору і літератури? – Буду на другий рік в Кракові та радо поговорю з Вами.

Оставайте здорові

Іван Панькевич

Прага 14, Жатецких 17

Praha 14, Žateckých 17.

²⁵ Мова йде про статтю німецького дослідника А. Бема Gogol in Karlsbad. «Prager Presse» № 30/7 1937. С. 6.

D.Tschiżewskij ,Prof.Dr.
Slav.Institut - Heidelberg
Augustinerg.15

1.10.57

Вельмишановний Пане!

розуміється, мене дуже цікавить Ваша тема. Але писати ~~про~~ неї, не знаючи конкретно, які проблеми стоять перед Вами, дуже важко. Про питання фантастики Гоголя в зв'язку з укр. фольклором було кілька праць; Вам, мабуть, відомих. Я поки що видрукував про Гоголя кілька менших праць, яких відбиток, на жаль, не маю, та які не торкаються Вашої теми. Зроблю спробу щось Вам надіслати з друкованого (з умовою, що Ви, використавши ці відбитки, передасте їх до бібліотеки Ягелонського університету). Трудніш Вашої теми саме в тім, що для того, щоб показати укр. характер фантастики Гоголя, треба було б зробити протиставлення її до фантастики інших слов. або неслов. народів. А це власне вимагає подвійної праці.

Звернув би Вашу увагу лише на три дрібниці:

1. зверніть увагу на те, що серед заміток з останніх років Гоголя є такі, що показують, що він ще збирався повернутись до укр. тем (записи в книжці, яку подарував йому Жуковський в кінці 40-х років). Видруковані ці записи тепер в 14-томовому виданні творів Гоголя, що вийшло в СРСР починаючи з 1940 р.
2. А.Бем (працький славіст - вже вмер - родом з Києва) знайшов, здається, в Карлсбаді (Карлових Варах) запис Гоголя, в якій він (теж в 40-х рр.) зве себе "українцем". Про це Бем писав в одній з пражських чеських газет перед війною. Але як цю статтю знайти?
3. найліпша праця про Гоголя й досі В.Гиппиус: Гоголь. Вийшла в Петербурзі 1924 року. В СРСР вона була як не заборонена, то зникла з обігу. За кордоном є по деяких книгозбірнях.

Мої статі про Гоголя, що ще мають якісь інтерес є:

1. післямов до перекладу "Мертвих душ", що вийшов в Мюнхені (Вінклер-Ферляг) 1949 р.
2. невідомий Гоголь (по рос.) "Новый Журнал" Нью Йорк. число 27 - 1951 року. 75(1952)
Скорочене вийшло в The Slavonic Review (London)
3. Gogol: Artist and Thinker.
в виданні: Annals of the Ukrainian Academy in the U.S. II, 2 /47 1952.

чи вдасться дістати примірник одної з них, не
знаю. Та до Вашої теми має деяке відношення, може, лише
треття.

З щирою увагою

Д. П. Кравчук

У кого Ви бачите Радю зараз ?

ДМ. Чижевський

21.X.57

Шановний Пане !

Я всетаки в листі не можу подавати Вам усієї гоголівської літератури. Книга Мережковського, до речі, належить до найважливіших праць про Гоголя. Чи переглядали Ви німчасопис "Zeitschrift für Slavische Philologie" ? Там в томах з X-XIII ^{м. XV} є кілька статей про Гоголя В.Зін'ківського та моя. Що до фантастики Гоголя то і про це є багато статей : вплив нім.фантастики, що була Гоголем відома з раніших років в російських перекладах з бібліотеки Трошинського (каталог цієї бібліотеки видруковано Чудаковим в книзі про Гоголя, що вийшла в Києві 1909 чи 10 року та друкувалась в часописі "Киевские Университетские Известия"): Здається, менш вплинув на нього Е.Т.А.Гоффманн, а більше Тік.Гуча й уш-рос ^{Григор'єв} Григор'єв (Олім, Я.Бенішкін). Найважливіше Вам дістати книжку Гінпіуса, без якої ніякої наукової праці про Гоголя зараз робити неможна.

З щирим привітанням та побажаннями успіху в праці

Дмитрій Чижевський
/проф.Др.ДМ.Чижевський/

Prof. Dr. D. Tschizewskij
Heidelberg
Slav. Institut
Augustinergasse, 15

21.X.57

W. p. Jrosław Hryckowjan
K r a k ó w. 19
Al. 3 Maja, 5/351

P o l e n

Dm. Tschiżewskij
Heidelberg
Slav. Institut
Augustinergasse, 15

15.11.57

Вельмишановний Пане !

дякую за Вашого листа!

Український лист Гоголя до Богдана Залесьського відомий давно і друкується в усіх виданнях листів Гоголя (видання Шенрока 4-хтомове, 1900 р. та нове видання Академії СРСР, коло 1952-3 р., здається 11-ий том Зібраних творів Гоголя, зараз не маю змоги перевірити сторінку).

Цікаво лише, чи виданий цей лист в новому виданні за рукописом, чи передрукований з видання Шенрока. Шенрок теж, мабуть, видрукував листа не перший. Зараз ще не розібрав усієї своєї бібліотеки, де маю обидва видання (Шенрока та Академії). Цікаво мати точну копію - з усіма особливостями правопису (великі літери тощо).

Я Вам пізніше про цей лист, що є одним з суто укр. текстів Гоголя, ще напишу.

З правдивою пошаною

Ваш

Dm. Tschiżewskij
/Дм. Чижевський/

D. Tschiżewskij
Heidelberg
Augustinergasse, 15
Slav. Institut

15.11.57

P. J. Hryckowian
K r a k ó w
Al. 3-Maja, 5/361

P o l e n

Про альманах «Гомін» – до 55-ліття його видання

Упропонованій читачам «Провулка» публікації, зібрано доступну мені друковану інформацію про виникнення ідеї видати першу в повоєнній Польщі українську літературну антологію¹, і про заходи над її реалізацією. Важливими тут виявилися звіти із засідань пленумів Головного правління УСКТ, на яких розглядалося це питання. На основі знайдених матеріалів можна побачити як довгим, бо майже трилітнім, і доволі складним був процес підготовки цієї антології. Видно, уескатівська верхівка не вміла, або і не хотіла швидко поладнати цю справу.

Вперше про видання альманаху мовилося на IV Пленумі ГП УСКТ 18 лютого 1962 р. В 13 пункті Постанови пленуму сказано: Президія ГП повинна поширити видавничу діяльність, зокрема видати в 1962 р. календар, альманах та пісенник лемківських пісень². 23 березня Кость Кузик пише листа до Ярослава Грицьковяна з пропозицією передати тексти до цього видання. Тут подаю його в повному звучанні³:

¹ Вживаю поперемінно терміни антологія, альманах, так, як вони виступають в наявних документах і літературі.

² Постанова IV Пленарного засідання ГП УСКТ від 18 лютого 1962 р. «Наше слово». № 9(290), 4 березня 1962. С. 1.

³ Лист опублікований у збірнику Листування Ярослава Грицьковяна. Вибрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Видавництво «DOMI». Перемишль 2018. С. 105.

Шановний Друже Ярославе!

На мою долю випало підготувати до друку літературний альманах. Книжка обрахована на 20 аркушів друку. Прошу подати, які твори свої Ви хотіли б дати в альманаху, так поезії як і прозу. Якщо маєте речі недруковані досі, пришліть разом, постараюсь щось вибрати. Підберіть також кілька своїх фейлетонів, найцікавіших з суспільного і мистецького погляду⁴. Прошу подати також свої пропозиції щодо назви альманаха, крім цього висловіть Вашу думку про такі назви: «Гомін з-над Вісли», «Гомін», «Відзук», «Позивні», «Паростки», «Вруна», «Назустріч», «Верховина». Крім того прошу в моє ім'я звернутись до Панька Щипавки⁵ з проханням, щоб сам закваліфікував кілька своїх фейлетонів, а як має «поважну» прозу, хай зразу присилає. Знаю, що йому кебети не бракує, час вийти в люди і з поважною прозою. Можливо, що на Вашому терені є ще інші адепти пера – мобілізуйте їх.

Пишіть на мою домашню адресу.

З щирим привітом

Кость Кузик

У кінці 1962 р. пройшов черговий V Пленум. Про хід дискусії на ньому розповідає С. К. (тобто Стефан Козак, на той час редактор в «Нашому слові») у статті 3 виступів делегатів:

16 грудня відбулося Пленарне засідання ГП УСКТ. На ньому, між іншим, обговорювалося питання культурно-освітньої праці Товариства. [...] Слід відзначити, що питання видавни-

⁴ У альманасі надруковано такі твори Ярослава Грицьковяна: Діти (с. 212), Тссс!... Прошу тихше!... (Посвяткові спогади) (с. 214), Спізнився (с. 216), Вакації і фейлетон (с. 217).

⁵ Панько Щипавка – псевдонім Василя Гірного (1902-1981), яким він підписував свої твори, друковані в українських виданнях в післявоєнній Польщі. В альманасі «Гомін» надрукував сім фейлетонів, див. Матеріали до бібліографії Василя Гірного. Василь Гі р н и й, «Роззублені сили» та інші твори. Вступна стаття Ярослав Грицьковян. Зібрав і до друку підготував Володимир П и л и п о в и ч. Перемишль 2008. С. 927-928.

чої діяльності Товариства давно назріле. У виступах учасників пленуму відзначалося, що досі обмежуємося чогось тільки до видавання «Нашого слова» та календаря.

Яків Гудемчук відзначив, що «Альманах», про який уже стільки говорилося, пора видати. Адже праця наших літераторів, художників, казав він, буде чималим вкладом в українську культуру. Треба ж людям показати творчий доробок наших поетів, художників, графіків, композиторів і т.п.⁶

28-го квітня 1963 р. у Варшаві відбулася перша нарада Літературного об'єднання, на якій обговорено зміст планованого альманаху. Про порушені на нараді справи розповів Стефан Козак у статті Ахіллесова п'ята. Подаю її повністю:

Може й про українську літературу в Польщі треба говорити тихо й скромніше, але вона таки існує: «Наша культура» та «Наше слово» можуть переконати найбільшого опортуніста.

Виділяється публіцистика. Статті деяких авторів мають неабияку вагу. Друкується чимало поетичних та прозових творів. Певно, що це ще не на міру Рильського чи Стельмаха, але треба сказати, що інколи це дуже зрілі твори, що їх автори роблять помітні успіхи. Аналіз їх творчості, рецензії на окремі твори – питання назріле. Літературна критика сприяє не тільки творчому зростанню автора, а й зближує його з читачем, вона відіграє величезну роль у кожному творчому процесі, в літературному зокрема.

Критичних статей, зв'язаних з нашими авторами, їх літературною продукцією досі не було. Що ж роблять наші критики? Судячи по «Нашій культурі» – пишуть і то часто величезні, інколи проблемні статті, як пристало на мастатих публіцистів. Не звертаються тільки до наших авторів. І що ж тут дивуватися рядовому читачеві, коли люди пера з байдужістю ставляться до творчості своїх колег.

Такий стан не тільки нетерпимий, а й шкідливий. Мовчанка сприятиме різноманітним, часто зайвим балачкам, але ніяк авторові, читачам і літературному процесові взагалі.

⁶ Див.: «Наше слово». № 1(334), 6 січня 1963. С. 4.

Стихія – велика сила, але в ідеологічному фронті вона не повинна мати стихійного характеру. Саме так було в нас дотепер. Нічого дивного, що наші літератори стоять дещо осторонь уєскатівської діяльності, а про існування Літоб'єднання знали тільки його члени. – З таким станом не можна далі миритися, – вирішило Головне правління УСКТ. – Члени Літоб'єднання повинні стояти в перших рядах уєскатівського ідеологічного фронту, а не бути «Ахіллесовою п'ятою». З цією метою скликано нараду Літературного об'єднання, на якій крім видавничої політики УСКТ, творчості наших літераторів, обговорено ряд організаційних та актуальних питань.

Крім «НС» та «НК», твори наших літераторів друкуються в календарі, що його видає УСКТ. З видавничою справою в нас таки негаразд. Історія з літературним та мистецьким альманахом має вже «довгі вуса». Набзиралося чимало матеріалів за всі роки – треба їх видати.

Кость Кузик, упорядник альманаха, виступаючи на даній нараді з характеристикою літературних матеріалів, які ввійшли до цього збірника, вказав на їх величезне пізнавальне значення.

Важче з малярством, графікою та різьбою. Багато наших митців, як Новосільський, Гец, Криницький [Никифор – В. П.], Подушко широко відомі не тільки в Польщі, а й закордоном. Оскільки це і мистецький альманах, то не можна поминути тут доробку наших молодих малярів, графіків, різьбярів. Володимир Паньків, художній редактор, має отже важке завдання.

Характеризуючи проблематику, стиль і мову наших літераторів, Микола Щирба вказав і на той факт, що літературна продукція зростає не тільки кількісно, а й якісно.

Наших авторів, – казав він, – цікавить більше природа, кохання, минуле, ніж сучасність.

Це вельми відрадне явище. Таки переборено меланхолію, надмірну описовість і тяжіння до натуралізму. Окремі твори, наприклад, Самохваленка, Гудемчука, Білоус звучать дзвінко, бадьоро і не позбавлені ідейної наснаги та художньої привабливості. Це саме можна сказати на адресу наших прозаїків Верби та Запорожця. Але найбільш довершеним митцем в поезії є Остап Лапський. Не випадково його перекладами зацікавилися українські літератори в Києві.

Про користність наради може свідчити хоч би той факт, що дискусія продовжувалася кілька годин. Але про це вже наступним разом⁷.

Справу видання альманаху порушувалось і на VI Пленумі ГП від 18 серпня 1963 р. У прийнятій постанові Пленум зобов'язав Головне правління УСКТ, щоб: б) негайно доручити справи видавничої діяльності одному з працівників ГП УСКТ, який при затвердженні президією ГП видавничих планів інформуватиме про побажання в цьому напрямі правління літоб'єднання; в) своєчасно призначувати редакторів календаря та інших видань УСКТ; [...] д) прискорити випуск літературної антології⁸.

Питання альманаху стало теж темою першого засідання новоутвореної культурної комісії ГП, яке пройшло 9 лютого 1964 р. у Варшаві. В дописі підписаному криптонімом щ (Микола Щирба?) відзначено, що:

Взяли в ній участь товариші А. Середницький, Я. Мушинський [справжнє прізвище Якова Гудемчука – В. П.], К. Кузик, Колянчук, Кремінський, Лобачевський, М. Щирба, К. Лашук, І. Зінич та М. Костецька.

Головою комісії обрано А. Середницького.

На засіданні обговорено і накреслено загальний план праці комісії на 1964 р.

[...] В 1964 р. будуть видані лише антологія творів місцевих українських літераторів та календар на 1964 рік⁹.

Додам, що скоріше планувалося крім оцих двох видань, видати іще збірник лемківських пісень. У 1964 році справа видання антології набрала обертів, і так на засіданні Президії ГП УСКТ, що відбулося 1 березня 1964 р., встановлено ціну на антологію – один примірник коштуватиме 40 злотих¹⁰. 9 серпня 1964 р.

⁷ Степан Козак, «Ахіллесова п'ята». «Наше слово». № 21(354), 26 травня 1963. С. 4.

⁸ Див.: «Наше слово». № 35(368), 1 вересня 1963. С. 7.

⁹ (щ), Засідання культурної комісії ГП УСКТ. «Наше слово». № 7(392), 16 лютого 1964. С. 1.

¹⁰ Див.: «Наше слово». № 10(395), 8 березня 1964. С. 1.

в «Нашому слові» надруковано замітку такого змісту: Незабаром вийде з друку літературна антологія «Гомін», в якій вміщено твори українських літераторів в Польщі. Видавцем цієї цінної для нас книжки є Головне правління Українського суспільно-культурного товариства в Польщі. Тираж «Гомону» дуже обмежений, і тому Головне правління розповсюджуватиме його тільки на конкретні замовлення: або за післяплатою, або після одержання належності. До слова, наклад «Гомону» склав з тисячі примірників, – у наш час це значна кількість. Через тиждень в газеті з'являється наступне повідомлення – «Гомін» вже в продажу, а поруч світлина обкладинки цього видання. Згодом, 20 вересня, газета друкує замітку «До уваги вчителів», в якій запрошується вчителів купувати примірники антології для шкільних бібліотек з метою ознайомлення учнів з її змістом, що передбачала тодішня програма навчання української мови.

На вихід антології з'явився огляд Михайла Лесева – Перша антологія української літератури в ПНР, надрукований в «Нашій культурі» (№ 10(78) 1964. С. 10-12), та детальне мовознавче дослідження – Лемківський говір у художній літературі («Наша культура». № 1(81) 1965. С. 13-15). Оба тексти передруковані мною в збірнику проф. М. Лесева *Resensio. Про прочитані книжки та їх авторів* (Перемишль 2012). Вийшов теж огляд Стефана Козака – Літературне підґрунтя, в тій же «Нашій культурі» (№ 4(84) 1965. С. 13), та написана ним перша в Україні презентація поетичного доробку українських літераторів у Польщі – На літературному порозі, надрукована у київському журналі «Дніпро» (1965. Ч. 4. С. 83-87). Ці тексти теж передруковані мною в збірнику С. Козака *Літературно-культурологічні меморабілія* (Перемишль 2017). Для теми нашої статті особливо цінні є огляди – Перша антологія української літератури в ПНР Михайла Лесева, та – Літературне підґрунтя Стефана Козака, які нижче повністю передруковую.

З нагоди ХХХ-ліття заснування Українського суспільно-культурного товариства, яке відзначалося у 1986 році, 26 квітня того ж року у Варшаві відбулася зустріч українських літераторів, у якій участь взяло кількадесят письменників, літературознавців і журналістів. Про цю подію розповів у «Нашому слові» Роман Галан, попередивши свій репортаж цікавими роз-

думами про історію і суть української літературної творчості в післявоєнній Польщі¹¹. Ось вибрані фрагменти цього тексту:

Можна сумніватися в тому, що майбутні історики літератури до творчості українських письменників у Польщі 1956-1986 років поставляться як до суцільного, закритого періоду. Не були-бо однорідними ані час, ані теж літературні спроби. [...] Тридцять років у літературному процесі – це ціла епоха. Коли процес цей повнокровний, тобто коли проходить він на всіх площинах – авторській, видавничій, критичній та читацькій – тоді плодоносить він розмаїттям пошуків, відкриттів, напрямів розвитку і однією чи кількома незаперечною вартості індивідуальностями. В українській літературі в Народній Польщі на кожній з цих площин завжди чогось-то не вистачало. Коли нагрянула хвиля творчих спроб, не було для неї видань (більшість досі розсипана тільки на газетних сторінках); коли появилися перші добірки-ластівки, зродилося побоювання про нестачу надійної зміни; коли вона знайшлася, почався натиск і на дальший необхідний розвиток видавничого руху, і боротьба за читача. А критика? Весь час була вона принагідною і крім першого десятиліття – анемічною. [...] Антологія «Гомін», що появилася у 1964 році, увібрала зразки поезії і прози «уєскатівських» першопрохідників – тих, хто вважав, що незалежно від творчого обдарування, повинен подати підтримку письменницькому рухові. Не дивно тоді, що більшість імен «гомонівців» нині вже призабута. [...] Усі ці люди творили фон для тих, кого тоді називали експериментаторами, а сьогодні вважаються вже класиками. З гурту таких творців найчіткіше виділилася постать Остапа Лапського. Гостра дискусія, яка в 60-ті роки розгорнулася довкола його поезії, торкалася в першу чергу формальних прийомів цього письменника.

¹¹ Роман Галан, Літературне ХХХ-ліття. «Наше слово». № 21(1516), 25 травня 1986. С. 1, 4. Репортаж збагачено кількома світлинами учасників зібрання, на яких видно Антона Середницького, Стефана Козака, Василя Назарука, Ярослава Грицьковяна, Олександра Жабського, Костя Кузика, Ольгу Петик, Романа Галана і молодого Тадея Карабовича (фото Мирослава Левицького).

Аналізуючи творчість Остапа Лапського, професор Стефан Козак тільки принагідно згадав про, як зазначає, «так звану дискусію про творчість Лапського», яка пройшла у середині 60-х років на сторінках місячника «Наша культура», а в якій «тон» задавав головний редактор Микола Тарасович Щирба¹². Детально цю дискусію дослідив у минулорічному «Провулку» Віктор Яручик¹³. Про відносно «гарячу» температуру суперечок того часу свідчить також відповідь поетки Ірини Рейт на критику з боку М. Щирби¹⁴.

На згаданій варшавській зустрічі, з доповіддю виступив Антін Середницький, голова літературної секції при ГП УСКТ. У його статті *Перші кроки уескатівського Пегаза*, яка, здається, є частиною його доповіді, згадуються початки української літератури в Польщі. Розповідаючи про обставини виникнення газети «Наше слово», Середницький пише, що перші літературні твори з'явилися у четвертому номері газети (датований 15 серпня 1956 р.): почалося від «Веселих перипетій Петра Лелеки» пера Маріана Юрковського. [...] Тут же виступили з оригінальними поезіями О. Лапський та І. Шелюк¹⁵. У 14-му номері газети від 18 листопада 1956 року з'являється перший випуск «Літературної сторінки», яку редагував Іван Шелюк. Відповідаючи окремим авторам у свого роду передовій *Вчімося писати вірші*, він зауважив, що напр. Міля Лучак написала за короткий час аж 2 тов-

¹² Див.: Стефан Козак, *Варшавський бард – Остап Лапський*. Стаття вперше надрукована у київському журналі «Сучасність» 1996. Ч. 7-8. С. 150-154. Передрук у збірнику праць С. Козака *Літературно-культурологічні мемуаріа*. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Передмову написав Ростислав Радішевський. Перемишль 2017. С. 251-252.

¹³ Віктор Яручик, *Українська літературна дискусія другої пол. XX століття*. Український літературний провулок. Том 18. Люблін 2018. С. 168-177. Див. також його дослідження *Українська література в Польщі*. Луцьк; Твердиня, 2009. Огляд на це видання: *Книжкове видання про українську літературу у Польщі*, надрукований у збірнику Тадея Карабовича *Оголені вершини. Розповіді про поетичні території*. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Передмову написала Ольга Соляр. Перемишль 2016. С. 94-100.

¹⁴ Ірина Рейт, Редакторіві М. Т. Щ. «Наше слово». № 39(372), 29 вересня 1963. С. 5.

¹⁵ Див.: «Наше слово». № 26(1521), 29 червня 1996. С. 1.

стих зошити віршів, але до друку ми вибрали поки що тільки два¹⁶. До кінця 1956 року вийдуть ще три такі сторінки, у наступному – 1957 – одинадцять, як правило в останньому номері за даний місяць. У 1958 році, після появи чотирьох випусків сторінки, її роль переймає щомісячний додаток «Наша культура», якого перший номер вийшов у травні цього ж року. На початках редакторами «НК» були А. Середницький і Микола Щирба. У згаданій статті Середницький пише: Щомісячник дозволив ширше дихати усім, хто мав волю і хист збагачувати уескатівські надбання. Вже в першому номері журналу виступили чільні поети – Є. Самохваленко, О. Лапський і Я. Гудемчук.

Члени Літературно-мистецького об'єднання на зборах у Варшаві, 26 листопада 1967 р.

Сидять, з лівого боку: Кость Кузик, Антін Середницький, нн, Флоріан Неуважни, Станіслав-Едвард Бури, Федір Шевченко.

Стоять: Василь Назарук, Михайло Шумада, нн, Леонід Бучило, дві невідомі жінки, Остап Лапський, Іван Шелюк, Степан Заброварний, Ярослав Полянський, нн, Степан Демчук, трьох невідомих, Василь Гірний, Роман Галан, Богдан Боберський, Яків Гудемчук

¹⁶ Їхні заголовки: Пташки відлітають, Відчиняйте двері. Під віршами редакція помістила світлину Мілі Лучак з довгими косами й у вишиваній сорочці, їй було тоді 19 років.

У літературному середовищі усвідомлюється потреба надати йому організовану форму діяльності, тому теж 9 квітня 1959 р. засновується Літературне об'єднання українських літераторів у Польщі, а його першим головою обрано Євгена Самохваленка. У літоб'єднанні виникла навіть думка про організацію українського філіялу Спілки польських письменників. На листа з такою пропозицією відповів голова Спілки Ярослав Івашкевич, що українські автори можуть бути прийняті до Спілки без потреби творення філіялу.

Підсумком першого етапу розвитку української літератури в повоєнній Польщі вважає Середницький появу антології «Гомін». В заключному фрагменті свого виступу Середницький констатує: Від появи антології «Гомін» пройшло понад два десятиріччя. Коли б ми сьогодні хотіли міряти доробок наших літераторів антологіями, то годилося б видати об'ємну антологію творів для дітей, антологію фейлетонів, антологію репортажу, по кілька антологій оповідань та поезій, перекладів і літературознавчих праць¹⁷. Як відомо, ні одного із цих постулатів не вдалося реалізувати, хоч була спроба Романа Галана і Тадея Карабовича видати антологію української поезії в Польщі¹⁸.

Належить ще згадати про Костя Кузика, редактора і упорядника антології «Гомін». Основні інформації про цю людину знаходжу у двох посмертних спогадах, написаних Антоном Середницьким і Романом Андруховичем.

А. Середницький, згадуючи спільну з К. Кузиком працю над редагуванням деяких річників «Українського календаря» та журналу «Наша культура», відзначає велику інтелектуальну культуру покійного, його широке знання української літератури, музики, мистецтва та історії, чого доказом є ряд статей опублікованих на сторінках уескатівських видань. Середницький пише: антологія «Гомін» стала нагодою до дальшого мого співробітництва з Кузиком. Живучи поза Варшавою, він не мав змоги полагоджувати справи, зв'язані з переписуванням матеріалів, а тим самим з дозволом на друк і самим друком. Ці справи

¹⁷ Антін Середницький, Перші кроки уескатівського Пегаса. «Наше слово». № 26(1521), 29 червня 1986. С. 4.

¹⁸ Див. мою статтю Антологія української поезії в Польщі – нереалізований проект Романа Галана і Тадея Карабовича.

побільшили мої обов'язки. Офіційно я був рецензентом антології. Однак змушений був полагоджувати деякі неясності в контролі преси [ідеться про орган цензури – В. П.], а потім «виходити» появу книжки з друкарні. У нагороду упорядник надіслав мені примірник з такими дарчими словами: «Дорогому Антону Середницькому на згадку спільної праці над „Гомоном“, 14.XII.1964 Кость Кузик»¹⁹.

Андрухович у своєму спогаді пише про дружні стосунки з К. Кузиком, які виникли між ними після переїзду Кузика до Кракова, текст цінний точними біографічними даними покійного, які можуть пригодитися дослідникам²⁰.

*

Написати цей текст не було б можливо, якби не ініціатива Об'єднання українців в Польщі, яке добилося міністеріяльного фінансування на сканування річників «Нашого слова», від першого числа за 1956 – до останнього за 1999 р. Виставлені на сайті ОУП скани, дозволили мені в домашньому затишку перечитувати річники газети і віднаходити тексти, які тут представлені читачеві.

*

Михайло Лесів **Перша антологія української літератури в ПНР**

Українське суспільно-культурне товариство в Польщі видало літературну антологію Гомін (Варшава, 1964, 304 сторінки, тираж 3000 примірників).

Це довгожданий вибір художніх літературних творів українською мовою, написаних за час народної влади в Польщі. Це одночасно один з важливих підсумків культурних досягнень українців Польщі за двадцять років народної влади.

¹⁹ Антін Середницький, Пам'яті Костя Кузика. «Наше слово». № 47(1688), 19 листопада 1989. С. 5.

²⁰ Роман Андрухович, Професор Кость... «Наше слово». № 49(1690), 3 грудня 1989. С. 5.

Двадцять років – великий шматок часу, не всі однак роки були однаково врожайні на українській культурній ниві. На запущене поле культурного життя українців у Польщі перші зерна кинули в 1956 році редактори «Нашого слова».

Антологія наша вирости з благородного посіву, початого Українським суспільно-культурним товариством в 1956 році і безпосередньо зв'язана з його друкованим органом «Наше слово», яке розбудило і згуртувало приспані творчі сили до літературної праці рідною мовою, – як це написав в своєму вступному слові до антології Кость Джуринка.

В антології 43 прізвища, кількість значна: 21 автор прозових творів і 22 поети, у кожного з них щось своє, мозаїка зложена з різнобарвних камінців.

Обговорення творів, уміщених в антології, почнемо від прози. Прозові твори тут, – це передовсім короткі оповідання, в яких стають перед нами картинки з життя. Автори оповідань розказують або показують голосним чином історії, які найглибше запали в їх пам'ять чи серце. Можна догадуватися, що більшість оповідань містить в собі особисті переживання.

Про дореволюційне галицьке село розказує в двох оповіданнях Іван Гребінчишин. В оповіданні Федьо Сенік автор намалював зворушливий образ сільського хлопця, який передчасно, ще дитиною, вмирає. Автентичність цього оповідання посилена кінцевим реченням: Багато літ минуло з того часу, а я й досі не можу забути свого друга дитячих літ.

У другому оповіданні Заржавілий акорд стає перед нами образ бідного Тимка, з якого всі в селі сміються і тільки незвичайна смерть Тимка спонукує односельчан задуматися над долею кривдженого батрака.

Це також спомини давноминулих літ. Оповідання І. Гребінчишина зрілі за формою, написані цікаво, нема в них порівняння до наших днів, уважний читач сам буде порівнювати, маючи перед собою сильні, правдиві образи.

Небагато авторів звертається до часів міжвоєнної Польщі. Тут треба говорити про оповідання Миколи Тарасенка і Антона Верби.

Микола Тарасенко в напівмемуарному оповіданні *Тиждень підпільника* розказує цікаві пригоди діючого члена КПЗУ²¹, нелегальної організації в передвоєнній Польщі. Хороше і зворушливе його ж оповідання *Юлька-Вертунка*. Несподівана зустріч у 1955 році у Львові дає нагоду давньому підпільникові КПЗУ розказати ліричну історію з часів боротьби, змішаної з правдивою людською романтикою. Оце і все, що про діяльність КПЗУ вміщено в антології. Шкода хорошої теми, до неї повинні частіше звертатися наші письменники.

Антін Верба в оповіданні *Наша вчителька* розказав про західноукраїнське село, до якого присилають з Познанщини молоду вчительку для «культурної місії» чи пак колонізації. Вчителька так сильно зживається з селом і його самобутньою культурою, що під час репатріації залишається на Україні. Оповідання торкається теми про співжиття поляків і українців на т.зв. кресах. Воно сповнене духом справжнього інтернаціоналізму і повинно, думаю, бути доступне і для польського читача.

Часи гітлерівської окупації врилися глибоко в пам'ять деяких авторів оповідань обговорюваної антології.

Найбільше оповідань про різні справи «окупаційної ночі» написав А. Верба. Звірячі кровожерні інстинкти німецьких фашистів ще страшніші на фоні музики Штрауса (*Митці*); варшавські повстанці одержують поміч від радянських льотчиків (*Порятунок*), німецький солдат Шульц, як комуніст помагає в'язням фашистської неволі (*Червоні зорі*) – це теми окупаційних оповідань А. Верби. Вони гуманні, проймають читача страхіттям описуваних подій, одночасно спрямовують його увагу передовсім на людину, що для справжньої літератури найважливіше.

Микола Тарасенко в оповіданні *Заздрість* показує останні хвилини неволі гнаних у невідомому напрямку в'язнів концтабору. Кульмінаційною точкою в оповіданні є зустріч в'язня-комуніста зі своїм давнім співтоваришем львівської в'язниці, націоналістом, який тепер служить німецьким фашистам. Проблема представлена гостро, розв'язана вміло, автор посправжньому показав психологію свого ідейного противника.

Коротке оповідання, яке до самого кінця тримає читача в напруженні, з несподіваним закінченням, написав Максим

²¹ КПЗУ – Комуністична партія західної України – В. П.

Запорожець. Це Хлопці в кожухах – оповідання про боротьбу партизанів з фашистами.

Про допомогу поляка Владислава втікачеві з табору воєнно-полонених, українця з Чернігівщини Василя Бродюка розповідає Іван Шелюк (оповідання Вогник).

Оцим і вичерпується число оповідань, темою яких є часи гітлерівської окупації і пов'язані з нею події й гострі ідеологічні проблеми. Не так уже й багато.

Найбільше, звичайно, поміщено в антології оповідань з сучасного життя Народної Польщі.

Події оповідань А. Верби з цього циклу вміщені, здебільшого в такому середовищі, де відчуваєш присутність українця, ця присутність переважно вмотивована художньо, не настирлива, буває, що тільки ім'я чи прізвище літературного героя вказує на це. Напр. в оповіданні Весільний вечір – цікавій картинці з життя молодих варшав'ян, тільки ім'я Люба наштавхує на думку, що це українка. В оповіданні Чудо про присутність українки говорить лише одне речення: З небувалою вісткою Мар'яна побігла до Стасі, Стася до Ядвіги, а та до греко-католички Ольги.

В оповіданні Диплом, яке можна назвати сатирою на людей, що хотіли б здобути «освіту», використовуючи знайомства і свою відповідальну посаду, довідуємось, що це діло, мабуть, з українцем було, тільки з такого місця: – Не дивуюсь, що ви ані граматики, ані літератури польської не знаєте, у вас прізвище на -ук, – сказала в'їдливо вчителька. – Ось воно, – думаю. – Раніш це -ук помагало, а тепер погубить на віки.

Цікаве оповідання про Шевчука, вчителя на чисто польському селі, його культурно-освітню працю в важких умовах післявоєнних місяців. Вміло використано тут мотив поставленої в школі комедії А. Фредра (Помста).

А. Верба написав ще сатиричне оповідання про бездушну «Академічну» бюрократію (Академічна пильність), про людей, які маючи гроші з нечистого зиску, згори дивляться на «бідного вчителину» (Аристократи) тощо. Взагалі письменник цей часто торкається наших сучасних життєвих недоліків.

У двох оповіданнях А. Верба підняв тему суто українського життя в Польщі. Перед нами постать боязливого, корисливого «героя», який ніяк не може розпочати «служіння народові», весь час чекає кращих обставин і кінець кінцем, захворівши,

вмирає. Закінчення цього оповідання п. з. Богатир (до речі, чому не Герой?) лірично-трагічне: Все росло, рвалось до життя, а Ярчук вмирав... разом з вітром на віконці гойдалися зів'ялі клатки Климових мрій.

Менш трагічне своїм закінченням оповідання Зніміть ширму про вченого професора, який досить далеко заховав свої писання про Шевченка, щоб, бува, хто не побачив і чого поганого не подумав. Менш воно трагічне, бо кінець кінцем боязливий професор вирішив «зняти ширму». З закінчення не відомо, як далі житиме професор. Думаю, що закінчення допише якийсь подібний до професора Романа Яцковича читач своєю власною поведінкою. Треба погодитися з автором передмови, що Антін Верба сучасник тілом і душею. Оповідання цього автора читаються легко, мають вони художні і суспільно-виховні вартості.

Відважно поставлені життєві моральні проблеми у трьох оповіданнях Дмитра Галицького.

Це оповідання матері, якої відцуралися діти (Материнське серце), оповідання дівчини, яка сильно любить незалежно від ситуації, про всеперемагаючу любов (Дівочі розмови) і врешті розповідь про сироту Марійку, яка хоче вчитися і задля цього краде у багачки гроші (Марійчина провина). В оповіданнях Дм. Галицького відчувається глибоке занурення в психологію людини, кожне оповідання сильно зворушує читача.

Зворушує також оповідання Максима Запорожця п. з. Прости..., в якому показано повернення з в'язниці до дому чоловіка-п'яниці. Інші два оповідання М. Запорожця (Історія однієї любові та Таємнича мовчанка) не мають сили зворушити сучасного читача, вони занадто мелодраматичні.

Григор Бойчук показав себе як зрілий письменник в оповіданні Діти, трагічному в моральному відношенні, про поганих дітей. Перед нами щось в роді кіноповісті, недокінченої, без щасливого кінця.

Оповідання Костя Кузика – це белетризовані відрізки з біографії визначних людей.

Народні повір'я змішуються з дійсністю в умовах царської Росії, це все западає глибоко в чутливе серце і бистрий ум молоді Лесі Українки. Так появляється її Лісова пісня (приємне оповідання К. Кузика Русалчині сльози). Картинку зі шкільного життя Івана Франка показано в оповіданні п. з. В осяячій лавці.

Карл Шимановський, визначний польський композитор, прощається з Україною та з пошаною згадує свого маестро Миколу Лисенка в оповіданні К. Кузика *Прощання*.

Інші прозові твори в антології – це фейлетони, які віддзеркалюють передовсім проблеми, що виникають у житті українських середовищ у Польщі. Серед них виділяються зрілістю форми і дотепом фейлетони Панька Щипавки та Григора Бойчука.

Спомини минулого, без претензії на художні твори, щось в роді вирізок із автобіографії, – *Сирітський хліб* Василя Нижника та *Арештант № 912* Дмитра Копача. Останній твір, написаний говіркою, є одночасно більш-менш вдалим зразком лемківського говору. Це також свідоцтво доби.

Повість в антології представляє лише Андрій Задума уривком із повісті *Перші дні*, тема, якої в цій антології ніхто не торкався: виселення і перші труднощі після прибуття на нове місце проживання. Така саме тема вимагає більшого полотна. Нова українська повість у Польщі щойно народжується. Якщо можна оцінити по уривкові має хороші завдатки на добрий і цікавий твір.

На грані фейлетону й літературно-критичного твору стоять *Зустрічі* Костя Кузика. Це дещо жартівлива, але цільна характеристика перших сучасних українських поетів, що живуть у Польщі. Тут саме й час перейти до поетичних творів 22 авторів, поміщених в обговорюваній літературній антології Гомін.

Найбільш оригінальними й своєрідними віршами в антології є поезія Остапа Лапського.

Кожне слово у віршах О. Лапського виважене автором, вагоме, виповнене вщерть поетичним змістом, метафори свіжі, вишукані й одночасно легко зрозумілі, мова багата. Поетичною думкою звертається поет передовсім до країни свого дитинства та Велетня української поезії Кобзаря – це джерела його поетичної наснаги. Остап Лапський помістив в антології чимало своїх перекладів творів польських поетів на українську мову. Тут вірші Ю. Словацького, Ц. Норвіда і передовсім сучасних польських поетів. Мабуть, не перебільшив автор передмови, говорячи, що О. Лапський створив добірку перекладів українською мовою, якій немає досі на Україні рівної щодо охоплення ширини поетичних явищ сучасної польської поезії.

До сучасного поетичного українського авангарду зближені формальними засобами поезії Ірини Рейт і Євгена Беднарчука.

У віршах Ірини Рейт – ніжна, щира лірика, одягнена в легку форму. Повинен зворушити читача, між іншими, вірш *Пишуть: в Києві... і Коліскова* – зразок поезії для дітей. Є. Беднарчук вводить у свою поезію багато світла і квітів, виражає свої мрії, старається перебороти свою самотність.

В поезії Євгена Самохваленка, традиційній за формою, висловлена передовсім туга за рідним селом, рікою. Спомини викликають оцю тугу, спомини з дитинства пережитого на Холмщині.

Поет відгукується з своїми віршами на різноманітні факти сучасного життя (боротьба за мир, пробудження національної свідомості африканських народів, космічні польоти, поява «Нашого слова» тощо), виникають вірші з нагоди річниць (Свято Визволення Польщі, 40-річчя УРСР, 100-а річниця з дня смерті Шевченка). Є у Самохваленка також вірші з філософськими рефлексіями і вірші для дітей. Куявські сонети знову ж таки дають поетові привід до згадки про рідну Холмщину. Автор передмови до нашої антології назвав Є. Самохваленка тією ланкою, що об'єднує нашу місцеву поезію з загальноукраїнським річищем, це поезія сильних почуттів і високого патріотичного звучання.

Яків Гудемчук оспівує часто в своїх віршах закутки польської землі, тут у нього цикл віршів *В країні озер*, де пише про красу Мазурської землі, вірш *Древній Ольштин*, *Балтійська рапсодія*, цикл віршів *З Криниці* тощо. Спомини з війни, яку пережив автор, проходячи численні «шляхи-дороги», дали натхнення деяким його віршам. У Гудемчука знайдемо поезію рефлексійну, описи природи, любовну (любов тут тиха, спокійна, вірна) і патріотичну (*Великий Жовтень*, *До земляка на Україні*). Все це написано в строго класичній формі.

Гудемчук і Самохваленко стали найпопулярнішими поетами серед читачів «Нашого слова», а тим самим серед широких мас українського населення в Польщі.

Інші поети, які виступають на сторінках нашої антології, дотримуються також традиційної класичної форми вірша, але кожен по-своєму сприймає дійсність і керує свою поетичну думку на різні справи.

Аделя Білоус висловлює у віршах любовні почуття. Олександр Жабський помістив три вірші: про Вроцлав, спомин «фінських скал», опис жнив. В Івана Златокудра – описи явищ

природи, у Мілі Лучак – любов до рідної мови, краю. Леонід Жукотинський помістив уривок непоганого перекладу Слова о полку Ігоревім. Микола Жебрак друкує щось в роді віршованого фейлетону Обудися, любий брате, де закликає до суспільної праці.

Вірші лемківських народних поетів – це, між іншим, проблема способу використання говору в літературі, бо в окремих віршах лемківський говір не однаково наявний, нема також орфографічної послідовності. Вимагає це окремого обговорення.

Форма віршів «лемківського циклу» нагадує форму народної пісні, або просто вона нічим не відрізняється від звичайно римованих віршів традиційної поезії. Зміст цих віршів різноманітний. Тут спомин про давню Лемковину, що інколи дає привід до порівняння з сучасним життям (Ф. Федак, М. Буряк, П. Стефановський, Ваньо Вірх), любовна лірика зближена змістом до народної пісні (Стефанія Романяк, Ваньо Дзядик). Яків Дудра, народний мудрець-післяр – як його називає К. Джуринка у вступному слові – серед лемківських народних поетів висувається на перше місце. В одному вірші він хвалить селянський стан, в іншому – висловлює свої думки про війну і мир, розказує теж анекдот Чудо в бочці. Віршовані гуморески пише також Арсен Яруга. Іван Русенко помістив непогані байки.

Всі ці вірші могли б бути одночасно зразками лемківського говору, в деякій мірі матеріалом для діалектологічних досліджень. Тут відразу діалектолога мовознавця засмутить факт, що не надруковано, а може й не написано ні одного твору іншим якимсь говором, скажімо підляським, холмським, надсянським. Проблема говору в літературі існує донині також і в польському літературному житті: деякі польські народні поети використовують свою рідну говірку в віршах, передовсім на Кашубах, на Подгалю, а також на Люблінщині (напр. Бр. П'етрак з-під Пулав)²².

²² Питанням польської селянської (хлопської) літератури і її мови проф. Михайло Лесів присвятив біля 40 праць, зібраних мною у посмертному виданні: Michał Łeś i ów, Literatura chłopska w powojennej Polsce. Prace zebrane. Zebrał i do druku przygotował Włodzimierz Pilipowicz. Przedmowę napisała Lubow Frolak. Przemyśl; Wydawnictwo «DOMI», 2017.

Літературна антологія Гомін містить в собі багато зрілих уже літературних творів, які можна показати й на Україні. Деякі твори початківців віщують хороші надії. Цей скромний огляд літературної антології українських письменників у Польщі можна закінчити словами автора передмови: час зростання і становлення – ще перед нами.

Стефан Козак **Літературне підґрунтя**

В антології Гомін (Варшава 1964) вміщено твори 42 авторів. Однак, на мою думку, далеко не все, що тут надруковане, варте уваги. І то не лише з художнього боку, а й з тематичного. Це цілком зрозуміло. Люди, які бралися за перо не відповідали, подекуди, навіть, елементарному письменницькому цензові. Крім цього, специфічні життєві умови дуже виразно позначилися на творчій проблематиці уескатівських літераторів.

Оцінюючи збірку в цілості, з повною відповідальністю стверджую, що Остап Лапський є справжнім, найоригінальнішим поетом.

Поезія Остапа Лапського рішуче виламується з загального плину літературного конгломерату. Її автентичність і сила у філософічно-емоціональному навантаженні, в семантичному багатстві. Це однаковою мірою стосується його оригінальних творів і перекладацької роботи. Нікуди правди діти, українському читачеві в Польщі (будемо сподіватися, що й на Україні) показав Лапський гарний шмат польської поезії, від Словацького починаючи і Гарасимовичем скінчивши.

Демон цікавості та інтелектуальна спрага штовхають поета на все нові плаї мислі. Він показує читачеві сутність і складність людського існування, цивілізаційні здобутки і нонсени, красу рідної землі. «Шкодить» Лапському певний філософічний розгардіяш і надмірна поетична свавільність, але це авторська своєрідність.

Звичайно, хтось у залежності від когось буде більш або менш «грішним», але не бачити мистецького обдарування – значить безрефлексійно ставитися до автора. Певно, похибок, а то й зовсім невдалих віршів у Є. Самохваленка, Я. Гудемчука

чи А. Білоус більше, ніж у декотрих професіональних поетів. Але це не значить, що їх творчість нікудишня і нікому не потрібна. Українському читачеві в Польщі можна багато чого закинути, проте до творчості згаданих поетів він не такий вже й байдужий.

Авангардизму в Гомоні не знайдете, хіба-що у Остапа Лапського та Ірини Рейт. У прозі сучасний стиль письма ледве проявився. Адже, Іван Гребінчишин (друкувався ще в «Літературно-Науковому Вістнику»), Кость Кузик, Максим Запорожець чи Андрій Задума, як і переважна більшість поетів, дотримується найтрадиційніших форм.

У творах українських літераторів знайдемо такі назви, як Вісла, Нова Гута, Краків, Балтійська рапсодія. Ліричні роздуми уескатівських поетів про Польщу, про її героїчне минуле і розмах соціалістичного будівництва звучать в унісон з віршами Броневського і Тувіма, Грохов'яка і Гарасимовича. В їхніх творах є спроби відкриття нового пейзажу сучасного міста й села (Гудемчук, Жабський), чимало віршів – роздумів над темами краси життя (Самохваленко, Рейт), історіософського замислення над людськими ідеалами (Лапський). Якщо Гребінчишин і Запорожець звертають увагу на звичаєву сферу, а Кузика зваблює біографічний матеріал, то в творчості Верби процеси і явища увімкнуті в ширшу суспільну картину.

Ще одна властивість відчутна в творах українських літераторів:

Я не хочу, щоб в ночі безсонні
При холодному саяві зорі
Безнадійно зложивши долоні
Виглядали синів матері...

Я. Гудемчук

Думається, що оці людські цінності української літератури в Польщі компенсують до певної міри її художню недосконалість.

Можливо, що дечим можуть імпонувати згадані літератори, але в оцінці краще бути скромнішим. Українська літерату-

ра в Польщі має лише десятилітню історію. Вона не кінчається сьогоднішнім днем, отже, все приємне і краще перед нами.

Пройдений шлях дає підстави до оптимізму. Але щоб ця праця не пішла на марне, щоб на уєскатівському підґрунті виросла справжня література, треба багато й осмислено вчитись, посилено працювати.

Письменник не може плестися в хвості надто очевидних суспільних процесів і явищ. Він своєю інтелектуальною проникливістю повинен охоплювати напрям цих змін, бачити їх у перспективі. Водночас – гостро відчувати всю складність і багатогранність сучасності, не замовчувати її основних морально-психологічних і суспільних конфліктів. До цього потрібен не тільки талант, а й глибокі знання основних проблем життя народу, його історичної долі й недолі та висока всестороння культура.

Антологія української поезії у Польщі – нереалізований проект Романа Галана і Тадея Карабовича

Текст презентованої публікації побудований на низці цитат, які, на мою думку, найкраще ілюструють тему, яка мене тут цікавить, а є нею нереалізований проект антології української поезії в Польщі. На сліди цієї видавничої ініціативи з кінця 80-х років ХХ століття я натрапив, переглядаючи оцифровані річники тижневика «Наше слово». Тоді почалося інтенсивне листування з Тадеєм Карабовичем, одним із ініціаторів видання антології (другим був покійний нині Роман Галан¹). На початках моїх пошуків чималу підмогу я отримав також від пана Івана Златокудра, який подарував мені частку свого архіву, а в ній такі ось документи:

1. Лист від ГП УСКТ, підписаний Є. Коханом від 6 липня 1988, адресований І. Златокудру із запрошенням до участі у виданні антології, вихід якої планувався на 1989-1990 рр.
2. Лист від «Українського архіву», підписаний Романом Галаном і Євгеном Місилом від 12 лютого 1996, з подякою І. Златокудру за надіслані до антології вірші.
3. Лист від «Тирси», підписаний Стефанією Лайкош від 3 листопада 1999 р. з проханням до І. Златокудра вчитати коректу віршів передбачених до публікації в антології.

Як видно з цих листів (див. факсиміле у Додатках), заходи пов'язані з виданням антології проходили у трьох різних інституціях: спочатку в УСКТ, потім у видавництві «Український архів» та вкінці у видавництві «Тирса» і тривали вони

¹ Про особу Романа Галана див. спогад Мирослава Вербоного, Пам'яті Друга Редактора (01.06.1947- 09.02.2012). «Наше слово» №12, 17 березня 2012.

з 1988 до 1999 р. Володіючи такими документами звернувся я до «Тирси» і до pana Євгена Місила з проханням надати мені всяку інформацію про долю машинопису антології. Про те, що їм вдалося віднайти і що мені потрапило до рук – пишу нижче за хронологією розгортання справи, а тим часом розкажу про початки ідеї видання антології.

У реляції з ювілейної зустрічі літераторів, влаштованої до 30-ти ліття УСКТ, що відбулася у Варшаві 26 квітня 1986 року, Роман Галан писав:

Можна сумніватися в тому, що майбутні історики літератури до творчості українських письменників у Польщі 1956-1986 років поставляться як до суцільного, закритого періоду. Не були-бо однорідними ані час, ані теж літературні спроби. У випадку письменства це особливо зрозуміле – воно само собою є запереченням усякої застиглості. Можна, звичайно, запитувати, чи придбане українськими поетами і прозаїками у ПНР – гідне високої назви письменства. [...]

Тридцять років у літературному процесі – це ціла епоха. Коли процес цей повнокровний, тобто коли проходить він на всіх основних площинах – авторській, видавничій, критичній та читацькій – тоді плодоносить він розмаїттям пошуків, відкриттів, напрямків розвитку і однією чи кількома незаперечної вартості індивідуальностями. В українській літературі в Народній Польщі кожній з цих площин завжди чогось-то не вистачало. Коли нагрянула хвиля творчих спроб, не було для неї видань (більшість досі розсипана тільки на газетних сторінках); коли появилися перші добірки-ластівки, зродилося побоювання про нестачу надійної підміни; коли вона прийшла, почався натиск і на дальший необхідний розвиток видавничого руху, і боротьба за читача. А критика? Весь час була вона принагідною і крім першого десятиліття – анемічною².

² Р. Галан, Літературне XXX-ліття. «Наше слово» № 21(1516), 25 травня 1986. С. 1.

Далі автор огляду перераховує прізвища першого і другого покоління українських літераторів, пише про їхні творчі здобутки і завершує статтю невтішною констатацією про саму зустріч, яка могла стати досконалою нагодою для широкої й аргументованої розмови про письменницьке середовище та його перспективу [...]. Зустріч однак такою не стала. Насамперед тому, що в кількадесятиособовому гурті її учасників – письменників, літературознавців, журналістів забракло значної кількості з-посеред тих творців (в тому й молодих), які протягом останніх років найчастіше свідчать про струмування оригінальних якостей в літературі українців у Польщі. Зустріч була однак необхідною. Не лише з огляду на ювілей. Адже був теж очевидний сенс її проведення, бо Додати українську літературу в Польщі не тільки годиться, але просто необхідно. Вона, менш чи більш вартісна, існує і мусь з цим погодитися кожен чесний літературознавець. Не мислимо сьогодні вже вирвати її з широкого загальноукраїнського письменницького контексту і призабути³.

Два роки скоріше – у 1984 році, Роман Галан публікує в «Нашому слові» добірку творів п'яти молодих поетів з власним вступом, назвавши цю цілосторінкову публікацію дуже промовисто – «Продовження». Це перший творчий портрет нового покоління, яке можна б назвати «автохтонним», адже усі вони народилися у післявоєнній Польщі з числа автохтонних українців – підляшуків і нащадків виселенців з акції «Вісла».

Виходять щойно вітрами годовані [цитата з вірша Івана Драча – В. П.], Олена Дуць, Іван Киризюк, Тадей Карабович, Мирослав Чех та Юрій Гаврилук. П'ять прізвищ вибраних з-посеред тих молодих прихильників поетичної форми вислову, що протягом кількох останніх років з'явилися на творчому обрії українців у Польщі. Прізвища ці не чужі тим, кому близьке наше тут літературне існування.

Крім Киризюка, всі вони студенти – з Кракова, Любліна та Варшави. Дебютували на сторінках «Нашого слова» і «Нашої культури» два-три роки тому. Їхні перші спроби дійшли

³ Там само, с. 4.

до читача саме в час, коли болісно відчутною ставала необхідність нових творчих сил, які засвідчили б безперервність літературного процесу на українському ґрунті в Польщі⁴.

Варто тут додати, що у цьому ж номері «Нашого слова» надруковано некролог і анонімну довідку про Євгена Самохваленка (нар. 1917, помер 30 листопада 1984), одного із зачинателів української літератури в післявоєнній Польщі, поета з генерації, яку умовно можна назвати «переселенцями»⁵, позаяк більшість її членів становили особи не народжені на території повоєнної Польщі (волиняни, галичани, наддніпрянці), і які після війни опинилися в ПНР: той же Євген Самохваленко, Остап Лапський, Яків Гудемчук, Антін Середницький, Кость Кузик, Іван Гребінчишин, Іван Златокудр, Іван Шелюк та інші.

У днях 11-12 червня 1988 року в Яхранці біля Варшави відбувся IX з'їзд УСКТ, на якому виступив Тадей Карабович, поет і журналіст «Нашого слова». У своїй промові він представив доволі сумну картину українського видавничого руху в Польщі, зокрема у співставленні з досягненнями білорусів, і закликав до радикального поліпшення видавничої справи⁶. Його виступ підтримали на сторінка газети – Іван Златокудр, Як побороти видавничу інертність? («Наше слово» № 37(1626), 11 вересня 1988, с. 1, 5), автор згадує теж про запрошення його до участі в антології, та Ярослав Залітач, Тупик чи застій? («Наше слово» № 38(1627), 18 вересня 1988, с. 1, 4), автор згадує про антологію.

Ширіше проблеми видавничої справи у Польщі представив Карабович у циклі статей Обличчя видавничої інертності

⁴ Р. Г а л а н, «Продовження». «Наше слово» № 30(1446), 23 грудня 1984. С. 3. Про цю публікацію див.: Helena Duć-Fajfer, *Pomiędzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 2012. С. 31-32. Так теж назвав Р. Г а л а н свою статтю про результати II Конкурсу молодих творців культури, що пройшов у Кракові 22 травня 1988 р. під головуванням Костя Кузика. Див. «Наше слово» № 25(1614), 19 червня 1988. С. 1.

⁵ *Przesiedleńcy* – так назвав Тадей К а р а б о в и ч розділ антології *Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska* (Lublin 1998), в якій помістив переклади творів Остапа Лапського.

⁶ Див. З виступів на IX з'їзді УСКТ. «Наше слово» № 29(1618), 17 липня 1988. С. 3.

(1). «Наше слово» № 44(1633), 30 жовтня 1988. С. 4; Обличчя видавничої інертності (2). «Наше слово» № 45(1634), 6 листопада 1988. С. 4; Обличчя видавничої інертності (3). «Наше слово» № 46(1635), 13 листопада 1988. С. 4. Окремий розділ про видавничі питання знайшовся у виготовленім з доручення ІХ з'їзду УСКТ рапорті Українці в Народній Польщі. Рапорт Українського суспільно-культурного товариства. ІІІ. Суспільно-культурна і видавнича проблематика. «Наше слово» № 19(1660), 7 травня 1989, с. 3.

Через декілька місяців після з'їзду Карабавич публікує статтю Антологія і ми, в якій представив ідею і перші результати своєї видавничої ініціативи, якою мала стати антологія української поезії в Польщі.

Літературне середовище українськомовних письменників у Польщі мало нагоду бачити свої поезії у збірній книзі лише раз – у «Гомоні» (1964). Однак від того часу минуло майже чверть століття і сьогодні постає питання: чому на «Гомоні» ми зупинились? [...] Наш застій можна пояснювати відсутністю фондів, нестачею сил для збирання матеріалів чи, врешті, байдужістю середовища до цієї справи. [...] з'їздівські розмови з окремими науковими силами, з головою УСКТ [був ним Євген Кохан – В. П.] та іншими усвідомили потребу негайного опрацювання і видання «Антології української поезії» літераторів, що живуть на території Польщі і пишуть українською літературною мовою або її діалектами.

Важливість цього рішення велика, хоча до його реалізації дорога непроста. Перший крок зроблено листом від 6 липня 1988 р. ГП УСКТ запросило літераторів-поетів до участі у співавторстві «Антології». Планується, щоб видання її появилось у 1989-1990 рр. Кожний адресат отримав листа з пропозицією надіслати до кінця жовтня до 20-ти найкращих своїх віршів, фотографію та коротку інформацію про себе⁷.

Прочитавши цей текст я написав до Тадея листа з проханням пояснити хто ініціював справу антології і кому ці запрошення вислано? У відповідь отримав таке пояснення:

⁷ Тадей Карабавич, Антологія і ми. «Наше слово» № 33(1622), 14 серпня 1988. С. 1. Див. факсиміле листа ГП УСКТ до Івана Златокудра.

Десь маю в архіві, але я мав переносини бібліотеки, і де воно є, напевно не знаю. А крім того від 1988 року збирання матеріалів затягнулося і в міжчасі змінилася назва нашої організації з УСКТ на ОУП. Справу антології ініціював я з Романом Галаном. Підтримав Мирослав Вербовий. А листи підготував я, і Роман надав їм остаточний кшталт. Я не жив в Варшаві, і мені важко було пильнувати за висилкою листів до поетів, зробив це пан Анатолій Кобеляк. Ми склали списки, і вислали з редакції листи. Все підтримав пан Анатолій Кобеляк. Листи пішли до О. Петик, Мілі Лучак, І. Златокудра, Володислава Грабана, О. Дуць, С. Сачко, І. Киризяка, Я. Гудемчука, Петра Львовича, Івана Ігнатюка, до Петра Мурянки (він відмовився, і я його особисто випросив, і він дав свої лемківські вірші), Павло Стефановський, Ярослава Хруник?, Ю. Гаврилук, Женья Жабінська. Є. Самохваленко, Лапського запросили телефонічно. Хотіли приєднати до ідеї Василя Назарука, але скінчилося на обіцянках, я з Романом навіть був у нього в хаті, була симпатична розмова, але нічого путнього з того не вийшло⁸.

У ході кореспонденції з Карабовичем я зауважив, що досить цікавою і оригінальною була ідея редакторів антології дозволити самим авторам вибрати по 20 віршів для публікації, сьогодні це дозволило б нам дізнатися про те, що даний автор особливо цінив у своїй творчості з кінця 80-х! Крім того ще і автобіографічні нотки і світлини. Якщо б це все збереглося, то був би це неабиякий спадок того часу. Таке відповів, що таку ідею запропонував я і Роман Галан. Інакше ми би не зрушили з місця. Прийшли дуже гарні вірші, фотки, біограми. Просто автори надіслали вірші, 20 віршів, це їх дисциплінувало, бо Остап хотів дати 50, і як Роман сказав, що має бути 20, то він ображався, викрикував, він був спраглий друку, а крім того не мав своєї збірки. Прислали фотки, як їм було по 20 років (Лучак, Златокудр, Петикова), і це було гарно, бо свідчило про оніричний характер ставлення до поезії! Я хотів, щоб антологія мала спонтанний характер, щоб рівня-

⁸ Електронний лист від 23 березня 2019 р.

ла до кращих зразків польських антологій. Штамп Календаря мене відкидає⁹.

У літку 1989 року в «Нашому слові» в редакційному коментарі з'являється текст Тадея Карабовича Опора літератури, у якому він відповідає на питання читачів:

А що з «Антологією» нашої групи поетів, який її стан на сьогоднішній день? «Антологія української поезії» підготовляється, і хочу поінформувати зацікавлених нею читачів, що завершилось збирання матеріалів, зараз вони переписуються й будуть опрацьовуватись за графічним та книжковим оформленням. Не значить це, що «запізнені» не можуть вже надсилати своїх творів.

Дивує ставлення деяких літераторів, які твердять, що видавати «Антологію» недоцільно, бо не буде вона ані враховуватися під час приймання до Спілки, ані теж врешті-решт не має вона ширшого значення для загалу. Такі погляди, на мою думку, незрозумілі, а я б навіть сказав шкідливі для нашого й так бідного у видавничій події середовища¹⁰.

У цій статті мене зацікавили дві справи: хто був думки, що недоцільно видавати антологію, і хто опрацьовував зібрані матеріали? Тадей відповів так:

Був опір зі сторони Антіна Верби-Середницького, його тоді відсунули від редагування «Українського календаря» і календар, який зредагував Роман Галан не вийшов (за 1989? рік). А вже за ОУП відійшли від старої форми і почали видавати Альманах. Проти антології був Остап Лапський, який вважав, що наше літературне середовище в антології покаже низький рівень, оскільки воно взагалі репрезентує собою літературний дискурс «низьких льотів». Подібної думки був Мірко Чех, він тоді ставив на Україну і постмодернізм Юрія Андруховича. Проти був Богдан Гук, не вважав повноцінною нашу творчість. Проти антології була Оля Гнатюк, вона ставила тоді на популяризацію творчості Ігоря Калинця.

⁹ Там само.

¹⁰ (тк), Опора літератури. «Наше слово» № 25 (1666), 18 червня 1989. С. 1.

Це все склала пані Ірина Боберська в «Тирсі»¹¹.

Напевно, час для появи такої книги був дуже несприятливий, швидкі політичні зміни зламу 80-90-х рр. знівечили саму ініціативу, але сьогодні варто про неї нагадати, бо маю таке враження, що «пилюга боїв» того часу вже давно опала, а тогочасні культурні надбання далі зберігають свою силу. Й хоч видавничі питання відбиті у IX пункті Програми Об'єднання українців у Польщі, що була прийнята на варшавському засновницькому з'їзді ОУП 25 лютого 1990 р. (НС, № 14(1707), 8 квітня 1990, с. 4), так у ній про антологію нічого не згадується. Історія шалено пришвидшила свою ходу і не до літератури тоді було.

Публікація антології затягувалася, тому Роман Галан при допомозі Тадея Карабовича вирішив якось зберегти ентузіазм серед поетів і у 1992 році придумав у «Нашому слові» нову поетичну колонку, яку назвав «Запис»¹². Вперше появилася вона в номері 36(1833) від 6 вересня 1992 р., тут опубліковано вірші Ярослави Хруник. Останню – 33-ю публікацію «Запису» знайшов у номері 17(1918) від 24 квітня 1994 р., – надруковану вже після відходу Галана з редакції «Нашого слова»¹³.

¹¹ Електронний лист від 23 березня 2019 р.

¹² У 1992 вже від кількох років не виходили друком ані місячник «Наша культура» ані «Український календар», поет Іван Златокудр так охарактеризував цю ситуацію: коли видавнича активність ОУП є величиною якби обернено пропорційною до все ще живої енергії творчого середовища, – єдиним по суті залишається обмежений тісними рамками «видавничого простору» нашеслівський «Запис». Добре, що хоч він є, але це становить непомірно скромну данину несену культуротворцям. [...] нашеслівський «Запис» у скромному об'ємі газети дозволяє ледь існувати «явно» і становить єдине «місце зустрічей» людей творчих. Іван Златокудр, Як же ж битись джере-лу красного слова нашого? «Наше слово» № 49(1898), 5 грудня 1993. С. 6.

¹³ Прізвище Романа Галана як головного редактора «Нашого слова» востаннє значиться у ч. 51(1900) від 19 грудня 1993 р. У наступному числі газети – 52(1901) від 26 грудня, виконуючим обов'язки редактора газети значиться Мирослав Чех, літредактором залишився Тадей Карабович. У редакційній статті Щоб бути разом написано, що рішенням Головної ради ОУП, прийнятим на засіданні 4-5 грудня 1993 р. Роман Галан був відкликаний з посту головного редактора і що таку пропозицію подав С. Колосівський. Тоді, на знак протесту, з редакції відійшли Анатолій Кобеляк, Степан Мігус і Мирон Сич.

Найбільше публікацій у тій серії мав Остап Лапський – 10, при тому в кількох є його оригінальні світлини; в смушковій шапі, в беретці, в жіночій перуці (наче хіпі), а навіть у військовій (матроській) формі з береткою на голові, і фото з 40-х рр. У трьох випусках «Запису» опубліковано короткі прозові розповіді Ольги Тернини. Повний список опублікованих там творів див. у Додатках.

Свої вірші, призначені до друку в антології, Карабович опублікує у двох поетичних збірках: Біля вогню (1990) і Кличу тебе як ластівку (1991), як мені написав – на першу пан Анатоль [Кобеляк – В. П.] дав гроші, а на другу я вже випросив в Любліні в уряді, бо не мав сумніня щоб він витрачався, хоча ті гроші він дістав з Заходу, як потім мені сказав. Іван Златокудру листі до мене згадує і таке: Пригадалося: А. Середницький збирав матеріал для антології «Над Віслою» /?/, але упав соцреалізм і, відомо, кінець справі. Отже, можливе, що Антін Середницький таки планував конкуренційну до проєкту Галана-Карабовича антологію?

*

Скандальний спосіб, яким керівництво ОУП у грудні 1993 року позбулося Романа Галана з редакції «Нашого слова», примусило цього заслуженого журналіста шукати собі нову працю. У травні 1994 р. спільно з Анатолієм Кобеляком і Стефаном Мігусом засновує газету – двотижневик «Гомін». Дослідник української літератури в повоєнній Польщі, і упорядник антології сучасної української літератури тут твореної¹⁴, Віктор Ярчук так характеризує цей видавничий проєкт:

Цікавою була газета «Гомін», яка виходила менше року в 1994 році. Перше число видання побачило світ 29 травня. [...] Видання висвітлювало не лише українське культурне та наукове життя українців у Польщі, а також тут піднімалися проблеми України материкової. Постійним автором літературної сторінки газети був Остап Лапський. Інколи тут друкували поезії Міля Лучак (№ 8, с. 6, № 10, с. 6.), Ірина Рейт (№ 9, с. 6, № 11, с. 7),

¹⁴ Наближені до України: Антологія сучасної української літератури твореної у Польщі. Луцьк; ВПД «Твердиня», 2012. 376 с.

Любов Городенко (№ 11, с. 6.). [...] На жаль, через брак коштів газета припинила своє існування, і останнє п'ятнадцяте число вийшло у грудні 1994 року¹⁵.

У 1996 році Роман Галан почав співпрацю з Євгеном Місилом у варшавському видавництві «Український архів». У листі від 12 лютого 1996 р., адресованим до Івана Златокудра (див. факсиміле в Додатках), в якому обидва дякують за відгомін, теплі листи, творчі подарунки, за слова поради, мовиться, що окрім Івана Златокудра на запрошення взяти участь в антології української поезії відповіли ще близько 15 поетів, дехто аж зза великої млаки. Сподіваємося, що озвуться й інші. Втім, як остаточно виглядатиме Антологія..., скільки поезій кожного поета вмістить вона – ще не знаємо. Щоб отримати відповідь на ці питання я звернувся до Євгена Місила з проханням поділитися інформацією про працю над тим планованим виданням, чи збереглися якісь матеріяли до цього видання, і чи можна отримати їх копію. 19 квітня 2019 р. надійшла відповідь: дуже радо допоможу. Прошу подати телефон, подзвоню до Вас. Так буде простіше і швидше. В розмові Є. Місило признав, що в його приватному архіві збереглися матеріяли антології української поезії: тексти віршів і листування з поетами, чиї твори мали знайтися у виданні. На мого чергового листа від 26 червня 2019 р. з питанням, коли можу сподіватися пересилки з матеріялами антології, отримав відповідь: матеріяли відшукав. В цьому тижні постараюся вислати. На жаль, обіцяних Є. Місилом матеріялів я так і не отримав, як зрештою і будь-якої його відповіді на мої листи і телефонні дзвінки, чому їх до мене не вислав. Отже, з якоїсь не зрозумілої мені причини не вдалося з'ясувати питання, чому проект видання антології у видавництві «Український архів» не був реалізований?

*

¹⁵ Віктор Ярчук, Українська література в Польщі (Історія, видавнича діяльність та періодика, літературні дискусії, поезія): монографія. Луцьк; ВПД «Твердиня», 2009. С. 22.

Після невдачі з публікацією в «Українському архіві», тексти зібрані Романом Галаном і Тадеєм Карабовичем потрапили до редакторів видавництва «Тирса». Як видно із листа пані Стефанії Лайкош до Івана Златокудра від 3 листопада 1999 р., праця над підготуванням антології наближалася до фіналу. 9 квітня 2019 р. написав я листа на адресу видавництва з проханням надати мені інформацію про те, чи матеріяли цього видання збереглися у видавництві, і чи можна отримати їх копію. Відповідь надійшла 18 квітня 2019 р., пані Катерина Сень пише в ній, що Вдалося мені знайти згадані матеріяли. Вони, дійсно, були готові для друку. Маємо видрук на кальці. Певно вже після всіх корект, бо колись саме так посилялося матеріял до друкарні. А через деякий час з Варшави надійшла пересилка з плівками готової до друку антології, проектом обкладинки, а навіть з дискеткою, на якій записано текст (його набирала пані Ірина Боберська). Після отримання посилки я зразу написав до Івана Златокудра з подякою за допомогу, старий поет так мені відписав: Шановний Пане Володимире, не щастило гарним планам: антології не вийшли друком; добре, що хоч залишився слід видавничих зусиль, а це важливе, коли йдеться про історію літературної творчості українців в післявоєнній Польщі¹⁶.

Видання нараховувало 255 сторінок, формат нестандартний розміром 13,6 x 23 см. На титульній сторінці заголовок і вихідні дані: Антологія української поезії. Тирса. Варшава 2000. На редакційній сторінці відзначено, що рецензентом є проф. Михайло Лесів (уришок рецензії надруковано на задній обкладинці), редактором – Тадей Карабович. В оформленні обкладинки використано світлину Дмитра Бісті, яка представляє розлоге безлисте дерево (див. факсміле обкладинки у Додатках). Я попросив Тадея подати якісь точніші інформації про цього художника та про саму ідею обкладинки: Це дерево мені подарував особисто художник і фотограф Дмитро Бісті, коли я відвідував його у майстерні в Москві з поетесою Софійкою Майданською, Андрійком Черченком (художник) та Віталіком Портниковим (зараз відомий журналіст) у далекому 1988 році. Він дав це дерево до Антології, як апеляцію, що ми поза материком є сухим деревом. Це дерево вселяє далеку Вселенну яка і для нас розквітне. Дмитро Бісті

¹⁶ Лист від 13 червня 2019 р.

був з України і розмовляв українською мовою. Народився здається в Севастополі [нар. 27 червня 1925, Севастополь, пом. 21 жовтня 1990, Москва – В. П.]. Як багато творців з України жив у Москві. Ми тоді відвідали дочку Валеріана Поліщука Люцину Поліщук, художницю бойчукістку Аллу Павленко і музика та композитора Валерія Кікту¹⁷. Подано там теж номери ISBN і адресу видавництва. На зворотній передтитильній читаємо, що Wydanie dotowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. В телефонній розмові зі мною пані Стефанія Лайкош признала, що кошти надані міністерством на видання антології були зайняті судовим виконавцем (коморником) за борги Народного дому в Перемишлі, що й було причиною затримання публікації книги.

Тадей Карабович, редактор і упорядник антології, у короткому післяслові написав:

Антологія На порозі відсутності вводить читача в містерію поезії твореної українськими поетами, які живуть у Польщі та пишуть українською мовою. Ключем до розуміння цієї поезії є самотність рідного слова, що народжується в оточенні іншої мови, а окремою його сторінкою є поезія лемківських поетів, які пишуть своєю мовою, чи вірші творені українською говіркою на Підляшші.

Антологія презентує поезію, в гушавині якої повернення під вирійне небо дитинства, до країни зелених гір, рівнин над Бугом і Нарвою, до питань, якими живе українська спільнота. Це відповідь, якою є наша поезія у порівняльному аспекті, а також чи рідне слово спроможне спонукати читача увійти до святині слова і побути тут неначе на молитві¹⁸.

На початку статті, в цитованому листі Тадея Карабовича, подано прізвища 18-и авторів, яких у 1988 році запрошено до участі в антології, до антології 2000 року запрошено тільки 12 авторів. Ось перелік прізвищ поетів, чиї твори знайшлися в кінцевій версії антології: Женя Жабінська, Юрій Гаврилюк, Олена Дуць-Файфер, Тадей Карабович, Стефанія

¹⁷ Лист від 13 червня 2019 р.

¹⁸ Див. факсиміле задньої обкладинки невиданої антології у Додатках.

Трохановська, Володислав Грабан, Іван Киризюк, Міля Лучак, Іван Златокудр, Остап Лапський, Яків Гудемчук, Ольга Хиляк-Петик. Про кожного автора/авторку подано коротку біографію, бібліографію видань і перекладів. Цей стандарт порушує автобіографія Остапа Лапського, оригінальна і автоіронічна (див. факсиміле в Додатках). Публікацію завершує стаття Олени Дуць-Файфер *Літературна творчість українців у Польщі після Другої світової війни* (с. 235-254), що є, як зазначено у примітці, значно скороченим варіантом праці, яка була надрукована в журналі „*Slavia Orientalis*” 1996, t. XLV, nr 2. Про те, як стаття потрапила до антології, Тадей пише у листі до мене: Олена її подарувала особисто мені як вступ до Антології. Переглядаючи зміст антології я зауважив, що у ній знайшлося кільканадцять віршів, які свій першодрук мали в «Записі» – аж вісім віршів Жені Жабінської, один В. Грабана, один І. Златокудра і два Я. Гудемчука (список публікацій див. у Додатках). Крім того, цілий ряд віршів датовано другою половиною 90-х рр., отже вони не могли увійти до першої версії антології 1988 року. Я про це зауваження написав до Тадея і отримав таку відповідь: коли нарешті створилася можливість друку Антології, я запропонував дати найновіші тексти, щоб децю осучаснити і збагатити Антологію. Так до Антології попала моя поема «Собака» – безпосередня поетична полеміка з Остапом Лапським. Тому і є новіші вірші інших співців з другої половини 90-х рр.¹⁹

На кінцевій 255 сторінці приміщено зміст видання, в якому, на жаль, не подано назв творів, а тільки самі прізвища авторів. Цей недогляд редакторів виправляємо публікуючи в Додатках повний їх список.

Редактори видання допустилися також певної непослідовності у подачі заголовка антології, отже на титульній сторінці читаємо: Антологія української поезії, натомість на проекті обкладинки і у слові від редактора – Антологія української поезії. На порозі відсутності. Зауваження можна теж мати щодо мовного боку антології 2000 року, адже крім українських надруковано тут польськомовні тексти Стефанії Трохановської і Остапа Лапського, вірші написані лемківською говіркою – Олени Дуць-Файфер, Стефанії Трохановської, Володислава

¹⁹ Лист від 7 липня 2019 р.

Грабана, український переклад з Й. В. Гете Якова Гудемчука, і польський з Михайла Шевченка того ж Я. Гудемчука.

Готуючи антологію *На порозі відсутності*, в Карабовича вже був досвід складати такі видання. У видавничому доробку першою була антологія поезії підляшуків у його власних перекладах *Antologia poetów z Podlasia „Modlitewnik Podlaski”* (Białystok 1990), другою – теж перекладна *Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska* (Lublin 1998).

Олена Галета, відома львівська літературознавиця і дослідниця антологійного жанру в новітній українській літературі так пояснює вагоме значення того роду фіксації літератури в становленні її канону:

Сама літературна дія, до якої вдається упорядник, з погляду сучасної літературної антропології та постструктуралізму є радше творчою, ніж відтворювальною: кожна антологія побудована як авторський проєкт, що передбачає відбір початкового матеріалу, його переосмислення й опрацювання відповідно до певної ідеї, а також поновне використання для передавання нових значень і утвердження нових цінностей²⁰.

Наша стаття і публікація вибраних документальних матеріалів ставить собі за мету бодай нагадати про цей нереалізований видавничий проєкт, і тим способом повернути його літературній історії українців у повоєнній Польщі.

*

²⁰ Олена Галета, *Від антології до онтології: антологія як спосіб презентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття*. Монографія. Київ: «Смолоскип», 2015. С. 124.

Додатки

Автори поетичної колонки «Запис»,
друкованої у «НС» в 1992-1994 рр.
Редактори: Роман Галан і Тадей Карабович.

1992

1. Ярослава Хруник. № 36(1833), 6 вересня 1992. С. 3.
2. Ярослава Хруник. № 37(1834), 13 вересня 1992. С. 3.
3. Остап Лапський (фото в смушковій шапці). № 39(1836), 27 вересня 1992. С. 3.
4. Іван Киризюк. № 40(1837), 4 жовтня 1992. С. 3.
5. Яків Гудемчук, Леся Ніколенко. № 42(1839), 18 жовтня 1992. С. 3.
6. Остап Лапський (фото в беретці). № 45(1842), 11 жовтня 1992. С. 3.
7. Ольга Петик. № 48(1843), 29 листопада 1992. С. 3.
8. Остап Лапський (фото в перуці наче «хіппі»). № 51(1848), 20 грудня 1992. С. 3.
9. Міля Лучак. № 52(1849), 27 грудня 1992. С. 3.

1993

10. Остап Лапський. № 4(1853), 24 січня 1993. С. 3.
11. Ольга Петик. № 5(1854), 31 січня 1993. С. 3.
12. Іван Златокудр. № 6(1855), 7 лютого 1993. С. 3.
13. Остап Лапський (вірш присвячений Михайлові Балію, фото померлого). № 7(1856), 14 лютого 1993. С. 3. Тут теж замітка Тадея Карабовича Хочу сказати..., в якій мова йде про «Запис», продовження на стор. 8.
14. Володислав Грабан, Іван Ігнатюк. № 9(1858), 28 лютого 1993. С. 3.
15. Остап Лапський. № 10(1859), 7 березня 1993. С. 3.
16. Іван Киризюк. № 11(1860), 14 березня 1993. С. 3.
17. Міля Лучак. № 13(1862), 28 березня 1993. С. 3.
18. Женья Жабінська. № 14(1863), 4 квітня 1993. С. 3.
19. Остап Лапський. № 15(1864), 11 квітня 1993. С. 3.
20. Остап Лапський. № 16(1865), 18 квітня 1993. С. 3.

21. Ольга Тернина (проза). № 17(1866), 25 квітня 1993. С. 3.
 22. Ольга Тернина (проза). № 19(1868), 9 травня 1993. С. 3.
 23. Ольга Петик. № 20(1869), 16 травня 1993. С. 3.
 24. Міля Лучак. № 21(1870), 23 травня 1993. С. 3.
 25. Олег Ківган (з Харкова). № 24(1873), 13 червня 1993. С. 3.
 26. Володислав Грабан. № 25(1874), 20 червня 1993. С. 4 («Лемківська сторінка»).
 27. Юрій Гаврилук. № 26(1875), 27 червня 1993. С. 3.
 28. Ольга Тернина (проза). № 34(1883), 22 серпня 1993. С. 3.
 29. Іван Киризюк. № 36(1885), 5 вересня 1993. С. 3.
 30. Ольга Тернина (проза). № 40(1889), 10 жовтня 1993. С. 3.
- 1994
31. Остап Лапський (фото із 1943 р.). № 7(1908), 13 лютого 1994. С. 3.
 32. Остап Лапський (фото у військовій формі з береткою). № 15(1916), 10 квітня 1994. С. 3.
 33. Ярослава Хруник, Іван Киризюк, Іван Златокудр. № 17(1918), 24 квітня 1994. С. 3.

Антологія української поезії.

Редактор Тадей Карабович.

Тирса. Варшава 2000. 255 с.

Зміст

Женя Жабінська, біограма,

1. *** Дорогами калікими...	с. 7.
с. 9. Дата: 1988, опубліковано: «Наше слово» № 14(1863), 4 квітня 1993. «Запис». С. 3.
2. *** Як тебе назвати...	с. 9.
3. *** Мово простого народу...	с. 9-10. Дата: 1986.
4. *** Підляшшя...	с. 10. Дата: 1987.
5. *** Душа розколота...	с. 10.
6. *** Буття з тобою...	с. 11.
7. *** Наперекір реальності...	с. 11.
8. *** Сумна сама...	с. 11-12.

9. *** Так мило, добре... с. 12.
10. *** Моя рука в твоїй... с. 12-13.
11. *** Заплющу очі... с. 13.
12. *** Чому покинула нас Батьків-
щино... с. 14.
13. *** Кохання просто є... с. 14.
14. *** Чому в людей шукаєш тіль-
ки... с. 15.
15. *** Я жду тебе... с. 15. Опубліковано: «Наше
слово» № 14(1863), 4 квітня
1993. «Запис». С. 3.
16. *** Чом так темно... с. 16.
17. *** Любов... с. 16.
18. *** Збудив мене... с. 16-17.
19. *** Мовчи... с. 17.
20. Молитва с. 17-18.
21. *** Любов... с. 18.
22. *** Збудив мене... с. 18-19. Опубліковано: «Наше
слово» № 14(1863), 4 квітня
1993. «Запис». С. 3.
23. *** Мовчи не рвися... с. 19. Опубліковано: «Наше
слово» № 14(1863), 4 квітня
1993. «Запис». С. 3.
24. Молитва с. 19. Опубліковано: «Наше
слово» № 14(1863), 4 квітня
1993. «Запис». С. 3.
25. Кохання с. 19-20. Опубліковано: «Наше
слово» № 14(1863), 4 квітня
1993. «Запис». С. 3.
26. *** Знаю... с. 20. Опубліковано: «Наше
слово» № 14(1863), 4 квітня
1993. «Запис». С. 3.
27. *** Ні одних... с. 20.
28. *** Жду тебе... с. 21. Опубліковано: «Наше
слово» № 14(1863), 4 квітня
1993. «Запис». С. 3.
29. *** Не одних... с. 21.

Юрій Гаврилюк, біограма,

1. *** Мово наша... с. 23.
2. *** В осінньому небі... с. 25. Дата: 1982.
3. Мельницька церква с. 25-26.
4. *** Колодязь в лісі... с. 26. Опубліковано: «Наше слово» № 30(1446), 23 грудня 1984. «Продовження». С. 3.
5. *** Свою смерть зустрінемо лише раз... с. 27. Дата: 1985.
6. Чекання с. 27. Дата: 1986.
7. Перебори с. 28. Дата: 1987.
8. Грудень (за старим стилем) с. 28-29. Дата: 1988.
9. Похорон митця (уявний) с. 30. Дата: 1989.
10. *** Час вмирає... с. 30. Дата: 1990.
11. *** Хотів я до тебе піти... с. 31. Дата: 1991.
12. *** Сумних могил... с. 31. Дата: 1985.
13. *** В галактичному городі... с. 32. Дата: 1985.
14. *** На степах фантазії... с. 32. Дата: 1985.
15. *** Вино червоне... с. 32. Дата: 1985.
16. *** Піщана дорога від села... с. 33. Дата: 1986.
17. *** Моя простягнута рука... с. 33. Дата: 1986.
18. На схилі епохи с. 33. Дата: 1986.
19. *** Дотик руки... с. 34. Дата: 1989.
20. *** Щоденність... с. 35. Дата: 1991.
21. *** Вхожу до церкви старої... с. 35. Дата: 1998.
22. *** Спалені наші негербові... с. 36.
23. *** Зорі вимостили собі... с. 36. Дата: 1987.

Олена Дуць-Файфер, біограма,

1. *** Мій світ... с. 37. Дата: 1987.
2. Ворожба с. 41.
3. *** бідні люде... с. 41.
4. *** беру дармо туні слова... с. 41.
5. Фанатик с. 42.
6. *** роздвоєний... с. 42.
7. *** впіперек... с. 42-43.
8. Нароком с. 43.
9. *** Зас я... с. 43-44.

10. Сотворитель	с. 44.
11. *** Єдно зеренце...	с. 44.
12. *** Тото...	с. 44-45.
13. Хыжа	с. 45.
14. Грядущым	с. 45-46.
15. Автобіографія	с. 46.
16. *** Сонце...	с. 46-47.
17. *** Нигде...	с. 47.
18. *** Вісім...	с. 47-48.
19. *** відповід...	с. 48.
20. Зачаруваны	с. 48-49.
21. Місто	с. 49.
22. *** За том гором...	с. 49.

Тадей Карабович, біограма,	с. 51.
1. Для мене (магічні солярности)	с. 53.
2. *** жменьки хвилин...	с. 53.
3. *** колись лік забудеш веснам...	с. 53.
4. Луска	с. 54.
5. *** коли промину...	с. 54.
6. *** порожнеча наспілого літа...	с. 54.
7. *** солодкі яблука пізні...	с. 55.
8. *** в свічадах пробачення...	с. 55.
9. *** іржа моєї молтви...	с. 55.
10. Відчиняючи камінь ночі	с. 56.
11. Над раном	с. 56. Дата: 1997.
12. Сповідь	с. 56.
13. *** огорне мене дощ...	с. 57.
14. *** я вийшов святити яблука...	с. 57.
15. Ключі	с. 57. Дата: 1993.
16. *** постій біля ночі...	с. 58. Дата: 1998.
17. Краплі дощу	с. 58.
18. В цьому забутті	с. 59.
19. Вигнання	с. 59-60.
20. *** на мене нагло дивилися ого- лені хрести...	с. 60.
21. *** в цьому рівнинному краєви- ді...	с. 60.

22. Над раном вітер	с. 60.
23. Собаки	с. 61-63.

Стефанія Трохановська, біогра- с. 65.
ма,

1. Na schodach	с. 67.
2. W ciemności	с. 67.
3. Gdzie koty śpiewają?	с. 67.
4. Jest taki wieczór	с. 68.
5. Szczęście	с. 68.
6. *** jestem...	с. 68.
7. Uczucie	с. 69.
8. Bogactwo	с. 69.
9. Судний ден	с. 69.
10. *** были люде...	с. 70.
11. Лем небо над нами наше	с. 70.
12. *** прадідна...	с. 70.
13. Вышиваны ручники	с. 71.
14. *** смерек...	с. 71.
15. Разом	с. 71.
16. Блуканя	с. 72.
17. Совіст	с. 72.
18. *** вовкы...	с. 72.
19. Чуга	с. 73.
20. *** Карпаты...	с. 73.
21. Най...	с. 73.

Володислав Грабан, біограма, с. 75.

1. *** Вбив я в собі быка...	с. 77. Дата: 1996.
2. Молитва щтоденна	с. 77. Дата: 1995.
3. Памяташ?	с. 78.
4. Липец	с. 78-79.
5. Верш для Наталки	с. 79.
6. Материньство	с. 79. Оpubліковано: «Наше слово» № 9(1858), 28 лютого 1993. «Запис». С. 3. (Материнство – українська версія)
7. Лемко	с. 80.

8. До теплого літа
9. Картини далекої дороги
10. Почаїв
11. *** Сіри лахманы двигаш...
12. Печера Іова
13. *** На горах...
14. Лемковина
15. *** Восени...

- с. 80. Дата: 1997.
- с. 81-83. Дата: 1997.
- с. 83.
- с. 83-84.
- с. 84.
- с. 84.
- с. 84-85.
- с. 85. Дата: 1995.

Іван Киризьок, біограма,

1. На дорозі із криниці
2. Ірині
3. Дозріває
4. В молитві
5. Осколок
6. Неспокій
7. Біль
8. Рана
9. Зелене диво
10. Бренить
11. З циклу: Мережка підляська
12. З циклу: Кольори життя...
13. Сповідують
14. З циклу: «Зелений дощ»
15. Шепотить
16. Лице
17. Пелюстки
18. *** Зашуміло поле...
19. *** Виспівати...
20. Час
21. Шелестить
22. Передзвін
23. Осінь
24. Чому
25. Спішу
26. Чую

- с. 87.
- с. 89. Дата: 1993.
- с. 90. Дата: 1995.
- с. 90. Дата: 1996.
- с. 91. Дата: 1996.
- с. 91. Дата: 1996.
- с. 92. Дата: 1996.
- с. 92. Дата: 1997.
- с. 93. Дата: 1997.
- с. 93-94. Дата: 1997.
- с. 94. Дата: 1997.
- с. 95-97. Дата: 1998.
- с. 98-103. Дата: 1995.
- с. 103. Дата: 1995.
- с. 104-110. Дата: 1994.
- с. 110-111. Дата: 1999.
- с. 111. Дата: 1999.
- с. 111. Дата: 1999.
- с. 112. Дата: 1999.
- с. 112. Дата: 1999.
- с. 112-113. Дата: 1999.
- с. 113. Дата: 1998.
- с. 113-114. Дата: 1998.
- с. 114. Дата: 1998.
- с. 114. Дата: 1998.
- с. 115. Дата: 1998.
- с. 115. Дата: 1998.

Міля Лучак, біограма,	с. 117.
1. *** Чому саму...	с. 119.
2. *** Я вже хочу на Землю вернути...	с. 119-120.
3. Нехай прийде Царство Твоє [цикл]	с. 120-139.
 Іван Златокудр, біограма,	 с. 141.
1. Осеневі акварелі	с. 143.
2. *** Самітний човен...	с. 143.
3. *** Ключами пізніх лелек...	с. 143.
4. *** деревом – шумиш...	с. 144.
5. *** над зими...	с. 144-145.
6. *** ще небо...	с. 145-146.
7. *** Загомоніли ранні квіти...	с. 146.
8. *** весніє!...	с. 146-147.
9. *** весни віршів любовних...	с. 147.
10. (Чудо)	с. 148. Опубліковано: «Наше слово» № 17(1918), 24 квітня 1994. «Запис». С. 3.
11. *** яблука круглі...	с. 148-149.
12. *** у пору зір падучих...	с. 149.
13. *** над крутосхилами пісків...	с. 149-150.
14. *** сльоза грозова...	с. 150.
15. *** літо минуло...	с. 150-151.
16. *** пролила осінь печаль...	с. 151.
17. *** знов вечір сонцем порошить...	с. 151-152.
18. *** знов вечір цвітом поро- шить...	с. 152.
19. *** вірші недописані...	с. 152.
20. *** (осеневе)...	с. 153.
21. *** листопад...	с. 154.
22. *** лісосхили імлісті...	с. 154-155.
23. *** вітряк...	с. 155.
24. *** прилякнуло сонце...	с. 155.
25. *** осінь малює печаль...	с. 156.
26. *** (вечірня)...	с. 156.
27. *** (мить)...	с. 157.
28. *** жар сонцевий...	с. 158.

29. *** сльозою прощального кри- с. 158.
ку...
30. *** потяглись дорогами курни- с. 158.
ми...
31. *** (із різдвяних спогадів)... с. 159.

Остап Лапський, біограма,

- с. 161.
1. Введення с. 163. Дата: 1994.
2. Я тішуся с. 164.
3. Немов спазма с. 164-165. Дата: 1997.
4. Манить с. 165-166.
5. Попід-віконню с. 166-167.
6. Я горілиць с. 167.
7. Сосни і бір с. 168. Дата: 1997.
8. Немов с. 169-170. Дата: 1997.
9. Коректорам с. 170-171.
10. Usiłowano с. 171-172.
11. O, narodzie с. 172.
12. Romantykom с. 172.
13. O, с. 173.
14. O, Łemkowszczyzno! с. 173.
15. Co mi tam с. 174. Дата: 1998.
16. Моя туга с. 174-175. Дата: 1998.
17. Витає радість с. 175-176. Дата: 1998.
18. Жадана лірика с. 176-177. Дата: 1998.
19. Зима с. 177-178.
20. Різдво с. 178-179.
21. Святвечірня медитація с. 179-180. Дата: 1998.
22. Епіфанію під стопу с. 181. Дата: 1998.

Яків Гудемчук, біограма,

- с. 183.
1. Молитва с. 185. Дата: 1990. Опубліковано: «Наше слово» № 42(1839), 18 жовтня 1922. «Запис». С. 3.
2. Зірка с. 186.
3. Народе мій! с. 187-188. Дата: 1990.

4. Ода українському народові с. 188. Дата: 1991. Опубліковано: «Наше слово» № 42(1839), 18 жовтня 1922. «Запис». С. 3.
 5. Материнська мова с. 189. Дата: 1996.
 6. Червона калина с. 190. Дата: 1995.
 7. Дніпро-Славутич с. 191.
 8. *** Якщо ти будеш в Києві ко- с. 191-192. Дата: 1990.
лисьь...
 9. Князь Володимир с. 192-193. Дата: 1987.
 10. Мої послання до Всевишнього с. 193-195. Дата: 1984.
 11. Мені і досі с. 195-196.
 12. Моя святиня с. 196.
 13. *** Усі ми зроду-звіку непосиди... с. 197.
 14. *** Вона прийшла опівночі до с. 197-198.
мене...
 15. Лемківська мадонна с. 198. Дата: 1969.
 16. Балада про маки і васильки с. 199-200. Дата: 1962.
 17. Mychajło Szewczenko, Pejzaż с. 200.
 18. Йоган Вольфганг Гете, Вільма- с. 201.
ний король
 19. Земні соки с. 202.
 20. Вертання до джерела с. 202. Дата: 1992.
 21. Ми не останні могікани с. 203. Дата: 1976.
-
- Ольга Хиляк-Петик, біограма,** с. 205.
1. Три Марії (Картина) с. 207-208.
 2. Сходи с. 209. Дата: 1982.
 3. Никифор і Криниця с. 209. Дата: 1982.
 4. Лемківський етюд с. 210. Дата: 1969.
 5. Попрад с. 210. Дата: 1981.
 6. Виселення с. 211. Дата: 1981.
 7. Вітчизна с. 211-212. Дата: 1981.
 8. До Емаусу с. 212-213.
 9. Жаль с. 213-214. Дата: 1969.
 10. *** Ідуть тупі заспішені а дикі... с. 214. Дата: 1969.
 11. *** Ви кажете:... с. 214-215.
 12. Негода с. 215. Дата: 1969.

13. *** Не помирається в погожий с. 216. Дата: 1970.
день...
14. Лука с. 216-217. Дата: 1975.
15. Церквичка в Андріївці с. 217-218. Дата: 1976.
16. Блаженні ви що плачете с. 219. Дата: 1976.
17. Приязнь с. 220. Дата: 1977.
18. Легнава с. 221. Дата: 1981.
19. Осінь в Жегестові с. 222. Дата: 1982.
20. Льон (спогад) с. 223. Дата: 1982.
21. У лісі літом с. 224. Дата: 1982.
22. Доказ вповні досконалий с. 224-225. Дата: 1981.
23. Король Данило с. 225-227. Дата: 1984.
24. На картині с. 228-229. Дата: 1985.
25. Пісня про Радість с. 229-230. Дата: 1987.
26. Пісня про Надію с. 230-231. Дата: 1989.
27. З циклу: Скорбний час с. 231. Дата: 1989.
28. У Верхомлі Великій с. 232-233. Дата: 1992.

Олена Дуць-Файфер, Літературна творчість українців у Польщі після Другої світової війни с. 235-254. [у примітці сказано, що стаття є значно скороченим варіантом праці, яка була надрукована в журналі „Slavia Orientalis” 1996, t. XLV, nr 2].

Зміст

[у Змісті подано тільки прізвища авторів, без назв творів]

с. 255.

UKRAIŃSKIE TOWARZYSTWO
SPOŁECZNO-KULTURALNE
ZARZĄD GŁÓWNY

00-718 Warszawa
ul. Czerniakowska 78/79
tel. 41-34-35 41-23-51

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬНО-
КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО
Головне правління
в ВАРШАВІ

вул. Черняківська 78/79
тел. 41-23-51, 41-30-35

Znak CN-VII-1/89/88

Варшава, 1988.07.06.

Шановні Друзі!

У видавничих планах ГП УСКТ підготовляється
"Антологія української поезії", зміст якої хочемо
виповнити поезією літераторів, що живуть в ПНР.
Видання антології планується на 1989 - 1990 р.

Тому просимо, до жовтня цього року, надіслати
біля 20-ти найкращих своїх віршів, фотографій, та
коротку інформацію про себе. Коли маєте цікаві фето-
графії з літературного життя УСКТ у минулому, просимо
також надіслати.

Ваша участь у "Антології української поезії"
дуже побажана, тому просимо не відмовитися нашій
пропозиції.

Голова ГП УСКТ

Киріл Козак

Варшава, 12 лютого 1996 р.

Лст. №2/14/96

Пан Іван Златокудр
Куниці

Вельмишановний Пане Іване,

Сердечно дякуємо за відгомін, теплі листи, творчі подарунки, за слова поради. Радіємо Вашому «дебюту» і водночас жаліємо, що й досі Вашим *позадебютантським* надбанням не судилося вийти до людей, до сонця книгою, гідною Вашого таланту. Зрештою, подібних книг чекає творчість не одного тут українського поета. Ствердження таке, зрозуміло, нічого не міняє і нікому воно розрада.

Спасибі, Пане Іване, за поезію для *Антології...* (та не лише для неї) і суттєві нам вказання. Будемо користуватися ними. Ми повністю згодні з Вами, що задумане видання повинно стати, як кажете, *візитною картою нашої творчості*. Натомість те, яку мистецьку вагу вмістить оця *візитна карта*, залежатиме не тільки від редакторської *гострої селекції* (хоч її необхідності ми повністю свідомі), але насамперед від авторської самооцінки.

Спостерігаємо, що такого погляду дотримуються, чи теж прагнуть дотримуватися, усі ті автори, котрі досі відповіли на наше запрошення. Окрім Вас тепло *прогомоніли* ще близько 15 поетів, дехто аж зза *великої млаки*. Сподіваємося, що озвуться й інші. Як остаточно мериторично виглядатиме *Антологія...*, скільки поезій кожного поета вмістить вона – ще не знаємо. Ставимося до неї, як до творчого акту, на прикінцевий кшталт якого матимуть вплив усі його співтворці. Тому так дуже цінуємо кожну Вашу, Пане Іване, продиктовану великим досвідом і талантом, раду.

Надіючись на постійний зв'язок з Вами, бажаємо Вам здоров'я і наснаги у співдії з нами над спільним ділом.

З глибокою пошаною до Вас –

Редактор Видавництва
«Український архів»

fti.
Роман Галан

Директор Видавництва
«Український архів»

Евген Місило
Евген Місило

TYRSA

Spółka z o.o.
03-614 Warszawa, ul. Kościeliska 7
Telefon: 679-95-47 Fax 679-96-95

Nr konta: BIG Bank Gdański S.A.
IV Oddział w Warszawie
11601120-4776-136-3

NIP 524-10-22-218

Варшава, 3 листопада 1999 р.

Вельмишановний(-а) Пан(-і)

Посилаємо Вам вірші, які мають увійти до *Антології української поезії в Польщі* (упорядник – Тадей Карабович) з проханням зробити коректу на комп'ютерному видруку.

Після цього просимо відіслати тексти разом з оригіналами на адресу Видавництва. Книжку плануємо видати на зламі 1999/2000 року.

З пошаною

Стефанія Лайкош
Голова управи «Тирси»

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ НА ПОРОЗІ ВІДСУТНОСТІ

ЖЕНЯ ЖАБІНСЬКА • ЮРІЙ ГАВРИЛЮК • ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР
ТАДЕЙ КАРАБОВИЧ • СТЕФАНІЯ ТРОХАНОВСЬКА • ВОЛОДИСЛАВ
ГРАБАН • ІВАН КИРИЗЮК • МІЛЯ ЛУЧАК • ІВАН ЗЛАТОКУДР • ОСТАП
ЛАПСЬКИЙ • ЯКІВ ГУДЕМЧУК • ОЛЬГА ХИЛЯК-ПЕТИК

Антологія *На порозі відсутності* об'єднує у цілість та презентує творчість найцікавіших поетів, що живуть у Польщі. Українська поезія творена у Польщі, це явище виняткове, адже це творчість не діаспори чи емігрантів. Це поезія представників засидженої спільноти, яка жила на Лемківщині, Надсянні, Холмщині та Підляшші, а від переселенської акції у 1947 році перебуває у великому розпорошенні.

Проф. Михайло Лесів

Антологія *На порозі відсутності* вводить читача в містерію поезії твореної українськими поетами, які живуть у Польщі та пишуть українською мовою. Ключем до розуміння цієї поезії є самотність рідного слова, що народжується в оточенні іншої мови, а окремою його сторінкою є поезія лемківських поетів, які пишуть своєю мовою, чи вірші творені українською говіркою на Підляшші.

Антологія презентує поезію, в гушавині якої повернення під вирійне небо дитинства, до країни зелених гір, рівнин над Бугом і Нарвою, до питань, якими живе українська спільнота. Це відповідь, якою є наша поезія у порівняльному аспекті, а також чи рідне слово спроможне спонукати читача увійти до святині слова і побути тут неначе на молитві.

Тадей Карабович

ISBN numer

**АНТОЛОГІЯ
української поезії**

**ТИРСА
Варшава 2000**

Рецензент:
Проф. Михайло Лесів

© Copyright by Олена Дуць-Файфер
*Літературна творчість українців у Польщі
після Другої світової війни 2000*

© Copyright by Żenia Żabińska, Jurij Hawryluk,
Olena Duć-Fajfer, Tadej Karabowycz, Stefania Trochanowska,
Wołodysław Hraban, Iwan Kyryziuk, Miła Łuczak, Iwan Złatokudr,
Ostap Łapski, Jakiw Hudemczuk, Olha Chylak-Petyk 2000

© Copyright by TYRSA Sp. z o.o., Warszawa 2000

Редакція:
Тадей Карабович

На обкладинці використано фотографію
з дизайну Дмитра Бісті, 1978

ISBN 83-912091-6-4

Skład i łamanie:
„TYRSA” Sp. z o.o.
03-614 Warszawa, ul. Kościeliska 7
tel. 679-95-47, fax 679-96-95

Зміст

Женя Жабінська	7
Юрій Гаврилюк	23
Олена Дуць-Файфер	39
Тадей Карабович	51
Стефанія Трохановська	65
Володислав Грабан	75
Іван Киризюк	87
Міля Лучак	117
Іван Златокудр	141
Остап Лапський	161
Яків Гудемчук	183
Ольга Хиляк-Петик	205
Олена Дуць-Файфер, <i>Літературна творчість українців в Польщі після Другої світової війни</i>	235

ОСТАП ЛАПСЬКИЙ – по-народному *Остап*, по-церковному *Євстахій*, а у французів це грецьке наймення оформилось, як: *Ostásh*! Лапський за професією: вчитель! Він же: поет, літературознавець, мовник, перекладач, публіцист! Вчителював у: початковій, середній і високих школах! Найдовше, 24 роки, був україністом у Варшавському університеті, де й вчено узаконив свою україністику, яку розпочав 7 липня 1926 року в Гуцьках, неподалік Кобриня на Берестейщині: українське Полісся! Учився власного слова насамперед від батьків селян, Василя й Дарії: у рідному середовищі 18 літ! 15 років, як русист Вроцлавського університету, він проробив у: Лінгвістичній редакції Польського радіо, звідки його за приналежність до *Солідарності* нагнали! 1981–1991: сидів удома! У цей час (1983) написав лише, немов підсумкову, ліричну поемку: *Вітряк!* Після проголошення Україною незалежності його зв'язки з *Нашим словом*, *Варшавським університетом* і *Польським радіо*, але вже з *Українською* в ньому службою: поновилися! Польською мовою Остап Лапський почав друкуватися ще: до буремного 1956 року! А відтак (1956/57) у *Нашому слові* став стилістом і дописувачем: прозою і віршем! Його я розсипане по виданнях: *Наша культура*, альманах *Гомін*, *Український календар*, *Дукля*, *Дніпро*, *Прапор*, *Жовтень*, двотижневик *Гомін*, *Слідами пам'яті*, *Сон і мисль*, *Сучасність*, *Зерна*, *Над Бугом і Нарвою*, *Берестейський край* та *Підляські повідомлення!* Польськомовно появився в: *Życie Literackie*, *Magazyn Literacki*, *Lithuania*, *Arkadia*, *Antologia poezji ukraińskiej* Floriana Nieuważnego, Jerzego Pleśniarowicza і *Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska* Tadeja Karabowicza! Самостійно, як сам зауважує, без спонуки полішука децю переклали: Флоріан Неуважний, Єжи Литвинюк, Генрик Лебединський, Василь Назарук, Ірина Рейт, Марія Бучило і Тадей Карабович! Емігрант сам себе часто: сполюще! Наймиліші йому його сполющення кільканадцяти стародавніх українських віршів і стількох же: фольклорних поезій! З поляків під рукою перекладача найглибше зукраїнізувався, світоглядно химерний, Єжи Гарасимович: *Деякі елегії та децю інше*, 32 сторінки, видавництво УСКТ, а редактор Антін Середницький! На правах комп'ютерного рукопису у патріота вселенського безмежжя злагоджені книжки: *Я йшов*, *Моє самовизначення*, *Про череп'я*, *Мій почитачу!* і книжка польськомовна *Po czerni bielą*, що обіймають майже всі Остапа Лапського поетичні надбання: не з пальця виссаного світу!

Варшава 1 грудня '99

Варшавський фензін «Відрижка», журнальний проект українського андеґраунду 80-90-х років

В українській критиці термін анде(р)ґраунд розуміють по-різному (як і по-різному його пишуть), напр. Тамара Гундорова прикладає його до творчості киян Володимира Діброви, Богдана Жолдака і Леся Подерв'янського у 70-80 рр., та їхньої писаної суржилом прози¹, але не дає чіткого визначення самого стилю як прояву контркультури. Василь Ґабор вжив цього терміну у підзаголовку антології *Книга Лева. Львів як текст. Львівський прозовий андеґраунд 70-80-х рр. ХХ ст.* (Львів 2014), маючи на увазі не так справжній андеґраунд, як «підпільну» літературу. Ці два поняття – «підпільна» література і власне андеґраунд – розмежовує Мартін Маховець у передмові до знаменитої антології чеського андеґраунду:

[...] коли йдеться про чеську літературну і мистецьку сцену [60-80-х рр. – В. П.], доречним здається відділення «підпілля» інтелектуалів від «андеґраунду» «рок-ен-ролових варварів». Від пізніх шістдесятих ці течії функціонували поруч себе, паралельно².

Український андеґраунд, на відміну від чеського та польського³, не діждався власної антології⁴, немає він теж присвяче-

¹ Тамара Гундорова, *Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн*. Київ: Критика, 2005. Розділ *Гротески київського андеґраунду*. С. 115-124.

² Martin Machovec, *Czeska społeczność undergroundowa (1969-1989) i jej literatura. Czeski underground. Wybór tekstów z lat 1969-1989*. Opracował Martin Machovec. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT, 2008. С. 6-7.

³ Див.: *Droga do Ashramu. Antologia poezji kontrkulturowej. Wprowadzenie Dariusz Tomasz Lebioda*. Bydgoszcz: Instytut Wydawniczy Świadectwo, 1998.

⁴ Цю прогалину тільки частково заповнює *Антологія альтернативної української поезії зміни епох*. Друга половина 80-х – початок 90-х років.

ної йому монографії, тому доречною і конечною здалася мені потреба нагадати про варшавську «Відрижку» і надруковану у ній літературну та графічну творчість українських авторів.

Першим творцем в українській літературі, який використовував стилістику андеграунду слід було б вважати еміграційного поета Олександра Смотрича (1922-2011) і його поетичні збірки з 70-х рр. з авторською позначкою *самвидав*. Якщо андеграунд розуміти як прояв незгоди, а то й явного бунту проти прийнятих естетичних і моральних цінностей, то в поетичці Смотрича знаходимо повну реалізацію такого підходу, і не тільки у відношенні до советських реалій, а й еміграційних.

Богдан Бойчук в есеї про Смотрича в антології *Поза традиції*⁵ пише, що збірки Смотрича «Вірші» небезпечно межують з політичною публіцистикою. Головним стимулом для них є ненависть, а далі коротко характеризує мову віршів Смотрича, його поетичний словник, і зовсім не зауважує андеграундового характеру цієї творчості, яка іде врозріз як із традиційною, так і з модерністичною естетикою (також Нью-Йоркської Групи). Збірки своїх Віршів Смотрич маркує позначкою «сам видав», – це означає, що він їх видав сам (бо в еміграційних умовах для них не було б потенційного видавця), але теж значить, що ця література не призначена для широкого читача, вона «підпільна» – андеграундна. Бойчукова заувага про ракурси старости у Віршах дещо натягнена – на час публікацій збірок «самвидавної» серії (1974-1976 рр.) Смотричу було 54 роки, отже, напевно він не був «старцем», а дожив він 89! «Самвидавна» творчість Смотрича цікавила також Григорія Грабовича, він, так як Бойчук, теж відчитав її як непристойну, а навіть зауважив, що їхню англійську версію було би попросту незручно опублікувати⁶.

Поетика Смотрича відлунує у текстах київського андеграунду кінця 80-х: Леся Подерв'янського, Жолдака, у текстах

Упор. Юрко Поза як, Таня Дон і й. Київ 1997. Див. також друге видання: Бібліотека «Останньої барикади». Майдан. Харків 2001.

⁵ Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі. Упор. Богдан Бойчук. Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава 1993. С. 104-105.

⁶ Григорій Грабович, *Голоси української еміграційної поезії. До історії української літератури. Дослідження, есе, полеміка*. Київ: Основи, 1997. С. 414.

«Відрижки». Наприклад «хамський», «фізіологічний» вірш Олександра Смотрича Серем, серем, ес-ес-ес-ер-ем, а смердить... Росія, напрочуд суголосний словам пісні Рок-н-ролл до рана Сергія Кузьмінського з гурту «Брати Гадюкіни»: новий мир збудуєм. В нашім ріднім СеРеСеР-у. Щойно з такої перспективи видно новаторство Смотрича і закономірність виникнення цього нового стилю саме на еміграції. Адже в Україні середини 70-х його виникнення не було можливе, і не тільки з політичних причин, але і з ментальних – «шістдесятники» повністю закрили можливість виникнення такого стилю, а породив його щойно остаточний розвал советського суспільства у другій половині 80-х.

На означення культурної ситуації української меншини у повоєнній Польщі, молоді публіцисти кінця 80-х початку 90-х рр. почали вживати термін «гетто»⁷. З таким окресленням життєвої і культурно-цивілізаційної ситуації українців у ПНР важко погодитися, воно й зі соціологічного погляду неправдиве – адже внаслідок акції «Вісла» українців було розселено по всіх північно-західних територіях ПНР, отже про яке гетто могла бути мова? Навіть якщо «геттовими» вважати рішення польської влади, яка теоретично забороняла виселенням у 1947 р. українцям обживати міські центри, то вони туди швидко і масово переносилися, а після 1956 р. цей процес практично вже не був нічим обмежений. Набагато влучнішим терміном, який краще віддає суть проблеми, вважаю поняття культурного скансену, як зрештою і назвав свою статтю Їжегож Пац⁸.

В середині 80-х років українська студентська молодь у Варшаві здобулася видавати власний журнал «Зустрічі»⁹. Мав

⁷ Див.: Оля (Олександра) Яворницька, Спроби створення молодіжної контркультури в українському гето. Українська контркультура у Польщі у 80-х роках. «І», незалежний культурологічний часопис. 2002. Ч. 24. С. 57-66.

⁸ Див.: Grzegorz Pac, *Tu nie skansen. Kaszubski rock, białoruski punk, ukraińska nowa fala...* „Więź” 2007, nr 4 (582) kwiecień. С. 43-50.

⁹ Перше число вийшло у 1984 р., видавцем була Загальнопольська рада культури студентів національних меншостей, що діяла в рамках загальнопольської Rady Naczelnej Zrzeszenia Studentów Polskich. Крім українських «Зустрічей», Рада видавала подібні часописи литовською та білоруською мовами.

він характер громадсько-політичного часопису а його редактори охоче друкували як авторів ліберально-демократичного спрямування з кругів української повоєнної еміграції, так і дисидентів з підсоветської України. Сподівання на більш активне зацікавлення музичними питаннями з боку редакторів «Зустрічей», що було висловлене одним з читачів: Новими у третіх «Зустрічах» є дві сторінки присвячені музиці, які позитивно послаблюють монополі історико-публіцистичної «продукції»¹⁰, виявилось безуспішним. Тому очевидним виявилася потреба створення часопису, який презентував би нову українську літературу і музику.

На хвилі швидких змін в політичному житті ПНР кінця 80-х, у Варшаві з'явився скромний часопис «Відрижка», який видавало двоє студентів варшавських вишів Лариса Шост (згодом відома філологиня, перекладачка і видавчиня, померла 2004 р.) та Володимир Наконечний, згодом до складу редакції приєднався художник Андрій Марушечко. Перше число «Відрижки» вийшло у 1988 році, у 1989 – три числа, і по одному в 1990, 1991 та 1992 рр. Видання презентувало в основному авторів з України, творців постмодерного спрямування, аніматорів рок-культури, але також авторів з Польщі та Канади. Авторами текстів і графік поміщених у «Відрижці» були з України: Віктор Лапкін, Олексій Семенченко, Олег Скрипка, Вася Гойденко, Сергій Кузьмінський, П. Турко, Юрій Іздрик, Володимир Цибулько, Юрій Жигун, Гр. Грязной (псевдонім), Перевозний (псевдонім), з Польщі: Богдан Гук, Петро Павлище, Лариса Шост, Володимир Наконечний, Андрій Марушечко, з Канади: Адріан Івахів та Нестор Гула. Разом 18 осіб. У ч. 6-7 «Відрижки», на сторінці 36, в Анонсі змісту наступного номера знаходимо таку інформацію: Піддерев'янський – словесні перлини київського андерґраунду. На жаль, творів Леся Подерв'янського у «Відрижці» не надруковано. Така автура стала можлива, завдяки поїздкам студентів варшавської україністики на стажування до Київського університету і нав'язаним тоді контактам з київськими та львівськими авторами, яких позацензурна творчість не мала шанс на офіційне існування в тодішній підсоветській Україні. Про по-

¹⁰ Лист ВІП. «Зустрічі» № 2(4) 1986 р. С. 2, 15. Надрукований в рубриці Музика. Пошта Зустрічей.

чаток цих контактів студентів-українців з Польщі з Україною, писав журнал «Зустрічі»: 31.01.1986 р. студенти Кафедри української філології Варшавського університету вперше виїхали на односеместральне стажування у Київ¹¹.

Коротку характеристику часопису знаходимо у 3-му числі івано-франківського «Четверга» з 1992 року:

«Відрижка» – андерграундовий часопис української діаспори Польщі. За словами його незмінного педактора Володимира Наконечного, «В.» – нерегулярник, виходить залежно від надхнення, що час-від-часу попадає самозакохану редакцію (тут і далі цитування провадиться із збереженням відрижкової орфографії та стилістики – ред. «Ч.»). Завдяки тому їй притаманний відносно високий фактор спонтанності й щирості, чого Вам Всім бажаємо. Крім цього ми дуже незалежні – самі фінансуємо випуск, то й не бажано, щоб нас хтось підганяв... Нишпоримо по завулках культурного підпілля і альтернативного мислення, також того, що не підлягає т.зв. культурному андерграундові. Мусимо це заявити, бо вже дехто нас шухлядкує як сатиричний, або гумористичний журнал. Буває... З моїх досліджень виникає, що згаданий андерграунд відносно кволенький у вас, а сором говорити про нашу діаспору, де успішно коверзує народництво і т.п. збочення... Декларуємо відсутність національних, расових і класових упереджень. Кінець цитати.

Щодо відсутності упереджень не погодитись справді важко.

Наскільки відомо, «В.» постійно мріє про завоювання материкового ринку – раніше совдепівського, а нині суверенного. Най їй Бог у цьому помагає¹².

Ця дещо довга цитата – це єдиний відгук про «Відрижку» в українській пресі початку 90-х років ХХ ст., і, як можна припустити, був написаний Юрієм Іздриком, найкраще поінформованим з івано-франківців про наш часопис. Згодом Володимир Єшкілев у статті *Андерграунд*, що була надрукована у особливій Малій українській енциклопедії актуальної літератури, високо поцінив «Відрижку», цитую: До пізнього укр. андерграунду 70–

¹¹ «Зустрічі» ч. 1(3) 1986, рубрика Цікаві події. С. 2.

¹² «Четверг». Текст і візія. 1992. Ч. 1(3). С. 33.

80-х років можна віднести 1-2 числа часопису „Четвер” та українськомовний проєкт „Відрижка” (Польща)¹³. Отже «Відрижка» – за визначенням В. Єшкілева – рідкісний вияв українського літературного андеграунду.

На відміну від «цнотливої» офіційної радянською літератури, і стриманих у чоловічо-жіночих справах «шістдесятників», автори українського андеграунду охоче епатували читача сексом і лайкою, їй у «Відрижці» присвячено навіть окрему статтю Брудна українська лайка¹⁴. Чимало «відрижкових» текстів напрочуд вдало вписується в сучасну ситуацію України. Парадоксально, але історія пройшовши по колу «відригнулася» нам давніми проблемами. Наша публікація може принести користь дослідникам історії української літератури зламу 80-90-х років ХХ століття, а молодшому поколінню читачів у Польщі пригадати вельми оригінальний вияв творчої ініціативи студентів з покоління 80-х. Орест Співак – на зламі 80-90-х студент варшавської україністики – на початку 2012 року на мое прохання написав короткий спогад про «Відрижку»:

«Відрижка», як і гикавка, раптово з’явилася і раптово зникла, залишивши однак помітний слід в пам’яті її вірних шанувальників.

Чим була «Відрижка» для мене в той незабутній час зламу 80/90, кінця Союзу та початку недоУкраїни?

Була перш за все протиотрутою від пафосного патріотизму та святенництва, а ще джерелом інформації про український музичний та літературний андерграунд.

Хто тоді мав доступ до гаражних записів ВВ, той мав, завдяки «Відрижці», змогу прочитати, про що ж вони там горляють.

Можна було ознайомитися з поетичними, за своєю суттю, текстами «Колежського Асесора» («комуністи схожі на піаністів без лівої руки»), «звірі не з вами комісар, птиці не з вами комісар, люди не з вами комісар, я вам не вірю комісар» – цитую з пам’яті, може, дещо переплутав, але так мені це закарбувалося) та іншою андерґрандовою музичною та літературною

¹³ Івано-Франківськ 1998. С. 25.

¹⁴ Др. Настя Швидка, Брудна українська лайка. Ч. 6-7/1991. С. 35-36.

творчістю, перечитати цікаві інтерв'ю, посміятися з і призадуматися над сатиричними малюнками.

Але найважливішим елементом, як на мене, тодішнього читача, була провокація.

Як і годиться андерграундовій публікації, «Відрижка» стала на теренах Закерзоння призвідницею кількох гучних скандалів, з яких найрезонанснішим була справа малюнка «Чудо в Перемишлі» та «Щоденника греко-католицького священика». Оскільки «Щоденник...» народ сприйняв здебільшого спокійно і з гумором, то «Чудо...», яке нагадувало витівки Ларрі Флінта, попри невеликий тираж, досягло ефекту вибуху атомної бомби (навіть на проповідях траплялося почути в евфемістичній формі зауваження на адресу авторів «Відрижки»).

Досьогодні збереглися в моїй пам'яті також малюнки «Сечовий стрілець» та «Україна для українців», що стояли в авангарді боротьби з нестравним для великої частини укрмолоді національним пафосом, який за формою був і залишається для багатьох дзеркальним відбитком совєцького насильного патріотизму. Перегукувалося це хоч би з «Думою про слоника» чи іншими шедеврами, створеними в Україні, які намагалися розвінчати національні міти.

Годі в це повірити, але як порушення табу сприймалася в цей час навіть розвідка про специфіку української лайки. Чудовий текст, який доказував, що з погляду лайки українці відрізняються від поляків та росіян, а споріднені з французами. Чим не привід пишатися?

Проте немає нічого вічного. Так раптово як з'явилася «Відрижка», так само зникла.

Ще якийсь час ми питали Володимира, коли буде наступний номер, проте згодом змирилися з її зникненням і поринули у звичні студентські веселощі.

Але пам'ять про «Відрижку» не загине, а живе і житиме, зокрема, завдяки цьому виданню.

*

Джерельну базу для написання цієї статті становила колекція Ярослава Леськова і його повне зібрання фензіну «Відрижка». Всіх чисел журналу надруковано вісім (ч. 6-7 здвоєне), роки

видання допоміг уточнити Володимир Наконечний, бо тільки два числа датовані: ч. 5 – 1990, ч. 8 – 1992. Він теж подав прізвища авторів обкладинок, графік, розкрив деякі псевдоніми. За прихильне ставлення до моєї праці обом перемишлянам складаю сердечну подяку.

Бібліографія

«Відрижка» № 1 [1988]. Стор. 16 н.н. Формат 21×14,7 см. Автор обкладинки Лариса Шост.

«Відрижка» 2 [1989]. Адреса редакції: Poland. A. M. ul. Kochanowskiego 6/118, 01-864 Warszawa. Стор. 20 н.н. Формат 21×14,7 см. Автор обкладинки Лариса Шост.

«Відрижка» 3 [1989]. Стор. 28 н.н. Формат 21×14,7 см. Подано зміст. Автор обкладинки Лариса Шост.

«Відрижка» [1989]. Істери́чно-патологі́чний журнал. 4. Адреса редакції: А. М. ul. Kochanowskiego 6/118, 01-864 Warszawa Poland. Стор. 36 н.н. Формат 21×14,7 см. Подано зміст. Ціна: 2500 [зл.]. Автори обкладинки Лариса Шост, Володимир Наконечний. Віньетка пародіює віньетку варшавського тижневика «Наше Слово», на той час органу Українського суспільно-культурного товариства.

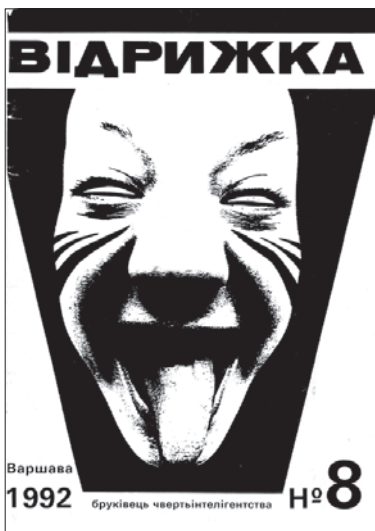

«Відрижка». Часопис фізичних працівників і української чвертьінтелігенції. Нр. 5. 1990. Адреса редакції: А. М. ul. Kochanowskiego 6/118, 01-864 Warszawa Poland. Стор. 28 нумерованих. Формат 25,4×18,4 см. Подано зміст. Ціна: 2000 зл. Автор обкладинки Лариса Шост. Віньетка і назва – це вдала спроба обіграти обкладинку і назву варшавських «Зустрічей», які від першого числа аж до поч. 1988 року називалися: «Зустрічі». Часопис студентів національних меншостей СПС, від ч. 3-4(15-16) 1988 р. почали

називатися: «Зустрічі». Часопис українських студентів і молодії інтелігенції. Незмінним головним редактором залишався Богдан Гук, тодішня адреса ред. така: ul. Smyczkova 5/7 p. 55, 02-678 Warszawa.

«Відрижка». Чвертьінтелігенції української орган. № 6-7 [1991]. Адреса редакції: „В”. ul. Waszyngtona 33/5, 04-026 Warszawa. Стор. 44, нумерованих. Формат 21×14,7 см. Подано зміст. Автор обкладинки Володимир Наконечний.

«Відрижка». Бруківець чвертьінтелігенства. № 8. Варшава 1992. Адреса редакції: ul. Broniewskiego 9a/18, 01-780 Warszawa, Polska. Стор. 40 нумерованих. Формат 25×17,7 см. Подано зміст. Видання підтримала Fundacja Kultury. Автор обкладинки Андрій Марушечко.

Усі числа нараховують разом 212 сторінок друку, числа 1-4, 6-7 відксеровані, числа 5 і 8 друковані.

Передові статті

Дорогий нацмене! (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 1/1988. С. 1.

Народе! (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 2/1989. С. 2.

Робітники і хлібороби! (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 3/1989. С. 2.

Вступне слово головного. (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 4/1989. С. 2.

Сьогодні. Слово від головного. (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 5/1990. С. 3.

Народе Обраний, Нене! (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 6-7/1991. С. 3.

Тексти про (контр)культуру

Тарас Гібон [Володимир Наконечний], Гоп-суп тра-ля-ля... Ч. 1/1988. С. 4-5.

Є.в.Геній [Володимир Наконечний], Under Андерггаунд. Ч. 1/1988. С. 7.

Гр. Грязной, Андерґраунд. Суто київський варіант. Ч. 2/1989. С. 2-4¹⁵.
Wedding Present укркультури [Володимир Наконечний]. Ч. 3/1989.
С. 24-25.

Петро Павлище, Театр варварів. Ч. 4/1989. С. 30-31.

Гриць Шопенгайворон [Віктор Лапкін], Основні течії хохлацтва. Ч. 6-7/1991. С. 28-29; Ч. 8/1992. С. 13. Текст надрукований у рубриці Українознавство.

Др. Настя Швидка, Брудна українська лайка. Ч. 6-7/1991. С. 35-36.
Текст дослідження надрукований у рубриці Дуже рідна мова.
Маніфест 999. Ч. 8/1992. С. 9-10.

Вапняк № 0 [А. Івахів або Н. Ґула], Нотатки вапняка № «0». Ч. 8/1992. С. 11.

Олексій Семенченко, Альтернатива в Києві. Ч. 8/1992. С. 16-22¹⁶.
Ґенек [Володимир Наконечний], Червона Порута. Роковисько. Ч. 8/1992. С. 22-23.

Інтерв'ю

Інтерв'ю з капелою Волання Відоплясова (ВВ). (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 2/1989. С. 14-16.

Інтерв'ю з капелою Колезький Асесор. (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 3/1989. С. 9-12.

Інтерв'ю з капелою Брати Гадюкіни. (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 4/1989. С. 4-7.

Інтерв'ю з капелою Баніта Байда. (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 6-7/1991. С. 15-18.

Інтерв'ю з Дерибасом. (Текст анонімний). Ч. 8/1992. С. 4-5.

Інтерв'ю з канадолями. (Текст анонімний). Ч. 8/1992. С. 9-10.

Інтерв'ю 999. (Лариса Шост і Володимир Наконечний). Ч. 8/1992. С. 9-10.

¹⁵ Зауваження від редакції: Стаття написана спеціально для «В» редактором київської російськомовної незалежної газетки «Суб'єктікон». Переклад на укрмову – редакції «Суб'єктікону». Як вказує назва – погляди висловлені в статті суб'єктивні й не мусять (хоч можуть) бути загальновизнаними в Україні. Але за щирість – ручимося.

¹⁶ Закінчення статті надруковано у львівському журналі «І». Незалежний культурологічний часопис. Ч. 24/2002. С. 127-145.

Тексти пісень

«Воляння Відоплясова» (ВВ). Автор Олег Скрипка.

Танці. Ч. 1/1988. С. 5-6.

Музика. Ч. 1/1988. С. 6.

Пісенька. Ч. 1/1988. С. 6.

Розмова з Махатмою. Ч. 2/1989. С. 17.

«Оселедець». Автор Богдан Гук.

Лякайтесь відчинених вікон!!! Ч. 1/1988. С. 16.

«Колезький Асесор». Автор Вася Гойденко.

Комуністи. Ч. 3/1989. С. 9.

Файна дівчино. Ч. 3/1989. С. 12.

Вбивство християнина. Ч. 3/1989. С. 12.

«Брати Гадюкіни». Автор Сергій Кузьмінський.

Мертвий півень. Ч. 3/1989. С. 16.

Наркомани на городі. Ч. 3/1989. С. 16.

Рок-н-ролл до рана. Ч. 4/1989. С. 3.

Міську! вважай!!! Ч. 4/1989. С. 3.

(Контр)література

Гуляйнога [Віктор Лапкін¹⁷], Нема дурних. Ч. 1/1988. С. 10¹⁸; Ось іде замерзає хіппі... Ч. 1/1988. С. 11¹⁹.

¹⁷ Авторство встановлено на основі книжкової публікації вірша у збірці: Юрко Позаяк, Віктор Недоступ, Семен Либонь, Пропала грамота. Поезії. Київ: «Радянський письменник», 1991. С. 49-50. Див. також: Антологія альтернативної української поезії зміни епох: друга половина 80-х початок 90-х років. Бібліотека «Останньої барикади». Майдан. Харків 2001. С. 57-58.

¹⁸ Авторство встановлено на основі книжкової публікації вірша у збірці: Юрко Позаяк, Віктор Недоступ, Семен Либонь, Пропала грамота. Поезії. Київ: «Радянський письменник», 1991. С. 46. Текст київської публікації дещо відмінний. Див. також: Антологія альтернативної української поезії зміни епох: друга половина 80-х початок 90-х років. Бібліотека «Останньої барикади». Майдан. Харків 2001. С. 55.

¹⁹ Публікацію супроводить заувага редакції: Вірші нелегально записані підчас легальної літературної вечірки, що проходила в одній з київських кав'ярень. Прізвище автора нам невідоме, але знаємо прізвище за яким звер-

Андрій Верба [Юрій Жигун], Конфліктофобія. Ч. 1/1988. С. 12-15²⁰. Гуляйнога [Віктор Лапкін], Як два пальця (н'єса з трьох пальців про внутрішню цензуру). Ч. 2/1989. С. 6²¹.

Казки Закерзонського Краю. Ч. 2/1989. С. 18-19. Текст не підписаний. Гуляйнога [Віктор Лапкін], Джаз (цикл): Позиція. Ч. 3/1989. С. 5-7; Балкон. Ч. 4/1989. С. 24²²; Любов. Ч. 4/1989. С. 25; Ідеал. Ч. 4/1989. С. 26-27²³.

Казки Закерзонського Краю. Із щоденника греко-католицького отця в Польщі. Ч. 3/1989. С. 13. Текст не підписаний.

Семен Либонь vel Саймон О'Панк [Олексій Семенченко²⁴], З одного звіту. Ч. 5/1990. С. 11²⁵.

талися до нього численні маси фанаток – «Гуляйнога». Вірші друкуємо без його згоди, бо природжена сором'язливість не дозволила нам наблизитись до поета. Ризикуючи зустрітись з ним у майбутньому (нема дурних) нічого поганого про нього не скажемо хіба що те, що він наш сучасник.

²⁰ Заувага редакції: Матеріал роздобутий і надрукований аналогічним методом як вірші ГуляйНоги.

²¹ Заувага редакції: Матеріал роздобутий і надрукований аналогічним методом як вірші ГуляйНоги.

²² Внизу тексту заувага редакції: Втяло нам кінець – додрукуємо в наступному номері.

²³ Внизу зауваження від редакції: «Джаз» на тому не кінчається, але більше не маємо. Годиться додати, що автор не тільки пише вірші й прозу, але ще й співає з гітарою свої та колег тексти, хоч належного визнання досі ще не здобув на рідній землі, тому, що вроджена скромність не дозволяє йому вештатись по естрадах для бардів. Але останньо дійшли нас чутки, що задебютував як рок-артист у своїй київській капели. Агенти «В» поставлені в стан аларму – чекаємо на перші реакції. Поки що кінчаємо друкування Гуляйноги, бо в черзі чекає кілька файних текстів інших авторів, які стали жертвами наявного редакційного культу особи.

²⁴ Авторство встановлено на основі книжкової публікації вірша у збірці: Юрко Поза як, Віктор Недоступ, Семен Либонь, Пропала грамота. Поезії. Київ: «Радянський письменник», 1991. С. 83-84.

²⁵ Вірш опубліковано в рубриці Ідолологія. Публікацію попереджено текстом від редакції: Кінчаючи період культу особи Гуляйноги повертаємось до творчих надбань Саймона О'Панка, відомого вже з № 2 «В». Пора розкрити, що Саймон, як і Гуляйнога, спільно із ще одним типом, творять творчу групу п.з. «Пропала Грамота», якої прилюдні виступи бентежать міщансько-консервативні структури вболівальників укрлітератури. «ПГ» це один з наших збірних ідолів, на яких брак ми ніколи не нарікали – навпаки: надмір ідолів зумовлює котерійний характер добору окремих ідолів до кожного номеру «В» (пориваємо при нагоді з міфом, начебто приймаєм хабарі за друкування окре-

Дерибас [Юрій Іздрик], Муза про творчість; Історія кохання. Ч. 5/1990; С. 16²⁶.

Казки Закерзонського Краю. Із щоденника православного баті в Польщі. Ч. 5/1990. С. 22. Текст невідданий.

Пепа [П. Турко], Жидівський бі-боп. Ч. 6-7/1991. С. 14²⁷.

Перевозний, Політ курки. Героїчний блюз. Ч. 6-7/1991. С. 33; Особливості сприйняття місячного світла (блюз). Ч. 6-7/1991. С. 34²⁸.

Дерибас [Юрій Іздрик], Післявеликодня відрижка (цикл): Піст; Юродивий (з абетки); Гостина; Смерть мистецтва; «Тепер хоч помирай зі встиду». Ч. 8/1992. С. 6-7.

Володимир Цибулько, Ритуальний танок бандаля маубо. Ч. 8/1992. С. 14-15.

Чудо в Перемишлі. Ч 8/1992. С. 27. Текст невідданий.

Ілюстрації, графіки, шаржі

Володимир Наконечний, Мово рідна, слово рідне... Ч. 1/1988. С. 8-9.

Володимир Наконечний, Свині! Ми з вами!!! Animal Liberation Front. Ч. 2/1989. С. 10-11.

Лариса Шост, ілюстрація до текстів пісень Мертвий півень і Наркомани на горі Братів Гадюкіних. Ч. 3/1989. С. 16.

Лариса Шост, ілюстрація до текстів пісень Рок-н-ролл до рана і Міську! вважай!!! Братів Гадюкіних,. Ч. 4/1989. С. 3.

Лариса Шост і Володимир Наконечний, Мода. Політичний сезон 1989-90. Ч. 4/1989. С. 12.

Володимир Наконечний, Садок вишневий коло хати... Ч. 4/1989. С. 18-19.

мих ідолів). До речі, від того номера кожен може стати нашим ідолом, оскільки його щире бажання супроводитиме мінімум зусилля спрямованого на ознайомлення нас з його творчістю або «творчістю». Адреса – в номері.

²⁶ Вірші опубліковано в розділі Ідоли. Публікацію попереджує заувага редакції: Із славним розбудженням анонсуємо нового кандидата в Ідоли – Дерибаса. Більше кандидата – в наступних номерах.

²⁷ Вірш опубліковано в розділі Ідоли.

²⁸ Вірші Перевозного (псевдонім невідомого автора з Києва) опубліковано в розділі Ідоли. До публікації додана заувага редакції: В. Перевозний (про поета знаєм, що він автор «Блюзнірського Маніфесту» і нічого більше. Вірші друкуємо без його згоди).

Лариса Шост, ілюстрація до тексту Гуляйниці Балкон. Ч. 4/1989. С. 24.

Володимир Наконечний, логотип звукозаписної фірми «Кока». Ч. 4/1989. С. 28.

Володимир Наконечний, Бандуривець. Ч. 5/1990. С. 3.

Лариса Шост, ілюстрація до віршів Дерібаса Муза про творчість та Історія кохання. Ч. 5/1990. С. 16.

Автор невідомий, Спецназі. Ч. 5/1990. С. 28.

Володимир Наконечний, Сечовий стрілець. Ч. 6-7/1991. С. 3; Слава – Україні! Україна – Славі! Ч. 6-7/1991. С. 6.

Лариса Шост, ілюстрація до вірша Пеппи Жидівський бі-бон. Ч. 6-7/1991. С. 14.

Володимир Наконечний, Roots Намту Roots. Ч. 6-7/1991. С. 22-23.

Автор невідомий, ілюстрації до віршів Перевозного Політ курки; Героїчний блюз,. Ч. 6-7/1991. С. 33; Ч. 6-7/1991. С. 34.

Автор невідомий, Наше рішення ні. Ч. 6-7/1991. С. 44.

Андрій Марушечко, Фольклорно Музично Га!ртистично Літературно Нацменстфу! Салостійність! Ч. 8/1992. С. 2; Україна для українців. Ч. 8/1992. С. 20-21; Бо кажуть дитино що мова наша солонина. Ч. 8/1992. С. 40.

НАШЕ
РІШУЧЕ

Hi

Звукозапис і дискографія

Про естрадну групу «Трембіта» та «аудіозаписні сліди» її діяльності

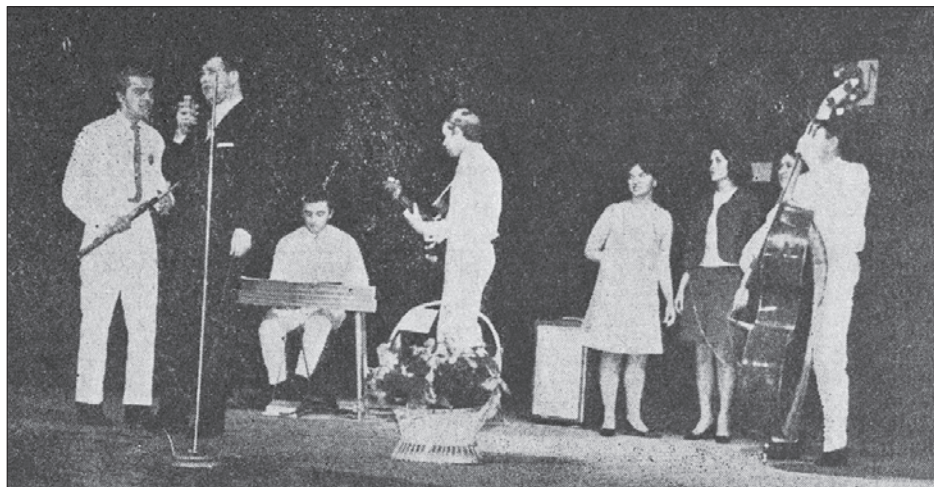
Весною 1967 року в домі вці вроцлавського УСКТ на вул. Руській засновується естрадний колектив «Трембіта». Має вона – як писав Ярослав Полянський, перший її рецензент і критик – свого організаційного та художнього керівника. Великим ініціатором, меценасом і, як його товариші з естради називають, «менажером» є гр. Василь Шост [у кінці 60-х голова Воеводського правління УСКТ у Вроцлаві – В. П.]. Він є їх батьком у праці. Радить, підтримує, вимагає, слідкує за термінами. Душею художньою ансамблю є гр. Ярослав Томин, який керує музичною діяльністю. Він підбирає репертуар і відповідного виконавця, аранжує музичний підклад для п'ятиособового оркестру: піано – Мирослав Биском, гітара – Степан Биском, контрабас – Кирило Баницький, перкусія – Мирослав Луць та флейт – Ярослав Томин¹. Полянський називає теж склад вокалістів колективу: Ярослав Кузьма – співак цей має добрий музичний слух та добре почуття ритму, Ірина Збіровська, Христина Кулик. Рецензуючи концерт «Трембіти», який відбувся 15 жовтня 1967 року у вроцлавському воеводському Будинку культури, критик відзначив, що більшість творів – відомі українські народні пісні, чи романси – були виконані по-новому. Музичний підклад оркестру зритмізований модерно, але зі збереженням характерного ліризму української пісні, що підкреслював флейт. [...] Публіка була захоплена цим концертом. Слід додати, що артисти виступали в естетичному естрадному одязі².

У грудні 1967 року у Варшаві проходив IV з'їзд УСКТ, 9-го грудня, у залі Єврейського театру, «Трембіта» виступила перед делегатами з двогодинним концертом, з якого рецензію написав Михайло Дзвінка – редактор «Нашого слова». Концерт вроц-

¹ Ярослав Полянський, Чар молодості, краса мелодії, ритм. «Наше слово» № 45(586), 5 листопада 1967 р. С. 3.

² Там само.

лавських артистів прозвучав як своєрідний виступ в дискусії і був виявом нового молодіжного руху УСКТ. [...] Концерт залишив слухачам велике естетичне враження. Від «Трембіти» сподіваємося багато. Її виступ показав, що в нашому Товаристві можна вести цікаву культурну працю³.

«Трембіта» виступає на сцені Єврейського театру у Варшаві, від лівого боку: Ярослав Томин, Ярослав Кузьма, Мирослав Бискош, Стефан Бискош, Христина Кулик, Марійка Полянська, Ірина Збіровська, Кирило Баницький.

Зацікавлення ансамблем зростало, тож у травні 1968 року відомий культурний діяч зі Щеціна Мирослав Трухан провів з Ярославом Томином розмову, яку надруковано в «Нашому слові». На запитання Трухана про початки існування колективу, Я. Томин відповів так:

«Трембіта» – ансамбль молодий, її мистецька біографія небагата. Ансамбль виник у березні 1967 р., з ініціативи кількох вроцлавських активістів та при допомозі ред. Гошовського. [...] І ось, 28 травня 1967 року, наш ансамбль вперше виступив прилюдно в переповненому залі вроцлавської світлиці УСКТ. [...] Відтоді ансамбль виступив десять разів. З цих виступів перш за все слід згадати участь в I фестивалі української пісні

³ М. Дзвінка, «Червона троянда» для учасників з'їзду. «Наше слово» № 51(592), 17 грудня 1967. С. 4.

в Сяноці [відбувся 22-23 липня 1967 р. – В. П.]. Наш репертуар – це традиційна, народна пісня, тільки подана в сучасній формі, гідній другої половини ХХ століття. Інтерпретаційні форми, які відповідали нашим дідам, не завжди відповідають теперішньому молодому поколінню. Сьогодні зможемо полонити душу молодого слухача піснею в формі музичної рецитації, з підкладом ритмічної секції, у супроводі інструменту, який заступає вокалізм соліста ХІХ століття. Наш девіз – поєднувати традиційне з сучасним⁴.

Ярослав Томин

На запитання М. Трухана, які моменти з виступів Томина особливо запам'яталися, він відповів, що після виступів в палаці ТПРД [Товариство польсько-радянської дружби – В. П.] у Вроцлаві, де ми виступали перед солдатами Радянської армії і студентами, присутній на виступі відомий польський вчений проф. Мар'ян Якубець українською мовою сказав: «Прийміть мою щире подяку. Виступом вашого колективу я захоплений. Думаю, що ваша праця надзвичайно корисна та потрібна також для польської громадськості як ось сьогодні. Українська пісня в інтерпретації «Трембіти» полонить серця, промовляє до сумління і спонукає до ревізії поглядів цього відламу польського громадянства, який ще не позбувся до кінця негативного ставлення до української справи».

Відповідаючи Трухану на запитання, які в нього бажання, плани і мрії, Томин каже:

– Бажання? Хоч гарних пісень в нашому репертуарі достатньо, хотілося б створити для ансамблю свій власний репертуар, який відповідатиме його музичному характерові. Я сам дещо komponую, потрібні нам добрі тексти, отже співпраця наших поетів, членів Літоб'єднання. Дуже хотілося б зустріти з кий-

⁴ М. Трухан, Розмова з керівником «Трембіти» Ярославом Томином. «Наше слово» № 20(614), 19 травня 1968. С. 4.

ським композитором Мирославом Скориком, видатним спеціалістом «нашої ритмічної музики».

– Плани? Виїзд літом цього року до Югославії. Це буде наша перша закордонна подорож, важлива проба сил. Якщо буде можливість, то виступити і в Свиднику.

– Мрії? Головна мрія – це виїзд в турне на Радянську Україну. А друга (хоч вона може надто смілива) перетворення «Трембіти» в професійний естрадний ансамбль. На мій погляд існують реальні підстави, бо кожний член нашого ансамблю має щонайменше середню музичну освіту. Як невеликий числом, ансамбль «Трембіта», мав би всі шанси бути рентабельним⁵.

Треба знати, що вищу музичну освіту мали: керівник ансамблю Ярослав Томин і Кирило Баницький – на той час оба були музикантами оркестру вроцлавської оперети.

Через чотири місяці на сторінках газети з'являється чергове інтерв'ю з Ярославом Томином. Тим разом розмову провів Михайло Дзвінка (захований під псевдонімом М. Дезет). На питання журналіста, як оцінює II фестиваль в Кентшині (проходив у днях 21-22 липня 1968 року), музик підкреслив, що:

Перш за все, треба звернути увагу на виразно вищий художній рівень усіх аматорських колективів. Видно було їх кращу ніж у минулому році музичну підготовку. Також краще була підготована сцена до виступів та, зокрема, звукова апаратура. Темп програми був більш живий, сам репертуар краще підібраний. Новим було також те, що програма фестивалю була поділена на тематичні концерти – окремо виступали фольклорні, дитячі та естрадні ансамблі. [...] Вельми відрадним явищем було те, що на II фестивалі виступили відомі артисти польських музичних театрів: Ольга Табачник, Ая Мацігановська та Володимир Денисенко. Вони дали зразок великого артизму⁶.

⁵ Там само.

⁶ М. Дезет, Три питання для «Трембіти». «Наше слово» № 38(632), 22 вересня 1968. С. 3.

А на запитання про плани, сказав: Наш ансамбль підготовляє зараз новий репертуар, що свідчить про його зростання та активність. Останнім часом ми одержали від ГП УСКТ першу фінансову допомогу, що помітно спричиниться до дальшого покращання нашої праці.

Оновлений репертуар вроцлавська «Трембіта» запрезентувала на III-му фестивалі української пісні і музики, який відбувся у Кошаліні 28-29 червня 1969 року. У програмі фестивалю подано заголовки 8-и пісень – народних і авторських, а серед них пісню *Читаючи твої листи*, на слова В. Беркута, з музикою Ярослава Полянського⁷.

Оглядову статтю про фестиваль написав той же Михайло Дзвінка, приділивши чимало місця виступіві «Трембіти». Виступи уескатівських художніх колективів на кошалінській сцені закінчила естрадна група «Трембіта» з Вроцлава. «Трембіта» відома глядачам з попередніх фестивалів та численних концертів, які вона дала літом минулого року на Кошалінщині. Трембітяни представляють по-справжньому сучасний і модний молодіжний естрадний колектив. [...] Солоістами колективу виступили Христия Кулик, Маруся Полянська, Ярослав Кузьма, Мар'ян Зьобро та дебютанти Володимир Мокрий і Ян Богдашевський⁸.

Високу оцінку виступіві «Трембіти» на кошалінському фестивалі дав і Ярослав Полянський у розмові з М. Дзвінкою:

Згадати треба, що найчистіший естрадний жанр представила «Трембіта» з Вроцлава. Хоч були в її програмі й деякі недоліки, головно з причин звукової апаратури, проте колектив переконав публіку, що він спроможний творити добре сценічне мистецтво. З успіхом він міг би виступити і для закордонних глядачів⁹.

Кінець 60-х приніс посилення партійного тиску на українську культуру, також і в ПНР, Дзвінка і Трухан були змушені

⁷ Див.: «Наше слово» № 26(672), 29 червня 1969. С. 4.

⁸ Михайло Дзвінка, *Наша пісня, наша дума...* «Наше слово» № 28(674), 13 липня 1969, С. 3.

⁹ М. Дзвінка, *Творча і потрібна праця*. «Наше слово» № 29(675), 20 липня 1969. С. 4.

емігрувати на Захід, а «Трембіта» незаметно припинила своє існування. Останню інформацію про колектив надруковано в «Нашому слові» від 24 січня 1971 року.

*

А як стояла справа із звукозаписом репертуару «Трембіти», чи його зафіксовано?

Львівська музикознавиця Уляна Граб, розмірковуючи над невдалою спробою еміграційних музикознавців відновити журнал «Українська музика», так описує цю ситуацію: крім наративної історії фактів, існує прихована в різних джерелах історія намірів у вигляді ідей, міркувань, планів, які не втілилися у життя, а однак стали свідченням праці наукового мислення, творчого пошуку, зародження нових ідей, які в силу обставин ніколи не оформилися в історичний факт¹⁰. Подібно справа малася із фіксацією музичного доробку вроцлавського музичного колективу. Пропозиції записати платівку з репертуаром «Трембіти» складали на сторінках тижневика «Наше слово» тодішні активісти української громади, напр. журналіст Михайло Дзвінка у статті про виступ «Трембіти» перед учасниками IV з'їзду УСКТ у Варшаві, писав:

В розмові з інструктором ГП УСКТ Ярославом Полянським, який також причинився до успіху естради, я довідався, що можна було б постаратися випустити платівку з записом пісень, виконаних кращими колективами. А це дуже спричинилося б до ще більш поживавленої праці наших артистів¹¹.

Наступного року це питання підніс громадський і культурний діяч Ярослав Залітач в статті про здобутки естрадних ко-

¹⁰ Уляна Граб, Мирослав Антонович: інтелектуальна біографія. Еміграційне музикознавство в українському культуротворенні повоєнних десятиліть. Монографія. Видавництво Українського католицького університету. Львів 2019. С. 223.

¹¹ М. Дзвінка, «Червона троянда» для учасників з'їзду. «Наше слово» № 51(592), 17 грудня 1967. С. 4.

лективів на II-му фестивалі в Кентшині, де прямо пропонував Головному правлінню УСКТ:

Маючи такий естрадний колектив як вроцлавська «Трембіта» Головне правління, реалізуючи постанови IV з'їзду УСКТ, повинно докласти зусиль, щоб він був професійним. Пісні виконувані солістами цього колективу пропоную записати на платівки, які можна б продавати не тільки в книгарнях, але й на третьому фестивалі¹².

Попри те, що репертуар «Трембіти» не був записаний на платівці, таки декілька творів записало Польське радіо в Ольштині під час того ж II-го фестивалю, який пройшов у Кентшині 29-30 червня 1968 р. У передачі Пісні квітучої України, підготованій відомим в Ольштині музичним діячем і редактором Влодзімежем Ярмолівцем, і презентованій в ефірі 4 липня, прозвучала тільки одна пісня у виконанні «Трембіти» – Ясени (слова Михайла Ткача, музика Олександра Білаша). Зміст цієї передачі виклав Степан Демчук (захований під криптонімом М. З.) у дописі Ольштинська радіостанція про наш фестиваль. Демчук пише, що Ярмолівч говорячи про «Трембіту», підкреслив, що вона незалежно від стосування модерної форми, не загубила нічого з прекрасної мелодики і характеру української народної пісні, ставлячи її поряд з найбільш популярною і любленою молодіжною музикою¹³.

Напередодні III-го фестивалю української пісні й музики в Кошаліні (відбувся 28-29 червня 1969 р.), газета «Наше слово» помістила анонс такого змісту: Увага, «Трембіта» в ефірі! 21 червня ц. р. о 16 год. 15 хв. «Студіо Ритм» Польського радіо на довгих хвилях (перша програма) проведе передачу про вроцлавський естрадний ансамбль «Трембіта»¹⁴. Молодіжне студіо «Ритм» засновано у 1965 році на першій програмі Польського радіо. Його довголітнім керівником був Анджей Кожинські. Студіо презен-

¹² Ярослав Залітач, II фестиваль був кращий. «Наше слово» № 30(624), 28 липня 1968. С. 2.

¹³ М. З., Ольштинська радіостанція про наш фестиваль. «Наше слово» № 29(623), 21-22 липня 1968. С. 6.

¹⁴ Див.: «Наше слово» № 25(671), 22 червня 1969. С. 8.

тувало сучасну естрадну музику як закордонну, так і польську, тут записувалися такі відомі в Польщі колективи і артисти як «Червоні гітари», «Трубадури», Чеслав Немен, Марек Грехута та інші. Завдяки заходам Василя Шоста і на його кошти 18 травня 1969 р. «Трембіта» поїхала до Варшави для запису передачі в Польському радіо. Запис проходив у студію на вул. Мислівецькій і, як згадує Зенон Базарник, учасник колективу (грав на електрооргані), поруч в сусідніх студію записувалися «Червоні гітари» і Галіна Куніцька – тогочасні зірки польської естради. На жаль, я так і не дізнався заголовків презентованих у ній пісень. В «Нашому слові» немає опису змісту цієї передачі, а на наше запитання до архіву Польського радіо, чи зберігся запис цієї передачі, надійшла відповідь, що цей період не був архівізований.

У підсумковій статті про III фестиваль в Кошаліні, Антін Верба (псевдонім Антона Середницького) пише, що всі концерти фестивалю були записані на плівку працівниками Польського радіо, отже і репертуар «Трембіти»¹⁵. Заголовки пісень і прізвища солістів, знаходимо у програмі фестивалю:

Коханий. Слова І. Бараха, муз. Поклада. Соло Х. Кулик

Через поле широкее. Народня пісня. Соло Х. Кулик

Вечір, вечір із вечера. Народня пісня. Соло М. Зьобро

Я сей хлопец справедливий. Народня пісня. Соло М. Зьобро

Троянди на пероні. Слова Б. Богачука, муз. А. Горчинського. Соло М. Полянська

Читаючи твої листи. Слова В. Беркута, муз. Я. Полянського. Соло М. Полянська

Білі троянди. Слова Р. Братуня, муз. А. Кос-Анатольського. Соло Л. Чекайло

Озовись, не мовчи. Слова Демченка, муз. Домінчена. Соло Л. Чекайло

Написано там теж: Керівник Ярослав Томин. Учасників – 13¹⁶.

¹⁵ Див.: Антін Верба, Підтвердження широкоросту. «Наше слово» № 28(674), 13 липня 1969. С. 4.

¹⁶ Див.: III. Концерт української естрадної пісні «Лети, моя пісне, лети...». «Наше слово» № 26(672), 29 червня 1969. С. 4.

Втім, не маємо впевненості, що запис цих пісень зберігся в архіві Польського радіо в Кошаліні.

У серпні 1969 року, в «Нашому слові» з'являється анонс – До любителів українських пісень¹⁷, в якому редакція повідомляє читачів, що Любителі українських пісень можуть придбати собі три грампластинки з записом п'яти пісень, які були виконані на III фестивалі в Кошаліні уєскатівськими художніми колективами. I грампластинака: «Думи мої» – в супроводі збірного хору УСКТ [дир. Ярослав Полянський – В. П.] – співає В. Денисенко. II грампластинка: «Карпати» – співає дует з Варшави [Леся Рибчак і Аня Керкош – В. П.], «Іванку, Іванку» – співає дует з Гданська [Марта Свірко і Наталія Бриль – В. П.], III грампластинка: «Ой у саду ружа посаджена» – співає дует з Гданська [Марта Свірко і Наталія Бриль – В. П.], «Дивлюсь я на небо» – співає В. Денисенко. Замовлення можна слати на адресу: Studio Nagrań Dźwiękowych SDH – „Feniks”, Wrocław – Rynek. Не йдеться, очевидно, про «чорні» платівки, але про широко розповсюджені тоді, дешеві й неякісні звукові листівки – соціалістичну підміну вінілового диску. За словами вроцлавських старожилів, власником оцього студію звукозапису був саме Василь Шост. Тож шкода, що серед названих пісень немає хоч би однієї у виконанні вроцлавської «Трембіти».

Першою вініловою платівкою, записаною і виданою в ПНР українським музичним колективом, стане довгограюча платівка «Журавлів» із 1980 року.

¹⁷ Див.: «Наше слово» НС № 31(677), 3 серпня 1969. С. 8.

Вступ до каталогу

аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015)

Питання каталогізації звукозаписів українських виконавців у післявоєнній Польщі ще не було предметом фахових досліджень. Наша публікація ставить собі за мету почати цю справу¹, адже українські виконавці мають у своєму доробку певну їх кількість. Найбільшим доробком може похвалитися Український чоловічий хор «Журавлі» – репрезентаційний колектив Об'єднання українців у Польщі, якого першу вінілову платівку *Chór męski „Żurawie”*. Чоловічий хор „Журавлі”, випущено у 1980 році польською фірмою «Проніт» (Pronit Z-SX 733). Пам'ятаю, яке ж було піднесення серед української громади в Перемишлі, коли прийшла вістка, що платівка вже видана й можна складати замовлення. Репертуар на платівку записано у варшавській Музичній академії ім. Ф. Шопена у кінці січня 1980 р.² Імовірний наклад цієї платівки можна встановити на основі накладу конверта, якого надруковано 10 тис. примірників.

Особливо цікавою презентується справа стереофонічного альбому «Журавлів» Український чоловічий хор «Журавлі». *Ukrainian Male Chorus „Zhuravli”*, виданого у США в червні 1981 р. фірмою «Хвилі Дністра» (*Chwyli Dnistra CD-Album-44*). Ця книгарня, якої власником був Василь Ільчишин, діяла в Клівленді (штат Огайо), й крім продажі книжок займалася також випуском платівок. Як пише Степан Максимюк, відомий дискограф

¹ Це питання вперше порушено нами у рецензії На полях прочитаного. «Наше слово» № 42 (2620), 21 жовтня 2007. Див. ще інформатор Український чоловічий хор Журавлі. *Ukrainiński Chór Męski Żurawli. 1971-2012*. Об'єднання українців у Польщі. Думка та координування: Петро Пеленський й. Опрацювання дискографії: Володимир Пилипович. Графічне оформлення: Тереза Олещук. [Варшава 2012] 63 с.

² Див. репортаж про запис першої платівки хору: Золотар, Два тижні на високих тонах. «Наше слово» № 10, 9 березня 1980.

«Журавлі» в Почаєві, квітень 1990 р.

і дослідник українського звукозапису Платівки цієї фірми мали сині етикетки, усіх випущених платівок – менше двадцяти³. Опубліковані у Штатах записи були зроблені у Польщі для фірми «Pronit» на першу платівку «Журавлів», але польська фірма випустила тільки один кружок, використавши половину записів (12 із 25 записаних), тож завдяки Володимирові Панькову, у 1981 р. магнітофонна копія записів потрапила з Варшави до Клівленда, де була відтворена на двох платівках з етикетками синього кольору (номери матриць: 105002A; 105002B; 105002C; 105002D). Недавно сам «винуватець» розповів Наталі Кравчук про те, яким способом цей запис був переданий до США:

[...] Попри все, репертуар хору з кожним концертом ставав багатшим. «Треба його записати і розповсюдити», – подумав Славко [Полянський – В. П.]. Майже тиждень робився запис у концертному залі Музичної академії. Такі записи, як правило, клали у шухляди уєскатівських урядників – і вони там пропадали. Чи тим разом теж так зроблять? «Ні» – ка-

³ Степан Максимюк, *Українські звукозаписи в Америці: Короткограйний період в 70-78 об./хв (1903-1960)*, в його ж: *З історії українського звукозапису та дискографії*. Видавництво Українського Католицького Університету. Львів – Вашингтон 2003. С. 204.

зали ми обидва і вирішили за всяку ціну подарувати світові «журавлиний спів». А довкола цензура і просто-запросто комуна.

Полетів я в Лондон до тамтешніх українців, щоб обговорити справу: там я познайомився з маестро Володимиром Луцивим. Науковець Марта Богачевська привезла мені з Америки плівку⁴ до професійного запису музики. Добрі люди в студії „Polskie Nagrania” зробили мені копію, котра поїхала в Лондон, а звідти – в Америку, де компанія «Дністер»⁵ натовкла гору грампластинок і написала донос на мене до Головного правління УСКТ. Увесь світ почув, як співають «Журавлі». Так я на якийсь час утвердився в сфері музики⁶.

На виданому в Клівленді альбомі знайшлося 22 композиції – 13 нових та 9 скоріше опублікованих на першій варшавській платівці «Журавлів». Ось їх заголовки: Виростеш ти сину, Віночок лемківських пісень, Над Прутом у лузі, Щиголь тугу маєт, Іже Херувими, Гайдамацький марш, Ой, там за Дунаєм, Журавлі та Закувала та сива зозуля. З варшавської платівки

не потрапили на клівлендську три пісні: Мій край, мій рай (модифікований заголовок гімну перемиських українців – пісні Григорія Цеглинського та Максима Копка Де

⁴ У анонімній статті Марата Богачевська-Хомяк працює в архівах України, мовиться, що в другій половині листопада 1980 року вона виїхала на тримісячну наукову поїздку до Москви, Києва і Львова [...]. Після повернення з України проф. Богачевська-Хомяк планує поїхати на весні 1981 року до Польщі. «Свобода» (Джерзі Сіті – Нью-Йорк) ч. 270, 30 грудня 1980.

⁵ Очевидно «Хвилі Дністра».

⁶ Безпорадні. Розповідь Володимира Панькова. Записала Наталя Кравчук. «Наше слово» № 5, 29 січня 2012 р. Зізнання В. Панькова викликало неоднозначну реакцію давнього члена хору Андрія Чорного, див.: «Журавлі» – як народжувалася велич. «Наше слово» № 14, 1 квітня 2012 р.

срібнолентий Сян пливе), польськомовні – Козак – сл. Яна Чечота, муз. Станіслава Монюшка, і Дзісь до тебе... – гарм. Вацлава Ляхмана.

Клівлендський альбом відрізняється від польських платівок «Журавлів» високою поліграфічною якістю конверта і паперових «сорочок» для дисків, хоч у списку творів знаходимо ряд помилок у написанні прізвищ авторів пісень (вони відзначені у каталозі). Обкладинку до альбому створив Роман Глукко, а коментар українською та англійською мовами написав Володимир Луців, відомий у Великобританії український естрадний співак і музичний критик.

Злам 80-90-х років знаменує велику популярність магнітофонної аудіокасети, й... відмову від вінілової платівки, що було зумовлене як економічними причинами – видання касети було набагато дешевіше від продукції платівки, так і практичним застосуванням уокмена – нового мобільного відтворювача звуку, який був зручніший в користуванні від традиційного програвача. Йдучи на зустріч потребам слухачів, «Журавлі» почали записувати свій репертуар на магнітофонних касетах. Перша – *The Ukrainian Chorus Zhuravli*, вийшла у 1986 році в Нью-Йорку, видала її фірма AAC Records (aac – 105). Касету випустив польський імпресаріо із США Генрі Міхальські для потреб турне «Журавлів» по Канаді і США, яке відбулося на зламі вересня-жовтня 1986 р.⁷ Крім касети, Міхальські видав також, під таким самим заголовком, вінілову платівку – третю в доробку «Журавлів» (AAC. S.L.P. 0105). Оба записи – касету і платівку – презентовано слухачам на концертах хору, про що на сторінках української преси писали тоді рецензенти⁸.

Ентузіазм, з яким заокеанські слухачі сприймали концерти хору і нерозуміння, з їхнього боку, політичної ситуації, в якій знаходилися хористи (на концертах були присутні пен-ерівські дипломати), спонукало відомого музикознавця і критика Василя Витвицького зробити таке зауваження:

⁷ Див.: (О. М.), «Зустріч була зворушливою» – сказали на прощання «Журавлі». «Свобода» ч. 217, 13 листопада 1986.

⁸ Див.: Chrystyna N. Larychak, *Zhuravli men's choir performs for over 800 in New Jersey concert*. „The Ukrainian Weekly” No. 42, 19 October 1986. P. 16.

Зібравши в Канаді й Америці безліч виявів признання і симпатії, наші «Журавлі» відлетіли у свояси. У зв'язку з їхніми виступами залишилося ще одне питання, яке варто розважити. Маю на увазі спів національного гимну: слід було публіці співати його, чи ні.

Виступи «Журавлів» були суто мистецькими імпрезами, це були концерти хорової, а також сольової музики з різноманітною програмою. На мою думку, не було ані потреби, ні підстави для співання гимну.

У випадку «Журавлів» і взагалі мистців і мистецьких ансамблів з-поза океану, то їхнє становище й так доволі складне і наша громада не повинна його ще більше ускладнювати⁹.

Останнім «чорним» диском «Журавлів» була друга – видана у Польщі в 1987 р. – а четверта взагалі платівка Журавлі. *Żurawli ukraiński chór męski* (Pronit PLP 0085). Репертуар на платівку записано в актовому залі гданської політехніки 13 березня 1987 р. Імовірний наклад – 6 тис. примірників. На конверті подано ціну платівки – 600 зл.

У 1988 р. в Польщі видано аудіокасету Журавлі. Український чоловічий хор – другу в доробку цього колективу. За словами пана Петра Пеленського записано її під час концерту, який відбувся 5 червня 1988 р. у Філармонії ім. К. Шимановського в Кракові¹⁰. 1990 року Об'єднання українців у Польщі видало третю аудіокасету Журавлі. *Ukraiński chór męski Żurawli. Pieśni ukraińskie* (ОУП 001), що була записана 29 квітня 1990 р. під час концерту у Львові. Останнім опублікованим на аудіокасеті записом «Журавлів» є альбом Українські колядки (ОУП 002), записаний у 1997 році.

У середині 90-х популярності набув компакт-диск. «Срібна» платівка успішно витіснила попередні форми запису музики – вінілову платівку і аудіокасету. Перший компакт-диск «Журавлів» Українські колядки, вийшов у 1997 р., а його зміст і художнє оформлення ідентичні, як остання аудіокасета. Диск видало Об'єднання українців у Польщі й перевидало його

⁹ Василь Витвицький, Співати чи ні? «Свобода» ч. 213, 6 листопада 1986.

¹⁰ Лист Петра Пеленського до автора від 28 листопада 2018 р.

у 2004. Через чотири роки вийшов другий диск *Воскликніте Господеві, вся земля* (ZUwP 002), у 2011 – третій – *Ностальгія* (ZUwP 003), а в 2015 – найновіший – *І слово тілом стало* (ZUwP 004).

Відеокасети VHS і диски DVD, на яких записано концерти «Журавлів» в Україні – це остання в нашому каталозі форма фіксації їхнього репертуару. Ці записи не мали офіційного розповсюдження і тиражувалися у невеликих накладах, здається тільки для потреб самих членів хору. На відеокасетах VHS – *Журавлі на Україні* (Березень 1989) та *«Ще не вмерла Україна»*. *Журавлі на Україні вдруге* (Квітень 1990), записано концерти, які відбулися в буремні для України роки становлення незалежності і державності – 1989-1990. Представлена українським слухачам програма, ставила собі за мету розбудити патріотичні почування заляканого, ще радянського суспільства; нагадати йому про національні символи – гімн *Ще не вмерла Україна* і блакитно-жовтий прапор, з яким хор виступав на сценах України. Ці два, зняті режисером Кшиштофом Войцеховським відеозаписи, згодом перевидано на дисках DVD.

Каталог опрацьовано *de visu*, з примірників звукозаписних колекцій Ярослава Вуйчика, Павла Любовича і Володимира Пилиповича. Складається він з п'ятих підрозділів, залежно від форми запису, розміщених за хронологією появи на даному носію: Довгограючі платівки, Аудіокасети, Компакт-диски, Відеозаписи на касетах VHS, Відеозаписи на платівках DVD. Укладачем не бралися до уваги фонограми з концертів «Журавлів», які не набули статусу офіційного запису, певну їх кількість зберігає у Перемишлі Павло Любич.

Деякі інформації, що стосуються напр. точної дати запису, яких не подано на даному виданні, уточнено в розмовах з членами хору. У каталозі передруковано також віднайдені укладачем рецензії на випущені хором записи: відомого у Польщі критика Вацлава Панека, Володимира Луцева з американської газети «Свобода», Павла Маркушевського з «Нашого слова», і Наталі Сиротинської з «Перемиських Архиепархіяльних Відомостей». Їхня цінність значна, бо ж це дозволяє зацікавленому досліднику відтворити рівень критичного сприймання тих же записів, тобто висловлений

авторами «горизонт сподівань» слухачів. Свідченням того, як по різному сприймали в Польщі у 80-х роках українську музику, є редакційний коментар газети «Наше слово» на замітку якогось S із щоденника «Życie Warszawy»:

[...] пресова рецензія на першу платівку «Журавлів» появилася в столиці. Надруковано її в 33-му щогорічному номері газети «Жице Варшави»¹¹. Перелік усього цінного, що автор цього матеріалу помітив на платівці, закінчується словами: Перша платівка, яку записали «Журавлі», містить 12 українських пісень – і хоч це небагато, дозволяє, однак, у доброму виконанні ознайомитися з народними мелодіями цього народу. Своєрідний це доказ незвичайної сили діяння українського фольклору, яка не дозволяє навіть рецензентам помітити класичного репертуару в «журавлиній» подачі¹².

*

Важливу підтримку і допомогу в праці над складанням цього каталога отримав я від Наталі Кравчук, Ярослава Вуйцика, Павла Любовича і Петра Пеленського, – усім сердечно дякую.

Хронологічний список усіх записів

1. 1980 р. – довгограюча платівка **Chór męski „Żurawie”**. Чоловічий хор „Журавлі”. Pronit Z-SX 733. Polskie Nagrania
2. 1981 р. – альбом з двох довгограючих платівок **Український чоловічий хор «Журавлі»**. **Ukraine Male Chorus „Zhuravli”**. Хвилі Дністра. Chwyli Dniestra CD-Album-44 (США)

¹¹ (S), Nowe nagrania. Żurawie. „Życie Warszawy” nr 33, 10 lutego 1981.

¹² «Журавлям» можуть заздрити. «Наше слово». № 9, 1 березня 1981.

3. 1986 р. – аудіокасета **The Ukrainian Chorus Zhuravli. AAC Records. aac – 105** (США)
4. 1986 р. – довгограюча платівка **The Ukrainian Chorus Zhuravli. AAC. S.L.P. 0105** (США)
5. 1987 р. – довгограюча платівка **Журавлі. Żurawli ukraiński chór męski. Pronit PLP 0085**
6. 1988 р. – аудіокасета **Журавлі. Український чоловічий хор**
7. 1990 р. – аудіокасета **Журавлі. Ukraiński chór męski Żurawli. Pieśni ukraińskie. ОУП 001**
8. 1990 р. – відеозапис, касета VHS **Журавлі на Україні. Березень 1989**
9. 1990 р. – відеозапис, касета VHS **Ще не вмерла Україна. Журавлі на Україні вдруже. Квітень 1990**
10. 1997 р. – аудіокасета **Журавлі. Українські колядки. Kolędy ukraińskie. Ukrainian Carols. ОУП 002**
11. 1997 р. – компакт-диск **Журавлі. Українські колядки. Kolędy ukraińskie. Ukrainians Carols. Związek Ukraińców w Polsce**
12. 2004 р. – компакт-диск **Журавлі. Українські колядки. Kolędy ukraińskie. Ukrainian Carols. Другий випуск. Związek Ukraińców w Polsce**
13. 2008 р. – компакт-диск **Журавлі. Воскликніте Господеві, вся земля. Sławcie Boga z radością, wszystkie ziemie. ZUwP 002. Związek Ukraińców w Polsce**
14. 2011 р. – компакт-диск **Ukraiński chór męski Журавлі. Ностальзія. Nostalgia. ZUwP 003. Związek Ukraińców w Polsce**
15. 2012 р. – відеозапис DVD **Журавлі на Україні. Березень 1989.**
16. 2012 р. – відеозапис DVD **Ще не вмерла Україна. Журавлі на Україні вдруже. Квітень 1990**
17. 2015 р. – компакт-диск **Український чоловічий хор «Журавлі». Ukraiński chór męski «Żurawli». І слово тілом стало. Різдяни піснесіви, колядки та щедрівки. A słowo ciałem się stało. Bożonarodzeniowe pieśni liturgiczne, kolędy i szchedriwky. ZUwP 004. Związek Ukraińców w Polsce**

Повний список записаних творів

Диригент Ярослав Полянський:

1. Журавлі – сл. Богдана Лепкого, муз. Лева Лепкого, гарм. Олександра Кошиця
2. Щиголь тугу маєт – анонім з кінця XVII ст.
3. Херувимська № 7 – муз. Дмитра Бортнянського
4. Мій край, мій рай – сл. Григорія Цеглинського, муз. Михайла Копка
5. Виростеш ти, сину – сл. Василя Симоненка, муз. Платона Майбороди, гарм. Степана Стельмащука
6. Над Прутом у лузі – сл. і муз. Ізидора Воробкевича
7. Козак – сл. Яна Чечота, муз. Станіслава Монюшка, гарм. Петра Машинського
8. Дзись до тебе... – гарм. Вацлава Ляхмана
9. Віночок лемківських народних пісень – гарм. Ярослава Полянського
10. Марш гайдамацький – сл. Спиридона Черкасенка, муз. Кирила Стеценка
11. Ой, там за Дунаєм – гарм. Анатолія Авдієвського
12. Закувала та сива зозуля – сл. і муз. Петра Ніщинського
13. Возвеселися – сл. Євгена Самохваленка, муз. Ярослава Полянського
14. Ой, наїхали вози – муз. обр. Дмитра Котка
15. Ой, ходив чумаки – муз. обр. Григорія Верьовки
16. Бурлацька пісня – сл. Тараса Шевченка, муз. Миколи Лисенка
17. Як на дальнім небосхилі – сл. і муз. Андрія Малишка, обр. Платона Майбороди
18. Віночок українських народних пісень – муз. обр. Ярослава Полянського
19. Ой поїхав Ревуха – сл. і муз. Тимка Падури, обр. Віктора Матюка
20. Уже тя лишаю – анонім з XVII ст.
21. Отче наш – муз. Михайла Вербицького, обр. Станіслава Людкевича
22. Думи мої – сл. Тараса Шевченка, муз. К. Борисюка, обр. Олександра Мінківського

- 23. Гуляли, гуляли – сл. Юрія Федьковича, муз. Остапа Нижанківського
- 24. Ревуть стогнуть – муз. обр. Олександра Мінківського, козацька пісня
- 25. Дума про Морозенка – муз. обр. Станіслава Людкевича

Диригент Роман Ревакович:

- 26. Буди ім'я Господне – муз. Дмитра Бортнянського
- 27. Чертог Твой – муз. Дмитра Бортнянського
- 28. Ой зійшла зоря – дума з XVII ст., обр. Миколи Леонтовича
- 29. За байраком байрак – сл. Тараса Шевченка, муз. Івана Левицького
- 30. Огні горять – сл. Тараса Шевченка, муз. Ізидора Воробкевича
- 31. Було колись – сл. Тараса Шевченка, муз. Філарета Колесси
- 32. Козак – сл. Яна Чечота, муз. Станіслава Монюшка, гарм. Петра Машинського
- 33. Ой ходив чумак – обр. Григорія Верьовки
- 34. Сусідка – обр. Якова Яциневича
- 35. Віночок українських народних пісень – обр. Ярослава Полянського
- 36. Там за селом – обр. Ярослава Полянського
- 37. Догмат – Львівський Ірмологіон, обр. Романа Реваковича
- 38. Достойно естє – муз. Дмитра Бортнянського
- 39. Покаяння – муз. Артема Веделя
- 40. Отче наш – муз. Івана Недільського
- 41. Бандуристє, орле сизий – сл. Тараса Шевченка, муз. Якова Орлова
- 42. Закувала та сива зозуля – сл. і муз. Петра Ніщинського
- 43. Єктенія сугуба – муз. Олександра Кошиця
- 44. Концерт № 3 – муз. Дмитра Бортнянського
- 45. У неділеньку – сл. Тараса Шевченка, муз. Кирила Стеценка
- 46. Засяло сонце – сл. Сергія Пилипенка, муз. Івана Недільського
- 47. Маршева пісня Січових стрільців – сл. Осипа Маковея, муз. Філарета Колесси
- 48. Коли ми вмирили – сл. і муз. Романа Купчинського
- 49. Козацька – сл. Спиридона Черкасенка, муз. Кирила Стеценка
- 50. Гамалія – сл. Тараса Шевченка, муз. Миколи Лисенка

51. Чуєш брате мій – сл. Богдана Лепкого, муз. Лева Лепкого
52. Ще не вмерла Україна – сл. Павла Чубинського, муз. Михайла Вербицького
53. Думи мої – сл. Тараса Шевченка, муз. Кирила Стеценка
54. Заповіт – сл. Тараса Шевченка, муз. Гордія Гладкого
55. Коломийка (Ой музику дуже люблю) – обр. Андрія Гнатишина
56. Гуцулки – капела народних інструментів, художній керівник – Мирослав Петрига
57. Тарасова ніч – сл. Тараса Шевченка, муз. Кирила Стеценка
58. Чорна хмара з-за лиману – сл. Тараса Шевченка, муз. Кирила Стеценка
59. Моліться, браття – з поеми Тараса Шевченка «Гайдамаки», муз. Кирила Стеценка
60. Бандуристе, орле сизий – сл. Тараса Шевченка, муз. Кирила Стеценка
61. Рече та стогне Дніпр широкий – сл. Тараса Шевченка, муз. Данила Крижанівського
62. Марш Гайдамаків – сл. Спиридона Черкасенка, муз. Кирила Стеценка
63. Да мовчить всякая плоть – з Львівського Ірмологіону
64. Гей браття опришки – обр. Євгена Козака
65. По садочку ходжу – обр. Анатолія Авдієвського

Диригент Роман Радзівонович:

66. Рождество Твое, Христе – тропар
67. Бог Предвічний – обр. Б. М. Дрозда
68. Христос родився – обр. Станіслава Людкевича
69. По всьому світу – обр. Станіслава Людкевича (за Кирилом Стеценком)
70. Небо і земля – обр. Остапа Нижанківського
71. Нова радість стала – обр. Кирила Стеценка
72. Бог ся раждає – опр. Ярослава Полянського
73. Возвеселімся – опр. Ярослава Полянського
74. Радість нам ся явила – опр. Ярослава Полянського
75. Не плач, Рахиле – обр. Тадея Купчинського
76. На небі зірка – обр. Станіслава Людкевича (за Остапом Нижанківським)
77. Нині, Адаме – обр. Станіслава Людкевича

- 78. Рождество Христове – обр. Б. М. Дрозда
- 79. Щедрик – муз. Миколи Леонтовича
- 80. Добрий вечір Тобі – обр. Кирила Стеценка

Диригент Ярослав Вуйцик:

- 81. Во царствії твоєм – Супрасльський Ірмологіон XVI ст., опр. Анатолій Конотоп
- 82. Да ісправится молитва моя – напів вірменський
- 83. О всепїтая мати – напів Києво-Печерської лаври
- 84. Єдинородний сине – муз. Миколи Дилецького
- 85. Єктенія сугуба – напів Києво-Печерської лаври
- 86. Милость мира – муз. Петра Чайковського
- 87. Тебе поєм – муз. Петра Чайковського
- 88. Отче наш – опр. Романа Іллі Дрозда
- 89. Разбойника благоразумнаго – мелодія з Київського Свято-Вознесенського монастиря, опр. Кирила Стеценка
- 90. Воскликніте Господеві вся земля – муз. Олександра Гречанінова
- 91. Христос воскрес – муз. Олександра Тарасенка
- 92. Огні горять – муз. Сидора Воробкевича; сл. Тараса Шевченка
- 93. Утоптала стежечку – муз. Сидора Воробкевича; сл. Тараса Шевченка
- 94. Тарасова ніч – муз. Кирила Стеценка; сл. Тараса Шевченка
- 95. За байраком байрак – муз. Івана Левицького; сл. Тараса Шевченка
- 96. Заповіт – муз. Гордія Гладкого; сл. Тараса Шевченка
- 97. Коли ми вмирали – обр. Романа Купчинського; сл. Михайла Курака
- 98. Чи чуєш мій друже юначе – обр. Романа Сов'яка
- 99. Йшли з походу козаки – муз. Едуарда Бриліна; сл. Зої Ружин
- 100. Ой сів Пугач – обр. Віктора Захарченка
- 101. Полетів би-м на край світа – обр. Євгена Козака
- 102. Ой там за Дунаєм – обр. Анатолія Авдієвського
- 103. Хто не любить спів, жону – муз. і сл. Сидора Воробкевича
- 104. Тропар Рождества Христового – муз. Степана Дехтяревського
- 105. Величай душе моя – Задостойник Служби Рождества Христового – муз. Михайла Вербицького

106. Избавленіє послав Господь – муз. Михайла Вербицького
107. Возсіявий над сонце – обр. Романа Іллі Дрозда
108. А у місті Русалимі – обр. Станіслава Людкевича
109. Козацька щедрівка – обр. Володимира Павенського
110. Свят-вечор – обр. Ганни Гаврилець
111. Ой на річці, на Ордані – обр. Миколи Леонтовича
112. Бог ся раждає – обр. Ярослава Полянського
113. Радуйся – обр. Ганни Гаврилець
114. Ой в Єрусалимі рано задзвонили – обр. Якова Яциневича
115. Дивная новина – обр. Станіслава Людкевича
116. Святі сиділи – обр. Володимира Божика
117. Тропар Рождества Христового – Підгірський напів
118. Новорічні віншування – муз. Андрія Гнатишина
119. Різдвяна коліскова – обр. Олександра Тарасенка

Як і коли виходили у Польщі довгограючі платівки хору «Журавлі»

У звукозаписному доробку хору «Журавлі» значаться дві вінілові довгограючі платівки, що були записані у Польщі фірмою „Polskie Nagrania” у Варшаві¹, і відпресовані фірмою „Pronit”, яка знаходиться у місті Піонкі (Zakłady Tworzyw Sztucznych „Pronit” w Pionkach) у Мазовецькому воєводстві. Перша з них називається **Chór męski „Żurawie”. Чоловічий хор „Журавлі”**. Pronit Z-SX 733. Платівка вийшла у 1980 р.; друга – **Журавлі. Żurawli ukraiński chór męski**. Pronit PLP 0085, – у 1988 р.²

Відповіді на поставлені у заголовку статті запитання шукаємо на сторінках тижневика «Наше слово», єдиного друкованого органу в Народній Польщі, в якому культурне життя української громади зафіксовано досить докладно і всебічно. Першу інформацію про запис «Журавлями» першої довгограючої платівки, знаходимо у статті Романа Галана *Міцніють крила*. Розповідаючи про недавні концерти хору, які стали свідченням його високого виконавського рівня та росту популярності серед слухачів, автор зауважив:

[...] Все це разом викликало невідкладну необхідність залишити тривалі сліди дотеперішньої праці колективу – зробити студійний запис репертуару, частина якого появилася б на грамофонній платівці. Саме з цією метою організовано двотижнєве [з 20 січня до 1 лютого 1980 р. – В.П.] перебування хору у Варшаві.

У нас було не два концерти (перший у Любліні [а другий у Варшаві – В.П.]), а чотирнадцять, – кажуть журавлі.

¹ Див.: Каталог аудіо-і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015). Уклав і до друку підготував Володимир П и л и п о в и ч. Перемишль 2019. С. 19-33; 43-45.

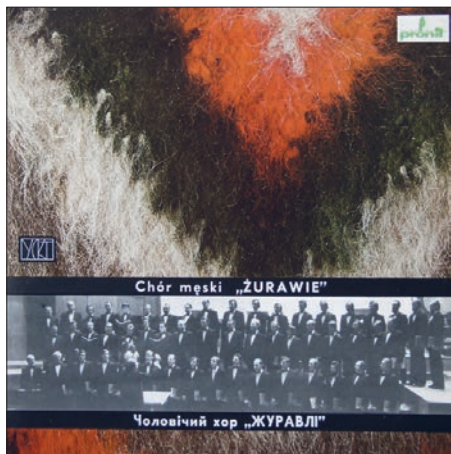
² У каталозі як рік видання я подав 1987, цього року платівка була записана, але видана рік пізніше.

Слухачами дванадцяти з них стали працівники підприємства «Польське Награня»: режисер Зофія Гаєвська, оператор звуку Йоанна [Яніна – В. П.] Слотвінська, технік Вітольд Гмітрук та реалізатор Гражина Земкевіч. Спочатку була це приємність обов'язкова. А потім... Потім З. Гаєвська говорила:

– Питаєте: як працювалося з таким хором? Якже ж відповідати, коли для порівнянь прикладів інших немає; немає, просто, іншого такого аматорського хору.

[...] З приємністю віддали ми для потреб цього хору найкращу нашу звукозаписувальну апаратуру; віддали й весь наш досвід. Надіємось, що й наслідки нашої спільної праці будуть гідними уваги кожного прихильника вартісної пісні, – доповнює В. Гмітрук.

Додаймо ще й те, що очікуване і, як кажуть всі його учасники, приємне співробітництво тривало протягом кількох ночей [24 січня-1 лютого, – В.П.] – від 22 до 3 години. Записано біля 30 творів³.

Статтю супроводить добірка світлин І. Санайка, Є. Могили та М. Кертичака із варшавського концерту і запису платівки в Музичній академії ім. Ф. Шопена. Світлини М. Кертичака із запису платівки надруковано іще в кількох наступних номерах газети: № 8 від 27 лютого, № 9 від 2 березня, № 12 від 23 березня, № 25 від 22 червня.

Більш детальний опис запису платівки знаходимо у репортажі *Два тижні на високих тонах* анонімного автора, який заховався під псевдонімом Золотар⁴. Фрагменти, в яких мова йде про запис, передруковані нами у каталозі звукозаписів хору⁵.

³ Р. Г а л а н, *Міцніють крила*. «Наше слово». № 8(1227), 27 лютого 1980. С. 4.

⁴ З о л о т а р, *Два тижні на високих тонах*. «Наше слово». № 10(1229), 9 березня 1980. С. 4.

⁵ Див.: *Каталог аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015)*. С. 22-23.

В очікуванні на появу платівки «Журавлів», на сторінках «Нашого слова» надруковано сатиричні міркування якогось Хлорофора Горпинюка про несподівані наслідки її появи. Ось фрагмент цього фейлетону:

Основною метою варшавського злету «Журавлів», як знаємо, було довершення виконавського рівня вивченого репертуару та здійснення завітної мрії, мабуть кожного хору – награти якнайбільше на платівку.

Мрія здійснювалася протягом шести ночей.

[...] Якщо доля сприятиме «Журавлям», то ще в цьому році перша їхня платівка побачить світ божий.

Тут і треба було б задуматися над наслідками цієї події в діяльності хору. А вони, тобто наслідки, можуть бути і позитивні, і негативні, і мішані. Вистачить побіжно проаналізувати кілька з них. [...] Власник платівки, наприклад, дядько Іван, замість їхати на концерт, іноді багато кілометрів, а то й в невідповідну для себе пору, може залишитися в хаті, включити програвач та прослухати цілу платівку або окрему пісню. А щоб мати враження, що він на концерті, може запросити до себе кума Степана, що живе через дорогу і прослухати платівку разом з ним, а при нагоді випити по чарці-дві та перекинутися словом про минулорічний врожай або про перспективи Картера в президентських виборах.

От: самі, читачі, оцініть – чи це наслідок позитивний, чи негативний. На мою думку негативний, бо платівка відтягає слухача від безпосередньої участі в споживанні культури. «Журавлям» тоді доведеться збагатити репертуар, – щоб на концерті було щось більше ніж на платівці – та ще вище піднести свій художній рівень⁶.

У середині квітня 1980 року, в «Нашому слові» з'явився перший анонс платівки, зміст якого варто тут навести як ілюстрацію специфіки того часу:

⁶ Хлорофор Горпинюк журавельний футурист, Журавлина платівка. «Наше слово». № 3(1232), 30 березня 1980. С. 4.

ГП УСКТ повідомляє, що найближчим часом буде можна придбати грамофонну платівку хору «Журавлі». Розповсюджуватиметься вона в основному серед членів Товариства.

В зв'язку з обмеженим тиражем, платівку висилатимемо в першу чергу тим, які раніше оформлять її передплату.

Оплату за платівку в сумі 120 зл. (плюс 20 зл. кошти висилки) слід висилати на адресу: ZG USKT ul. Czerniakowska 73/79 00-718 Warszawa з допискою «на платівку»⁷.

Наступну замітку про передплату на платівку, надруковано у червні з заувагою, що замовлення приймаються тільки до 30-го червня⁸. 29-го червня у Варшаві проходив VII з'їзд УСКТ. Тоді теж, як і було у практиці, до з'їзду «ударно» підготовано кілька примірників платівки, які презентовано учасникам. У «Нашому слові» від 6 липня (№ 27/1246/), на першій сторінці надруковано замітку Появилася платівка «Журавлів». Пишеться в ній, що з метою спрощення формальностей, зв'язаних з придбанням платівки, читачі «Нашого слова» в країні отримують в цьому номері тижневика банковий переказ, в якому лише необхідно подати свою адресу і виплатити на пошті відповідну суму. Через тиждень, 13-го липня (№ 28/1247/) у газеті поміщено світлину С. Григорука з таким підписом: Перші платівки «Журавлів» – в руках делегатів на VII з'їзд УСКТ. Втім, справа відтиражування всього передбаченого накладу платівки не була так швидко реалізована. І так в номері від 20-го липня (№ 29/1248/), на останній восьмій сторінці, в невеличкій замітці Головне правління УСКТ перепрошувало всіх, які очікують на появу платівки «Журавлів» та інформувало, що висилати її будемо у другій половині серпня ц.р. Запізнення, зв'язане з виходом платівки, виникло з незалежних від нас причин.

У жовтні Богуслава Мацієвич (бм) провела розмову з Любою Кобеляк, яка в Головному правлінні УСКТ відповідала за розповсюдження платівки «Журавлів». Завданням статті було не тільки інформувати читачів газети про хід справ з виданням

⁷ До уваги любителів співу «Журавлів». «Наше слово». № 15(1234), 13 квітня 1980. С. 8.

⁸ Платівка «Журавлів». «Наше слово». № 25(1244), 22 червня 1980. С. 8.

платівки, але й мобілізація для повного її розповсюдження серед української громади в Польщі.

Перші платівки, наспівані «Журавлями», потрапили в руки делегатів на VII з'їзд Товариства, тобто під кінець червня поточного року. Відтоді постійно надходили платівки з заводу [„Pronit” – В.П.] до Товариства. [...] Від появи першої платівки минуло кілька місяців, тому хочеться знати, скільки «журавлиних» платівок потрапило до рук замовників. На це питання я отримала досить вичерпну відповідь від ГП УСКТ. Як інформувала відповідальна за розповсюдження платівок працівник ГП Л. Кобеляк, на 30 вересня ц.р. зреалізовано усі замовлення на платівку, які до цього дня надійшли на адресу Товариства. Тобто розіслано вже 4,5 тис. платівок, а підприємство виготовило їх досі 5639 штук. Невдовзі ГП УСКТ отримає решту тиражу платівок, який в цілому дорівнюватиме – біля 10 тис. штук. [...] Отже розповсюдження другої частини тиражу платівок «Журавлів» – це наша спільна і тепер найважливіша справа. Бо від неї залежатимуть у майбутньому даліші цього типу видавничі починання нашого Товариства⁹.

Наклад платівки – 10 тис., був таки досить значний і в наш час вважався б комерційним успіхом, але тодішня влада не до-

⁹ (бм), Розповсюдження платівки «Журавлів» – наша спільна справа. «Наше слово». № 41(1260), 12 жовтня 1980. С. 1.

зволила продавати її у книгарнях, а тільки розповсюдити серед членів і симпатиків УСКТ. Натомість останній абзац статті стосується тодішнього державного меценату, для якого важливим було повернути собі вкладені кошти. Треба тут зауважити і те, що на повільну реалізацію тиражування платівки могли мати вплив масові страйки, які відбувалися в Польщі у літніх місяцях 1980 року. До статті редакція додала світлину М. Кертичака, на якій платівку підписує диригент «Журавлів» Ярослав Полянський.

Перша вінілова платівка «Журавлів» притягнула до себе увагу музичних критиків, на її вихід відгукнулися рецензіями: український еміграційний музичний діяч Володимир Луців на сторінках американської газети «Свобода»¹⁰, і польський критик Вацлав Панек, якого рецензія у варшавській «Нашій культурі» особливо цінна заувагами технічного характеру.

Подобалось мені також виконання анонімної композиції XVII ст. «Щиголь тугу маєт», яка нагадує веселі пасторальні і традиційні колядні співи, переконливо контрастуючої з «Херувимською», яка іде за нею, делікатним і лагідним відтіненням в динамічній верстві, де вирівняне звучання при повільному темпі і великому амбітусі мелодійних ліній – важке до досягнення. Фінальне «алілуя» виростає з лагідності, але в кульмінаційних пунктах чується той «порошок», який доводить слухача до шалу з огляду на якість платівкової маси.

Якщо вже говоримо про це – то ще одне зауваження, зовсім не другорядне. Отже цю платівку я слухав кілька разів на новій вповні фаховій апаратурі – тому хиби запису не могли бути взяті на карб поганого відтворення. І тому маю певні застереження до режисера звукозапису і оператора запису, які торкаються відповідного виваження пропорцій звучання окремих звукових планів, а також дратуючими були такі моменти, наприклад, коли голос солістки, Марії Щуцької, входячи в найвищі регістри, викликав хрипіння платівки. Чи ж

¹⁰ Журавлиним шляхом (З нагоди появи платівки хору «Журавлі»). «Свобода». № 245, 21 листопада 1980. Див. передрук: Каталог аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015). С. 29-32.

би маса платівки не дозволила чисто зареєструвати вищих тонів?¹¹

У 1980 році мала місце теж і сумна подія, 7-го липня помер Михайло Струмінський, один із співзасновників і хорист «Журавлів», автор статей на музичні теми¹². Цінний спогад з біографічними даними про нього написав Ярослав Залітач, підкресливши факт, що Дочекав Він і цієї вагомої культурної події, коли вийшла перша платівка «Журавлів»¹³.

Уточнення потребує дата виходу другої, виданої у Польщі, довгограючої платівки. Точна дата і місце самого запису відомі – 13 березня 1987, актовий зал Гданської політехніки, однак видано її рік пізніше, мабуть, у першій половині 1988 року. Роман Галан у статті На «Журавлиному» обрії, яка є презентацією питань, які обговорювалися 12 грудня 1987 р.

у Варшаві під час зустрічі Ради хору (її головою був Антін Вуйчик) з представниками Президії ГП УСКТ, чимало місця присвятив справі публікації нової платівки. Журналіст пише, що «Журавлі»:

[...] виступали на X фестивалі в Сопоті, а також зробили черговий запис свого репертуару.

Цей останній факт має особливе значення. Запис відкриває шлях до другої в Польщі платівки «Журавлів». Пора для цього – невідкладна. Бо треба пам'ятати, що видана кільканадцять років тому платівка [насправді сім – у 1980 р. – В.П.] з піснями

¹¹ Вацлав Панек, Візитна картка «Журавлів». «Наша культура». № 12, грудень 1980. С. 14-15. Див. передрук: Каталог аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015). С. 24-28.

¹² Див. некролог: «Наше слово». № 28(1247), 13 липня 1980. С. 8.

¹³ Ярослав Залітач, Ми тебе не забудемо ніколи. «Наше слово». № 33(1252), 17 серпня 1980. С. 4.

хору є сьогодні не лише раритетом для кожного любителя музики, але й цінним документом культурного розвитку українців у Польщі.

Отож, чи буде врешті оця довгоочікувана наступна платівка? Залежить це великою мірою від оперативності групи людей, які поведуть справу до успішного звершення. Оперативність необхідна передовсім для того, щоб подолати нині широковідомий бар'єр – фінансовий.

[...] Сьогодні перше питання – це випуск чергової платівки з журавлиними піснями¹⁴.

Втім, точної дати виходу цієї другої платівки ми не знаємо. У звіті з діяльності хору за 1987-1989 роки, Роман Ревакович тільки згадав, що У час діяння попередньої Ради хору «Журавлі» видали чергову платівку з власними записами та інші рекламні матеріали¹⁵. Цей запис не викликав такого зацікавлення, як перша платівка, у «Нашому слові» не було анонсу про видання диску ані інформації про його розповсюдження. Невідомі нам теж і рецензії на його вихід. На закінчення годиться згадати і цей факт, що автором анонімних анотацій, надрукованих на конвертах обох вінілових платівок «Журавлів» був Роман Галан¹⁶.

*

¹⁴ Р. Г., На «Журавлиному» обрії. «Наше слово». № 3(1591), 17 січня 1988. С. 1.

¹⁵ Роман Ревакович, Два роки в хорі «Журавлі». «Наше слово». № 33(1674), 13 серпня 1989. С. 5.

¹⁶ Мирослав Вербовий, Пам'яті Друга Редактора (01.06.1947-09.02.2012). «Наше слово». №12, 17 березня 2012.

Петро Пеленський
Поіменний список хористів, учасників запису
вінілових платівок, виданих фірмою «Проніт»

Список учасників запису платівки
Chór męski „Żurawie”. Чоловічий хор „Журавлі” (Pronit Z-SX 733),
24 січня-1 лютого 1980 р., Музична академія ім. Ф. Шопена
у Варшаві

1	Бабицький Іван	I тенор	Тшеб'ятів
2	Баєр Генрик	I тенор	Варшава
3	Білянський Степан	I тенор	Добре Місто
4	Бліщ Михайло	I тенор	Кошалін
5	Бубневіч Ришард	I тенор	Варшава
6	Гнатюк Петро	I тенор	Слупськ
7	Костик Богдан	I тенор	Ґданськ
8	Манька Євстахій	I тенор	Варшава
9	Олійник Іван	I тенор	Лігниця
10	Пушкар Олег	I тенор	Варшава
11	Тицький Степан	I тенор	Кошалін
12	Юрчак Любомир	I тенор	Варшава
13	Боберський Богдан	II тенор	Варшава
14	Михалик Роман	II тенор	Ґданськ
15	Никеруй Михайло	II тенор	Перемишль
16	Панчак Василь	II тенор	Слупськ
17	Паславський Степан	II тенор	Ольштин
18	Пеленський Петро	II тенор	Лодзь
19	Ревакович Роман	II тенор	Варшава
20	Сенишин Роман	II тенор	Ґурово Ілавецьке

21	Серкіз Володимир	II тенор	Кошалін
22	Співак Євген	II тенор	Перемишль
23	Терефенко Богдан	II тенор	Ґданськ
24	Фіцак Богдан	II тенор	Білий Бір
25	Юриста Михайло	II тенор	Ґданськ
26	Бакаляр Ярослав	баритон	Ґжицко
27	Вуйцик Антін	баритон	Слупськ
28	Дадьо Іван	баритон	Ґданськ
29	Кобеляк Анатолій	баритон	Варшава
30	Конопніцкі Лех	баритон	Варшава
31	Ліборський Юрій	баритон	Щецін
32	Любович Павло	баритон	Перемишль
33	Петрига Мирослав	баритон	Вроцлав
34	Поливко Ігор	баритон	Ґданськ
35	Стець Антін	баритон	Ґурово Ілавецьке
36	Трохановський Ярослав	баритон	Білянка б/Горлиць
37	Бучило Леонід	бас	Варшава
38	Демко Йосип	бас	Варшава
39	Дмитрик Омелян	бас	Кронґ б/Кошаліна
40	Качмар Степан	бас	Лігниця
41	Лич Анатолій	бас	Щецін
42	Мокрий Володимир	бас	Краків
43	Радзівонович Роман	бас	Щецін
44	Рейт Юрій	бас	Варшава
45	Слюсаж Кшиштоф	бас	Варшава
46	Чорний Андрій	бас	Перемишль
47	Юрчак Ярослав	бас	Перемишль

**Список учасників запису платівки
Журавлі. Żurawli ukraiński chór męski (Pronit PLP 0085),
13 березня 1987 р., актовий зал Гданської політехніки**

1	Баган Мар'ян	I тенор	П'єненжно
3	Білий Степан	I тенор	Гданськ
2	Білянський Степан	I тенор	Добре Місто
4	Бліщ Михайло	I тенор	Кошалін
6	Гнатюк Ігор	I тенор	Гданськ
7	Гнатюк Петро	I тенор	Слупськ
5	Двуліт Андрій	I тенор	Глогув
8	Костик Василь	I тенор	Гданськ
9	Міхно Тарас	I тенор	Гданськ
10	Падух Іван	I тенор	Білий Бір
11	Тицький Степан	I тенор	Кошалін
12	Боберський Богдан	II тенор	Варшава
14	Гудко Володимир	II тенор	Слупськ
15	Костик Богдан	II тенор	Гданськ
16	Левосюк Юрій	II тенор	Перемишль
17	Огородник Зенон	II тенор	Чарне
18	Олійник Іван	II тенор	Лігниця
19	Панчак Василь	II тенор	Слупськ
20	Сухороньчак Олександр	II тенор	Варшава
13	Фіцак Богдан	II тенор	Білий Бір
21	Бакаляр Ярослав	баритон	Гжицько
22	Боївко Дарій	баритон	Команча
23	Вуйчик Антін	баритон	Слупськ
24	Грицковян Богдан	баритон	Кошалін

25	Кертичак Михайло	баритон	Варшава
26	Конопніцкі Лех	баритон	Варшава
27	Ліборський Юрій	баритон	Щецін
28	Михалик Роман	баритон	Ґданськ
29	Огородник Тарас	баритон	Чарне
30	Пеленський Петро	баритон	Ґданськ
31	Петрига Ярослав	баритон	Вроцлав
32	Серкіз Володимир	баритон	Кошалін
33	Стець Антін	баритон	Ґурово Ілавецьке
34	Дадьо Іван	бас	Ґданськ
35	Гутник Андрій	бас	Варшава
36	Любович Павло	бас	Перемишль
37	Маслей Олександр	бас	Устя Горлицьке
38	Поливко Ігор	бас	Ґданськ
39	Полянський Мирослав	бас	Сквежина
40	Радзівонович Роман	бас	Щецін
41	Рейт Юрій	бас	Варшава
42	Сулим Юрій	бас	Дзежгонь
43	Трембач Іван	бас	Ґданськ
44	Тудай Антін	бас	Катовиці
45	Юрчак Ярослав	бас	Перемишль

Дискографічні miscellanea

У редакційній передмові до виданої на початку 2014 року Бібліографії українських звукозаписів Степана Максимюка констатовано, що ця бібліографія не є вичерпною, тому її слід кваліфікувати як матеріяли до бібліографії¹. Свою працю Степан Максимюк побудував на матеріялах української еміграційної преси, в основному цієї, що виходила у США, а в меншій мірі канадської та західноєвропейської. Завдяки новим електронним проектам, сьогодні маємо доступ до ряду оцифрованих еміграційних видань – преси та різних періодичних видань, які викладено у Інтернеті для широко користування. Мое доповнення побудоване саме на таких джерелах, а передусім порталів: svoboda-news.com найстарішої україномовної газети «Свобода», яка з 1894 р. виходить у США, та diasporiana.org.ua, на якому зібрано сотні українських еміграційних видань. Після уважного дослідження змісту двох «товстих» журналів нашої еміграції, місячників присвячених питанням культури – лондонського «Визвольного Шляху» та мюнхенської «Сучасності», перевірилась моя давніша констатація щодо відсутності у редакторів таких видань зацікавлення для звукозапису². Повторилась ситуація яка мала місце у довоєнних «Літературному віснику», «Дзвонах» та й «Українській музиці». І так в «Сучасності», яка видавалася в Мюнхені впродовж 30 років – з 1960 до 1990, знайдено тільки одну рецензію³, а в лондонському «Визвольному Шляху» – всього чотири, усі з другої половини 70-х років. Значно більше уваги рецензуванню звукозаписних новинок приділяли два інші періодики: мюнхенська «Україн-

¹ В. Пилипович, Ю. Ясіновський, Про Степана Максимюка та його дискографічну працю. Передмова до книжки: Степан Максимюк, Бібліографія українських звукозаписів 1903-1995. Львів: Видавець Тарас Тетюк, 2014. С. 8.

² Див.: В. Пилипович, Зелене Око і чорний кружок. Галицькі музичні miscellanea. Перемишль 2011. С. 91.

³ М. Федорів, Церковна музика на платівках. «Сучасність» 1962, серпень. Ч. 8 (20). С. 116-119.

ська Літературна Газета» (місячник, виходив у 1955-1960 рр.) та торонтські «Нові Дні» (місячник, виходив у 1950-1997 рр.). Саме у тих виданнях знайшов я ряд рецензій та анонсів не відзначених у Бібліографії С. Максимюка. Втім, основний корпус рецензій, оглядів і анонсів нових звукозаписів, знайдено на сторінках газети «Свобода», починаючи з 1928 року, а кінчаючи 1995.

На початку 40-х рр. у «Свободі» друкуються статті і заклики Теодозія Каськіва у справі запису на серію платівок українських пісень у виконанні хору під дир. Олександра Кошиця. Для здійснення цієї мети утворено Комітет Рекордування Української Пісні, якого головою і став Т. Каськів. На сторінках газети з'являються також регулярні фінансові звіти про стан зібраних Комітетом коштів. Втім, справа запису і видання платівок виявилася досить складною, про що детально розповів Степан Максимюк у статті *Справа запису останніх грамофонних платівок О. Кошиця*⁴

Мою увагу притягнули анонси з рекламами платівок, які вважалися їх видавцями першими того роду в українській фонографії. І так в газеті «Свобода» з 1941 р. (ч. 222) надруковано таку рекламу: *Купуйте і замовляйте в книгарні «Свободи» перший альбом українських рекордів, в якій мовиться про вихід ексклюзивного альбому Українські народні пісні в обробці Антона Рудницького і у виконанні Марії Сокіл. На світліні представлено гарну обкладинку альбому, який складався із трьох шелакових дисків, і цікаво, чи це справді перший український альбом?*

У грудні 2016 року світлини коробки цього альбому і етикет із трьох дисків надіслав мені Андрій Василик з Івано-Франківська. У мейлі писав:

Маю кілька цікавих поповнень колекції, зокрема трапився мені альбом Марії Сокіл, про який Ви раніше писали⁵ (зробив з нього добрі скани поліграфії). Правда самі платівки були

⁴ Див.: С. Максимюк, *З історії українського звукозапису та дискографії*. Видавництво УКУ: Львів – Вашингтон 2003. С. 49-63.

⁵ Мова йде про мою передмову до *Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка*. «Українська музика». Науковий часопис. Щоквартальник. Ч. 1-2 (15-16). 2015. С. 248-260.

в дуже незадовільному стані. На щастя, виявилось, що такий альбом має і п. Степан Максимюк, вприсив його дати платівки на оцифрування (мав приємну нагоду поспілкуватись з п. Степаном по телефону). Платівки переписав п. Владек Максимович. Отже є і записи, і поліграфія, які я додаю в архіві до цього листа, можливо Вам буде цікаво послухати.

Альбом *Ukrainian Folks Songs* випустила нью-йоркська фірма «Asch Recording Studios» у 1941 році, в графічному оформленні Гоуп Готорн (Hope Hawthorne). В буклеті до альбому подано творчі біографії Марії Сокіл і Антона Рудницького з їхніми світлинами, та коментар до записаних пісень в англійському перекладі Джона Ятчева. На трьох дисках записано вісім народних пісень:

1 диск:

SC 37

Cradle Song (Hutzul Region) Колисала я

SC 38A

1. *Wedding Song* (All-Ukrainian) Ой з-за гори

2. *Spring Song* (Kiev Region) Весна, весна, наша весна

2 диск:

SC 39

Love Song (Boyko Region) Ой пада б зірка зійти

SC 40

Spinning Song (Poltava Region) Ой пряду, пряду

3 диск:

SC 43

1. *New Year Carol* (Volhyn Region) Щедрик

2. *Jesting Song* (Kuban Region) Та пропив чоловік

SC 44

Young Men's Song (Podilya Region) І по цей бік гора

Отже, завдяки нашим колекціонерам ці світлини та інформації могли знайтися у цій книжці.

У 1953 р. (ч. 53) «Свобода» друкує такий анонс: Перша українська платівка, що довго грає – нею мала бути довгограюча платівка (Long Playing) з Вечерницями Петра Ніщинського, у записі «Української Симфонічної Оркестри». І тут постає питання: чи це перша українська довгограюча платівка? Те ж саме питання можна поставити і до такого анонсу: Перші українські Long Playing High Fidelity плити («Свобода» 1957, ч. 249). Так рекламуються дві довгограючі платівки, записані у системі Hi-Fi (високої точності запису), й у виконанні Катедрального хору Української Православної Автокефальної Церкви св. Тройці в Нью-Йорку під дир. Івана Трухлого. Питання першості зможуть вирішити щойно майбутні дослідження українських дискографів.

Знаходимо також приклади звукозаписного «піратства» з 1953 р. на шкоду радянського продуцента платівок. Фірма «Argée Music Group» перезаписала з радянського видання оперу Наталка Полтавка Миколи Лисенка у виконанні солістів і оркестру Київської опери. Це видання продавалося виключно на замовлення читачів газети «Свобода», а запис виготовлено на 5-ти довгограючих платівках «у розкішній оправі».

Якщо у кінці 20-х – 50-х роках про платівку друкуються тільки торговельні анонси і замітки, то з початком 60-х років можна зауважити появу справжніх рецензій на звукозаписи. Їх писали здебільшого люди професійно зв'язані з музикою – музикознавці, але теж композитори, інструменталісти і співаки, що забезпечувало відповідний рівень оцінок. На сьогодні я знайшов біля 180 таких текстів, що дозволяє говорити про окрему музикознавчу ділянку.

Праця С. Максимюка має свою часову межу – рік 1995. Вона здається невинна, – її можна вважати кінцем епохи вінілової платівки, яку успішно витіснив компакт-диск. В тій ситуації очевидно здається потреба розділити у бібліографії та дискографії обі епохи: шелаково-вінілову (тобто механічного звукозапису) від сучасної електронної. Тому теж, моє доповнення не виходить поза цю крайню дату.

Осип Залеський, відомий передвоєнний львівський музикознавець, який після війни проживав у США, в одній з рецензій висловив влучну і актуальну думку про потребу записувати на платівках якісну українську музику у найкращих виконаннях, бо тоді, за його словами, такий запис не буде поганим свідомством нашого мистецького убожества⁶. Саме таким розумінням ваги звукозапису керувалися діячі Українського Музичного Інституту Америки, які висунули проєкт належного вшанування 100-ліття від дня народження Василя Барвінського:

На першому пляні цього проєкту – стереоплатівка із рідкісними творами В. Барвінського для фортепіану, улюбленого інструменту цього композитора. Виконавець платівки – німецький піаніст Міхаель Ґрілл (Мюнхен). Цей мистець повсякчасно твердить, що музика Барвінського високоякісна не тільки в українському середовищі, але й на загальноєвропейському пляні, і що ми повинні докласти всіх зусиль, щоб цю музику утривалити.

Щоб ця платівка могла успішно конкурувати із чужинецькими звукозаписами і гідно репрезентувати українську музику, вона мусить бути високої технічної й мистецької вартости. Кошти продукції такої платівки в одній з найкращих Нью Йоркських студій Ар-Сі-Ей виносить ок. 10.000 дол. Під цю пору нам приємно повідомити, що піаніст М. Ґрілл вже записав в цій студії намічену програму, тобто монументальну Сонату та репрезентативну «Українську сюїту» В. Барвінського і що ми вже маємо так звану «мастер»-стрічку. Лишається ще робота над продукцією самої платівки і мистецької обкладинки, на що потрібні додаткові фонди.

За комітет проєкту Роман Савицький⁷.

На жаль, мені не вдалося знайти інформації, чи ця платівка була видана, якщо ні, то десь у США мав би зберегтися цей магнітофонний студійний запис, і його сьогодні можна б опублікувати.

⁶ О. Залеський, Консервована музика. «Свобода» 1957, 22 березня. Ч. 55. С. 5.

⁷ Проєкт в століття з року народження Василя Барвінського. «Свобода» 1989, 11 січня. Ч. 5. С. 3.

Тільки поглиблені музикознавчі критичні студії дадуть нам відповідь, на скільки звукозаписна активність українців у обох Америках та Європі була свідомством нашого мистецького багатства. Втім, поки діждемося повного каталога звукозаписів української еміграції, а такий без сумніву потрібний, Бібліографія С. Максимюка і, сподіваюся, моє доповнення допоможуть реалізувати, бодай частково, такі дослідження.

* * *

У першому доповненні до Бібліографії українських звукозаписів С. Максимюка⁸ я писав, що у 1987 році діячі Українського Музичного Інституту Америки висунули проект належного вшанування 100-ліття від дня народження Василя Барвінського, і що основним його завданням було видати платівку з фортепіанними творами композитора. Музику на цю платівку записав у Нью-Йорку німецьких піаніст Міхаель Грілл⁹. Комітет, який очолював Роман Савицький не зміг зібрати коштів на її видання, тому я написав, що мені не вдалося знайти інформації, чи ця платівка була видана, і що десь у США мав би зберегтися цей магнітофонний студійний запис, і його можна б опублікувати.

28 квітня 2016 року, подзвонив до мене Степан Максимюк, дякував за вислану ще в грудні ксерокопію 2-го Доповнення і розповів цікаву річ. Після прочитання абзацу з мого вступу про цю платівку, він подзвонив до Марти Савицької – дружини Романа Савицького, з запитанням про цей запис, вона не вміла йому точно відповісти, але коли кілька днів пізніше складав свою колекцію звукозапису для передачі до архіву українського культурного центру в Бавнд Бруку, знайшов касету з тим записом, яку отримав від самого Романа Савицького. Але поки це сталося, я вирішив докладніше дослідити пресові матеріали про Міхаеля Грілла і його записи творів Василя Барвінського.

⁸ В. Пилипович, Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка. «Українська музика». Науковий часопис. Щоквартальник. 2015. Ч. 1-2 (15-16). С. 248-260.

⁹ Див.: Проект в століття з року народження Василя Барвінського.

У 1987 році до Нью-Йорка прилетів з Мюнхена Міхаель Ґрілл, якого туди запросили Марта і Роман Савицькі. Під час перебування у США (з 27-го лютого по 5-е березня), Міхаель Ґрілл дав інтерв'ю Любов Коленській, редакторці газети «Свобода», в якому пояснив мету свого приїзду¹⁰. Розповів, як з ініціативи Олександра Івана Пулюя (1901-1984, сина відомого українського фізика і свояка Василя Барвінського), та його дружини Альфреди фон Гогенталь-Пулюй, він зацікавився творчістю Василя Барвінського. При фінансовій підтримці Пулюїв, Міхаель Ґрілл записав стерео-платівку з фортепіанними творами українського композитора, *Präludien und Miniaturen für Klavier von Wassyl Barwinskyj am Klavier Michael Grill*, яку у 1981 р. видала німецька фірма «Pallas-Diepholz»¹¹. Звукорежисером запису, який зреалізовано в Байройт у 1980 році, був Гергард Ранфті.

На платівці знайшлися такі композиції Василя Барвінського:
Best Nr 8001 14 29 Seite A
Präludien 1, 2, 3, 4

¹⁰ Л. Коленська, «Музика Барвінського – завжди актуальна і ніколи вона не забудеться», – каже німецький піаніст. «Свобода» 1987, 14 березня. Ч. 49. С. 1, 3.

¹¹ Див.: Roman Sawycky, *International aspects of Barvinsky. Part III.* „The Ukrainian Weekly” 1983, 7 August. № 32. P. 10.

Miniaturen

1. Wiegenlied
2. Ukrainischen Tanz
3. Leiermannslied
4. Humoreske
5. Dumka
6. Marsch

У планах «Проекту в століття В. Барвінського» було перевидати цю німецьку платівку і записати другу, з композиціями Барвінського з його рукопису, що був знайдений Іриною Жук в архіві Любки Колесси¹², а також видати ноти. Планувалось також видати збірники, де будуть поміщені матеріали співробітників Барвінського про його музичну творчість. Як писав керівник цього проекту Роман Савицький У планах низка концертів фортепіанової музики В. Барвінського у чільних містах Америки й Канади (починаючи з Нью Йорку) у виконанні М. Грілла. У дальших наших намірах – програма у престижному «Радіо Нью Йорк Таймс», і ювілейні статті в українській пресі та в американських фахових музичних журналах¹³.

У пошуках за записом творів В. Барвінського, я звернувся до проф. Наталі Кашкадамової з Львівської музичної академії (мейл від 11 травня 2016 р.). Відповідь прийшла швидко: Я маю цю платівку. А чим вона Вас так зацікавила? Є ще й інші, і кращі записи фортеп'яних творів Барвінського. Через кілька днів пані Наталя прислала мені світлини конверту і етикеток цієї платівки і листа:

Ваше захоплення історією з Грілем зворушливе.

¹² Роман Савицький, Бетговен і Барвінський. «Свобода» 1987, 24 жовтня. Ч. 205. С. 2.

¹³ Там само.

Додам, що ювілей В. Барвінського відзначено і в Перемишлі, тут 29-го квітня 1988 р. в Народному домі з доповіддю про композитора виступила Анна Хранюк. Див.: Володимир Пилипович, Про Василя Барвінського – 120 хвилин з продовженням. «Наше слово» № 35(1624), 28 серпня 1988. С. 5.

Але застерігаю Вас – піаніст він малоцікавий. Як сказав, почувши його запис сонати Барвінського, Олег Криштальський: Та ж він попросту озвучує ноти!

Я маю і касету, де записані у його виконанні «Українська сюїта» та Соната Барвінського – те саме.

Значно цінніші виконання зробили учні Барвінського – Дарія Гординська-Каранович та Роман Савицький.

Стараннями Романа Савицького молодшого їхні записи видані на компакт-дисках і доступні сьогодні.

Я якось робила експеримент перед слухачами, порівнюючи виконання Гординської і Гріля – це сприймається як приклад розуміння і повного нерозуміння стилю Барвінського.

Але конверт платівки дуже гарний!, дам скопіювати.

Н. Кашкадамова

У відповідь я так пояснював моє зацікавлення:

Завдання дискографа інше ніж музиколога-критика, тому мистецького рівня запису Міхаеля Грілла я не збираюся оцінювати. Для мене, як дослідника українського звукозапису, важлива сама поява цієї платівки та історія її виникнення. Звукозаписна продукція української еміграції – це здебільше естрадна та хорова творчість, потім записи співаків і кількісно найменша – інструментальна.

Варто було б ширше зайнятися іншими записами музики Барвінського до його 100-ліття, і які Ви назвали у листі – Дарії Гординської-Каранович та Романа Савицького. З інформацій, які вдалося мені зібрати, звукозаписний проект до річниці Барвінського припав на несприятливий для цієї ідеї час – 1000-ліття Хрещення Руси-України і звукозаписних проектів, які тоді реалізувалися, напр. запису духовних концертів Дмитра Бортнянського в Торонто.

* * *

У дев'яностих роках ХХ ст. німецький дослідник звукозапису Райнер Льоц (Rainer E. Lotz) очолив групу дослідників-дискографів, яка почала видавати багатотомну Німецьку національну дискографію – Deutsche National-Discographie. У ній

зібрано записи німецьких фірм на шелакових дисках 78 об./хв. з років 1890-1960¹⁴. Каталог складається із 6 серій; на першу серію складається 6 томів, на другу – 8 томів, на третю – 4 томи, на четверту – 4 томи, на п'яту і шосту по одному томі, разом 24 томи накладом по 250 примірників.

Нашу увагу привернув перший том п'ятої серії із дискографією етнічних звукозаписів (*Discographie der ethnischen Aufnahmen*), виданий у 1998 р.¹⁵ У цьому каталозі зібрано інформації про всі «етнічні» записи, які зроблено в німецьких студіях звукозапису на території Німеччини. Отже, у ньому немає записів німецьких фірм, які мали свої студії напр. у довоєнній Польщі. Ці «етнічні» записи стосуються музики як європейських народів так і всіх інших континентів, тож маємо тут баварців, норвежців, лужичан, словаків, угорців, словенців, румунів, українців, росіян, кавказькі народи, але також курдів, японців, китайців та африканських і латиноамериканських виконавців. З українських виконавців відзначено тільки записи Українського Національного Хору Генерал-губернаторства (так його тут названо німецькою) під дир. Володимира Божи́ка, який у червні 1941 році записав 34 твори (народні пісні та композиції відомих українських композиторів)¹⁶. Записи зроблено у студії Німецького радіо (*Reichs-Rundfunk*) в Берліні. Шість народних пісень в обробці В. Божи́ка видано фірмою «Telefunken» на трьох платівках з порядковими числами матриць від 25962 до 25967¹⁷. Належить ще зауважити, що редактор видання Р. Лью́ц у спеціальному списку з подякою за допомогу у складанні каталога назвав також Степана Максимюка¹⁸.

¹⁴ Див. *The German National Discography* – Lotz Verlag [Електронний ресурс] Режим доступу: www.lotz-verlag.de/discography.html

¹⁵ *Deutsche National-Discographie. Serie 5: Discographie der ethnischen Aufnahmen*, Band 1. ISBN 978-3-9805808-3-0. Rainer E. Lotz, Andreas Masel and Susanne Ziegler. Birgit Lotz Verlag. Bonn 1998. Р. Х+275+2 нн. Цей том каталога я подарував бібліотеці Інституту Літургії УКУ у Львові. На моє прохання у 2017 р. пан Нестор Забуранний, який проживає в Німеччині, роздобув перезапис цієї платівки у місцевого колекціонера і подарував його проф. Ю. Ясіновському до колекції Інституту Літургії УКУ у Львові.

¹⁶ Там само. С. 37-39.

¹⁷ С. 39.

¹⁸ С. V.

Згодом, у 2011 році Райнер Льоц у своєму файлі на сайті rusian-records.com, опублікував поширені і доповнені версії кількох статей з друкованого каталога «етнічних» записів, зокрема про записи Володимира Божика з Українським Національним Хором. Публікацію відкриває коротка біографія В. Божика, в якій Льоц пише, що у 1941 р. на пропозицію менеджера Андрія Давиденка Божик сформував 24-особовий хор під назвою Український Національний Хор Генерал-губернаторства, який складався з українських співаків, що перебували у німецьких таборах праці. У 1942 його склад зменшено до 16 виконавців. На кінці публікації Льоц подав світлину конверта та етикетку платівки випущеної фірмою «Telefunken» із записом двох пісень у виконанні Українського Національного Хору. На етикетці подано число матриці: № 25962, число замовлення: А10327, заголовок пісні: *Ukrainische Marschlied*. Засало сонце золоте, композитора: P. Nedilskyj, і виконавців: *Ukrain. National-Chor des Generalgouvernements*. Dirigent: Wolodymyr Boschyk. До цієї публікації додано два коментарі, автор першого (Bodo) пише, що у 1937 р. Божик записав одну платівку для варшавського відділу німецької фірми «Odeon» (синя етикетка) з піснями Сонце низенько (танго) в обробці Володимира Балтаровича і Чарівниченька (танго) з музикою В. Балтаровича на слова Я. Масляка. У другому коментарі (автор Mischol) подано число цієї платівки: О. 271482 і рік запису – травень 1937 р.

Каталог, а зокрема його електронне доповнення – це цінні джерела для уточнення біографії Володимира Божика у період Другої світової війни. Він народився 27 грудня 1908 р. в Раві-Руській, а помер 9 січня 1991 р. в Лос-Анджелес. Його довоєнна біографія і музична діяльність в Галичині і в Польщі, подібно як диригентська діяльність у Німеччині (з 1945 року), та у США (з 1949) досить добре відомі і відбиті у різних музикознавчих працях¹⁹. Втім, про діяльність В. Божика у 1941-

¹⁹ Варто назвати тут статті і спогади Василя Витвицького зі згадками про В. Божика, див.: В. Витвицький, *Музичними шляхами. Спогади*. Сучасність 1989; В. Витвицький, *Музикознавчі праці*. Публіцистика. Упор. Л. Лехник. Львів 2003.

1945 рр. у цих публікаціях зовсім не пишеться²⁰. Не знайдемо там ніякої згадки про утворений ним у 1941 р. Український Національний Хор, про виступи з ним у Генеральній Губернії та в Німеччині, чи про звукозаписи з 1941 р. І. Гамкало та В. Дутчак, автори статті про В. Божику в Українській музичній енциклопедії (т. 1. А-Д. Київ 2006), про його до- і військовий час пишуть: Учасник воєн. квартетів на Львів. радіо п/к Є. Козака. Від 1935 – у Варшаві, диригент хорів, з 1940 – муз. кер. Івано-Франк. муз.-драм. т-ру. Від 1945 – у Німеччині. Ці дані ідентичні як у Encyclopedia of Ukraine. Volume I. A-F. University of Toronto Press. Toronto-Buffalo-London [1984]. С. 289. Єдину згадку про заснування В. Божиком Українського Національного Хору знаходимо у книзі Антона Рудницького, пише він, що під час останньої війни, в 1940 році організувався у Варшаві, при допомозі тамошнього Українського Комітету «Український Національний Хор» (чоловічий), який під керівництвом Володимира Божики виступав тогож року і в Кракові²¹.

В цьому контексті важливими здаються нам інформації про концерти Українського Національного Хору під дир. В. Божику у 1941 р., які знаходимо у циклоstileвому періодичу «Українська Пресо́ва Служба», що виходив у Берліні, та у місячнику «Пробое́м», що виходив у Празі. І так у 4 ч. «Української Пресо́вої Служби» від 3 лютого 1941 р., в колонці Україна в німецькій пресі написано: Німець-

кі щоденники в Мінхені принесли обширні й захоплені рецензії про тамошній виступ Укр. Національного Хору під орудою Волод. Божику. У місячнику «Пробое́м» у числі 6 (95) з червня 1941 р.,

²⁰ Напр. у статті до 80-ліття В. Божику: О. Захарів, Ювілей мистця. «Свобода» 1989, 2 березня. Ч. 39. С. 5, у некролозі Св. п. Володимир Божик. «Бандура» 1961, січень-квітень. Ч. 35-36. С. 81, та у статті до сороковин від дня смерті: Богдан Солук, Св. п. Володимир Божик. «Свобода» 1991, 2 березня. Ч. 41. С. 3.

²¹ Антін Рудницький, Українська музика. Історично-критичний огляд. Мюнхен: Видавництво «Дніпрова Хвиля», 1963. С. 312.

стор. 382, в колонці Хроніка написано: Український хор Божика відбув концерти в Любліні (19-21.V.), в Холмі (22-23. V.) та 26. V. у Варшаві. У числі 9 (98) з вересня 1941 р., стор. 544, в колонці Хроніка написано: Варшавське УОТ [Українське освітнє товариство – В. П.] влаштувало 24. липня ц.р. урочисту академію в честь 25-ліття смерті І. Франка. Реферат виголосив відомий поет Е. Маланюк, співав У. Нац. Хор під дир. В. Божика. [...] Заходами Закордонної Служби Доцентів Німецьких Університетів та Високих Шкіл відбувся 29.7. ц. р. у Високій Музичній Школі в Берліні концерт УНХору під орудою В. Божика для закордонних доцентів і науковців, що перебувають в Берліні. У цих скуких інформаціях відбита досить значна концертна активність хору як в Генеральній Губернії (Люблін, Холм, Варшава), так і в самому Райху (Мюнхен, Берлін).

Нез'ясованим залишається питання, як вдалося В. Божіку перебратися у 1940 р. з радянського Станіслава до німецької Генеральної Губернії? Припускаємо, що це стало можливим завдяки його дружині Моніці, яка була полькою і походила з центральної Польщі, у світлі договорів німців зі союзними силами мала право повернутися з СРСР в Генеральну Губернію. На початку 1945 р. В. Божик у Берліні, де познайомився з Григорієм Китастиком, а з кінцем війни у Баварії, звідки у 1949 р. емігрував до США.

Представлені вище інформації показують, що звукозаписний доробок Володимира Божика як співака і диригента досить значний і не зводиться тільки до одного диску з 1951 р., як пишуть автори статті в Українській музичній енциклопедії.

* * *

У липні 2016 року, переглядаючи сайт польської інтернет-крамниці Allegro, зауважив виставлену там до продажу платівку у виконанні Українського студентського хору семінарії в Кулемборгу під диригуванням Мирослава Антоновича. Це була шелакова платівка, діаметром 30 см, 78 об/хв, голландського відділу фірми Десса, ч. ХР 6035. На першій сторінці (ч. матриці АМ 1632), записано дві народні пісні – *De Kozakken en de Maaiers* (Ой на горі там жінці жнуть) і „*Nytschaj*” (назви творів подано голландською мовою), на другій (ч. матриці АМ

1633) – знаходиться твір О. Нижанківського 'S LEVENS' VREUGDE EN SMART (Гуляли – В.П.)²², зі сольною партією баса Йосипа Гошуляка. Через кілька днів, завдяки моему другу Михайлові Пульковському і празнику св. Володимира, я став її щасливим власником. З доступних мені інформацій можна зробити висновок, що це один з перших звукозаписів (якщо взагалі не перший) Мирослава Антоновича.

DECCA THE SUPREME RECORD XP 6035
 Hollandsche Decca Rec^o Distr. N. V. Amsterdam
 AM 1632
 TWEË OËKRAINSE VOLKLIEDEREN:
 1. De Kozakken en de Maaiers
 2. „Nytschaj”
 OËKRAINS STUDENTE KOOR
 (van het Katholik Priester Seminarie Culemborg)
 Dirigent: M. Antonowycz
 AM 1633
 'S LEVENS' VREUGDE EN SMART
 (O. Nyzankowskyj)
 OËKRAINS STUDENTE KOOR
 (van het Katholik Priester Seminarie Culemborg)
 Dirigent: M. Antonowycz
 Bassolo: Goshulak

²² За розкриття українських заголовків пісень дякую пані Улянці Граб. Платівку я подарував бібліотеці Інституту Літургії УКУ у Львові.

В своїй Автобіографії, надрукованій в збірнику *Musica Sacra*, М. Антонович пише: в 1948 р. перенісся з тією ж семінарією [Українською католицькою в Гіршбергу в Німеччині – В. П.] до Голландії до монастиря оо. Августинів у Кулемборзі і там продовжував свою працю з хором питомців, виступаючи з Службами Божими та концертами в різних місцевостях Голландії та на голландському радіо²³.

Згадану Українську католицьку духовну семінарію закрито в літі 1950 р., отже запис міг бути зроблений між літом 1948 р. і літом 1950 р., мабуть на студії того ж голландського радіо. Цікаво, що Антонович називаючи свої звукозаписи, перерахував тільки ці, записані ним з «Візантійським хором»²⁴, а чомусь про цю платівку не згадав? Цього запису не знаходимо також у дискографії «Візантійського хору», доданій до статті Ігоря Червінського про «Візантійський хор» Мирослава Антоновича²⁵.

Про мою знахідку я повідомив відомого колекціонера українського звукозапису пана Степана Максимюка листом від 8 серпня 2016 р. Відповідь надійшла 20 вересня 2016 р., в якій заслужений дискограф писав: У Вас велика знахідка, але у мене також. Посилаю Вам копії моєї пробної платівки. А про подробиці поговоримо по телефону. Цікаво, що про цей запис не згадає ні Антонович, ні Гошуляк. У посилці, крім короткого листа, були ще дві світлини етикеток платівки.

²³ Мирослав Антонович, *Musica Sacra*. Збірник статей з історії української церковної музики. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. С. 246.

²⁴ Там само. С. 248.

²⁵ Див. І. Червінський, «Візантійський хор» Мирослава Антоновича та його дискографія. Калополіа. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії. Львів: Видавництво Львівської Богословської Академії, 2002. С. 167-174.

Cristallite

GELUID-TECHN. BUREAU JAC. VAN DER KLEI, NASSAULAAN 48,
HILVERSUM, TEL. 4488

COPY

ч. 1713: Ой закувала... Ніщинський. Culemborg 15.X. 1948. [на знімку Максимюк дописав: тенор Петро Круль]

ч. 1714: Гуляли Нижанківський. Culemborg 15.X. 1948. [на знімку Максимюк дописав: бас Йосип Гомуляк]

Фірма «Cristallite». Звукозаписна студія Якоба Ван дер Клея, діяла в місті Гільверсум, неподалік Утрехту. У 1947 і 1950 рр. фірма випустила шелакові диски з записом Лії Дорани (справжнє прізвище Ясперіна де Йонг, нар. 1918, пом. 2010 р.), відомої нідерландської акторки і естрадної співачки²⁶. Відомо, що у 1947 р. для потреб нідерландської армії Ван дер Клей записував т.зв. звукові листи від родин до солдатів, які служили в Індонезії і доставляв їх туди з Нідерландів²⁷.

26 вересня 2016 р. подзвонив до мене пан Степан Максимюк і розповів таке: цю платівку він отримав від Петра Круля, соліста Українського студентського хору семінарії в Кулемборгу під диригуванням Мирослава Антоновича. Платівка діаметром 30 см, 78 об/хв, її основа металева, верхні частини, на яких відпресовано запис, пластмасові (целулоїд?), сильно пошкоджені

²⁶ Див.: www.johnknap.net/Lia%20Dorana.htm. Зчитано 23 вересня 2016 р. Подана дискографія співачки, є теж світлина платівки, записаної фірмою «Cristallite» у 1947 р.

²⁷ Див.: www.audioarcheologie.nl/.../gesproken_brief.htm. Зчитано 23 вересня 2016 р.

від програвання. Як сказав С. Максимюк, подібні платівки використовувалися у 50-х рр. на радіо Голос Америки, вони були одноразового вжитку й після відтворення їх просто викидали. Максимюк вважає, що запис був зроблений на радіо Гільверсум, його копії передано виконавцям, але сам запис напевно не був тиражований.

Ми не знаємо відповіді на питання: чому обидва артисти – Мирослав Антонович і Йосип Гошуляк – відмовилися згадати у своїх спогадах про ці голландські платівки з кінця 40-х років? Адже це були перші звукозаписи в їх творчому житті. Його розв'язання залишаємо дослідникам творчих біографій цих визначних представників української культури повоєнної еміграції.

* * *

У цьому доповненні²⁸ презентуємо бібліографічні відомості, зібрані, в основному, у двох часописах для молодого покоління українців Північної Америки: «Юнак» – журнал пластового юнацтва та «Студент-Student-Etudiant» – газета українського студентства Канади. На сторінках цих видань публікувалися повноцінні музично-критичні тексти про українські звукозаписи, авторами яких були Олесь Кузишин і Богдан Зайцев. Їхні рецензії, у порівнянні з рецензіями старшої генерації критиків, набагато живіші, особисті, повнокровні, хоч починали цю справу ще в молодому віці – так, перша критична публікація Кузишина з'явилася 1977 р., коли йому було 19 років (нар. 1958 р.). Детальні рецензії Кузишина кореспондують із «зірковими» оцінками Богдана Зайцева і часом траплялося так, що обидва писали про одні й ті ж записи.

Втім, чи не першим, хто заговорив про потребу музичних рецензій у заокеанській пресі, був Роман Купчинський (1894–1976). У другому числі створеного 1953 року в Нью-Йорку місячника «Листи до Приятелів» з'явилася його коротка нотатка *Мистецтво без рецензій*. Відомий довоєнний львівський публі-

²⁸ Андрій Василюк, Володимир Пилипович, *Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка* (2). «Українська музика». Науковий часопис. Щоквартальник. Ч. 3 (17). 2015. С. 151-169.

цист так охарактеризував ситуацію повоєнної еміграційної критики: Музичні рецензенти в нас є, але не прошені, а точніше: не заангажовані [редакторами видань – В. П.] – переповідають рецензію в клубі при столику, або приватному домі при чаю. Львівські часописи мали довгий час цю недостачу, аж укінці спромоглися на фахових музичних рецензентів. Може й тут спроможемося колись на таке!²⁹

Для ясности справи треба додати, що йшлося про рецензування музичних концертів, бо як презентувалося рецензування звукозаписів, унаочнює нам хоч би така нотатка з львівського «Діла», яка так і залишається рідкісним прикладом зацікавлення довоєнної преси питаннями звукозапису:

Бандура на кружках.

Бандура – український народний інструмент, все ще належить у нас [в Галичині – В. П.] до рідкості, а кобзарі-бандуристи, яких музика й технічний бік гри оснований на старовинних зразках, це вже справді рідкі одиниці. В останньому часі відомий у нас бандурист Юрій Сінгалеви́ч награв на грамофонові кружки пісеньки, які мають найбільший успіх на концертах. Є в продажі осьтакі кружки: Горобчики, Горличка і горобець, вязанка пісень та харківський танок. До цього часу на кружках чули ми Встає хмара зза лиману та Виклик бандуриста М. Теліги³⁰.

З цього вельми лаконічного опису можна дізнатись, що якась, не названа автором фірма, на початку 1939 року випустила платівки (дві?) з записом репертуару Юрія Сінгалеви́ча. Була це німецька фірма «Одеон», а згадані у нотатці записи Михайла Теліги – три шелакові платівки, – випустила у 1934 р. варшавська фірма «Syrena Rekord»³¹.

«Юнак» – журнал пластового юнацтва. Ілюстрований місячник пластового юнацтва, видає Головна Пластова Булава,

²⁹ Р. Купчинський й, Мистецтво без рецензій. «Листи до Приятелів» 1953, квітень. Ч. 2. С. 3.

³⁰ Бандура на кружках. «Діло» 1939, 23 лютого. Ч. 41. С. 8.

³¹ Див.: В. Пилипович, Зелене Око і чорний кружок. Галицькі музичні miscellanea. С. 84.

виходить з 1963 в Торонті, доступного на сайті: vydavnytstvo.plastscouting.org/yunak/arkhiv/. Для рецензування звукозапису, редакція виділила окремі рубрики *Чи знаєте ту платівку?* та *Нові платівки*, які, здебільшого, заповнювали розлогі рецензії Олеся Кузишина.

Рецензії Кузишина важливі своїми безкомпромісними оцінками, критик не жаліє похвал, але і дає перцю всюди там, де за його оцінкою, належить строга критика, тому подаємо уривки його цікавіших рецензій. Знаходимо у них, що варто наголосити, не тільки оцінку музичного аспекту певного запису, але й звукозаписно-технічного, яким інші рецензенти того часу не дуже цікавились. Автор на кінці рецензії чи огляду завжди подавав назву й адресу звукозаписної фірми, яка випустила даний запис, або його розповсюджувала, що дозволяло потенційному слухачеві їх собі придбати. На основі доступного нам матеріалу, Кузишина належить вважати за найбільш фахового і плідного музичного критика українського еміграційного звукозапису. З 1976 до 1988 року він опублікував на сторінках журналу «Юнак» 32 рецензії й огляди; публікував також і в інших періодичних виданнях еміграції³². Після виходу Кузишина зі складу редакції «Юнака», рецензії на звукозаписи стали там рідкістю.

«Студент-Student-Etudiant» – газета українського студентства Канади. Видавець: Союз Українського Студентства Канади (СУСК), видання двомовне, англо-українське, якого перше число вийшло у 1968 р., журнального типу, виходить дотепер, доступне на сайті: student.susk.ca. 16 рецензій на звукозаписи естрадної музики опублікував у «Студенті» 1979-1983 рр. Богдан Зайцев, який мав тут свою авторську колонку. Свої рецензії Зайцев закінчував оцінкою запису в чотиризірковій шкалі, що сьогодні має для нас значну цінність, не тільки як вияв авторської критики, але й конкретного музичного смаку. Є він теж автором оглядових статей про українську естрадну музику – материкову і діаспорну, яку оцінює на фоні загальносвітової рок-музики: *A. L'bo takes an unpopular position* («Студент» 1980, May-June. Vol. 12 (63). С. 7), чи про монтреальський фестиваль

³² Див: В. П. Мацько, КУЗИШИН Олесь. Енциклопедія Сучасної України. Електронна версія: esu.com.ua.

«Весна '81»: *Vesna Festival in Retrospect...* («Студент» 1981, June. Vol. 13 (71). С. 8, 11) та ін.³³ Другим рецензентом «Студента» у 80-х рр. був псевдонімний *Kontsert Meister*, який рецензував звукозаписи з класичною музикою, назагал радянські. З 1980 до 1982 року опублікував 12 рецензій. Тому, що їх написання співпадає з публікаціями Богдана Зайцева, можна додумуватись, що це власне псевдонім Богдана Зайцева. Після 1983 року, рецензії на звукозаписи в «Студенті» стали рідкістю.

На завершення представлю два штрихи до загальнокультурної ситуації еміграційної молоді 50-х– 60-х років, з наголосом на естрадній музиці цього часу.

Якийсь ІРС у фейлетоні Псевдо-екзистенціалісти, надрукованому в паризькому «Смолоскипі», журналі української молоді (ч. 2 (22) з жовтня 1952 року, стор. 7), що був додатком до газети «Українське слово» писав: Колись чужинці їхали в Париж, щоб оглядати Нотр-Дам, Лювр, Ейфелеву вежу ... [...] Змінюються часи, прикривається старий світ і з розшуку оригінальності народився Сен-Жермен-де-Пре.

Не знаєте його? Там, де молоді не стрижуть волосся, де не миють ніг, де дівчата зарівно хлопцям носять вузькі штани та ляковані постолі. Там, де в пивницях, серед диявольської музики та душного повітря, танцюють ніччю «бі-боп», мовляв немає іншого та кориснішого заняття.

Не судить, я непротивний джезові! Але, коли вам ревуть над головою саксофони, коли в перепоченому натовпі вам залишають двадцять квадратних сантиметрів на кульгавому стільці, коли в димі курених цигарок ви не спостерігаєте вашого приятеля – чи ж це задовільля?

Через роки, у торонтському місячнику «Молода Україна», журналі української демократичної молоді, у ч. 125, з липня 1965 року, також анонімний автор, якийсь В-м у статті Мистецтво мого століття (стор. 17-18) так прокоментував феномен Елвіса Преслі і ансамблю «Бітлз»:

Вокальне мистецтво не менше промовляє до моєї спрагненої краси душі.

³³ Див.: Bohdan Zajcew, *Ukrainian Popular Music in Canada. Visible Symbols: Cultural Expression Among Canada's Ukrainians*. Ed. Manoly Lupul. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1984. P. 57-61.

Ще за місяць перед приїздом генія-мистця Елвіса Преслі (Пресляка?) до мого міста, всі квитки на його виступ були випродані. На концерт я попав лише через великодушність випадкового зустрічного, який за двадцять п'ять доларів відступив мені свій квиток до колізею. З тим квитком я ледве пропхався до середини.

Співу Елвіса Преслі я не чув. Авдиторія від божевільного захоплення виглядом мистця верещала, а щоб не відрізнятися від авдиторії, верещав і я... А співак дослівно займався акробатикою: вигинався, як прутик, підскакував, викручував гітарою, вимахував мікрофоном, співав і відбивав ногами ритм, а я дивувався, де в такого дебелика береться стільки спритности. [...]

На жаль, співак не довго давав естетичну насолоду широким масам. Його вкинули у солдатські казарми, і про генія-мистця тільки в пресі час-від-часу можна було знайти якісь згадки.

Елвіса замінили англійські «бітлі». І знову колізей виповнений слухачами, і знову верески трясли його стіни. Рік наперед розпродувалися квитки, блискавично розходилися мільйонові тиражі бітлівських платівок. Бітлівські й Елвісові співи знайшли широкий відгук у цілому світі, а папуаси з Нової Гвінеї сприймали їх за свої, народні, й були горді з свого вкладу до скарбниці світової культури. Та щастя тривало недовго – геніяльні вокалісти бітлі повернулися до Англії, а я залишився з мріями про майбутнє модерне суспільство:

Вже маємо поетесу-генія [вище у статті мова йшла про творчість Емми Андієвської та її схвальні оцінки Емануїла Райса, літературного критика і пропагатора модернізму – В. П.]. Колись будуть і українські бітлі, з'явиться й композитор-модерніст, а тексти для їхніх пісень вже готові. В обробці композитора, із збереженням змістом вони по-бітлівськи звучатимуть приблизно так:

А риба є, є, є!
Коритом є, є, є!
Коноплі є, є, є!
У краба є, є, є!

Тоді, напевно, одягнувшись модерно, по стилязьки, від дикого захоплення заверещить Емануїл Райс, а за ним щиро, до безтями верещатиму і я.

Отже, навряд чи публіцистів зі «Смолоскипу» та «Молодої України», мабуть молодих людей, цікавила тодішня естрадна музика – «бі-боп» і джез, Елвіс Преслі та «Бітлз» – і сумнівне, що вони були потенційними покупцями тодішньої звукозаписної продукції. В такій «густо-патріотичній атмосфері» молоді люди на еміграції не наголошували на своїх «гедоністичних» потребах розваги, радості і якогось «варіятства» (яка збіжність зі советською практикою того часу!). Але, на щастя, прийшли наступні покоління української еміграційної молоді, і вона пододала цей «дискурс культурного відчуження».

«Перемиська» платівка з музикою

о. Михайла Вербицького

Музика отця Михайла Вербицького не втішалася особливим зацікавленням в минулій Україні, і це само собою зрозуміле, – цю музику щойно в Незалежній Україні почали виконувати й записувати на платівках. Увагу виконавців притягав, передусім, корпус церковних творів о. М. Вербицького; ще у 1997 році вийшов, випущений львівською фірмою «Гал Рекордс», авторський компакт-диск Заслуженої капели України «Трембіта». На платівці присвяченій Собору Української Греко-Католицької Церкви 1996-2000 рр. записано, між іншим, дві хорові композиції М. Вербицького: *Ангел вопіє* та *Отче наш*. У 2004 р. відомий у Польщі камерний хор «Київ» записав окрему платівку з церковними композиціями о. Михайла Вербицького *Духовні твори* (опублікувала її київська фонографічна фірма «Атлантик»), знайшлися на ній: Літургія св. Івана Златоустого, державний гімн України та інші твори. З-поміж композицій Михайла Вербицького, саме *Ще не вмерла Україна* має найбільшу кількість звукозаписів; читачам зацікавленим тим питанням пропоную зазнайомитись із збірником праць відомого українського колекціонера із США Степана Максимюка: *З історії українського звукозапису та дискографії* (Видавництво Українського Католицького Університету. Львів-Вашингтон 2003), першим того роду українським фаховим виданням. Проте я ніде не знайшов інформації про звукозаписи світських композицій Михайла Вербицького, зокрема його сольних пісень, які були б зроблені до появи рецензованої нами платівки Ольги Попович й Лешка Сушицького.

На початку читачам належить одне застереження: мій текст не буде класичною музичною рецензією, позаяк я не володію потрібним музикологічним апаратом, а буде філологічним коментарем людини, яка музику сприймає у категоріях естетичних емоцій. Отже платівку: Михайло Вербицький, *Вокальна лірика та гітарні твори*, записали перемишляни: Ольга Попович – сопрано, та Лешек Сушицькі – гітара. Видавець:

Товариство Перемиський центр культурних ініціатив «Митуса». Платівка вийшла завдяки фінансовій підтримці Євросоюзу. Музику до платівки записано в грудні 2005 р. в студії Польського радіо в Ряшеві за участю слухачів (т.зв. запис ляйф), що на жаль відбилося на якості запису. Звукорежисер й мастерінг Рафал Ходзінські. На платівці записано 11 композицій – дев'ять пісень: Думка, Погулянка, Милий, Пазя до Івана, Щасливий супруг, Повелініє, Пазя тужаща, Послухай, Оддайте ми покой душі, та дві інструментальні композиції: Полька й Карнавал Венецький – варіації. Повний час звучання запису: 33 хвилини 44 сек. Щоправда в сучасній фонографії прийнято виготовляти записи на всю часову потужність сі-ді-рому (навіть більше 70-ти хвилин), тобто удвічі більше, як у рецензованій платівці, проте рішення видавців обмежити час звучання є властиве, – слухач отримує можливість огорнути всю музику не втомлюючись довжиною запису.

До компакт-диску додано розкладку, на якій польською мовою подано короткі біографи о. Михайла Вербицького, Ольги Попович та Лешека Сушицького. Особа Ольги Попович добре відома українським слухачам в Польщі як співачка й музичний керівник жіночого хору «Намисто», вона закінчила Музичну академію в Кракові і тепер працює як педагог в Інституті музики Ряшівського університету. Очолює також Товариство Перемиський центр культурних ініціатив «Митуса». Лешек Сушицькі, гітарист, – закінчив Музичну академію ім. Ф. Шопена у Варшаві, в класі проф. М. Залевського. Професор в Інституті музики Ряшівського університету.

Репертуар записаний на платівці був презентований артистами: в Перемишлі на концерті присвяченім 100-літтю Народного Дому (прем'єра, 11-го грудня 2005 р.) та у Львові на врочистому концерті з нагоди 70-ліття заснування Музикологічної секції НТШ (22 березня 2006 р.).

Так вперше записані пісні о. М. Вербицького приваблюють слухача своєю ліричністю, особливою меланхолією, переносять у дивний світ галицького бідермаера. Цей стиль, використовуючи мистецькі здобутки романтизму, пристосовував їх для потреб міщанського салону й, як у нашому припадку, священницького приходства. Тексти деяких пісень М. Вербицького своїм характером нагадують народні, що властиве для естетичних вподобань епохи, напр. пісня Погулянка:

Ой дана ж моя дана,
Не буду служити в пана.
Волю я си вільно жити,
І в корчмі собі сидіти.

Не буду працювати,
Лиш горілку попивати.
Як не стане за що пити,
Тогда треба відпочити.

Інколи натомість наголошують на цінностях властивих бідермаєру, як у пісні Щасливий супруг:

Милість в малженстві єсть то перше цнота,
Спокій домовий за заплату служить.
Ах, як щаслива єсть така істота,
Котра ся щире, так як ти подружить.

Здається, що не помилявся німецький музикознавець Ганс Еґґебрехт, коли писав, що салонна музика ХІХ ст. може подарувати сучасному слухачеві не тільки смуток, але й витончену сентиментальність¹. Таку музику о. Михайла Вербицького дарує слухачам дует з Перемишля: Ольга Попович та Лешек Сушицкі.

Маю кілька критичних зауважень щодо вимови виконуваних пісень. У першій записаній пісні *Думка*, пані Ольга неправильно вимовила початкове речення: *ходжу, нуджу понад берег*, – воно мало б звучати: *ходжу, нуджу понад берег*. Проблема у цьо-

¹ Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht, *Co to jest muzyka?* Warszawa 1992. С. 79.

му, що мова текстів, до яких музику писав М. Вербицький, не вміщається в норми сучасної української літературної мови, з того приводу виникають певні труднощі з їх вимовою, а час-то навіть з їх зрозумінням. За приклад можуть послужити слова до пісні Послухай, нині тя взиваю...

Послухай, нині тя взиваю, ах мила дружино моя.
Уже давно внутр укриваю огонь любви, що губить мя.
Ти призираеш мя? Питаеш? Ах сердце приклони твое.
Не маю сил, як споглядаеш, сказати ти чувство, чувство мое.

Платівка тільки виграла б, якби розташування композицій було дещо інше, напр.: коли б запис починався від гітарного вступу, – могла б ним бути Полька (поміщена під номером 10), яка чудово увела б слухача в настрій Погулянки (номер 2). Натомість Карнавал Венецький (номер 11) міг би стати свого роду антрактом у циклу меланхолійних пісень.

Не припадком на обкладинці платівки репродуковано, мабуть вперше, картину Перемишль, 1870 Теофіля Копистинського, українського художника, що народився у Перемишлі 1844 р., а помер у 1916 р. і похований на Личаківському цвинтарі у Львові. Молодий Копистинський, студент Краківської академії мистецтв, перебуваючи на літніх канікулах у батьківському домі в Перемишлі намалював краєвид свого рідного міста, – на півроку перед смертю М. Вербицького. Художник створюючи акварель, на якій представлено вид на замкову башту й латинську катедру, свій мольберт поставив на передмістю Перемишля, що називається Підгір'я, неподалік від місця, де стояв дім родини Менцінських. Тут, як писав Анатоль Вахнянин у спогадах про своє навчання у Перемишлі в кінці сорокових років XIX ст.: У вільних днях, під вечір, сходилися ми співати дуже часто на Підгір'ю в саді Менцінського [...] і тут вже співали доволі всяких пісень руських світських². Картина Т. Копистинського зберігається в Українському національному музеї у Львові, на її фотографування й публікацію ми отримали згоду від дирекції музею, і тут допоміг наш львівський приятель проф. Юрій Ясіновський.

² Анатоль Вахнянин, Спомини з життя (Посмертне видане). Зладив Кирило Студинський. Львів 1908. С. 26.

Рецензована платівка має свою передісторію, про яку, думаю, варто тут коротко згадати. Коли на початку 2001 р. я почав призбирувати матеріяли до запланованих видань «Перемиської бібліотеки», не міг не брати до уваги творів о. Михайла Вербицького – знакової постаті української музичної культури Перемишля і цілого Надсяння. Десь у 2002 році, за сприяння проф. Юрія Ясіновського, вдалося мені отримати ксерокопії двох рукописів М. Вербицького: збірника *Guitarre* № 16, в якому композитор зібрав свої сольні пісні із супроводом гітари та мініатюри для гітари; а також підручника до науки гри на гітарі *Поучене хітари*. Оба рукописи зберігаються у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Частина пісень із збірника *Guitarre* № 16, була вперше надрукована у виданні нами збірнику *Готель «Під Провидінням». Репертуар українського театру в Перемишлі 1848-1849 рр.* (Перемишль 2004). Цими рукописами я зацікавив Ольгу Попович, яка й озвучила їх разом з Лешеком Сушицьким, а він, як теоретик та історик музики, глибше поцікавився *Поученієм хітари*, бо як сам мені сказав, це єдиний такий підручник написаний на Надсянні у ХІХ столітті!

Михайло Вербицький на схилку свого життя, у травні 1870 р. в статті *О твореніях музикальных, церковных і мирских на нашій Руси* з жалем констатував, що крім нього та Івана Лаврівського ніхто більше не займається компонуванням музики для театру, Церкви і пісень для салонів³. Таку потребу мав у якійсь мірі заповнити рукописний збірник *Guitarre* № 16. Він не датований, але можна припустити, що композитор уклав його десь у 1864-1865 рр. Підбираючи до того збірника пісні та гітарні мініатюри, М. Вербицький включив до нього кілька пісень із співогр (зінгшпіль) перемиського театру 1848-1849 р. В рукописі не названо авторів слів тих пісень, але мені вдалося ідентифікувати п'ять пісень із п'єс виставлених перемиським театром, які опубліковані у збірнику *Готель «Під Провидінням»*. Ця інформація може бути придатна для тих, хто вже має, або планує придбати собі рецензовану платівку.

³ Див. стаття передрукована у збірнику *Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни*. Упор. Володимир Пилипович. Перемишль-Львів 2002. С. 409-411.

І так пісні: № 3. Милий, № 4. Пазя до Івана, № 7. Пазя тужаща скомпоновані М. Вербицьким до слів Івана Вітошинського із його п'єси Козак і охотник, що вийшла друком у Перемишлі 1849 р. Автори слів інших пісень, поки що, нам невідомі, тут потрібні дальші пошуки літературних джерел, якими міг користуватися Михайло Вербицький. Подібно справа стоїть із гітарними мініатюрами, напевно не всі є композиціями Вербицького. Невідомо також чи композитор уклав більше таких збірників.

Про особливе значення гітари в творчості о. Михайла Вербицького свідчить складений ним підручник до науки гри на гітарі Поучене хітари, написаний десь у середині 60-их років XIX ст. Варто тут зауважити, що цей рукопис перед копіюванням був реставрований на кошти Товариства «Митуса». Один з перших біографів М. Вербицького, о. Іван Хризостом Сінкевич у спогадах про композитора, опублікованих у 1888 р., наводить випадок, який стався з Вербицьким у 1833 р., в часі навчання у Львівській духовній семінарії. Сінкевич пише, що Вербицький перескакував через шкільний пульт і так викрутив собі ногу в суглобі, що був змушений пролежати у семінарській лікарні п'ятнадцять тижнів. Щоб якось провести цей час, днями і ночами вправлявся у грі на гітарі і таким способом своє вміння довів до вершин⁴.

Анатоль Вахнянин, у цитованих вище спогадах, писав, що у середині XIX ст. гітара була тоді в кождім попівському домі. При ній співано і гуляно, приспівуючи. Фортепіяну майже не знано в руських хатах (стор. 28-29). А у статті про святкування роковин Тараса Шевченка в Перемишлі коротко згадує про о. М. Вербицького: Ще ниньки наче на яві виджу я покійника [в Перемишлі на Знесінні або у Липовицькому лісі – В. П.] посеред охочої до співу юрби молодців – вони співають з душі, від серця... а він насупивши брови з взором [поглядом] задуманим, з закраснілим лицем, з опущеною до землі гітарою, стоїть межи ними⁵.

⁴ Див.: Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни. Упор. Володимир Пилипович. Перемишль-Львів 2002. С. 233.

⁵ Анатоль Вахнянин, Вечер в пам'ять Тараса. У збірнику Готель «Під Провидінням». Репертуар українського театру в Перемишлі 1848-1849 рр. Вступ та упор. Володимир Пилипович. Перемишль 2004. С. 496-497.

Ця платівка має унікальний характер, оскільки поміщений на ній репертуар ніколи не записувався на платівках. Отже, це черговий внесок нинішнього Перемишля до оновлення забутих джерел нашої культури на Надсянні. Всім, хто збирається побувати у Перемишлі й поклонитися прахові композитора у Млинах, пропоную вперше прослухати цю платівку – вам відкриється невідомий світ естетичних цінностей нашої міської культури XIX ст.

Михайло Вербицький, Вокальна лірика та гітарні твори. *Mychajło Werbycki, Liryka wokalna i utwory gitarowe.* Виконавці: Ольга Попович – сопрано, Лешек Сушицькі – гітара. Wydawca Stowarzyszenie Przemyskie Centrum Inicjatyw Kulturalnych „Mytusa”. Realizacja Radio Rzeszów S.A. Rafał Chodziński realizacja, mastering (nagranie z udziałem publiczności w studiu Radia Rzeszów – 2005).

Перемиська Літургія у записі Камерного хору «Київ»

У списку звукозаписів Камерного хору «Київ», що поміщений у книжечці до платівки *Перемиська Літургія*, вказано, що рецензований запис є 39 компакт-диском цього колективу. Диск виданий у серії *Тисяча років української духовної музики*, є частиною великого фонографічного і виконавського проекту Миколи Гобдича і керованого ним Камерного хору «Київ». Досі у цій серії опубліковано записи сакральної музики композиторів різних епох – від бароко до сучасності: Миколи Дилецького, Симона Пекалицького, Максима Березовського, Артема Веделя, Михайла Вербицького, Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка, Валентина Сильвестрова, Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Лесі Дичко та інших.

Запис *Перемиської Літургії* (саме таку форму передбачає чинний український правопис) складається із 18 частин; 14 – піснеспівів Літургії та 4 інших, зокрема читання Апостола (читець Микола Гобдич) та Євангелія (читець о. Пімен (Куришко). Партію диякона виконує Петро Греков, молитву *Отче наш* читає Олександр Двірний. Сольні партії виконують: Євген Надолінський, Михайло Ванда-

ловський, Олександр Каращук, Володимир Федас, Володимир Лобойко і Максим Ковальчук.

На чотирьох сторінках довідки поміщеної у книжечці, що долучена до платівки, Микола Гобдич розповідає про стародавність Києва, про Володимирове хрещення, про початки виникнення українського церковного монодичного співу, про

його різні відміни, зокрема у Галичині – Перемишльський та Львівський, та про п'ятилінійну нотацію (т.зв. квадратну київську), якою записувалися ці співи. В кінці тексту (стор. 6-7) пише про записану на диску перемиську Літургію, яку було віднайдено уже в наш час (2001 р.) українським музикознавцем Юрієм Ясіновським. Майже пів тисячоліття ця партитура пролежала серед інших у фондах бібліотеки Успенської Лаври (нині Польща). Назву свою Літургія отримала від збірки середньовічних монодій «Перемишльський Ірмологіон», де крім цього твору розміщено також воскресні богослужбові співи. У 2008 році було здійснено публікацію «Ірмологіону» (Львів, упор. Н. Балуцька та Н. Сиротинська).

Цей фрагмент потребує детального уточнення і виправлення. По-перше шановний автор допустився тут очевидної помилки, розташовуючи на території Польщі відому Успенську Лавру в Уневі, яка знаходиться п'ятдесят кілометрів на схід від Львова! По-друге – віднайдений проф. Юрієм Ясіновським Ірмологіон не зберігався пів тисячоліття в унівській обителі, а був там переданий відносно недавно, у кінці 90-х рр., коли монастир в Уневі почав відбудовуватися після півстолітньої руйнації советською владою⁶. Вперше його опис був опублікований львівським дослідником у доповненні до Каталогу нотолінійних Ірмолоїв: Унівський м-р. Рук. 1. № 1117 (69/а), і датований серединою XVII ст.⁷, що згодом було ним уточнено, завдяки віднайдений у цьому ж Ірмолою записці з заздравним на честь короля Яна Казимира (1648-1668) та єпископа Антонія Винницького, який управляв перемиською єпархією у 1652-1679 рр. Таким чином ця пам'ятка не виникла у XVI ст.,

⁶ Про історію бібліотеки див.: Юрій Ясіновський, Минуле й сьогодення бібліотеки Святоуспенської Унівської лаври. «Калоффонія». Науковий збірник з історії монодії та гимнографії. Число 2. Видавництво Українського Католицького Університету. Львів 2004. С. 125-143. Там теж згадка про перемишльський Ірмолой (стор. 137) та факсиміле одної сторінки цього рукопису (стор. 146).

⁷ Див.: Юрій Ясіновський, Виправлення, уточнення і доповнення до Каталогу нотолінійних Ірмолоїв. «Калоффонія». Науковий збірник з історії монодії та гимнографії. Число 2. Видавництво Українського Католицького Університету. Львів 2004. С. 186-188. Мова йде про складений Ю. Ясіновським каталог рукописів: Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16-18 століть. Львів 1996.

як вважає М. Гобдич, а поміж роками 1650-1668, отже нараховує приблизно 350 років! Хоч немає жодного сумніву щодо її значно давнішого життя. У заключному фрагменті перемиської Літургії – Великому відпусті, в якому названо імена польського короля і перемиського єпископа: *Утверди Боже православную християнскую віру соблюдай Господи во здравії великаго Короля Короля Казимера спаси Господи боголюбиваго єпископа єпископа нашего Антонія*, київські інтерпретатори відмовилися від оригінального тексту пам'ятки, замінивши його заздравним на честь безіменного православного патріярха (?!). Бароковий зоїл назвав би це «виправлянням історії», а я скажу – це нічим необґрунтоване втручання в оригінальний текст.

Надія Балущька, яка разом з Наталією Сиротинською, підготувала до друку рукопис перемиської Літургії (вид. 2008 р., як 8-ий випуск у серії *Антологія візантійсько-слов'янської сакральної монодії*), імовірним місцем виникнення рукопису вважає Перемишль, а точніше його катедральну церкву св. Івана Хрестителя⁸, якої споруда знаходилася при вул. Владиче. Н. Балущька зауважує, що у рукописі записаний майже повний репертуар літургії, що є рідкісним для такого типу пам'яток. [...] Літургія записана в теноровому ключі з одним бемолем (так званий «бемулярний звукоряд»), низький голос запису засвідчує увагу в Перемишльській катедрі до низьких баритонових голосів, в тому й диякона⁹. Останнє зауваження було враховано М. Гобдичем при реалізації виконавської редакції (див. партія диякона у вик. Петра Грекова), але й у пониженні звукоряду на октаву нижче від записаного, внаслідок чого хор, як висловився мій приятель – «гучить» дуже низькими голосами, що невластиве українській практи-

⁸ Див.: Надія Балущька, *Літургія Йоана Златоустого з Перемишльського ірмолая середини XVII ст.* Літургія св. Йоана Златоустого з Перемишльського ірмологіона 50–60-х років XVII століття. Упорядники Надія Балущька і Наталя Сиротинська. Видавництво Українського Католицького Університету. Львів 2008. С. 3. Див. ще: Юрій Ясінювський, *Виправлення, уточнення і доповнення до Каталога нотолінійних Ірмолоїв (2). «Калофонія»*. Науковий збірник з історії монодії та гимнографії. Число 4. Видавництво Українського Католицького Університету. Львів 2008. С. 204.

⁹ Надія Балущька, *Літургія Йоана Златоустого з Перемишльського ірмолая середини XVII ст.* С. 3.

ці церковного співу. Перемиська Літургія св. Йоана Златоустого знаходиться на початкових сторінках рукописного Ірмолая (аркуші 7-17 зв.), який нараховує 496 аркушів. У його змісті знаходимо зокрема догматики з богородичними, воскресні тропарі та ірмоси, стихирі на хваліте, ірмоси Богородиці, стихирі та ірмоси всього церковного року, Утреню тощо. У рукописі вказано напівки: київський, руський і болгарський.

Про переписувача цього рукопису не маємо ніяких інформацій. Натомість частково відома нам мандрівка рукопису по території Галичини. Покрайні записи наявні в рукописі, що походять з кінця XVII- поч. XVIII ст., інформують, що рукопис якийсь час зберігався в містечку Долині Івано-Франківської обл., потім був переданий о. Василю пресвітеру в селі Белелуя Долинського району, згодом був проданий Іванові Кравцю із села Задеревичі Стрийського району. У другій половині XVIII ст. власником рукопису став Онуфрій Залозецький бакалар (дяк) із села Діброва Долинського району¹⁰.

Варто наголосити, що епоха владцтва Антонія Винницького, який був номінальним київським митрополитом і правлячим перемильським єпископом, принесла, після півстолітньої боротьби викликаної Берестейською унією, значне культурне і духовне пожвавлення, що знайшло своє відображення і в музиці. Про високий рівень церковної музики того часу свідчить той же перемильський Ірмолай і ряд подібних рукописів з теренів Перемильської єпархії другої половини XVII ст.¹¹, але також і віднайдені у наш час уривки партесних (багатоголосних) композицій з Валяви, Олешич та з інших місцевостей Надсяння, які вдалося нам зібрати і опублікувати в одній книзі¹².

¹⁰ Юрій Ясінювський, Виправлення, уточнення і доповнення до Каталога нотолінійних Ірмолаїв. «Калофнія». Науковий збірник з історії монодії та гимнографії. Число 2. Видавництво Українського Католицького Університету. Львів 2004. С. 186.

¹¹ Див.: Юрій Ясінювський, Українські та білоруські нотолінійні Ірмолаї 16-18 століть. Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів 1996.

¹² Партесна музика Перемильської єпархії. Рукописні уривки середини XVII – початку XVIII століття. Зібрали і до друку підготували Володимир Пилипович і Юрій Ясінювський. Ідентифікація уривків, реконструкція партитури, передмова Ольга Шуміліна. Перемишль 2015.

Для відтворення епохи, стилю та манери співу того часу, М. Гобдичем було здійснено виконавську редакцію: виділено солістів та ісон (хорова педаль, на фоні якої звучить соло), визначені фрагменти хорових Tutti, в екстеніях введено партію Диякона, Читця в Апостолі, Священика в Євангелії, тобто усі необхідні канонічні вимоги для представлення цієї композиції у вигляді Божественної Служби XVI ст. (стор. 7).

Наскільки мені відомо, до нашого часу не дійшла жодна теоретична праця з кінця XVI-XVII століть, в якій описувалися б способи виконання монодійного співу. Отже на платівці маємо до діла зі спробою хорової інтерпретації одноголосної ірмологійної нотації. Певні вказівки М. Гобдич міг знайти у Граматиці музикальній Миколи Дилецького, якою, як добрий знавець його творчості, мабуть і користувався. У розділі О ірмолі відомість, М. Дилецький дораджував потенційним композиторам хорової музики, як належить використовувати ірмоліюну нотацію, і як транспонувати одноголосний спів у багатоголосну партесну композицію¹³. У розділі О диспозиції, найвідоміший український бароковий композитор і теоретик писав: Текст який-нибудь взявши до компоновання, мієш уважить і розположить, где мають бить концерта, где всі. Всі повлоську – tutti, албо іначей capello, ілі іначей rурієні. Наприклад, взявши текст «Єдинородний син», так диспонує сіє: «єдинородний син» нехай будет концерт, «ізволивий» – всі, «воплотитися» – концерт [...]. І так взявши до компоновання який-нибудь текст, мієш подобне ведлуг твоеї фантазії диспонувати¹⁴.

Здійснений київським хором запис є мистецьки довершеною спробою реалізації т.зв. історично поінформованого виконавства давньої музики, але чи єдино можливою реалізацією? Порівнюючи інші подібні ініціативи пошуку виконавського ідіому монодичної традиції, напр. львівського хору

¹³ Див.: Микола Дилецький, Граматика музикальна. Фотокопія рукопису 1723 року. Підготувала до видання О. Цалай-Якименко. Київ 1969. С. LVI (54).

¹⁴ Там само. С. XV (14).

«Калофѡнія» і його інтерпретації ірмологічного репертуару¹⁵ – мабуть, що ні.

У вступі до платівки, М. Гобдич підкреслив композиційну довершеність перемиської Літургії та її особливий мелодизм, що спроможний відчувати кожен слухач платівки, і про що могли недавно пересвідчитись самі перемишляни на концерті хору «Київ», який 18 серпня 2011 р. виступив в костелі оо. Салезіянців у Перемишлі. У концерті прозвучали фрагменти Літургії з перемиського Ірмологіону, Літургія Миколи Дилецького та фрагменти Літургії о. Михайла Вербицького. До речі, хор виступив у Перемишлі не вперше, тут він має вірних слухачів і колекціонерів його звукозаписів.

У вступному тексті (перекладеному також англійською) читає, на жаль, не знайде ні словечка про сам Перемишль, про його українські церковні і музичні традиції, чи хоч би згадку про добу, в якій ця пам'ятка була написана – час владичтва єпископа Антонія Винницького. Маємо надію, що ці недоліки буде виправлено у наступному виданні компакт-диску з *Перемишльською Літургією*.

Перемишльська Літургія. The Peremyshl' Liturgy. Kyiv Choir Productions 2011. ССК 10 - 1.

Виконавці – Камерний хор «Київ». Диригент – Микола Гобдич. Звукорежисер – Андрій Мокрицький. Дизайн – Юрій Боярський. Координатор проекту – Таїсія Юр'єва. Запис здійснено у Трапезній церкві Києво-Печерської Лаври (листопад 2010). Тривалість звучання 47 хв.

¹⁵ Пор. платівка: Постові напів українських Ірмологіонів XVI-XVII ст. Калофѡнія. Вокальний ансамбль. Серія «Духовна музика України» Фундації «Андрей» 2006. Вип. 18.

Мої контакти з Романом Стельмахуком у світлі збереженої кореспонденції

Воистину Бога повелѣніем
яко же писано естъ
подающего преставлшимся упокоеніе

Мій спомин про Романа (*2 липня 1965 - †19 листопада 2015) я написав зразу після його несподіваної і передчасної смерті. Текст вислав до редакції львівської «Української музики», але з невідомих мені причин, він там не був надрукований. На епігаф я виніс заключний фрагмент словесного тексту партесного концерту *Плачу и ридаю*, записаного хором «A cappella Leopoldis» на платівці *Съде Адам прямо Рая*, яку Роман подарував мені у 2008 році.

Особисто я познайомився з Романом десь на початку 2000-х, коли-то з проф. Юрієм Ясіновським зайшли ми до львівської філармонії на розмову з ним і Володимиром Сивохіпом. Теми цієї розмови вже не пригадую, але бути може, що йшлося про концерт хору «Gloria» у Перемишлі, з творами о. Михайла Вербицького (він відбувся у каплиці давньої Духовної семінарії при вул. Баштовій). Але поки це сталося, мені були відомі його наукові публікації, з яких за найважливішу вважаю

Нові напрямки і тенденції європейської музики в творчості українських галицьких композиторів першої половини 20 століття (до 1939 року), що була надрукована у цінному збірнику Союз Українських Професійних музик у Львові. Матеріали і документи (Львів 1997, стор. 19-30). У цій праці Роман представив неокласичні

тенденції у творчості львівських композиторів, зокрема у Бориса Кудрика. Ця стаття добре прислужилася мені до написання, спільно з проф. Ясіновським, передмови до книжкової публікації докторської дисертації Бориса Кудрика (*Dzieje ukraińskiej muzyki w Galicji w latach 1829-1873*. Перемишль 2001, цит. на стор. 7). Розглядаючи нові музичні стильові тенденції в творчості Миколи Колесси, Стельмашук звернув увагу на його Лемківське весілля, витримане в стилістиці Бартока. Цю думку зміг я по роках перевірити, прослуховуючи записи того ж Весілля у виконанні «Київського камерного хору» та «Струнного квартету ім. М. Лисенка» під диригуванням Віктора Іконника (диск Микола Колесса Вибране частина II, опублікувала 2003 року львівська фірма «Гал Рекордс») та Руської пісні (*Ruthenian Song*) і Руської коломийки (*Ruthenian Kolomeika*) Бели Бартока у записі скрипкового дуету Анджелі і Дженніфер Чан (*Chun*) для французької фірми «*Harmonia Mundi*» з 2010 року.

Романова стаття, подібно як тогочасні публікації інших львівських дослідників довоєнної галицької культури, напр.: Олени Ріпко У пошуках страченого часу. Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття (Львів 1996), чи Миколи Ільницького Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст. (Львів 1998), відкривали невідоме і наводили певен лад у моє знання і розуміння цієї культури, яка залишається для мене особливо цінною і ментально дуже близькою.

Наші контакти пожвавились під кінець 2009 року, коли я планував видати компакт-диск з вокальними квартетами о. Михайла Вербицького¹, а основою запису мала стати публікація двох рукописних збірників Вербицького, які вдалося мені опублікувати

¹ Компакт-диск: о. Михайло Вербицький, Пісні для чоловічих квартетів. ФПС 2010. Виконавці: Вокальний ансамбль КАЛОФОНІА. Фонографічний проект «Сян» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі. Перемишль – Львів 2010. Час звучання: 49'47. Наклад 500 прим.

в Перемишлі у 2008 р.² Але поки це сталося, ідея майбутнього запису «оброблялася» у моїй кореспонденції з проф. Юрієм Ясіновським. Моею мрією було почути такий запис пісень Вербицького, який був би реалізацією т.зв. історично поінформованого виконавства і вдалим пошуком виконавського ідіому музики епохи бідермаера. Постало питання, хто міг би здійснити мої сподівання? Ось уривки з моїх листів до Юрія Ясіновського:

Перемишль, 22 березня 2008 р.:

Друже Юрію! Ти згадував, що запропонував «Калофонії» підготувати пісні Вербицького, варто було б теж, для порівняння, виконати паралельно якийсь твір у версії Людкевича. [...] Львівське хорове виконавство 20-30-их рр. ХХ ст. стало еталонним для пізніших, вже повоєнних хорів (пригадай нашу дискусію з п. Олегом Цигиликом), [...] тож тішити, що на виднокрузі з'являються нові естетики, як власне «Леополіс» чи «Калофонія».

Перемишль, 4 вересня 2008 р:

Дорогий Юрку! 22-23-го липня у Перемишлі виступала «А'капела Леополіс», – був на одному концерті у ОО. Василян (передаю програмку).

Після виступу 23 липня у засянській церкві, я зайшов до хористів і попросив в них автографи на платівці. Сюде Адам прямо Рая, я був під сильним враженням цього виступу, подібно як і митрополит Іван Мартиняк, який подякував хористам після концерту і потім ще раз у приватній розмові. Замітка про цей концерт зі світлиною хористів знайшлася у річнику «Перемиські Архиепархияльні Відомості», ч. 7/2008, стор. 145.

На початку 2010 року справа запису платівки львівськими хористами почала набирати конкретної форми. Моє листування з Романом Стельмащуком відбувалося як традиційною «паперовою» поштою, так і електронною, хоч не обійшлося без

² о. Михайло Вербицький, Лідертафель – пісні для чоловічих квартетів (Млини, 1863-1869 рр.). Вступ та упорядкування Володимир Пилипович. «Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі. Том XII. Перемишль 2008.

посередництва Юрія Ясіновського. Листування і зміст телефонних розмов цитую з комп'ютерного запису.

Перемишль, 2 лютого 2010 р.:

Шановний Пане Романе! Спішу повідомити Вас, що вдалося мені роздобути гроші на запис платівки з квартетами о. М. Вербицького – 3.500 злотих, так як Ви просили. Передам їх у наступному листі через п. Юрія Ясіновського.

Щодо запису, прошу записати усі 23 пісні, у такій послідовності, як вони надруковані у збірнику: о. Михайло Вербицький, «Пісні для чоловічих квартетів». Перемишль 2008. Справа у тому, щоб у записі зберегти волю самого композитора, і яка відбита в обох рукописах у такій саме, а не іншій, черговості пісень.

Щодо другого етапу, тобто тиражування платівки, прошу подати мені кошти тиражування платівок у Львові (про таку можливість Ви згадували у телефонній розмові). Мова йде про 500 примірників із кольоровим надруком на диску: синій фон, срібні написи, жовто-сине лого проекту. На диску має знайтися також назва Вашого хору: Співає А cappella Leopoldis – чи так будете називатися на платівці? Незабаром передам Вам проект надруку на диску.

Якщо кінцевий ефект нашої спільної праці буде задовільний, то є надія на реалізацію інших звукозаписів творів о. Михайла Вербицького у фонографічній серії, яку назвав «Сян». Про ці плани та про інші справи, напр. друкування книжечки, напишу пізніше.

Для зв'язку потрібна мені Ваша поштова адреса та номер телефону (може бути теж мейл).

Моя записка від 5 лютого 2010 р.:

Дзвонив Стельмашук, говорив про можливість отримати українську акцизу – вирішили, що включимо її до коштів друку книжечки (на якій вона і знайдеться).

Перемишль, 11 лютого 2010 р.:

Шановний Пане Романе! Так як ми розмовляли, передаю Вам гроші на запис платівки – 3.500 зл. В договорі із Стипендіальним Фондом ім. Я. Поповської, який дав гроші на запис, сказано, що до кінця поточного року цей запис буде зроблений, інакше ці гроші буду му-

сив віддати їм назад! Дуже прошу про це пам'ятати. [...] Спільно з моїм комп'ютерником підготував проєкт надруку на диску, є там теж логотип фонографічного проєкту «Сян», – потрібно ще назву Вашого колективу.

Наступна справа – це книжечка, над якою працюю. Хочу, щоб графічно вона нагадувала наш збірник з факсиміле й нотами (як продовження проєкту), тому теж виготовленням обкладинки займеться пан Андрій Кісь. Для платівки надрукуємо (у Львові, там де друкувався збірник) спеціальну книжечку у твердих обкладинках, а для самого диску на задній внутрішній частині обкладинки приклеїться спеціальний конверт. На початку книжечки будуть інформації про записаний на платівці репертуар, його зміст й час звучання кожного твору.

У книжечці опублікую історично-біографічний нарис про М. Вербицького з його портретом і автографом підпису та з іншими цікавими ілюстраціями. У тексті згадаю про рукописи Вербицького, про авторів текстів пісень тощо. Окремо знайдуться там ще тексти усіх пісень.

На кінці помістимо – підписані Вашим прізвищем – вичерпні інформації про Ваш хор з його світливою, прізвища людей та інституцій задіяних при записі музики, місце і дату запису тощо. Ці дані прошу виготовити у електронній версії (найкраще на сі-ді) і переслати мені через проф. Ясіновського.

Справу української акцизи залишаю Вам, думаю, що на цю частину дисків, яку заберемо до Перемишля вона не потрібна, а тільки для продажу в Україні.

Записка від 20 лютого 2010 р.:

телефон від Р. Стельмашука: 1. назва колективу: Вокальний ансамбль КАЛОФΩΝΙΑ. 2. тиражування, надрук на платівці + українська акциза = 6.20 гривень за штуку; $500 \times 6.20 = 3.100$ гривень – тобто – все робимо у Львові! 3. Запис буде зроблено до канікул 2010 р. (кінець травня?)

Записка від 3 квітня:

Р. Стельмашук був у Перемишлі, подзвонив до мене і сказав, що записали 8 творів, решту після свят. Як буде все записано, тоді перешле мені мейлом дані про виконавців і запис.

Записка від 31 травня:

дзвонив Стельмашук, до 7-го червня має переслати дані про хор і запис. Бути може, що кошти будуть більші, бо злотий здешевів!

Мейл від Романа:

Szanowny panie Wolodymyre, probuju wyslaty Wam materialy pro Kalophoniju i foto. Czy vse pidijszlo? INSZE: zapys - Studija Melos (Lwiw), zwukorezyser - Bohdan Stefura. Wysylajju inszi materialy z tsym lystom - mozlywo, widczytayutsia. Bazaju, RS

Перемишль, 9 червня 2010 р.:

Шановний Пане Романе! Вашого мейла отримав, дякую за інформації. Маю до Вас ще такі запитання: У Вашому тексті про Калофонію, – її назва написана латинкою, я подаю назву у кириличній формі. Назву Студії Мелос теж подаю кирилицею, чи так може бути? 1. Обі знімки не надаються до побільшення, прошу переслати одну, але на електронному носію, напр. на сідді, через проф. Ясіновського – її відбере мій перемиський приятель, який часто буває у Львові. 2. Дуже хотів би мати знімку Калофонії зроблену під час записування нашої платівки, і добре було б її підписати (час і місце). 3. Бракує ще прізвищ виконавців-співаків Калофонії!

Записка в комп'ютері:

Відповідь прийшла 10 червня – є список співаків, – знімку зробить.

Перемишль, 15 червня 2010 р.:

Шановний Пане Романе! Разом з цим листом, мій співробітник, пан Мацей Журавські вишле Вам мейлом проект надруку на платівці о. Вербицького. Гроші на тиражування диску – 1300 злотих є в проф. Ясіновського. Якщо це буде мало, я додам. Зміст книжечки вже готовий, ще чекаю на знімку Вашого ансамблю і на диск із повним записом репертуару, щоб у книжечці подати час тривання кожного окремого твору, та загальний. До речі, чи на диску вмістяться усі 23 пісні?

Перемишль, 6 липня 2010 р.:

Шановний Пане Романе! Дякую за фотографії, одну вибрав до книжечки. Задумуюся, як Ви передасте мені записаний диск?

Відповідь Романа надійшла мейлом у кінці липня:

Szanowny Panie Wolodymyre, w poniedelok zranku ja wyjizdu do Warszawy, zwidky my przyjedemo do Peremysza 6-ho sierpnia zranku (5 chlopciu, a szostyj – Petro Szwajkowskyj – przybude samostijno. Moze, meni wziaty dysky z sobaju i przywezty do Peremysza? Poky nema knuzeczky, dysk mozna prezentuwaty i rozpowsiudzuwaty w plastikowemu abo paperowemu konwertu. [...] Za tyrazuwannia dyskiw meni kosztu wystaczilo – ja domowywsia pro znyzku. Natomist, studija obijszlasia znacznie doroczce, niz planuwalosia – bulo bahato praci z «czyszczenniam» materialu. Nawit zi znyzkoju studija obijdetsia w majze 1500 zl. (W mene zalyszajutsia Waszi 800 zl., przyznaczeni za studijnu robotu popередnio, «na oko»). Z najserdeczniszymy pobazanniamy.

Перемишль, 1 вересня 2010 р.:

Шановний Пане Романе! Після надрукування книжечки до диску о. М. Вербицького, цілу публікацію розділимо на дві частини: першу в кількості 200 примірників заберемо до Перемишля, другу в кількості 300 прим. залишимо для Львова. З цього числа для проф. Ясіновського передаю 45 прим. для різних інституцій та осіб, що займаються творчістю о. Вербицького. Для членів Калофонії по одному примірнику (6 прим.) + один прим. для пана Богдана Стефури, їх передасть Вам пан Юрій Ясіновський.

Львів, 20 лютого 2011 р.:

Шановний пане Володимире, дякую Вам за листа. Стосовно платівок М. Вербицького можу повідомити Вам наступне. Платівки + книжечки я отримав щойно в грудні – відразу після того, як вони були надруковані. Згідно Ваших розпоряджень, [...] я роздав «авторські» примірники учасникам ансамблю, а також – подарував кілька примірників людям, які зроблять промоцію платівки (напр., п. Олесеві Процидиму, музикологові і звукорежисеру з Нью-Йорка, п. Олені Онуфрів, зав. муз. редакцією і ведучій музичних програм Львівського Радіо та ін.). Від грудня 2010 р. платівка М. Вербицького продається в бібліотеці Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка і в крамниці мережі «НАШ ФОРМАТ».

Після успішного завершення запису вокальних квартетів Михайла Вербицького, у мене виникла ідея записати ще його Літургію для чоловічого хору. На жаль, з браку потрібних фондів, цього проекту нам не вдалося реалізувати, то ж нехай наша кореспонденція буде бодай доказом таких старань.

Перемишль, 8 березня 2011 р.:

Шановний Пане Романе! На днях почну збирати гроші на реалізацію наступної платівки з музикою о. Михайла Вербицького – Літургія св. Йоана Златоустого для чоловічого хору. Маю надію, що до вересня-жовтня зберу суму потрібну на оплату для КАЛОФОНІЇ і за сам запис, тому теж і прошу Вас скласти відповідний кошторис (виконавці + студія запису). Платівка вийшла б у серії Фонографічний проект «Сян». Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі і мала б таку саму форму, як перша, тобто книжечка з диском. Платівку пляную тиражувати у Польщі, натомість у Львові друкувати книжечку. Від кількості зібраних грошей залежатиме кількість накладу диску, але думаю, що треба опублікувати мінімум 300 прим. Основою для запису мала б стати моя електронна публікація Літургії, що є на диску PDF долученим до річника «Перемиські Архиепархіяльні Відомості» за 2009 рік. Цей номер я передав о. диякону Грудовому. Деякі з опублікованих там піснеспівів є у двох версіях (напр. Іже Херувими, Яко да Царя), тому для запису можна вибрати ті, які більше Вам підходять. Сподіваюся, що Вас зацікавить моя пропозиція.

Відповідь Романа прийшла 21 березня 2011 р.:

Шановний пане Володимире, дякую Вам за лист і за гарну пропозицію. Справді, це важлива справа – нарешті записати Літургію о. Михайла Вербицького в тій версії, в якій вона була створена. А оскільки цього не було зроблено раніше, то будемо мати за честь зробити це, і зробити, за можливістю, якнайкраще. Крім докладного прочитання авторського тексту, спробуємо автентично відтворити ті потаємні «пружини», що рухають його музику – як це, сподіваємось, частково вдалося нам у виконанні його Чоловічих квартетів. А самі квартетові пісні зараз, з деякої відстані часу після їх запису, сприймаються так само цікаво і ще більше переконують, що автор писав їх не для свого часу – навряд чи він міг розраховувати на докладне виконання всіх тих музично-риторичних деталей, якими рясніють ці квартети. До запису Літургії нам буде потрібно мінімум 8 співаків – програма квартетів в шістьох нам далася досить складно. Враховуючи кількість 8-10 співаків, а також – підвищення цін на студійні послуги, я підрахував, що разом це винесе приблизно 5000 злотих. Сподіваємось на наступний гарний проект!

Перемишль, 21 березня 2011 р.:

Шановний Пане Романо! Дякую за ствердну відповідь! Дозвольте, що тим разом наші розрахунки реалізуватимемо в доларах США, бо як пригадуєте, була проблема з курсом злотого, і я мусив гвалтом знайти додаткові гроші. [...] Маю ще таке запитання: чи на диск з піснями о. Вербицького були якісь відгуки у пресі, може по радіо? Якщо з'явилися, то прошу їх мені переслати, включу їх до тексту книжечки планованої платівки о. Вербицького.

Відповідь Романа, 22 березня 2011 р.:

Шановний пане Володимире, дякую за відповідь і інформацію. Розрахунок цілком може бути і в дол. США. Минулого разу невідповідність до початкової суми вийшла не стільки через різницю в курсі, скільки через ріст цін на тиражування і через те, що студійної роботи виявилось більше, ніж планувалося. Ми не застраховані від цього і тепер – ніхто не передбачить, як нам

підє процес запису. А я завжди (мабуть, це моя помилка) намагаюся подати кошти «в обріз», не залишаючи якогось мінімального запасу. Не хочеться тягнути на цей проект зайві гроші – ці кошти Ви могли б використати на інші проекти – а Ви ж їх так багато робите! Я дуже сподіваюся, що коштів вистачить... Про нашу спільну платівку в грудні, до дня пам'яті Вербицького, була передача на Львівському радіо³. Поки що більше нічого...

Перемишль, 12 квітня 2011 р.:

Шановний Пане Романе! Мій ентузіазм до видання наступного диску з музикою о. М. Вербицького пригас після того, як отримав негативну відповідь від моїх спонсорів. Гроші, які вдалося мені зібрати, далекі від суми потрібної на оплату Вашого туду і студії, а де ще тиражування і книжечка! В тій ситуації я відмовляюся від свого заміру, а Вас перепрошую за виниклу ситуацію.

Перемишль, 1 квітня 2012 р.:

Шановний Пане Романе! Недавно видав я друком книжку «Зелене око і чорний кружок» (про українське радіомовлення у довоєнному Львові та про записи українських виконавців на платівках передвоєнних польських фірм)⁴. У книжці згадую про Вашого батька [Степана Стельмашука] і наше листування. Цю книжку передасть Вам проф. Ясіновський.

Перемишль, 25 червня 2012 р.:

Шановний Пане Романе! Переглядаючи сайт української книгарні в Едмонтоні (Канада), знайшов там платівку «Сначала днесь по-

³ 10 грудня 2017 р. написав до мене Олег Конкевич, мій львівський знайомий, мейла такого змісту:

Дорогий п. Володимире, учора про Вашу працю почула вся Львівщина! Увечері по першій програмі Львівського радіо п. Роман (прізвища не запам'ятав), менеджер і один із хористів «Каллофонії», у своєму інтерв'ю згадав про Вас і кілька разів славив. Передача була про Вашу книжечку про Вербицького (та що з диском), о 8-й вечора (найкращий час для ефіру, коли за родинним столом напередодні неділі часто збираються всі члени родин). Згадана передача, очевидно, повторення цієї із 2010 р.

⁴ Володимир Пилипович, Зелене Око і чорний кружок. Галицькі музичні miscellanea. Перемишль 2011.

утру рано». Чи ви маєте її ще у Львові, бо я охоче купив би два примірники. П. С. Чи відібрали мою книжку «Зелене око»?

Відповідь Романа, 1 липня 2012 р.:

Шановний пане Володимире, Вашу книжку «Зелене око» отримав і прочитав, дуже дякую! Щодо платівки «Спочатку десь поутру рано», то я Вам радо подарую кілька примірників. Не буду-ж я справді їх продавати Вам – не входимо в такі дріб'язкові порахунки, оскільки і Ви, і я знаємо, що таке – вкладати гроші (чужі чи навіть свої) для втілення ідеї. То, мабуть, часом заслуговуємо на подарунки. Я буду в Перемишлі 27-30 липня. Якщо буде можливість раніше – перекажу плити для Вас.

Перемишль, 4 серпня 2012 р.:

Шановний Пане Романе! Вибачте, що я не з'явився на концерті. Цього дня панувала неймовірна спека (35 град.), а на вечір заповідали сильну грозу (що й мало місце). У мене проблеми зі здоров'ям, тому у спеку не виходжу з хати, не маю теж машини, щоб вигідно переміщатися по місті (а живу на окраях міста). Не мав також можливості Вам подзвонити (бо на який номер?). Якщо це можливе, платівку прошу передати проф. Ясіновському, а він взамін передасть вам мої найновіші видання.

Перемишль, 20 листопада 2012 р.:

Шановний Пане Романе! Недавно знайомий привіз мені зі Львова Вашу платівку «Спочатку десь поутру рано», дуже сердечно Вам дякую! Це дуже оригінальний запис як за ідеєю, так і за доббором репертуару, якісно запис дуже добрий (як на моє вухо). Прошу мене повідомити, якщо вийдуть наступні Ваші платівки.

У відповідь – мейл від Романа:

Шановний пане Володимире, дуже дякую Вам за увагу до нашої скромної праці і за гарні слова про запис. Скоро починаємо працювати над двома наступними записами під спільним титулом «Невідома музика унійної церкви» – за нововіднайденими матеріалами творчості композиторів Віленської школи.

З задоволенням перекажу Вам готові диски – дай Боже довести це до кінця!

Недатований мейл з поч. 2013 року:

Шановний Пане Романе! Професор Ясіновський привіз від Вас платівки: 1) 8 примірників «Реквіяльна Літургія та інші твори Миколи Дилецького», з того один примірник для мене як презент від Вас, за що дуже сердечно Вам дякую! 7 примірників цієї платівки продам серед нашої громади по 30 зл. за диск, а гроші передам Вам до Львова. 2) привіз також 40 прим. з піснями Вербицького. Завтра з друкарні відбираю наклад «Літургії для чоловічого хору» о. М. Вербицького⁵, то ж незабаром сподіваюся презенту від мене.

На кінець дозволю собі ще на кілька цитат з моїх листів до проф. Юрія Ясіновського, в яких відбитий мій ентузіазм для фонографічного проекту запису творів о. Михайла Вербицького і участі в ньому Романа Стельмашука. Тих планів, на жаль, не вдалося реалізувати.

Перемишль, 11 лютого 2010 р.:

[...] Завдяки файним людям з'явилася можливість почати реалізувати мою стару мрію: фонографічний проект «Сян», в якому ще давно тому запланував опублікувати кілька(надцять?) записів з музикою «надсянських» композиторів. [...] З творчості о. М. Вербицького, крім квартетів, хотів би записати Літургію для чоловічого хору та солоспіви з супроводом гітари (із рукопису «Гітар № 16»), – тобто ще дві платівки. З репертуару Івана Лаврівського записав би диск із вокальними квартетами та солоспівами з супроводом фортепіано. Крім того мріється мені диск із фортепіанними творами С. Людкевича: Елегія та баркарола для перемиських інституток. На кінці цієї платівки записав би ще окремо пісню «Там де Чорногора» – твір, що ним інспірувався С. Людкевич.

⁵ Мова йде про книгу: о. Михайло Вербицький, Літургія для чоловічого хору. Зібрали, до друку підготували і передмову написали Володимир Пилипович і Юрій Ясіновський. Видавнича серія: Пам'ятки сакральної музики Перемиської єпархії. Том II. Регентський інститут Перемисько-Варшавської Архiepархії у Перемишлі. Перемишль 2015.

Це могло б бути цікаве для слухачів. Інша файна справа – це, наприклад, диск із пісенним репертуаром Копка із супроводом цитри! Але вперше треба зробити те, що вже почалося.

Перемишль, 26 лютого 2010 р.:

[...] «Калофонія» має запрошення до Перемишля на серпень виступити на фестивалі «Салезіянське літо». Стельмашук казав, що презентують пісні Вербицького і піснеспіви з Літургії! Через день подзвонив до мене Томаш Слюсарчик – директор цього фестивалю, з пропозицією презентації збірника з піснями Вербицького і з концертом «Калофонії» в якійсь перемиській кав'ярні. Ідея цікава, у цій справі маємо відбутися окрему розмову десь у середині березня. Добре було б, якби до початку серпня вдалося видати платівку з піснями Вербицького, тоді можна б презентувати все разом: пісні, збірник і платівку. Тому і приспів робота над книжечкою, хоч ще не знаю, хто її профінансує. Але якби там не було, я зроблю все, щоб платівка була готова на цей фестиваль. [...] Дуже хотів би, щоб Ти приїхав (разом з хором Стельмашука) на цю презентацію і концерт, бо ж треба буде комусь сказати якісь мудрі слова про цілий проект, про Вербицького і його музичну творчість! Я до того не надаюся, а без Тебе не було б цілого проекту. Отже прошу Тебе заплануй собі приїзд до Перемишля на серпень цього року (про точну дату повідомлю). Роман Стельмашук в розмові висловив бажання підготувати цілу Літургію для чоловічих голосів М. Вербицького, бути може, що це й буде наступна платівка з нашого фонографічного проекту.

Перемишль, 5 березня 2010 р.:

[...] Тішуся, що так гарно ідуть справи з піснями Вербицького, коли кілька років тому збирав матеріяли до збірника, навіть не сподівався, що діло зайде аж так далеко! Дякую теж за маленьку, але симпатичну рекламку концерту в кав'ярні «Штука»⁶, – покажу

⁶ Зміст її такий: В четвер 4 березня б. р. в кав'ярні «Штука» (вул. Котлярська 8) в тісному колі львівських професійних музик відбудеться вшанування 195-ої річниці уродин Михайла Вербицького (1815-1870) і презентація нотного видання «о. Михайло Вербицький. Пісні для чоловічих кuartетів», опублікованого п. Володимиром Пилиповичем з Перемишля. Слово про композитора виголосить проф. д-р Юрій Ясіновський, пісні о. Михайла Вербицького заспіває вокальна формація «Kalophonía». Початок о 18.00.

її панові Чорному, нашому спонсорові майбутньої платівки, хай знає, що люди працюють над репертуаром, і що гроші не будуть змарновані.

Перемишль, 20 квітня 2010 р.:

[...] Передаю Тобі мій текст до платівки з піснями Вербицького, може він потребує не тільки мовної коректи, але й музикознавчої, тож прошу займися ним і виправлений текст привези у травні. [...] У Великому тижні був у Перемишлі Роман Стельмашук, подзвонив до мене й розповів про хід роботи над записом диску. До свят встигли записати 8 пісень, решту мали записувати вже після свят.

Перемишль, 13 серпня 2010 р.:

[...]. Т. Слюсарчик жалів, що Ти не приїхав. Передаю Тобі «Газету фестивальнову», – текст пані Кияновської надто «публіцистичний». Її слова повторив перемиський критик Адам Ерд у рецензії на концерт «Калофонії» у перемиській газеті «Życie Przemyskie» (теж передаю). Роман Стельмашук привіз примірник відтиражованої платівки Вербицького, – надрук на диску не дуже якісний, але це наслідок ощадного підходу до справи. Я все ж таки задоволений – як із запису, так й з диску. Андрій [Ясіновський, допомагав мені у справах з львівською друкарнею – В. П.] вже отримав текст книжечки, маю надію, що до кінця вересня друкування буде завершено. Мав коротку розмову з о. Грудовим, який признав, що у записі не все вийшло так, як би хотілося, бо не мали часу розспіватися в цьому репертуарі, але як сам признав – музика складна і дуже цікава. [...] Я запропонував Грудовому, щоб «Калофонія» взялася підготувати Літургію для чоловічого хору о. Вербицького. А щоб вони мали готовий нотний матеріал, передаю Грудовому примірник «ПАВ»/2009 з диском, де є Літургія для чоловічого хору. Хай би прочитав теж мою статтю про цю Літургію, може в чомусь буде їм придатна, бо треба буде вибрати між різними версіями піснеспівів з тим самим текстом. Маю таку надію, що коли диск з квартетами Вербицького дійде до зацікавлених осіб, може схочуть профінансувати наступний з Літургією.

Бібліографія передруків

Іван Марків (псевдонім Іван Гребінчишин), бібліографічні та критичні матеріали. Український літературний провулок. Том 14. Люблин 2014. С. 253-272.

Василь Гірний у критиці і фейлетоністиці 40-70-х років, та його дві післявоєнні еміграційні публікації. Український літературний провулок. Том 15. Люблин 2015. С. 230-248.

Нові біографічні дані про Євгена Гринишина, перемиського прозаїка 30-х років (до 100-ліття від дня народження). Український літературний провулок. Том 15. Люблин 2015. С. 221-229.

Творчість перемиського прозаїка і журналіста Степана Федачинського (1913-1937), в оцінці Євгена Грицака. Український літературний провулок. Том 16. Люблин 2016. С. 217-222.

Листи Дмитра Чижевського та Івана Панькевича до Ярослава Грицьковяна з 1957 року. Український літературний провулок. Том 17. Люблін 2017. С. 129-138.

Про альманах «Гомін» – до 55-ліття його видання. Український літературний провулок. Том 19. Люблін 2019. С. 189-197.

«Антологія української поезії у Польщі» – нереалізований проєкт Романа Галана і Тадея Карабовича. Український літературний провулок. Том 19. Люблін 2019. С. 177-188.

Варшавський фензін «Відрижка», журнальний проєкт українського андеграунду 80-90-х років. Український літературний провулок. Том 17. Люблін 2017. С. 189-200.

Про естрадну групу «Трембіта» та «аудіозаписні сліди» її діяльності. Текст друкується вперше.

Вступ до каталогу аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015). // Каталог аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015). Уклав і до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль: «DOMI», 2019. С. 11-16.

Як і коли виходили у Польщі довгограючі платівки хору «Журавлі». Український літературний провулок. Том 19. Люблін 2019. С. 143-150.

Дискографічні miscellanea. Текст складений із передмов до публікацій: Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка. «Українська музика». Науковий часопис. Щоквартальник. Ч. 1-2 (15-16). 2015. С. 248-260; Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка (2). «Українська музика». Науковий часопис. Щоквартальник. Ч. 3 (17). 2015. С. 151-169. [спільно з Андрієм Василюком]; Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка (3). «Українська музика». Науковий часопис. Щоквартальник. Ч. 1 (19). 2016. С. 143-152. [спільно з Андрієм Василюком]; Дві невідомі платівки Українського студентського хору семінарії в Кулемборгу під диригуванням Мирослава Антоновича. «Українська музика». Науковий часопис. Щоквартальник. Ч. 2 (24). 2017. С. 22-24.

«Перемиська» платівка з музикою о. Михайла Вербицького. Рец. на платівку: Михайло Вербицький, Вокальна лірика та гітарні твори. Myszajło Werbycki, Liryka wokalna i utwory gitarowe. Виходячі: Ольга Попович – сопрано, Лешек Сушицькі – гітара. Записки наукового товариства імені Шевченка. Том CCLVIII. Праці Музикознавчої комісії. Львів 2009. С. 549-552.

Перемиська Літургія у записі Камерного хору «Київ». «Перемиські Архiepapxіaльні Відомості» 2011, ч. 11. С. 316-320. Текст підписаний псевдонімом Микола Оленич.

Мої контакти з Романом Стельмашуком у світлі збереженої кореспонденції. Текст друкується вперше.

Показчик імен і цитованих праць

- А. В. (див. Середницький, Антін)
Авдієвський, Анатолій 180, 182, 183
Ой, там за Дунаєм 174, 180, 183
По садочку ходжу 182
Автори невідомі
 Бандура на кружках 215
 «Журавлям» можуть заздрити 178
 Інтерв'ю з канадолями 155
 Інтерв'ю з Дерибасом 155
 Наше рішуче ні, ілюстрація 159, 160
Політ курки; Героїчний блюз, ілюстрація 159
Спецназі, ілюстрація 159
 III. Концерт української естрадної пісні «Лети, моя пісне, лети...» 170
ак-б. (див. Коженьовська-Бігун, Анна)
Андієвська, Емма 218
Андрухович, Роман 98, 99
 Професор Кость... 99
Андрухович, Юрій 116
Антологія альтернативної української поезії зміни епох: друга половина 80-х початок 90-х років 144, 156
Антологія візантійсько-слов'янської сакральної монодії 229
Антологія української поезії в Польщі. На порозі відсутності 7, 110, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 125
Антонович, Мирослав 8, 210, 211, 212, 214
 Автобіографія 212
 Musica Sacra 212
А. С. (див. Середницький, Антін)
Бабицький, Іван 193
Баган, Мар'ян 195
Базарник, Зенон 170
Баєр, Генрик 193
Байський, П. (псевдонім Ореста Сомова) 82
Бакаляр, Ярослав 194, 195
Балей, Степан 70
Балій, Михайло 124
Балтарович, Володимир 208
 Сонце низенько (танго) 208
 Чарівниченька (танго) 208
Балуцька, Надія 228, 229
 Літургія Йоана Златоустого з Перемишльського ірмолая середини XVII ст. 229
 Літургія св. Йоана Златоустого з Перемишльського ірмологіона 50-60-х років XVII століття 229
Бандрівський, Євген 20
«Бандура», журнал 209
Баницький, Кирило 163, 164, 166

- «Баніта Байда», музичний гурт 155
- Барах, Ігор 170
Коханий 170
- Барвінський, Василь 8, 202, 203, 204, 205, 206
Соната 202, 206
Українська сюїта 202, 206
Dumka 205
Humoreske 205
Leiermannslied 205
Marsch 205
Präludien 1, 2, 3, 4 204
Ukrainischen Tanz 205
Wiegenlied 205
- Барток, Бела 234
Руська коломийка 234
Руська пісня 234
- Беднарчук, Євген 104, 105
- Белый, Андрей 81
Мастерство Гоголя. Исследование 81
- Бем, А. 75, 80, 84
Gogol in Karlsbad 75, 80, 84
- Березовський, Максим 227
- Беркут, В. 167, 170
Читаючи твої листи 167, 170
- «Бескид», газета 67
- Бискош, Мирослав 163, 164
- Бискош, Степан 163, 164
- Бідичак 23
- Білаш, Олександр 169
Ясени 169
- Біленький, Теодор 22
- Білий, Степан 195
- Білоус, Аделя 92, 105, 108
- Білянський, Степан 193, 195
- Бісті, Дмитро 120
- «Бітлз», музичний гурт 217, 218, 219
- Блажейовський, Дмитро о. 14, 16
Historical Šematism of the Eparchy of Peremyśl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna (1828-1939) 14
- Бліщ, Михайло 193, 195
- Блюй, А. 60
- Боберська, Ірина 117, 120
- Боберський, Богдан 97, 193, 195
- Богачевська, Марта 174
- Богачук, Б. 170
Троянди на пероні 170
- Богдашевський, Ян 167
- Божик, Володимир 8, 184, 207, 208, 209, 210
Святі сиділи 184
- Божик, Моніка 210
- Боївко, Дарій 195
- Бойчук, Богдан 145
- Бойчук, Григор (див. Грицковян, Ярослав)
- Борисюк, К. 180
- Думи мої 180
- Бортнянський, Дмитро 180, 181, 206
Буди ім'я Господнє 181
Достойно єсть 181
Концерт № 3 181
Херувимська № 7 180, 190
Чертог Твой 181
- Боярський, Юрій 232
- «Брати Гадюкіни», музичний гурт 146, 156, 158
- Братунь, Ростислав 170
Білі троянди 170
- Брилін, Едуард 183

Йшли з походу козаки 183
 Бриль, Наталія 171
 Іванку, Іванку 171
 Ой у саду ружа посаджена 171
 Броневський, Владислав 108
 Бубневіч, Ришард 193
 Бури, Станіслав-Едвард 97
 Буряк, М. 106
 Бучило, Леонід 97, 194
 Валуєв 25
 Вандаловський, Михайло 227
 Ван дер Клей, Якоб 213
 Вапняк № 0 (див. А. Івахів або Н. Ґула)
 Василик, Андрій 8, 198, 214
 Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка 8, 214
 Василій о. 230
 Вахнянин, Анатоль 223, 225
 Вечер в пам'ять Тараса 225
 Спомини з життя (Посмертне видане) 223
 Ведель, Артем 181, 227
 Покаяння 181
 Верба, Андрій (див. Жигун, Юрій)
 Верба, Антін (див. Середницький, Антін)
 Вербицький, Михайло о. 8, 180, 182, 183, 184, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246
 Ангел вопіє 220
 Величай душе моя – Задостойник Служби Рождества Христового 183

Думка 221, 222
 Іже Херувими 174, 240
 Ізбавленіє послав Господь 184
 Карнавал Венецький – варіації 221, 223
 Лідертафель – пісні для чоловічих квартетів (Млини, 1863-1869 рр.) 235
 Літургія 220, 232
 Літургія для чоловічого хору 240, 241, 244, 245, 246
 Милий 221, 225
 Оддайте ми покой душі 221
 О твореніях музикальних, церковних і мирських на нашій Руси 224
 Отче наш 180, 220
 Пазя до Івана 221, 225
 Пазя тужаща 221, 225
 Пісні для чоловічих квартетів 236, 241
 Повелініє 221
 Погулянка 221, 222, 223
 Полька 221, 223
 Послухай 221, 223
 Поученє хітари 224, 225
 Щасливий супруг 221, 222
 Ще не вмерла Україна 177, 182, 220
 Яко да Царя 240
 Guitarre № 16 224, 244
 Вербовий, Мирослав 110, 115, 192
 Пам'яті Друга Редактора (01.06.1947- 09.02.2012) 110, 192
 Верьовка, Григорій 180, 181
 Ой, ходив чумака 180, 181
 Весна, весна, наша весна, пісня 200

- Вечір, вечір із вечера, пісня 170
 В зеленім гаю, пісня 57
 «Визвольний Шлях», журнал 197
 Винницький, Антоній єпископ 228, 229, 230, 232
 Витвицький, Василь 175, 208
 Музикознавчі праці. Публіцистика 208
 Музичними шляхами. Спогади 208
 Співати чи ні? 176
 Вишня, Остап 53
 «Відрижка», часопис 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154
 «Візантійський хор» 212
 ВІП. 147
 Вірх, Ваньо 106
 Вітошинський, Іван 225
 Козак і охотник 225
 Милий 225
 Пазя до Івана 225
 Пазя тужаща 225
 «Вітчизна», журнал 28, 35
 Владичин, Антін 18
 В-м 217
 Мистецтво мого століття 217
 Войцеховський, Кшиштоф 177
 «Волення Відоплясова (ВВ)», музичний гурт 149, 156
 Волянський, Григорій 63
 Воробкевич, Ізидор 180, 181, 183
 Над Прутом у лузі 174, 180
 Огні горять 181, 183
 Утоптала стежечку 183
 Хто не любить спів, жону 183
 Вуйчик, Антін 191, 194, 195
 Вуйчик, Ярослав 177, 178, 183
 (вук.) (див. Кархут, Василь)
 Гаврилець, Ганна 184
 Радуйся 184
 Свят-вечор 184
 Гаврилук, Юрій 112, 115, 121, 125, 127
 В галактичному городі... 127
 Вино червоне... 127
 В осінньому небі... 127
 Входжу до церкви старої... 127
 Грудень (за старим стилем) 127
 Дотик руки... 127
 Зорі вимостили собі.. 127
 Колодязь в лісі... 127
 Мельницька церква 127
 Мово наша... 127
 Моя простягнута рука... 127
 На степах фантазії... 127
 На схилі епохи 127
 Перебори 127
 Піщана дорога від села... 127
 Похорон митця (уявний) 127
 Свою смерть зустрінемо лише раз... 127
 Спалені наші негербові... 127
 Сумних могил... 127
 Хотів я до тебе піти... 127
 Час вмирає... 127
 Чекання 127
 Щоденність... 127
 Гаєвська, Зофія 186
 Галан, Роман 94, 95, 97, 98, 110, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 185, 186, 191, 192
 Літературне ХХХ-ліття 95, 111
 Міцніють крила 185, 186

- На «Журавлиному» обрії 191, 192
 «Продовження» 113
 Галета, Олена 123
 Від антології до онтології: антологія як спосіб презентації української літератури кінця ХІХ – початку ХХІ століття. Монографія 123
 Галицький, Дмитро 103
 Дівочі розмови 103
 Материнське серце 103
 Марійчина провина 103
 Гамкало, І. 209
 Гамсун, Кнут 52
 Благословенна земля 52
 Гарасимович, Єжи 107, 108
 Гедін, Свен 58
 Генцель проф. 78
 Геринович, Іван 21
 Гіппіус, В. 80, 81, 82
 Гоголь 80
 Гоголь. Материали и исследования 81
 Гірний, Василь 7, 13, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 50, 51, 55, 56, 57, 90, 97, 104
 Земля кличе... 38
 Літературні пародії. Шаржі. Епіграми. Гуморески 38, 39, 47
 Михайло Острроверха. Жмуток споминів на могилу мого молодшого друга 40, 57
 Молодий, многонадійний... (Балачка про «Перелетних птахів» Івана Керницького і ще дещо) 39, 40, 50, 56
 Моя ескапада у Францію 37, 40
 Не знає, на котру стати 40
 Розгублені сили 36, 38, 39, 41
 «Розгублені сили» та інші твори 36, 39, 41, 47, 56, 57, 90
 Сінокоси... (ліричне інтермеццо...) 48
 Що діялося в селі Молодівці 37, 44, 45
 Гладкий, Гордій 182, 183
 Заповіт 182, 183
 Глукко, Роман 175
 Гмітрук, Вітольд 186
 Гнатишин, Андрій 182, 184
 Коломийка (Ой музику дуже люблю) 182
 Новорічні віншування 184
 Гнатюк, Ігор 195
 Гнатюк, Оля 116
 Гнатюк, Петро 193, 195
 Гобдич, Микола 227, 229, 231, 232
 Гогенталь-Пулюй фон, Альфреда 204
 Гоголь, Микола 51, 52, 56, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83
 Лист до Богдана Залеського 77, 78, 83
 Мертві душі 80
 Письма 1836-1841 83
 Полное собрание сочинений в 14 томах 80, 83
 Die toten Seelen 80
 Гойденко, Вася 147, 156
 Вбивство християнина 156
 Комуністи 156
 Файна дівчино 156
 Голубець, Микола 51
 Гомін, антологія 7, 13, 15, 28, 34, 35, 89, 90, 93, 95, 98, 99, 104, 107, 108, 114

- «Гомін», газета 118
 «Гомін України», газета 40, 57
 Горбач, Олекса 74, 75
 Гординська-Каранович, Дарія 206
 Городенко, Любов 119
 Горпинюк, Хлорофор 187
 Журавлина платівка 187
 Горчинський, Анатолій 170
 Троянди на пероні 170
 Готорн, Гоуп 200
 Гоффманн, Е.Т.А. 82
 Гошовський, Адріан 164
 Гошуляк, Йосип 211, 212, 213, 214
 Гуляли 211, 213
 Граб, Уляна 168, 211
 Мирослав Антонович: інтелектуальна біографія. Еміграційне музикознавство в українському культуротворенні повоєних десятиліть 168
 Грабан, Володислав 115, 122, 123, 124, 125, 129
 Вбива в собі быка... 129
 Верш для Наталки 129
 Восени... 130
 До теплого літа 130
 Картини далекої дороги 130
 Лемко 129
 Лемковина 130
 Липець 129
 Материнство 129
 Молитва щоденна 129
 На горах... 130
 Памяташ? 129
 Печера Іова 130
 Почаїв 130
 Сіри лахманы двигаш... 130
 Грабович, Григорій 145
 Голоси української еміграційної поезії. До історії української літератури. Дослідження, есе, полеміка 145
 Граничка, Л. (див. Луців, Лука)
 Гребінчишин, Іван (див. Марків, Іван)
 Греков, Петро 227, 229
 Григорук, С. 188
 Гринишин, Віра (дівоче Волянська) 63
 Гринишин, Євген 7, 59, 60, 61, 62, 63, 64
 Аквареля 61
 Весна і Гори 61
 В Карпатах 61
 Гори 60
 Кривавий Збруч 60, 61
 Рефлексія 62, 64
 Сонце 60
 Фіялки 62
 Цвинтарище 61
 Червоний сміх 60, 61
 Гринишин, Ілля о. 59
 Грицай, Іван 18, 25
 Грицай, Катерина 18
 Грицак, Євген 60, 61, 67, 68, 69, 70, 71
 Вибрані українознавчі праці 68
 Вік українських письменників 70
 Посмертна згадка 68
 Професор І. Огієнко, як популяризатор мовознавства 69
 Федачинський Степан (1913-1937) 69, 70
 Грицковян, Богдан 195

- Грицьковян, Ярослав 7, 36, 39, 41, 47, 55, 57, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 83, 89, 90, 95, 103, 104
- Без вини винувати. Мое життя а український студентський рух у Польщі 1955-1965 74
- Вакації і фейлетон 90
- Василь Гірний (Літературно-критичний нарис) 39, 55, 57
- Віч-на-віч з СБ і МВД 76
- Гоголь и народная фантастика 77
- Діти 90, 103
- Есбеція: тиради, персфазії, обвинувачення 76
- Идейное и художественное значение фантастики в творчестве Н. В. Гоголя 78
- Ідейні і художні мотиви фантастики в творчості Миколи Гоголя 74
- Листування Ярослава Грицьковяна 74, 78, 89
- Микола Гоголь в 150 роковини народження 78
- Микола Гоголь і Україна (До 120-річчя з дня смерті) 78
- Професор Олекса Горбач 74
- Співець краси України 77
- Спізнився 90
- Тссс!... Прошу тихше!... (Посвяткові спогади) 90
- Черт в изображении Н. В. Гоголя 77
- Грудовий, Тарас дякон 240, 246
- Грязной, Гр. 147, 155
- Андерґраунд. Суто київський варіант 155
- Гудемчук, Яків 77, 91, 92, 93, 97, 105, 107, 108, 113, 115, 122, 123, 124, 132
- Балада про маки і васильки 133
- Балтійська рапсодія 105
- Великий Жовтень 105
- Вертання до джерела 133
- В країні озер 105
- Вона прийшла опівночі до мене... 133
- Дніпро-Славутич 133
- До земляка на Україні 105
- Древній Ольштин 105
- Земні соки 133
- Зірка 132
- З Криниці 105
- Князь Володимир 133
- Лемківська мадонна 133
- Материнська мова 133
- Мені і досі 133
- Ми не останні мозікани 133
- Мої послання до Всевишнього 133
- Молитва 132
- Моя святина 133
- Народе мій! 132
- Ода українському народові 133
- Усі ми зроду-звіку непосиди... 133
- Червона калина 133
- Якщо ти будеш в Києві колись... 133
- Гудко, Володимир 195
- Гук, Богдан 116, 147, 153, 156
- Лякайтесь відчинених вікон!!! 156
- Гуляйнога (див. Лапкін, Віктор)
- Гуменюк-Луців, Любов Марія 59
- Гундорова, Тамара 144

- Гротески київського андеґраунду 144
- Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн 144
- Гуцулка Ксеня, пісня 54
- Гутник, Андрій 196
- ґабор, Василь 38, 144
- «Дванадцятка». Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ століття. Антологія урбаністичної прози 38
- Книга Лева. Львів як текст. Львівський прозовий андеґраунд 70-80-х рр. ХХ ст. 144
- Гарліцький, Станіслав 26, 27
- ґенек (див. Наконечний, Володимир)
- ґете, Й. В. 123, 133
- Вільшаний король 133
- ґец, Лев 92
- ґзимс (див. Керницький, Іван)
- ґібон, Тарас (див. Наконечний, Володимир)
- ґрабовський, Тадеуш Станіслав 78
- Rosya jako „opiekunka” Słowian (Dwa odczyty, wypowiedziane w Piotrkowie dn. 16 i 17 maja 1916 r. 78
- ґрехута, Марек 170
- ґречанінов, Олександр 183
- Воскликніте Господеві вся земля 183
- ґрілл, Міхаель 8, 202, 203, 204, 205, 206
- Präludien und Miniaturen für Klavier von Wassyl Barwinskyj am Klavier Michael Grill, платівка 204
- ґрохов'як, Станіслав 108
- ґула, Нестор 147, 155
- Нотатки вапняка № «0» 155
- Давиденко, Андрій 208
- Дадьо, Іван 194, 196
- Да ісправитися молитва моя, напів вірменський 183
- Двірний, Олександр 227
- Двуліт, Андрій 195
- «999», музичний гурт 155
- Дезет, М. (див. Дзвінка, Михайло)
- Демко, Йосип 194
- Демченко, Г. 170
- Озовись, не мовчи 170
- Демчук, Степан 92, 97, 102, 103, 108, 169
- Історія однієї любові 103
- Ольштинська радіостанція про наш фестиваль 169
- Прости... 103
- Таємнича мовчанка 103
- Хлопці в кожухах 102
- Денисенко, Володимир 166, 171
- Дивлюсь я на небо 171
- Думи мої 171
- Дерибас (див. Іздрик, Юрій)
- Дехтяревський, Степан 183
- Тропар Різдва Христового 183
- Джуринка, Кость (див. Кузик, Кость)
- Дзвінка, Михайло 163, 164, 166, 167, 168
- Наша пісня, наша дума... 167
- Творча і потрібна праця 167

- Три питання для «Трембіти» 166
 «Червона троянда» для учасників з'їзду 164, 168
 «Дзвіночок», місячник 51, 52
 «Дзвони», журнал 13, 14, 27, 33, 34, 60, 197
 Дзядик, Ваньо 106
 Дилецький, Микола 183, 227, 231, 232, 244
 Граматика музикальна 231
 Єдинородний сине 183
 Літургія 232, 244
 О диспозиції 231
 О ірмолої відомість 231
 Дичко, Леся 227
 Діброва, Володимир 144
 «Діло», газета 24, 215
 Дмитрик, Омелян 194
 «Дніпро», журнал 94
 Добрянський, Ігор 41
 Домбровська, Марія 18
 Домінчен, Климентій 170
 Озовись, не мовчи 170
 Доній, Таня 145
 Донцов, Дмитро 61
 Дорана, Лія (справжнє прізвище Ясперіна де Йонг) 213
 Драч, Іван 112
 Дрозд, Б. М 182, 183
 Бог Предвічний 182
 Різдество Христове 183
 Дрозд, Роман Ілля 183, 184
 Возсіявий над сонце 184
 Отче наш 183
 Дроздовська, Олеся 67
 Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939 pp.)
 Історико-бібліографічне дослідження 67
 Дудра, Яків 106
 Чудо в бочці 106
 Думін, Іван 17
 Дутчак, В. 209
 Дуць-Файфер, Олена 112, 113, 115, 121, 122, 127, 134
 Автобіографія 128
 беру дармо туні слова... 127
 бідны людє... 127
 Вісш... 128
 Ворожба 127
 впіперек... 127
 Грядущым 128
 Єдно зеренце... 128
 Зас я... 127
 За том гором... 128
 Зачаруваны 128
 Літературна творчість українців у Польщі після Другої світової війни 122, 134
 Мій світ... 127
 Місто 128
 Нароком 127
 Ниґде... 128
 одповід... 128
 роздвоений... 127
 Сонце... 128
 Сотворитель 128
 Тото... 128
 Фанатик 127
 Хыжа 128
 Pomiedzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskie, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce 113
 Еґгебрехт, Ганс 222

Co to jest muzyka? 222
 Енциклопедія Сучасної України 216
 Ерд, Адам 246
 Є.в.Геній (див. Наконечний, Володимир)
 Єктенія сузуба, напів Києво-Печерської лаври 183
 Єшкілев, Володимир 148, 149
 Андеґраунд 148
 Жабінська, Женя 115, 121, 122, 124, 125
 Будтя з тобою... 125
 Дорогами калікими... 125
 Душа розколота... 125
 Жду тебе... 126
 Заплющу очі... 126
 Збудив мене... 126
 Знаю... 126
 Кохання 126
 Кохання просто є... 126
 Любов... 126
 Мово простого народу... 125
 Мовчи... 126
 Мовчи не рвися... 126
 Молитва 126
 Моя рука в твоїй... 126
 Наперекір реальності... 125
 Не одних... 126
 Ні одних... 126
 Підляшшя... 125
 Сумна сама... 125
 Так мило, добре... 126
 Чом так темно... 126
 Чому в людей шукаєш тільки... 126
 Чому покинула нас Батьківщина... 126
 Я жду тебе... 126

Як тебе назвати... 125
 Жабський, Олександр 95, 105, 108
 Жебрак, Микола 106
 Обудися, любий брате 106
 Жигун, Юрій 147, 157
 Конфліктофобія 157
 Життя у світлі освіти. *Studia in honorem*. Науковий збірник на пошану Ярослава Грицьковича 41
 Жолдак, Богдан 144, 145
 Жук, Ірина 205
 Жуковський, Васілій 80
 Жукотинський, Леонід 106
 Слово о полку Ізгоревім 106
 «Журавлі», хор 7, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 195
 Воскликніте Господеві, вся земля, компакт-диск 177, 179
 Журавлі на Україні, відеокасети 177, 179
 Журавлі. Український чоловічий хор, аудіокасети 176, 179
 Журавлі. Українські колядки. *Kolędy ukraińskie. Ukrainian Carols*, аудіокасети 176, 179
 Журавлі. Українські колядки. *Kolędy ukraińskie. Ukrainian Carols*, компакт-диск 176, 179
 Журавлі. *Ukraiński chór męski Żurawli. Pieśni ukraińskie*, аудіокасети 176, 179
 Журавлі. *Żurawli ukraiński chór męski*, платівка 176, 179, 185, 195

- І слово тілом стало, компакт-диск 177, 179
- Ностальгія, компакт-диск 177, 179
- Український чоловічий хор «Журавлі». Ukrainian Male Chorus „Zhuravli”, платівка 172, 178
- «Ще не вмерла Україна». Журавлі на Україні вдруге, відео-касета 177, 179
- Chór męski „Żurawie”. Чоловічий хор „Журавлі”, платівка 172, 178, 185, 193
- The Ukrainian Chorus Zhuravli, аудіокасета 175, 179
- The Ukrainian Chorus Zhuravli, платівка 175, 179
- Журавський, Мацей 8, 238
- Заброварний, Степан 97
- Забуранний, Нестор 207
- Загайкевич, Богдан 62
- Задума, Андрій 104, 108
- Перші дні 104
- Зайцев, Богдан (псевдонім Kontsert Meister) 8, 214, 216, 217
- A. L'bo takes an unpopular position , 216
- Ukrainian Popular Music in Canada 217
- Vesna Festival in Retrospect... 217
- Залевський. М. 221
- Залеський, Богдан 77, 78, 83
- Залеський, Осип 202
- Консервована музика 202
- Залітач, Ярослав 113, 168, 169, 191
- II фестиваль був кращий 169
- Ми тебе не забудемо ніколи 191
- Тупик чи застій? 113
- Залозецький, Онуфрій 230
- Запорожець, Максим (див. Демчук, Степан)
- Захарів, О. 209
- Ювілей мистця 209
- Захарченко, Віктор 183
- Ой сів Пугач 183
- Збірний хор УСКТ 171
- Збіровська, Ірина 163, 164
- Звідомлення виділу «Кружка Родичів» при державній гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі за шкільний рік 1935-36 з альманахом п.н. «З юних днів, днів весни» з нагоди 40-ліття першої матури 60
- Зелінський, Віктор генерал 66
- Синьожупанники 66
- Земкевіч, Гражина 186
- Зимомря, Микола 41
- Зінич, І. 93
- Зінківський, В. 81, 82
- Die ästhetische Utopie Gogols 82
- Gogol als Denker 82
- Златокудр, Іван (псевдонім Івана Врецьони) 105, 110, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 131
- весни віршів любовних... 131
- весніє!... 131
- (вечірня)... 131
- вірші недописані... 131
- вітряк... 131
- деревом – шумим... 131
- жар сонцевий... 131
- Загомонили ранні квіти... 131

- знов вечір сонцем порошить... 131
 знов вечір цвітом порошить... 131
 (із різдвяних спогадів)... 132
 Ключами пізніх лелек... 131
 листопад... 131
 лісосхили імлісті... 131
 літо минуло... 131
 (мить)... 131
 над зими... 131
 над крутосхилами пісків... 131
 (осеневе)... 131
 Осеневі акварелі 131
 осінь малює печаль... 131
 потяглись дорогами курними... 132
 прилякнуло сонце... 131
 пролила осінь печаль... 131
 Самітній човен... 131
 сльоза грозова... 131
 сльозою прощального крику... 132
 у пору зір падучих... 131
 (Чудо) 131
 ще небо... 131
 яблука круглі... 131
 Як же ж битись джерелу крас-
 ного слова нашого? 117
 Як побороти видавничу інтер-
 тність? 113
 Золотар 172, 186
 Два тижні на високих тонах
 172, 186
 Золя, Еміль 32
 «Зустрічі», журнал 146, 147, 148,
 153
 Зьобро, Мар'ян 167, 170
 Вечір, вечір із вечера 170
 Я сей хлопець справедливий 170
 Іваничук, Роман 75
 Івахів, Адріан 147, 155
 Нотатки вапняка № «0» 155
 Івахів, Іван 47, 48
 Оборіг 47
 Івашкевич, Ярослав 98
 Ігнатюк, Іван 115, 124
 І. З. 15
 Вечір у Вроцлаві 15
 Іздрік, Юрій 147, 148, 158, 159
 Гостина 158
 Історія кохання 158, 159
 Муза про творчість 158, 159
 Післявеликодня відрижка
 (цикл) 158
 Піст 158
 Смерть мистецтва 158
 «Тепер хоч помирай зі встиду»
 158
 Юродивий (з абетки) 158
 Ікер (див. Керницький, Іван)
 Іконник, Віктор 234
 Микола Колесса Вибране час-
 тина II, компакт-диск 234
 Ільницький, Микола 234
 Критики і критерії. Літера-
 турно-критична думка в За-
 хідній Україні 20–30-х рр. XX
 ст. 234
 Ільчишин, Василь 172
 І по цей бік гора, пісня 200
 Іреней, владика 77
 Ірмологіон, львівський 181, 182
 Да мовчить всякая плоть 182
 Догмат 181
 Ірмологіон, перемиський 230,
 231, 232
 Літургія 227, 228, 229, 230, 232

- IPC 217
- Псевдо-екзистенціалісти 217
- «І», незалежний культурологічний часопис 146, 155
- Казки Закерзонського Краю 157
- Казки Закерзонського Краю. Із щоденника греко-католицького отця в Польщі 150, 157
- Казки Закерзонського Краю. Із щоденника православного баті в Польщі 158
- Калинець, Ігор 116
- «Калофѡнія», збірник 212, 228, 229, 230
- «Калофѡнія», хор 232, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 242, 245, 246
- Михайло Вербицький, Пісні для чоловічих квартетів, компакт-диск 234, 236, 242, 246
- Постові напиви українських Ірмологіонів XVI-XVII ст., компакт-диск 232
- Карабович, Тадей 7, 59, 67, 95, 96, 98, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 128
- Антологія і ми 114
- Біля вогню 118
- Вигнання 128
- Відчиняючи камінь ночі 128
- в свічадах прощення... 128
- В цьому забутті 128
- в цьому рівнинному краєвиді... 128
- Для мене (магічні солярности) 128
- жменьки хвилини... 128
- іржа моєї молтви... 128
- Кличу тебе як ластівку 118
- Ключі 128
- Книжкове видання про українську літературу у Польщі 96
- коли промину... 128
- колись лік забудеш веснам... 128
- Краплі дощу 128
- Луска 128
- Над раном 128
- Над раном вітер 129
- на мене нагло дивилися оголені хрести... 128
- Обличчя видавничої інертності 113, 114
- Оголені вершини. Розповіді про поетичні території 96
- огорне мене дощ... 128
- Опора літератури 116
- порожнеча наспілого літа... 128
- постій біля ночі... 128
- Собаки 122, 129
- солодкі яблука пізні... 128
- Сповідь 128
- Хочу сказати... 124
- я вийшов святити яблука... 128
- Antologia poetów z Podlasia „Modlitewnik Podlaski” 123
- Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska 113, 123
- Каращук, Олександр 227
- Кархут, Василь 36, 38, 41
- Каськів, Теодозій 198

- Катедральний хор Української
Православної Автоке-
фальної Церкви св. Тройці
в Нью-Йорку 201
- Качковський, Михайло 24
- Качмар, Степан 194
- Кашкадамова, Наталя 205, 206
- Керкош, Аня 171
- Карпати 171
- Керницький, Іван 38, 39, 40, 46,
47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
56
- Далекий ювілят 39, 48
- Добрий чоловік 54
- Життя неначе сон 54
- Злий дух під Божим домом 54
- Мертві Воскресають 39, 46
- На землі Вашингтона 53
- Нарешті віддячилися 54, 56
- Нарікайли 54
- Останній романтик 53
- Перелетні птахи 40, 50, 52
- Переселення з перешкодами 53
- Рідними обніжками 53
- Святоіванські вогні 38, 51
- Стара хата 51
- Ще про оборіз 39, 47
- Куртичак, Михайло 186, 190, 196
- «Киевские Университетские Из-
вестия» 82
- «Київ», хор 220, 227, 232
- Михайло Вербицький. Духовні
твори, компакт-диск 220
- Перемишльська Літургія,
компакт-диск 227, 232
- «Київський камерний хор» 234
- Микола Колесса Вибране час-
тина II, компакт-диск 234
- Киризюк, Іван 112, 115, 122, 124,
125, 130
- Біль 130
- Бренть 130
- Виспівати... 130
- В молитві 130
- Дозріває 130
- Зашуміло поле... 130
- Зелене диво 130
- З циклу: «Зелений дощ» 130
- З циклу: Кольори життя... 130
- З циклу: Мережка підляська
130
- Ірині 130
- Лице 130
- На дорозі із криниці 130
- Неспокій 130
- Осінь 130
- Осколок 130
- Пелюстки 130
- Передзвін 130
- Рана 130
- Спішу 130
- Сповідують 130
- Час 130
- Чому 130
- Чую 130
- Шелестить 130
- Шепотить 130
- Китастих, Григорій 210
- Кияновська, Любов 246
- Ківган, Олег 125
- Кікта, Валерій 121
- Кіров 21
- Кісь, Андрій 237
- Колисала я, пісня 200
- Клисяк 23

- Кобеляк, Анатолій 115, 117, 118, 194
- Кобеляк, Люба 188, 189
- Кобилянська, Ольга 16
- Ковальчук, Максим 227
- Коженювська-Бігун, Анна 41
- Світ у рецензії 41
- Урок українства Василя Гірного 41
- Кожинські, Анджей 169
- Козак, Євген 182, 183, 209
- Гей браття опришки 182
- Полетів би-м на край світа 183
- Козак, Михайло 16
- Козак, Стефан 8, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 107
- Ахілсова п'ята 91, 93
- Варшавський бард – Остап Лапський 96
- З виступів делегатів 90
- Літературне підґрунтя 94, 107
- Літературно-культурологічні меморабілія 94, 96
- На літературному порозі 94
- «Колезький Асесор», музичний гурт 149, 156
- Коленська, Любов 204
- «Музика Барвінського – завжди актуальна і ніколи вона не забудеться», – каже німецький піяніст 204
- Колесса, Любка 205
- Колесса, Микола 234
- Лемківське весілля 234
- Колесса, Філарет 181
- Маршева пісня Січових стрільців 181
- Було колись 181
- Колосівський, С. 117
- Колянчук, Олександр 93
- «Комар», журнал 46
- Комариця, Мар'яна 14, 35
- Журнал «Дзвони» (1931-1939): Систематичний покажчик змісту 14, 35
- Марків Іван 14, 35
- Конкевич, Олег 242
- Конопніцкі, Лех 194, 196
- Конотоп, Анатолій 183
- Во царствії твоєм 183
- Копач, Дмитро 104
- Арештант № 912 104
- Копистинський, Теофіль 223
- Перемишль. 1870 223
- Копко, Максим 174, 180, 245
- Де срібнолентий Сян пливе 174
- Мій край, мій рай 174, 180
- Кордуба, Стефан 21
- Кос-Анатольський, Анатолій 170
- Білі троянди 170
- Костецька, М. 93
- Костик, Богдан 193, 195
- Костик, Василь 195
- Костомаров, Микола 22
- Велика руїна 22
- Котко, Дмитро 180
- Ой, наїхали вози 180
- Котляревський, Іван 30
- Наталка Полтавка 30
- Кохан, Євген 110, 114
- Кошиць, Олександр 180, 181, 198
- Єктенія сузуба 181
- Журавлі 174, 180
- Кравець, Іван 230
- Кравців, Богдан 60

Кравчук, Наталя 173, 178
 Безпорадні 174
«Краківські вісті», газета 37, 38,
 44
Кремінський, Павло 93
Крижанівський, Данило 182
 Рече та стогне Дніпр широкий
 182
Криштальський, Олег 206
Круль, Петро 213
 Ой, закувала... 213
Кудрик, Борис 234
 Dzieje ukraińskiej muzyki
 w Galicji w latach 1829-1873 234
Кузик, Кость 15, 28, 35, 89, 90, 92,
 93, 95, 97, 98, 99, 100, 103,
 104, 106, 108, 113
 Вослячій лавці 103
 Зустрічі 104
 Прощання 104
 Русалчині сльози 103
 Свідоцтво доби 35
Кузишин, Олесь 8, 214, 216
Кузьма, Ярослав 163, 164, 167
Кузьмінський, Сергій 146, 147,
 156
 Мертвий рівень 156
 Міську! уважай!!! 156
 Наркомани на городі 156
 Рок-н-ролл до рана 156
Кулик, Христина 163, 164, 167,
 170
 Коханий 170
 Через поле широкее 170
Куніцька, Галіна 170
Кункевич, Василь о. 19
Куновський, Єронім о. 25
Купчинський, Роман 181, 183,
 214, 215

Коли ми вмирали 181, 183
Мистецтво без рецензій 214,
 215
Купчинський, Тадей 182
 Не плач, Рахиле 182
Курак, Михайло 183
 Коли ми вмирали 183
Кушнір, Едвард о. 24
Лаврівський, Іван 224, 244
Лаганяк, Сеньо 22
Лайкош, Стефанія 110, 120, 121
Лапкін, Віктор 147, 155, 156
 Балкон 157, 159
 Джаз (цикл) 157
 Ідеал 157
 Любов 157
 Нема дурних 156
 Основні течії хохлацтва 155
 Ось іде замерзає хіппі... 156
 Позиція 157
 Пропала грамота. Поезії 156
 Як два пальця (п'єса з трьох
 пальців про внутрішню цензу-
 ру) 157
Лапський, Остап 92, 95, 96, 97,
 104, 107, 108, 113, 115, 116,
 118, 122, 124, 125, 132
Введення 132
Витає радість 132
Епіфанію під стопу 132
Жадана лірика 132
Зима 132
Коректорам 132
Манить 132
Моя туга 132
Немов 132
Немов спазма 132
Попід-віконню 132
Різдво 132

- Святвечірня медитація 132
 Сосни і бір 132
 Я горілиць 132
 Я тішуся 132
 Co mi tam 132
 О, 132
 О, Łemkowszczyzno! 132
 О, narodzie 132
 Romantynom 132
 Usiłowano 132
 Лашук, К. 93
 Левицький, Іван 181, 183
 За байраком байрак 181, 183
 Левицький, Мирослав 95
 Левосюк, Юрій 195
 Леонтович, Микола 181, 183,
 184, 227
 Ой зійшла зоря 181
 Ой на річці, на Ордані 184
 Щедрик 183
 Лепкий, Богдан 78, 180, 182
 Журавлі 174, 180
 Чуєш брате мій 182
 Лепкий, Лев 180, 182
 Журавлі 174, 180
 Чуєш брате мій 182
 Лесів, Михайло 41, 68, 94, 99,
 106, 120
 Лемківський говір у художній лі-
 тературі 94
 Особливості мови і стилю фей-
 летонів Василя Гірного 1931-
 1933 рр. 41
 Перша антологія української
 літератури в ПНР 94, 99
 Literatura chłopska
 w powojennej Polsce. Prace
 zebrane 106
 Resensio. Про прочитані книж-
 ки та їх авторів 41, 94
 Леськів, Ярослав 150
 Лехник, Любомир 208
 Либонь, Семен (див. Семенчен-
 ко, Олексій)
 Липа, Юрій 38
 Липинський, В'ячеслав 62
 «Лис Микита», журнал 38
 Лисенко, Микола 104, 180, 181,
 201
 Бурлацька пісня 180
 Гамалія 181
 Наталка Полтавка 201
 «Листи до Приятелів», журнал
 214, 215
 Лич, Анатолій 194
 Лібіг, барон 23
 Ліборський, Юрій 194, 196
 «Літературний Вісник», журнал
 60, 197
 «Літературно-Науковий Ві-
 стник», журнал 13, 14, 18,
 27, 29, 30, 31, 33, 107
 Лобачевський 93
 Лобойко, Володимир 227
 Лужний, Ришард 77
 Луців, Володимир 174, 175, 177,
 190
 Журавлиним шляхом (з нагоди
 появи платівки хору «Журав-
 лі») 190
 Луців, Лука 13, 14, 15, 16, 27, 28,
 35, 37, 38, 44, 60, 61
 Іван Марків 16, 27, 28, 35
 Література і життя. Літера-
 турні оцінки 16, 61
 Луць, Мирослав 163

- Лучак, Міля 96, 97, 106, 115, 118,
 122, 124, 125, 131
 Відчиняйте двері 97
 Нехай прийде Царство Твоє
 [цикл] 131
 Пташки відлітають 97
 Чому самому... 131
 Я вже хочу на Землю вернути...
 131
 Львович, Петро 115
 Льюс, Райнер 206, 207, 208
 Discographie der ethnischen
 Aufnahmen 207
 The German National
 Discography 206, 207
 Любович, Павло 177, 178, 194, 196
 Людкевич, Станіслав 180, 181,
 182, 184, 235, 244
 А у місті Русалимі 184
 баркарола для перемиських ін-
 ституток 244
 Дивная новина 184
 Дума про Морозенка 181
 Елегія 244
 На небі зірка 182
 Нині, Адаме 182
 Отче наш 180
 По всьому світу 182
 Христос родився 182
 Ляхман, Вацлав 175, 180
 Дзись до тебе... 175, 180
 Майборода, Платон 180
 Виростеш ти, сину 174, 180
 Як на дальнім небосхилі 180
 Майданська, Софія 120
 Маковей, Осип 181
 Маршева пісня Січових стріль-
 ців 181
 Максимович, Владислав 199
 Максимюк, Степан 172, 173, 197,
 198, 199, 201, 203, 207, 212,
 213, 214, 220
 Бібліографія українських звуко-
 записів 1903-1995 197, 198, 203
 З історії українського звукоза-
 пису та дискографії 198, 220
 Справа запису останніх гра-
 мофонних платівок О. Кошиця
 198
 Українські звукозаписи в Аме-
 ричі: Короткограйний період
 в 70-78 об./хв (1903-1960) 173
 Маланюк, Євген 210
 Мала українська енциклопедія ак-
 туальної літератури 148
 Малиновський, Стефан 60
 Кого видала перемиська дер-
 жавна гімназія впродовж 40
 літ? 60
 Малишко, Андрій 180
 Як на дальнім небосхилі 180
 Манька, Євстахій 193
 Марків, Дмитро 17
 Марків, Іван 7, 13, 14, 15, 16, 17,
 27, 29, 30, 31, 32, 33, 100, 108,
 113
 Автобіографія 13, 14, 15, 16,
 17, 34
 В сітях забобону 15, 27
 Глибока мовчанка. Спомин 14,
 33
 Давно а нині 15, 31
 Діти пані Марії 18, 34
 Доля Максима 34
 Душі палахкотять 18, 34
 Душогуби 34
 Життя Пилипа Крілика 34
 Заржавілий акорд 34, 100

- Золотий ковнір 34
 Іван Ницька 14, 26, 27, 30, 33
 Із книги життя 14, 33
 Клопоти діда Якіма 17
 Контрасти 14, 33
 Між старими знайомими 14, 33
 Мілька і Василь 34
 Непохитна 14, 31, 33
 Нечиста сила 15
 Образок з бувальщини 34
 Одна з багатьох 14, 33
 От комедія 34
 Пам'ятні дні 15, 26
 Перед світанком 14, 33
 По дорозі життя 14, 33
 Полуумний Полу-Авель 14, 34
 Пригода білого крука 34
 Пригоди діда Якіма 34
 Сальто морталє 15, 26
 Серед моїх знайомих 14, 18
 Сім-сім 34
 Сліпий Пая 14, 33
 Софрон Дирдик (Уривок новели) 34
 Спомин 14
 Тривога в селі 23, 34
 Трудно жити 14, 33
 Фатальна необережність 14, 33
 Федьо Сенік 34, 100
 Цюпчик 34
 Лих in Tenebris 14, 33
 Марків, Ксеня 14, 33
 Маркушевський, Павло 177
 Мартиняк, Іван митрополит 235
 Мартович, Лесь 29
 Марушечко, Андрій 147, 154, 159
 Бо кажуть дитино що мова
 наша солонина, ілюстрація
 159
 Україна для українців, ілю-
 страція 150, 159
 Фольклорно Музично
 Га!ртистично Літерадурно
 Нацменстфи! Салостійність!,
 ілюстрація 159
 Маслей, Олександр 196
 Масляк, Я. 208
 Чарівниченька 208
 Матюк, Віктор 180
 Ой поїхав Ревуха 180
 Маховец, Мартін 144
 Czeska społeczność underground-
 dowa (1969-1989) i jej literatura.
 Czeski underground. Wybór tek-
 stów z lat 1969-1989 144
 Мацігановська, Ая 166
 Мацієвич, Богуслава 188, 189
 Розповсюдження платівки
 «Журавлів» – наша спільна
 справа 189
 Мацько, В. П. 216
 КУЗИШИН Олесь 216
 Машинський, Петро 180, 181
 Козак 180, 181
 Мащак 66
 Мельник, Марко 41
 Менцінські 223
 Мережковський, Дмитрій 81
 Гоголь и чортъ 81
 «Мета», журнал 13, 14, 15, 27
 М. З. (див. Демчук, Степан)
 Михалик, Роман 193, 196
 Мігус, Стефан 117, 118
 Мінківський, Олександр 180, 181

- Думи мої 180
Ревуть стогнуть 181
Місило, Євген 110, 111, 119
Міхальські, Генрі 175
Міхно, Тарас 195
Могила, Євген 186
Мокрий, Володимир 167, 194
Мокрицький, Андрій 232
«Молода Україна», журнал 217, 219
Монюшко, Станіслав 175, 180, 181
Козак 175, 180, 181
Муриянка, Петро (псевдонім Петра Трохановського) 115
Мушинський, Яків (див. Гудемчук, Яків)
Наближені до України: Антологія сучасної української літератури твореної у Польщі 118
Надолінський, Євген 227
Назарук, Василь 95, 97, 115
«Назустріч», газета 61
Наконецний, Володимир 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 159
Бандурівець, ілюстрація 159
Вступне слово головного 154
Гоп-сюп тра-ля-ля... 154
Дорогий нащмені! 154
Інтерв'ю з капелою Баніта Байда 155
Інтерв'ю з капелою Брати Гадюкіни 155
Інтерв'ю з капелою Волання Відоплясова (ВВ) 155
Інтерв'ю з капелою Колезький Асесор 155
Інтерв'ю 999 155
- «Кока», ілюстрація 159
Мово рідна, слово рідне..., ілюстрація 158
Мода. Політичний сезон 1989-90, ілюстрація 158
Народе! 154
Народе Обраний, Нене! 154
Робітники і хлібороби! 154
Садок вишневий коло хати..., ілюстрація 158
Свині! Ми з вами!!! Animal Liberation Front, ілюстрація 158
Сечовий стрілець, ілюстрація 150, 159
Слава – Україні! Україна – Славі!, ілюстрація 159
Сьогодення. Слово від головного 154
Червона Порута. Роковисько 155
Roots Намту Roots, ілюстрація 159
Under Андерграунд 154
Wedding Present укркультури 155
- Наливайко, Дмитро 9
Лікарство на оспалий умисл чоловічий 9
Прозьба чительникова о час 9
«Намисто», хор 221
«Народня справа», газета 46, 51
Науковий збірник в 30. річницю наукової праці Проф. Д-ра Івана Огієнка 69
«Наш лемко», газета 46, 60
«Наш прапор», журнал 46, 50
«Наша культура», додаток до «Нашого слова» 13, 18, 28,

- 34, 78, 91, 92, 94, 96, 97, 98,
112, 117, 190, 191
«Наша культура», журнал 69, 70,
72
«Наше слово», газета 15, 28, 38,
40, 41, 77, 78, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 98, 99, 100, 105, 110,
111, 112, 113, 114, 116, 117,
118, 124, 125, 126, 127, 129,
131, 132, 133, 152, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169, 170,
171, 172, 174, 177, 178, 185,
186, 187, 188, 191, 192, 205
«Наші дні», журнал 36, 41
Недільський, Іван 181, 208
Засяло сонце 181, 208
Отче наш 181
Недоступ, Віктор (див. Лапкін,
Віктор)
Неуважни, Флоріан 97
Нечуй-Левицький, Іван 19
Баба Параска та баба Палажка
19
Хмари 19
Немен, Чеслав 170
«Нива», російська газета 24
Нижанківський, Остап 181, 182,
211, 213
Гуляли, гуляли 181, 211, 213
На небі зірка 182
Небо і земля 182
Нижник, Василь 104
Сирітський хліб 104
Никеруй, Михайло 193
Никифор (Дровняк) 92
Ничай, пісня 210, 211
Ніколенко, Леся 124
Ніщинський, Петро 180, 181,
201, 213
Вечерниці 201
Ой, закувала та сива зозуля
174, 180, 181, 213
«Новий час», газета 37, 46, 47, 48,
49
«Нові Дні», місячник 198
Новосільський, Юрій 92
«Новый Журнал» 81
Норвід, Ципріан 104
«Обрії», тижневик 60, 62
О всепітая мати, напів Києво-Пе-
черської лаври 183
Огієнко, Іван 69, 70
Огородник, Зенон 195
Огородник, Тарас 196
Ой з-за гори, пісня 200
Ой на горі там женці жнуть, піс-
ня 210
Ой пряду, пряду, пісня 200
Ой рада б зірка зійти, пісня 200
Олещук, Тереза 172
Олійник, Іван 193, 195
Олійник, Микола 28, 35
Гомін і відгомін 35
Олійник-Рахманний, Р. 38
Олін, Валеріан 82
(О. М.) 175
«Зустріч була зворушливою» –
сказали на прощання «Журав-
лі» 175
Онуфрів, Олена 239
О'Панк, Саймон (див. Семенчен-
ко, Олексій)
Орлов, Яків 181
Бандуристе, орле сизий 181
«Оселедець», музичний гурт 156
Островерха, Михайло 40, 57, 58
Берегами мандрівки 57
Павенський, Володимир 184

- Козацька щедрівка 184
 Павленко, Алла 121
 Павлице, Петро 147, 155
 Театр варварів 155
 Паганіні 20
 Падура, Тимко 180
 Ой поїхав Ревуха 180
 Падух, Іван 195
 Панек, Вацлав 177, 190, 191
 Візитна картка «Журавлів» 191
 Панчак, Василь 193, 195
 Панькевич, Іван 74, 75, 76, 83, 84
 Паньків, Володимир 173, 174
 Паславський, Степан 193
 Пац, Гжегож 146
 Tu nie skansen. Kaszubski rock, białoruski punk, ukraińska nowa fala... 146
 Пекалицький, Симон 227
 Пеленський, Петро 172, 176, 178, 193, 196
 Поіменний список хористів, учасників запису вінілових платівок, виданих фірмою «Проніт» 193
 Пепа (див. Турко, П.)
 Перевозний 147, 158
 Блюзнірський Маніфест 158
 Особливості сприйняття місячного світла (блюз) 158
 Політ курки. Героїчний блюз 158
 «Перемиські Архiepapxіальні Відомості», щорічник 177, 235, 240
 Перемишль західний баcтiон України. Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі 62
 Петик, Ольга (див. Хиляк-Петик, Ольга)
 Петрига, Мирослав 182, 194, 196
 Гуцулки 182
 П'єтрак, Броніслав 106
 Пилипенко, Сергій 181
 Засяло сонце 181
 Пилипович, Володимир 9, 36, 41, 47, 59, 67, 68, 74, 75, 89, 90, 96, 106, 120, 172, 177, 185, 197, 203, 205, 214, 215, 224, 225, 230, 235, 238, 239, 241, 242, 243, 245
 Вулиця «Владиче». Мала проза перемиських авторів, – дебюти 30-х років ХХ століття 59, 62, 67, 68
 Готель «Під Провидінням». Репертуар українського театру в Перемишлі 1848-1849 рр. 224, 225
 Доповнення до «Бібліографії українських звукозаписів» Степана Максимюка 8, 198, 203, 214
 Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни 224, 225
 Зелене Око і чорний кружок. Галицькі музичні *miscellanea* 197, 215, 242, 243
 Каталог аудіо- і відеозаписів хору «Журавлі» (1980-2015) 185, 186, 190, 191
 Михайло Вербицький, Літургія для чоловічого хору 244

- Михайло Вербицький, Лідертафель – пісні для чоловічих квартетів (Млини, 1863-1869 рр.) 235, 245
- Мала проза перемиських авторів, – дебюти 30-х років XX століття 59
- Матеріали до бібліографії Василя Гірного 90
- На полях прочитаного 172
- Партесна музика Перемиської єпархії. Рукописні уривки середини XVII – початку XVIII століття 230
- Про Василя Барвінського – 120 хвилин з продовженням 205
- Про Степана Максимюка та його дискографічну працю 197
- Підгаєць, Петро 64
- Початок «Основи» в Данціґу 64
- Пімен (Куришко) о. 227
- Піхоцький, Іван 26
- Плачу и ридаю, партесний концерт 233
- Подерв'янський, Лесь 144, 145, 147
- Подушко, Зиновій 92
- Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі 145
- Позаяк, Юрко (псевдонім Юрія Лисенка) 145, 156
- Пропала грамота. Поезії 156
- Поклад, Ігор 170
- Коханий 170
- Поливко, Ігор 194, 196
- Поліщук, Валеріан 121
- Поліщук, Люцина 121
- Полянська, Марія 164, 167, 170
- Троянди на пероні 170
- Читаючи твої листи 170
- Полянський, Мирослав 196
- Полянський, Ярослав 97, 163, 167, 168, 170, 171, 173, 180, 181, 182, 184, 190
- Бог ся раждає 182, 184
- Віночок лемківських народних пісень 174, 180
- Віночок українських народних пісень 180, 181
- Возвеселися 180
- Возвеселімся 182
- Думи мої 171
- Радість нам ся явила 182
- Там за селом 181
- Чар молодості, краса мелодії, ритм 163
- Читаючи твої листи 167, 170
- Попович, Ольга 220, 221, 222, 224, 226
- Думка 221, 222
- Милий 221
- Михайло Вербицький. Вокальна лірика та гітарні твори, компакт-диск 220, 226
- Оддайте ми покой душі 221
- Пазя до Івана 221
- Пазя тужаща 221
- Повеління 221
- Поголянка 221
- Послухай 221
- Щасливий супруг 221
- Порембальський, староста 26
- Портников, Віталій 120
- Преслі, Елвіс 217, 218, 219
- Прінціп, Гаврило 26

- «Пробоем», журнал 37, 70, 209
- Пропам'ятна книга Данцігерів. Історичні нариси та спомини колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Данціґу 1921-1945 62, 63, 64
- «Прорив», двотижневик 60, 67, 69, 70
- Процідим, Олесь 239
- Пульковський, Михайло 8, 211
- Пуллой, Олександр Іван 204
- Пушкар, Олег 193
- Радзівонович, Роман 182, 194, 196
- Радишевський, Ростислав 96
- Райс, Емануїл 218, 219
- Ранфті, Гергард 204
- Ревакович, Роман 181, 192, 193
Два роки в хорі «Журавлі» 192
Догмат 181
- Редько, Юліян 60, 61
- Рейт, Ірина 96, 104, 105, 108, 118
Колискова 105
Пишуть: в Києві... 105
Редакторів М. Т. Щ 96
- Рейт, Юрій 194, 196
- Рибчак, Леся 171
Карпати 171
- Рильський, Максим 91
- «Рідна мова», журнал 69, 70, 72, 73
- Ріпко, Олена 234
Упошуках страченого часу. Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття 234
- Ріхтер, Ангела 76
Dmitrij I. Tschizewskij und seine Hallesche Privatbibliothek.
Bibliographische Materialien 76
- Рождество Твоє, Христе, тропар 182
- Романенчук, Богдан 15, 16, 35, 38
Азбуковник: Енциклопедія української літератури 15, 16, 35, 38
Гребінчимин Іван 15, 35
- Романюк, А. 66
- Романяк, Стефанія 106
- Рудницький, Антін 8, 198, 200, 209
Українська музика. Історично-критичний огляд 209
Українські народні пісні 8, 198
Ukrainian Folks Songs, альбом платівок 200
- Ружин, Зоя 183
Йшли з походу козаки 183
- «Русалка», календар 15, 27
- Русенко, Іван 106
- «Русский Голос», газета 77
- Савицька, Марта 203, 204
- Савицький, Роман 206
- Савицький, Роман молодший 202, 203, 204, 205, 206
Бетговен і Барвінський 205
Проект в століття з року народження Василя Барвінського 202, 203, 205
International aspects of Barvinsky. Part III 204
- Савич, Зинаїда 59
- Самохваленко, Євген 92, 97, 98, 105, 107, 108, 113, 115, 180
Возвеселися 180
Куявські сонети 105
- Санайко, І. 186
- Сачко, Софія 115
- Свірко, Марта 171
Іванку, Іванку 171
Ой у саду ружа посаджена 171

- «Світанок», додаток до «Нашого слова» 13, 23, 34
- «Свобода», газета 16, 38, 39, 40, 46, 47, 48, 50, 63, 174, 175, 176, 177, 190, 197, 198, 201, 202, 204, 205, 209
- Секура, Ігнаці 21
- Семенченко, Олексій 147, 155, 156, 157
- Альтернатива в Києві 155
- З одного звіту 157
- Пропала грамота. Поезії 156, 157
- Сенишин, Роман 193
- Сень, Катерина 120
- Середницький, Антін 15, 16, 35, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 108, 113, 116, 118, 170
- Академічна пильність 102
- Аристократи 102
- Бібліографія творів Івана Гребінчинина, які він друкував в ПНР 15, 35
- Богатир 103
- Весільний вечір 102
- Відійшли від нас. Іван Гребінчинин 16, 35
- Диплом 102
- Зніміть ширму 103
- Митці 101
- Наша вчителька 101
- Пам'яті Костя Кузика 99
- Перші кроки уєскативського Пегаза 96, 98
- Підтвердження широко росту 170
- Помста 102
- Порятунок 101
- Червоні зорі 101
- Чудо 102
- Серкіз, Володимир 194, 196
- Сивохіп, Володимир 233
- Сильвестров, Валентин 227
- Симоненко, Василь 180
- Виростеш ти, сину 174, 180
- Сиротинська, Наталя 177, 227, 229
- Літургія св. Йоана Златоустого з Перемишльського ір-молодіона 50–60-х років XVII століття 229
- Сич, Мирон 117
- Сімович, Василь 38
- Сінгалевич, Юрій 215
- Горличка і горобець 215
- Горобчики 215
- Сінкевич, Іван Хризостом о. 225
- Сковронський, Ян 22
- Скорик, Мирослав 166, 227
- Скрипка, Олег 147, 156
- Музика 156
- Пісенька 156
- Розмова з Махатмою 156
- Танці 156
- Словацький, Юліуш 104, 107
- «Слово», збірник 38
- Слотвінська, Яніна 186
- Слюсаж, Кшиштоф 194
- Слюсарчик, Томаш 245, 246
- «Смолоскип», журнал 217, 219
- Смотрич, Олександр 145, 146
- Вірші 145
- Серем, серем, ес-ес-ес-ер-ем 146
- «Современные записки», журнал 79
- Сов'як, Роман 183
- Чи чуєш мій друже юначе 183
- Сокіл, Марія 8, 198, 200

- Українські народні пісні 8, 198
 Ukrainian Folks Songs, альбом
 платівок 200
- Солук, Богдан 209
- Св. п. Володимир Божик 209
- Соляр, Ольга 96
- Сомов, Орест 82
- Союз Українських Професійних му-
 зик у Львові. Матеріали і до-
 кументи 233
- Співак, Євген 194
- Співак, Орест 149
- Станкович, Євген 227
- Стельмах, Михайло 91
- Стельмащук, Роман 8, 233, 234,
 235, 236, 238, 239, 240, 241,
 242, 243, 244, 245, 246
- Нові напрямки і тенденції єв-
 ропейської музики в твор-
 чості українських галицьких
 композиторів першої половини
 20 століття (до 1939 року) 233
- Стельмащук, Степан 180, 242
- Виростеш ти, сину 180
- Стефаник, Василь 16, 29, 31, 32
- Стефанович, суддя 26
- Стефанович, Ольга 14, 26, 33
- Стефановський, Павло 106, 115
- Стефура, Богдан 238, 239
- Стеценко, Кирило 180, 181, 182,
 183, 227
- Бандуристе, орле сизий 182
- Добрий вечір Тобі 183
- Думи мої 182
- Козацька 181
- Марш гайдамацький 174, 180,
 182
- Молітесь, браття 182
- Нова радість стала 182
- По всьому світу 182
- Разбойника благоразумного
 183
- Тарасова ніч 182, 183
- Унеділеньку 181
- Чорна хмара з-за лиману 182
- Стець, Антін 194, 196
- Струмінський, Богдан 77
- Струмінський, Михайло 191
- «Струнний квартет ім. М. Лисен-
 ка» 234
- Микола Колесса Вибране час-
 тина II, компакт-диск 234
- «Студент-Student-Etudiant», газе-
 та 214, 216, 217
- Студинський, Кирило 223
- «Суб'єктікон», газета 155
- Сулим, Юрій 196
- Супрасльський Ірмологіон 183
- Во царстві твоєм 183
- Сухороньчак, Олександр 195
- «Сучасність», журнал 96, 197
- Сушицький, Лешек 220, 221, 222,
 224, 226
- Думка 221
- Карнавал Венецький – варіації
 221
- Милий 221
- Михайло Вербицький. Вокаль-
 на лірика та гітарні твори,
 компакт-диск 220, 226
- Оддайте ми покой душі 221
- Пазя до Івана 221
- Пазя тужаща 221
- Повеління 221
- Погулянка 221
- Полька 221
- Послухай 221
- Щасливий супруг 221

- Табачник, Ольга 166
 Там де Чорногора, пісня 244
 Та пропив чоловік, пісня 200
 Тарасенко, Микола (див. Щирба, Микола)
 Тарасенко, Олександр 183, 184
 Різдвяна колискова 184
 Христос воскрес 183
 Тарнавський, Остап 55
 Мости 55, 56
 Твейн, Марк 51
 Теліга, Михайло 215
 Виклик 215
 Встає хмара за лиману 215
 Терефенко, Богдан 194
 Тернина, Ольга 118, 125
 Тетюк, Тарас 197
 Тиктор, Іван 39, 46, 49, 50, 51, 52
 Тицький, Степан 193, 195
 Тік 82
 (тк) (див. Карабович, Тадей)
 Ткач, Михайло 169
 Ясени 169
 Ткачук, Василь 52
 Томин, Ярослав 7, 163, 164, 165, 166, 170
 Т. П. (див. Гірний, Василь)
 Трембач, Іван 196
 «Трембіта», естрадний ансамбль 7, 163, 164, 165, 166, 166, 167, 168, 169, 170, 171
 «Трембіта», хорова капела 220
 Тропар Роджества Христового, підгірський напів 184
 Трохановська, Стефанія 122, 129
 були люде... 129
 Блуканя 129
 Вышиваны ручники 129
 вовкы... 129
 Карпаты... 129
 Лем небо над нами наше 129
 Най... 129
 прадідна... 129
 Разом 129
 смерек... 129
 Совіст 129
 Судний ден 129
 Чуга 129
 Bogactwo 129
 Gdzie koty śpiewają? 129
 jestem... 129
 Jest taki wieczór 129
 Na schodach 129
 Szczęście 129
 Uczucie 129
 W ciemności 129
 Трохановський, Ярослав 194
 Трощинський 82
 «Трубадури», музичний гурт 170
 Трухан, Мирослав 164, 165, 167
 Розмова з керівником «Трембіти» Ярославом Томином 165
 Трухлий, Іван 201
 Тувім, Юліан 108
 Тудай, Антін 196
 Турко, П. 147, 158, 159
 Жидівський бі-боп 158, 159
 Уже тя лишаю, пісня 180
 Українка, Леся 103
 Лісова пісня 103
 «Українська Літературна Газета» 197
 «Українська музика», журнал 8, 168, 197, 198, 203, 214, 233
 Українська музична енциклопедія 209, 210
 «Українська Пресо́ва Служба», періодик 209

- «Українське слово», газета 217
 «Український Бескид», газета 60, 62, 68
 «Український голос», газета 13, 14, 16, 27, 28, 29, 33, 35
 «Український календар» 13, 15, 16, 17, 18, 28, 34, 35, 98, 116, 117
 «Український літературний провулок» 7, 89, 96
 Український Національний Хор Генерал-губернаторства 8, 207, 208, 209, 210
 Український студентський хор семінарії в Кулемборгу 8, 211, 213
 Український чоловічий хор Журавлі. *Ukraiński Chór Męski Żurawli*. 1971-2012 172
 Українці в Народній Польщі. Рапорт Українського суспільно-культурного товариства. III. Суспільно-культурна і видавнича проблематика 114
 У Польщі помер письменник Василь Гірний 39
 Федак, Ф. 106
 Федас, Володимир 227
 Федачинський, Андрій 67
 Федачинський, Степан 7, 60, 67, 68, 69, 70, 71
 Завзятий комуніст 67
 Щастя в нещастю... (Про «Рідну Мову» та «Нашу Культуру») 69, 71, 72
 Федевич, Іван о. 14, 34
 Федевич, Михайло 70
 Федорів, Мирон 197
 Церковна музика на платівках 197
 Федь Триндик (див. Гірний, Василь)
 Федькович, Юрій 181
 Гуляли, гуляли 181
 Филипчак, Іван 21
 Дмитро Детко 21
 За вчительським хлібом 21
 За Сян 21
 Княгиня Романова 21
 Кульчицький – герой Відня 21
 Фіцак, Богдан 194, 195
 Флінт, Ларрі 150
 Франко, Іван 16, 48, 49, 103, 210
 Абу-Касимові капці 19
 Коваль Бассім 19
 Лис Микита 19
 Під оборогом 48
 Фредро, Александер 102
 Хиляк-Петик, Ольга 95, 115, 122, 124, 125, 133
 Блаженні ви що плачете 134
 Ви кажете:... 133
 Виселення 133
 Вітчизна 133
 До Емаусу 133
 Доказ вповні досконалий 134
 Жаль 133
 З циклу: Скорбний час 134
 Ідуть тупі заспішені а дикі... 133
 Король Данило 134
 Легнава 134
 Лемківський етюд 133
 Лука 134
 Льон (спогад) 134
 На картині 134
 Негода 133

- Не помирається в погожий день... 134
- Никифор і Криниця 133
- Осінь в Жегестові 134
- Пісня про Надію 134
- Пісня про Радість 134
- Попрад 133
- Приязнь 134
- Сходи 133
- Три Марії (Картина) 133
- У Верхомлі Великій 134
- У лісі літом 134
- Церквичка в Андріївці 134
- Ходзінські, Рафал 221, 226
- Хоркавців, Іван 20
- Хранюк, Анна 205
- Хруник, Ярослава 115, 117, 124, 125
- Цалай-Якименко, Олександра 231
- Микола Дилецький, Граматика музикальна. Фотокопія рукопису 1723 року 231
- Цеглинський, Григорій 174
- Де срібнолентий Сян пливе 174
- Мій край, мій рай 174
- Цибулько, Володимир 147, 158
- Ритуальний танок бандаля ма-убо 158
- Цигилик, Олег 235
- Чайковський, Андрій 26
- Чайковський, Богдан 26
- Чайковський, Петро 183
- Милость мира 183
- Тебе поем 183
- Чан (Chun), Анджела 234
- Чан (Chun), Дженніфер 234
- Чекайло, Людвик 170
- Білі троянди 170
- Озовись, не мовчи 170
- Червінський, І. 212
- «Візантійський хор» Мирослава Антоновича та його дискографія 212
- «Червоні гітари», музичний гурт 170
- Черемшина, Марко 29, 31, 32
- Через поле широкее, пісня 170
- Черкасенко, Спиридон 180, 181, 182
- Козацька 181
- Марш гайдамацький 174, 180, 182
- Черченко, Андрій 120
- «Четвер», журнал 148, 149
- Чех, Мирослав 112, 116, 117
- Чечот, Ян 175, 180, 181
- Козак 175, 180, 181
- Чижевський, Дмитро 7, 74, 75, 76, 79, 81, 82, 83
- Неизвестный Гоголь 81
- О «Шинели» Гоголя 79
- Gogol: Artist and Thinker 81
- Gogol'-Studien. 2. Zur Komposition von Gogol's „Mantel“ 81
- Чорний, Андрій 174, 194, 246
- «Журавлі» – як народжувалася велич 174
- Чубинський, Павло 182
- Ще не вмерла Україна 177, 182
- Чудаков, Г. И. 82
- Отношение творчества Гоголя к западно-европейским литературе 82
- Чудо в Перемишлі 150, 158
- Шашкевич, Маркіян 16
- Швидка, Настя 149, 155
- Брудна українська лайка 149, 150, 155

Шевченко, Михайло 123, 133
 Реjzaž 133
 Шевченко, Тарас 16, 25, 28, 103,
 104, 105, 180, 181, 182, 183,
 225
 Бандуристе, орле сизий 181,
 182
 Було колись 181
 Бурлацька пісня 180
 Гайдамаки 182
 Гамалія 181
 Думи мої 180, 182
 За байраком байрак 181, 183
 Заповіт 182
 Кобзар 19
 Молітесь, браття 182
 Огні горять 181, 183
 Реве та стогне Дніпр широкий
 25, 182
 Тарасова ніч 182, 183
 У неділеньку 181
 Утоптала стежечку 183
 Чорна хмара з-за лиману 182
 Шевченко, Федір 97
 Шелюк, Іван 96, 97, 102, 113
 Вогник 102
 Шемеляк 23
 Шенрок, В. И. 76, 83
 Письма Н. В. Гоголя. В четырех
 томах 83
 Шимановський, Кароль 104
 Шкрумеляк, Юра 51, 52
 Шиприкевич, Володимир 63, 64
 Шов, Бернард 51
 Шопенгайворон, Гриць (див.
 Лапкін, Віктор)
 Шост, Василь 163, 170, 171
 Шост, Лариса 147, 151, 152, 153,
 154, 158, 159

Балкон, ілюстрація 159
 Вступне слово головного 154
 Дорогий нацмене! 154
 Жидівський бі-боп, ілюстрація
 159
 Інтерв'ю з капелою Баніта
 Байда 155
 Інтерв'ю з капелою Брати Га-
 дюкіни 155
 Інтерв'ю з капелою Волання Ві-
 доплясова (ВВ) 155
 Інтерв'ю з капелою Колезький
 Асесор 155
 Інтерв'ю 999 155
 Мертвий півень і Наркомани
 на горі, ілюстрація 158
 Мода. Політичний сезон 1989-
 90, ілюстрація 158
 Муза про творчість та Історія
 кохання, ілюстрація 159
 Народе! 154
 Народе Обраний, Нене! 154
 Робітники і хлібороби! 154
 Рок-н-ролл до рана і Міську!
 вважай!!!, ілюстрація 158
 Сьогодення. Слово від головного
 154
 Штогрин, Дмитро 57
 Штрайт, Кароль 20
 Штраус 101
 Шумада, Михайло 15, 97
 Відкриття нового к/о року на
 Вроцлавщині 15
 Шуміліна, Ольга 230
 Партесна музика Перемись-
 кої єпархії. Рукописні уривки
 середини XVII – початку XVIII
 століття 230
 Щедрик, пісня 200

Щиголь тугу маєт, пісня 174,
 180, 190
 Щипавка, Панько (див. Гірний,
 Василь)
 Щирба, Микола 92, 93, 96, 97,
 100, 101
 Заздрість 101
 Тиждень підпільника 101
 Юлька-Вертунка 101
 Щуцька, Марія 190
 Ю. К. 38
 «Юнак», журнал 214, 215, 216
 Юр'єва, Таїсія 232
 Юриста, Михайло 194
 Юрковський, Мар'ян 96
 Веселі перипетії Петра Лелеки
 96
 Юрчак, Любомир 193
 Юрчак, Ярослав 194, 196
 Яворницька, Оля (Олександра)
 146
 Спроби створення молодіжної
 контркультури в українському
 ретро. Українська контркульту-
 ра у Польщі у 80-х роках 146
 Якубець, Мар'ян 165
 Якубовський, Віктор 77, 78
 Ян Казимир, король 228, 229
 Янув, Ян 77
 Янцен, Владімір 76
 Спасити, зберегти і усвоити!
 О судьбе книжних зібраних і
 архивов Дмитрия Ивановича
 Чижевского в Германии 76
 Ярмолівч, Влодзімеж 169
 Пісні квітучої України 169
 Я сей хлопець справедливий, пісня
 170
 Ярош, Антін 20

Яруга, Арсен 106
 Яручик, Віктор 96, 118, 119
 Українська література
 в Польщі (Історія, видавнича
 діяльність та періодика, літе-
 ратурні дискусії, поезія): моно-
 графія 96, 119
 Українська літературна дис-
 кусія другої пол. XX століття
 96
 Ясіновський, Андрій 246
 Ясіновський, Юрій 197, 207, 223,
 224, 228, 229, 230, 233, 234,
 235, 236, 237, 238, 239, 242,
 244, 245, 246
 Виправлення, уточнення і допо-
 внення до Каталога нотоліній-
 них Ірмолів 228, 229, 230
 Минуле й сьогодення бібліотеки
 Святоуспенської Унівської лав-
 ри 228
 Михайло Вербицький, Літургія
 для чоловічого хору 244
 Партесна музика Перемиль-
 кої єпархії. Рукописні уривки
 середини XVII – початку XVIII
 століття 230
 Про Степана Максимюка та
 його дискографічну працю 197
 Українські та білоруські ното-
 лінійні Ірмолі 16-18 століть
 228, 230
 Ясінський, Богдан 14, 18, 35
 Літературно-Науковий Ві-
 стник: Показчик змісту 14,
 18, 35
 Марків, Іван 14, 18, 35
 Ятчев, Джон 200
 Яциневич, Яків 181, 184

- Ой в Єрусалимі рано задзвонили 184
 Сусідка 181
- «A cappella Leopoldis», хор 233, 235, 236
 Невідома музика унійної церкви, компакт-диск 243
 Реквіяльна Літургія та інші твори Миколи Дилецького, компакт-диск 244
 Спочатку десь поутру рано, компакт-диск 242, 243
 Сяде Адам прямо Рая, компакт-диск 233, 235
- Augustin, André 76
 «Biuletyn Polsko-Ukraiński», журнал 77
 Bodo 208
 Dahlhaus, Carl 222
 Co to jest muzyka? 222
 Dmytro Čyževskij, osobnost a dílo. Sborník příspěvků z mezinárodní konference... 13-15. června 2002 v Praze 76
 Droga do Ashramu. Antologia poezji kontrkulturowej 144
 Encyclopedia of Ukraine 16, 209
- Fedaczyńska, Anna 67
 Fedaczyński, Stefan 67
 Frolak, Lubow 106
 «Gloria», хор 233
 Lapychak, Chrystyna N. 175
 Zhuravli men's choir performs for over 800 in New Jersey koncert 175
- Lebioda, Dariusz Tomasz 144
 Lupul, Manoly 217
 Masel, Andreas 207
 Miszol 208
 Ottow, Fred 80
 «Prager Presse», газета 75, 80, 84 (S) 178
 Nowe nagrania. Żurawie 178
 „Slavia Orientalis”, журнал 122, 134
 Sz wajkowski, Petro 239
 The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S. 81
 „The Slavonic Review” 81
 „The Ukrainian Weekly” 175, 204
 „Więź”, журнал 146
 «Zeitschriften für slavische Philologie» 81
 Ziegler, Susanne 207
 «Życie Przemyskie», газета 246
 «Życie Warszawy», газета 178

Показчик географічних назв

- Америка 19, 54, 55, 62, 174, 176,
203, 205, 214
Англія 218
Баварія 16, 210
Бавнд Брук 63, 203
Байройт 204
Белелуя 230
Берлін 66, 207, 209, 210
Бжег 90
Бистриця 13, 26
Бистриця, ріка 17
Білий Бір 194, 195
Більче 25
Білянка б/Горлиць 194
Борислав 22
Брюссель 75
Буг 121
Бучач 57
Валява 230
Варшава 15, 16, 17, 18, 28, 34, 35,
40, 69, 77, 91, 93, 94, 97, 98,
99, 107, 111, 112, 113, 115,
120, 125, 146, 147, 151, 152,
153, 154, 163, 164, 168, 170,
171, 172, 173, 185, 188, 191,
193, 194, 195, 196, 209, 210,
221, 222, 239
Вашингтон 173, 198, 220
Великобританія 175
Вишатиці 59
Відень 26
Вільно 60, 63
Вроцлав 13, 15, 16, 105, 144, 163,
165, 167, 194, 196
Вроцлавщина 15
Гайдельберг 76, 79
Галичина 16, 44, 208, 215, 228,
230
Галле 76
Гарвард 76, 77
Гель 66
Генеральна Губернія 46, 209, 210
Гільверсум 213
Гіршберг 212
Голландія (Нідерланди) 212, 213
Грушатичі 59
Грушів 16, 20
Гуцулія 40, 52
Гданськ (Данціг) 38, 62, 63, 64,
65, 66, 171, 193, 194, 195, 196
Генезаретське озеро 58
Гіжицко 194, 195
Глогув 195
Гурово Ілавецьке 193, 194, 196
Джерзі Сіті 61, 174
Дзежгонь 196
Діброва 230
Діл 22
Дмитровиці 59
Добре Місто 193, 195
Долина 230
Долинський район 230

Дрогобицький повіт 13, 16, 17, 29
 Дрогобич 13, 18, 19, 22, 41
 Едмонтон 38, 145, 217, 242
 Європа 203
 Задеревичі 230
 Закерзоння 150
 Захід 40, 118, 168
 Західні землі 28, 47
 Збруч 29
 Знесіння, передмістя Перемиш-
 ля 225
 Івано-Франківськ 8, 149, 198
 Івано-Франківська область 230
 Індонезія 213
 Італія 57, 58
 Каліфорнія 22
 Канада 42, 46, 147, 175, 176, 205,
 214, 242
 Карлбад (Карлове Вари) 80
 Карпати 22, 29
 Катовиці 196
 Кашуби 106
 Кентшин 166, 169
 Київ 14, 18, 28, 35, 77, 80, 82, 92,
 123, 144, 145, 148, 156, 157,
 158, 209, 227, 231
 Кіровоград 41
 Клівленд 172, 173, 174
 Команча 195
 Корнятські Кичери 32
 Космач 52
 Кошалін 41, 74, 167, 169, 170, 171,
 193, 194, 195, 196
 Кошалінщина 167
 Краків 36, 37, 38, 41, 46, 74, 75, 76,
 78, 79, 83, 84, 99, 112, 113,
 176, 194, 209, 221
 Кронг б/Кошаліна 194
 Кругель Великий 67, 68
 Кулемборг 8, 210, 212, 213
 Кульчиці 20
 Лемківщина 57, 59, 63, 106
 Ленинград 81, 82
 Лігниця 193, 194
 Лісець 15
 Лішня 21
 Ліщини 59
 Лодзь 77, 193
 Лондон 174
 Лос-Анджелес 208
 Луцьк 96, 118, 119
 Львів 14, 25, 27, 35, 36, 37, 38, 40,
 41, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 55, 59,
 67, 70, 101, 168, 173, 176, 197,
 198, 207, 208, 211, 212, 220,
 221, 223, 224, 225, 228, 229,
 230, 233, 234, 236, 237, 238,
 239, 240, 242, 243, 244
 Львівщина 242
 Любін 15, 210
 Люблін 7, 96, 112, 113, 118, 123, 185
 Люблінщина 106
 Лянґфур (Langfuhr) 64, 66
 Мазовецьке воєводство 185
 Мазурська земля 105
 Млини 226
 Москва 77, 80, 81, 82, 83, 120, 121
 Мразниця 22
 Мюнхен 80, 197, 202, 204, 209, 210
 Надсяння 224, 226, 230
 Нарва 121
 Німеччина (Західна Німеччина,
 Райх) 8, 53, 74, 76, 207, 208,
 209, 210, 212
 Нова Гвінея 218

Нью-Йорк 14, 16, 18, 35, 39, 49, 50,
 55, 57, 61, 62, 63, 64, 81, 174,
 175, 201, 203, 204, 205, 214, 239
 Огайо 172
 Олешичі 230
 Оліва 66
 Ольштин 169, 193
 Опака 13, 23, 27, 33
 Остріг 9
 Оттава 46, 145
 Палестина 58
 Париж 42, 77, 217
 Перемишль 7, 9, 15, 16, 26, 27, 36,
 39, 41, 47, 56, 57, 59, 60, 67, 68,
 69, 74, 89, 90, 94, 96, 106, 121,
 172, 177, 178, 185, 193, 194,
 195, 196, 197, 205, 221, 222,
 223, 224, 225, 226, 229, 230,
 232, 233, 234, 235, 237, 239,
 241, 242, 243, 244, 245, 246
 Петербург 80, 83
 П'єненжно 195
 Підбуж 23, 24, 26
 Підбужок 22
 Підгір'я, передмістя Перемиш-
 ля 223
 Підкарпаття 32
 Підляшшя 121
 Піонкі 185
 Подгале 106
 Познанщина 101
 Польща (ПНР) 7, 13, 15, 16, 28, 38,
 40, 57, 65, 77, 79, 83, 89, 90,
 91, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 100,
 101, 102, 104, 105, 107, 108,
 109, 110, 111, 112, 113, 114,
 118, 120, 121, 123, 146, 147,
 148, 149, 151, 152, 153, 154,
 167, 170, 171, 172, 173, 177,
 185, 189, 191, 192, 207, 208,
 210, 221, 228, 240
 Почаїв 173
 Прага 16, 37, 74, 75, 76, 84, 209
 Прусік 19
 Пулави 106
 Рава-Руська 208
 Рига 77
 Рим 57, 77
 Росія 26, 103
 Ростов над Доном 21
 Рочестер 63
 Ряшів 221
 Самара 26
 Самбір 19, 21, 29
 Сан-Жермен-де-Пре 217
 Сараєво 26
 Свята Земля 58
 Святкова Велика 57
 Севастополь 121
 Свидник 166
 Сквежина 196
 Словащина 70
 Слупськ 193, 194, 195, 196
 Слупське воєводство 48
 Сопот (Zoppot) 66, 191
 СРСР (Союз) 80, 149, 210
 Станіславів 210
 Сторонна 13, 22, 23, 24, 25, 26
 Стрийський район 230
 Сурохів 13, 27, 33, 34
 США 8, 55, 57, 63, 76, 172, 173, 175,
 178, 179, 197, 202, 203, 208,
 210, 220, 241
 Сянок 21, 165
 Талергоф 22
 Тарнавка 19

Тинів 13, 17, 29	Чарне 195, 196
Торонто 16, 41, 62, 63, 64, 145, 206, 209, 216	Чернігівщина 102
Турка 14	Щецін 164, 194, 196
Тшеб'ятів 193	Югославія 166
Україна (УРСР, Радянська Украї- на, Русь-Україна) 21, 25, 59, 75, 94, 101, 104, 105, 107, 116, 118, 121, 146, 147, 148, 149, 150, 166, 177, 206, 220, 237	Ярослав 13, 26, 27
Унів 228	Яхранка 113
Уріж 20	
Устя Горлицьке 196	Amsterdam 211
Утрехт 213	Białystok 123
Філадельфія 15, 16, 35, 38, 62, 63, 64	Bonn 207
Франція 38, 42, 43	Buffalo 16, 209
Харків 125, 145, 156	Bydgoszcz 144
Холм 210	Grodzisko 65
Холмщина 105	Hagelsberg 65
	Hamburg 76
	London 16, 76, 81, 209
	Münster 76
	Wrzeszcz 64

ISBN 978-83-945415-4-5